

Kentsel Çağırışım

Cilt 15 • Sayı 41 • Yıl 2023

ADAMOR
TOPLUM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

KENT
ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

INSTITUTE
OF URBAN
STUDIES

Yusuf Sunar

Yazı İşleri Müdürü General Director
Pınar obanyılmaz

Editörler Editors*
Zafer elik • şerife Geniş • Emir Osmanoğlu

Sayı Editörü Issue Editor: Elif Soysal

Alan Editörleri
Cihan Erçetin, Duygu Hazal Bezazoğlu, Ömer Faruk Güne
Pınar obanyılmaz, Sezen Savran Penbecioğlu

Dil Editörleri: N. Hicret Battaoğlu - Elif Helvacı

Kurucu Editörler Founder Editors*
Mustafa Altunoğlu • Zafer elik • Orçun İmga • Emir Osmanoğlu

Hakem ve Danışma Kurulu Advisory Board*

Leyla Alkan (Gazi Üniversitesi), Alim Arlı (İstanbul Teknik Üniversitesi), Ahmet Kemal Bayram (Marmara Üniversitesi), Zeynep Yılmaz Bayram (Karadeniz Teknik Üniversitesi), Hasan Bozgeyikli (Selçuk Üniversitesi), Funda şenol Cantek, Tayfun ınar (Ankara Üniversitesi), Didem Danış (Galatasaray Üniversitesi), Neslihan Demirtaş-Milz (İzmir Ekonomi Üniversitesi), şebnem Gökçen (Dokuz Eylül Üniversitesi), İbrahim Düzenli (Samsun Üniversitesi), Tahire Erman (Bilkent Üniversitesi), Michael Goldman (Minnesota Üniversitesi), Kemal Görmez (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi), Fuat Güllüpinar (Anadolu Üniversitesi), Berin Gür (TED Üniversitesi), Murat Güvenç (Kadir Has Üniversitesi), şükrü Karatepe (TCCB), Filiz Kartal (Ankara Üniversitesi), Ayşe Çolpan Yıldız (AYBÜ), Serap Kayası (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Ruşen Keleş (Ankara Üniversitesi), Emine Köseoğlu (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi), Tuna Kuyucu (Boğaziçi Üniversitesi), Faranak Miraftap (İllinois Üniversitesi), Gökтуğ Moröl (Pennsylvania State University), Hakan Olgun (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), şebnem Önal Hoşkara (Doğu Akdeniz Üniversitesi), Tuncay Önder (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi), Metin Sözen (ekül Vakfı), Yusuf şahin (Aksaray Üniversitesi), Metin şenbil (Gazi Üniversitesi), Tanık şengül (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Yıldırım şentürk (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), Uğur Tanyeli (İstinye Üniversitesi), İlhan Tekeli (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Mehmet Tunçer (ankaya Üniversitesi), Aysu Uğurlar (Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Sutay Yavuz (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi), Sevgi Zengin (Niğe Üniversitesi)
*Soyadına göre alfabetik sırada In alphabetical order

Yayın Türü Publication Type: Üç Aylık, Yaygın Süreli Yayın * **Yayın Dili Publication Language:** Türkçe-İngilizce

Kapak Tasarım: Büşra Özkan

Kapak Görseli: Safranbolu Evleri Kaynak: www.freepik.com

Baskı/Yayın Tarihi: Eylül/September 2023.

Yönetim Adresi (İletişim Correspondence)

Nasuh Akar Mahallesi, Prof. Dr. Osman Turan Sokak, No: 4/2, ankaya/ANKARA

Tel: 0312 285 53 59 / Faks: 0312 285 53 99 Gsm: 0543 285 53 59

Web: www.idealkentdergisi.com E-posta: idealkent@gmail.com / bilgi@idealkentdergisi.com

idealkent (Kent Araştırmaları Dergisi) TUBİTAK ULAKBİM TR Dizin, ISI ve EBSCO tarafından indekslenmektedir.

idealkent, yılda üç sayı yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. © Yayımlanan yazıların telif hakları idealkent'e aittir, yayımcının izni alınmadan yazıların tümü, bir kısmı ya da bölüm-leri çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

İçindekiler/Contents

431 *Takdim / Editorial*
Elif Soysal

Makaleler/Articles

Derleme Makale / Review Article

437-463 **Turkey's New Nationally Determined Contribution: Stagnation or Breakthrough?**
Türkiye'nin Yeni Ulusal Katkı Beyanı: Atalet mi Atılım mı?
Alkan Üstün

464-482 **Development And Environmental Values Conflict In The Context Of Environmental Impact And Assessment: The Case Of Malatya**
Çevresel Etki ve Değerlendirme Bağlanımında Kalkınma ve Çevresel Değerler Çatışması: Malatya İli Örneği
Murat Sezik

Araştırma Makaleleri / Research Articles

483-505 **Doğayla Uyumlu Mekânlar: Biyofilik Tasarımın Bibliyometrik Değerlendirmesi**
Harmonious Spaces with Nature: Bibliometric Assessment of Biophilic Design
Ali Osman Özgán, İclal Aluçlu

506-527 **New Generation Cafe Culture and the Construction of Urban Bodies**
Yeni Nesil Cafe Kültürü ve Kentli Bedenlerin İnşaası
Osman Özarlan, Olgu Karan

528-557 **İstanbul'daki Yaşlı Nüfusun Pandemi Sürecindeki Dayanıklılık Kaynakları**
Resilience Resources of the Elderly Population in Istanbul During the Pandemic
Esra Kaya Erdoğan

558-575 **Tarihi Yapıların Yükseköğretim Yapısı Olarak İşlevlendirilmesi: Frej Apartmanı**
Functioning Historical Buildings as Higher Education Buildings: Frej Apartment
Volkan Öztürk

576-605 **Lambert'in Erzurum Planı**
Lambert's Erzurum Plan
Doğan Dursun

606-629 **Türk Yerel Yönetim Yapısında Kırsal Mahallelerin Sorunları**
The Problems of Rural Neighborhoods in Turkish Local Government Structure
Ayşe Çolpan Kavuncu

630-665 **Konut Alt Piyasalarının Ankara Metropolitan Alanı Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi**

Evaluation of Housing Submarkets on the Example of Ankara Metropolitan Area
Tanyel Özelçi Eceral, Tuğba Kütük

666-689 **Kent Etnografisinde Çoklu Yöntem Kullanımı: Yürüyüş, Fotoğraf ve Video**

Using Multiple Methods in Urban Ethnography: Walking, Photography, and Video
Leyla Bektaş Ata

Sanat ve Edebiyat Makalesi / Art And Literature Article

690-714 **Bir Ankara Kartografyası: Ölmeye Yatmak ve Başkent Oluşun Mekânları**

An Ankara Cartography: Ölmeye Yatmak and the Spaces of Becoming Capital
Gülşah Aykaç

715-717 **Yazarlara Notlar / Notes to Authors**

41. Sayı Hakemleri*

Abdullah Aydın, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Ahsen Saçlı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Aksu Akçaoğlu, Ankara Üniversitesi

Ayhan Melih Tezcan, Ankara Üniversitesi

Ayşe Aydın, İstanbul Gelişim Üniversitesi

Bahattin Cizreli, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Duygu Gökce, Süleyman Demirel Üniversitesi

Enver Akyol, İnönü Üniversitesi

Esen Gökçe Özdamar, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Esra Sazyek, Kocaeli Üniversitesi

Fatma Ünsal, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Funda Kurak Açıcı, Karadeniz Teknik Üniversitesi

Gamze Toksoy, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Melih Ersoy, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Nihal Arda Akyıldız, Balıkesir Üniversitesi

Salih Salbacak, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Sidar Bayram, Koç Üniversitesi

Suat Çabuk, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Şükrü Arslan, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Talat Aytan, Yıldız Teknik Üniversitesi

*Hakemlerimize teşekkür ederiz.

Takdim

İdealKent (Kent Araştırmaları Dergisi)'in, "Kentsel Çağrışım" başlığı ile çıktığımız 41. Sayısında, farklı konularda makaleler bulacaksınız. Bu sayıda belirli bir konu bütünlüğü yok fakat makaleleri okurken; kentlerdeki kafelerin, tarihi yapıların, yapılan yürüyüşlerin ve daha nice sesin/görüntünün zihinlerinizde canlandırdığı anlamlara odaklanabilirsiniz.

*

Bu sayı kapsamındaki ilk yazı Alkan Üstün'e ait. Üstün, "*Turkey's New Nationally Determined Contribution: Stagnation or Breakthrough?*" başlıklı makalesinde, Türkiye'nin COP27 zirvesi sırasında açıklamış olduğu yeni ulusal katkı beyanını çeşitli güncel veriler bağlamında değerlendirmekte ve Türkiye'nin fosil yakıtlardan çıkış sürecini hızlandırmasının olumlu sonuçlarını tartışmaktadır. "*Development And Environmental Values Conflict In The Context Of Environmental Impact And Assessment: The Case Of Malatya*" başlıklı makale ile Murat Sezik, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) uygulamalarının, Malatya ilinde çevre değerlerini korumada etkili bir mekanizma olarak nasıl kullanıldığını ve eksik yönlerini betimlemektedir.

*

Ali Osman Özğan ve İclal Aluçlu'nun kaleme aldığı, "*Doğayla Uyumlu Mekânlar: Biyofilik Tasarımın Bibliyometrik Değerlendirmesi*" başlıklı yazıda, tarih boyunca insanın doğayla kurduğu ilişkinin temel alındığı biyofilik tasarım konusunda akademik araştırmaların; hangi konuları ele aldığını, araştırma eğilimlerini ve önceliklerinin neler olduğunu bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmektedir. Osman Özarslan ve Olgu Karan'ın, "*New Generation Cafe Culture and the Construction of Urban Bodies*" başlıklı makalesi, son yıllarda ülkemizde 3. nesil kahvelerin satıldığı mekânlara artan ilginin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu araştırma için 30 Vakıf Üniversitesi öğrencisi ile derinlemesine mülakat yapılmış ve araştırmanın sonucunda, kahve tüketiminin; beden, özne, aidiyet gibi temsiliyetleri, toplumsal cinsiyet ve kentlilik gibi katmanları nasıl kurduğu ortaya konmuştur. Esra Kaya Erdoğan, "*İstanbul'daki Yaşlı Nüfusun Pandemi Sürecindeki Dayanıklılık Kaynakları*" çalışması ile bu sayıya katkı vermiştir. Kaya Erdoğan, İstanbul'da yaşayan 65 yaş ve üzerindeki nüfusun; COVID-19 pandemisine karşı toplumsal dayanıklılık kaynaklarını ve pandemi gibi bir toplumsal kriz ile baş etme mekanizmalarını ele almıştır.

*

Volkan Öztürk, "*Tarihi Yapıların Yükseköğretim Yapısı Olarak İşlevlendirilmesi: Frej Apartmanı*" başlıklı makalesi ile sayıda yer almaktadır. Öztürk, yükseköğretim yapısı olarak işlevlendirilen tarihi yapılara örnek olarak İstanbul Galata Üniversitesi'nin kullandığı Frej Apartmanı'nı ele almış ve buradan yola çıkarak tarihi yapıların neden ve nasıl yeniden işlevlendirilebileceğini anlatmıştır. "*Lambert'in Erzurum Planı*" başlıklı makalesinde Doğan Dursun, Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte imar planı yapılarak modern bir yapıya kavuşturulmak istenen Erzurum'a tarihsel bir çerçevede bakmıştır. Dursun, 1939 yılında

Fransız planacı J. H. Lambert tarafından yapılmış olan planı ve bu planın günümüz dokusu üzerindeki etki düzeyini incelemiştir. Ayşe Çolpan Kavuncu, “*Türk Yerel Yönetim Yapısında Kırsal Mahallelerin Sorunları*” başlıklı çalışmada, 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı kanun ile Türkiye’de büyükşehirlerdeki kırsal yerleşim alanlarının kentsel alanlarla birleştirilmesinin yarattığı sorunları tartışmaktadır.

*

Tuğba Kütük ve Tanyel Özelçi Eceral’in birlikte kaleme aldığı, “*Konut Alt Piyasalarının Ankara Metropolitan Alanı Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi*” başlıklı makalesinde, Ankara metropolitan alandaki mevcut satılık konut arzını kullanarak konut alt piyasaları tartışmaya açılmaktadır. Leyla Bektaş Ata, “*Kent Etnografisinde Çoklu Yöntem Kullanımı: Yürüyüş, Fotoğraf ve Video*” başlıklı makalesi ile sayıya katkı vermiştir. Bektaş Ata, 2013-2023 yılları arasında, İstanbul, İzmir ve Sapanca’da yürüttüğü saha araştırmalarının arka planına odaklanarak; kent etnografisinde çoklu teknikleri bir arada kullanmanın metodolojik ve teorik katkılarını incelemiştir. Sayının son yazısında, Gülşah Aykaç edebiyat ve kent arasındaki ilişkiyi tarihsel bir hat üzerinden ele alır. Aykaç, “*Bir Ankara Kartografyası: Ölmeye Yatmak ve Başkent Oluşun Mekânları*” isimli yazısında, Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak isimli romanını, bir kent kartografyası olarak tartışmaya açmaktadır.

*

41. sayımızdaki makalelerin; kente, kıra ve doğaya dair sorularınıza yönelik yanıtlar bulmanıza yardımcı olacağını umuyoruz. Son olarak bu sayıda makalesini yayınladığımız yazarlarımıza ve bu makaleleri değerlendiren hakemlerimize teşekkür ediyoruz. Yeni sayılarda görüşmek üzere... İyi okumalar.

Elif Soysal

Turkey's New Nationally Determined Contribution: Stagnation or Breakthrough?

*

Alkan Üstün¹

ORCID: 0000-0002-3616-8193

Abstract

Climate change will continue to be at the top of countries' political and social agendas in the coming decades. The steps to be taken in the mitigation and adaptation processes carried out within the scope of combating climate change are presented in countries' nationally determined contributions (NDC). In this study, Turkey's new NDC announced during the COP27 summit is evaluated with regard to the current data. The purpose of the study is to analyze Turkey's new NDC statement, and its potential outcomes based on relevant reports, scientific assessments, projections, and current data. The study mainly highlights the potential benefits of prioritizing the transition to renewable energy and the positive implications of having a concrete timeline for reducing the use of fossil fuels, including coal, if explicitly included in Turkey's NDC statement. The paper's main objective is to discuss the economic, social, and environmental benefits of a bolder decarbonization roadmap and the need for a schedule to phase out fossil fuels. In the study, an array of recent and detailed reports, scientific studies, and statistics were analyzed and the positive outcomes of Turkey's accelerating the process of exiting fossil fuels were discussed.

Keywords: Nationally determined contribution, NDC, climate change, Turkey

---

¹ Asst. Prof. Alkan Üstün, Bartın University Faculty of Letters Department of Sociology,
E-mail: alkanustun@gmail.com

Türkiye'nin Yeni Ulusal Katkı Beyanı: Atalet mi Atılım mı?

*

Alkan Üstün²

ORCID: 0000-0002-3616-8193

Öz

İklim değişikliği olgusu önümüzdeki on yıllarda ülkelerin politik ve sosyal gündemlerinin üst sıralarında yer almaya devam edecektir. İklim değişikliğiyle mücadele kapsamında yürütülen azaltım ve uyum süreçlerinde atılacak adımlar, ülkelerin ulusal katkı beyanlarında (NDC) sunulmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin COP27 zirvesi sırasında açıklanmış olduğu yeni ulusal katkı beyanının çeşitli güncel veriler bağlamında bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, objektif raporlara, bilimsel değerlendirmelere ve güncel verilere dayanarak Türkiye'nin yeni ulusal katkı beyanını ve olası sonuçlarını analiz etmektir. Araştırmada esas olarak, yenilenebilir enerjiye geçişe öncelik verilmesinin potansiyel faydaları ve kömür başta olmak üzere fosil yakıtların kullanımının azaltılmasının olumlu sonuçları vurgulanmaktadır. Türkiye'nin daha iddialı bir ulusal katkı beyanını ortaya koymasının ve karbon emisyonlarını azaltmak için mutlak azaltım yolunu benimsemesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Güncellenmiş ve daha cesur bir ulusal katkı beyanı aracılığıyla, uluslararası fonlara artan düzeyde erişebilmenin yanı sıra, çalışmada sunulan bağlamlarda ileriye dönük atılımların temeli oluşturulabilmiş olacaktır. Makale, Türkiye'nin karbonsuzlaşma yol haritasını daha iddialı bir şekilde ortaya koymasının ve fosil yakıtların kullanımını sonlandırmayı belirli bir takvime bağlamasının sunacağı ekonomik, sosyal ve çevresel faydaları ele almaktadır. Bununla birlikte çok sayıda rapor, bilimsel çalışma ve istatistikler analiz edilerek, Türkiye'nin fosil yakıtlardan çıkış sürecini hızlandırmasının olumlu sonuçları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ulusal katkı beyanı, iklim değişikliği, Türkiye

² Dr. Öğr. Üyesi Alkan Üstün, Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,

E-posta: alkanustun@gmail.com

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi *Received Date*: 29.08.2023 Kabul Tarihi *Accepted Date*: 10.10.2023

Introduction

Climate change continues to dominate the global agenda. The unprecedented escalation in greenhouse gas (hereafter GHG) emissions on the planet as a result of human activity has led to an increase in the frequency, intensity, and duration of marginal weather events (IPCC, 2022). Climate change negatively impacts people, settlements, and infrastructure on a global scale. An ascent in the frequency and intensity of events such as floods, landslides, storms, and droughts has been observed (IPCC, 2014, p. 10). Forest fires, tropical storms, increased heavy rainfall, and rising sea levels are the results of human-induced climate change. Moreover, it is causing irreversible losses to agricultural land, freshwater resources, and coastal and open sea ecosystems. The rise in the frequency and intensity of extreme weather events also poses greater threats to food and water security (IPCC, 2014, p. 12). In this regard, countries need to implement concrete steps firstly reduction of GHG emissions. Taking legal-based measures and implementing mitigation practices are critical in the fight against climate change.

Nationally determined contributions (hereafter NDC) are commitments made by countries participating in the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) to reduce their GHG emissions and take other climate-related actions. The NDCs are intended to help countries achieve their climate goals and contribute to the global effort to address climate change. Each country's NDC is unique and reflects its circumstances, goals, and capabilities. NDCs can include a range of actions, such as cutting emissions, improving energy efficiency, increasing the use of renewable energy, reducing deforestation, and adapting to the impacts of climate change (UNFCCC, 2022). NDCs are an important part of the UNFCCC's process for addressing climate change, as they provide a framework for countries to set and achieve their own climate goals. The NDCs are intended to be updated and strengthened over time as countries work to reduce their GHG emissions and adapt to the impacts of climate change (UNFCCC, 2022).

The purpose of this study is to analyze Turkey's new NDC statement, and its potential outcomes based on relevant reports, scientific assessments, projections, and current data. The study mainly highlights the potential benefits of prioritizing the transition to renewable energy and the positive implications of having a concrete timeline for reducing the use of fossil fuels, including coal, if explicitly included in Turkey's NDC statement.

To achieve this, the latest evaluations, studies, and reports in the relevant literature have been analyzed. Although some studies are focusing on NDC statements of countries in the literature, it is thought that a current and objective evaluation of Turkey's new NDC statement will contribute to the relevant literature. In conclusion, it is argued that adopting an action path that directly embraces absolute decrease instead of decrease from increase targets in the context of combating climate change will have notable positive outcomes in terms of attracting global financial resources. The potential positive outcomes of defining a concrete and stronger carbon neutralization roadmap are also shared. Lastly, recommendations are presented to decision-makers.

NDC statements contain the noteworthy potential for countries. Turkey should not miss that opportunity and should present a more ambitious and bold commitment to the UNFCCC. The stronger update of the new NDC statement would make a remarkable contribution to the path of Turkey's transition to a green and circular economy.

Methodologically, this research is mainly based on the analysis of secondary data sources. Utilizing this method enables the researcher to gain access to a broad range of data and archival materials used to analyze the various factors and issues surrounding the topic (Creswell, 2009). Furthermore, this approach also allows the researcher to bypass limitations in terms of time and funding (Bryman, 2008; Johnston, 2014). Essentially, efficiently acquiring specific data is crucial for thoroughly examining the research question at hand. In this regard, news related to climate change was monitored daily and national and international media were regularly examined. Academic studies on climate change, just transition, and green and circular economies were reviewed. In addition, reports from numerous international organizations such as IPCC, UNDP, UNEP, and ILO are routinely scanned and critically evaluated. Civil society organizations also have critical roles in shaping the agenda as climate action is implemented by states. Non-governmental organizations can significantly influence the political environment in which climate policies are created and implemented. Additionally, they can contribute to the formulation and execution of climate policies by sharing their specialized knowledge and experience, as well as by advocating for the needs and concerns of disadvantaged groups (IIED, 2012, p. 3). In this context, the assessments, and reports of civil society organizations both located abroad and in Turkey were also carefully monitored.

Background

Human activities have a clear impact on global climate change, and human-generated greenhouse gas (GHG) emissions are at the highest level in history (IPCC, 2021). The fact that the damage global climate system is warming has been established as a definite fact through studies that consider a range of factors together. From the 1950s onwards, most of the observed changes have been unprecedented for tens of thousands of years. The increase in average temperatures, warming of the oceans, decrease in snow and ice, and rise in sea levels are clearly visible (IPCC, 2014). The increasing emission of GHG is causing greater warming in all components of the climate system. However, the likelihood of severe, widespread, and irreversible effects on humanity and ecosystems arising from long-term changes is significantly high (IPCC, 2014). The key to combating climate change is to reduce greenhouse gas emissions significantly and consistently, beyond merely adapting to the fact. The climb in GHG emissions is mainly due to fossil fuels. The burning of fossil fuels and CO₂ emissions from industrial processes contributed 78% to the total escalation in GHG emissions from 1970 to 2010 (IPCC, 2014). Therefore, the gradual termination of fossil fuel use, particularly coal, is critical in the fight against climate change. However, 46% of global GHG emissions and 72% of the electricity sector's emissions are due to coal use (EBC, 2021, p. 11). Coal is a significant contributor to climate change, responsible for nearly half of global GHG emissions. As the negative impacts of climate change become more severe and international efforts to address them increase, the use of coal in the energy sector is being re-evaluated. Many countries, motivated by the Paris Climate Agreement, have set targets to fully phase out coal, often by 2030 or earlier (EBC, 2021, p. 5). This trend is expected to continue when considering the negative consequences of coal use, cost reductions in renewable energy and energy storage, and the need for flexibility in energy markets to lead to a decrease in global coal use.

It has been observed that climate change has led to a rise in both the frequency and severity of extreme weather events, which have caused unprecedented economic and social disruption. For example, in 2022, there were incidences of flooding in Pakistan and China, heatwaves in India and Pakistan, droughts in China and Europe, and multiple tropical cyclones in Asia and America, all of which resulted in profound economic damage, loss of life and

negative health effects. The international aid organization Christian Aid reported that in 2022, there were 10 extreme weather events (including storms, floods, and droughts) that each resulted in at least 3 billion dollars in damages. These events also resulted in thousands of deaths (Christian Aid, 2022). It is also reported that these extreme events caused significant human and environmental damage, mostly in poorer countries. Among them, the floods that hit Pakistan in June displaced 7 million people and resulted in estimated damages of over 30 billion dollars, with only 5.6 billion dollars covered by insurance. Hurricane Ian, which struck the US and Cuba in September, caused 100 billion dollars in damages. The summer heatwave and drought that affected the UK and Europe resulted in losses of 20 billion dollars. These events, including floods, cyclones, and droughts, caused the deaths and displacement of millions of people in regions that have contributed little to the cause of climate change (Christian Aid, 2022).

In a similar vein, according to Callahan & Mankin (2022), extreme heat waves caused approximately 16 trillion dollars in damage to the global economy between 1992 and 2013. While the wealthiest countries lost approximately 1.5% of their per capita gross domestic product (GDP) due to heat waves, poorer countries lost approximately 6.7% of their per capita GDP (Callahan & Mankin, 2022). Inequalities between countries are also prevalent on the issue of climate change. Additionally, the poorer countries often have fewer resources and infrastructure to protect themselves from the impacts of extreme heat, making them more vulnerable to the negative effects of climate change. As a result, inequality between countries is also observed in the realm of climate change. Least developed countries are generally closer to tropical regions where temperatures are mostly higher. These regions experience more heat waves, causing them to become warmer. Although Africa contributes a notably small amount to global GHG emissions, it remains the most vulnerable continent to the effects of climate change. Within the global scale, Sub-Saharan Africa accounts for 95% of rain-fed agriculture. The considerable contribution of agriculture to GDP and employment in this region makes it vulnerable to the effects of climate change, as well as other weather-sensitive industries such as herding and fishing. This vulnerability leads to income losses and increased food insecurity. In 2015, seven out of the ten countries most vulnerable to climate change were located in Africa, with Mozambique, Malawi, Ghana, and Madagascar ranking among the top ten countries most affected by these changes (African Development Bank, 2022). Similarly, IPCC (2014) has underlined the fact that the countries that contribute the least to

and emit the least carbon in climate change are the ones that are most affected by its negative effects.

Besides exacerbating the inequalities, climate change has also negative reflections on the physical and mental health of people due to its destructive effects on the natural and built environment. On the other hand, climate change induces economic losses in many sectors such as agriculture, forestry, fishing, energy, and tourism (IPCC, 2014, p. 13). The rising seas and negative outcomes such as floods, droughts, and food insecurity caused by climate change can trigger forced human mobility. Climate change could also lead to forced human migration from flooding, droughts, and food insecurity caused by rising seas and negative outcomes.

The increasing emission of GHG is causing greater warming in all components of the climate system. However, the likelihood of severe, widespread, and irreversible effects on humanity and ecosystems arising from long-term changes is significantly high (IPCC, 2014). The key to combating climate change is to reduce greenhouse gas emissions significantly and consistently, beyond merely adapting to the fact. The climb in GHG emissions is mainly due to fossil fuels. The burning of fossil fuels and CO₂ emissions from industrial processes have contributed 78% to the total escalation in GHG emissions from 1970 to 2010 (IPCC, 2014). Therefore, the gradual termination of fossil fuel use, particularly coal, is critical in the fight against climate change. However, 46% of global GHG emissions and 72% of the electricity sector's emissions are due to coal use (EBC, 2021, p. 11). Coal is a significant contributor to climate change, responsible for nearly half of the global greenhouse gas emissions. As the negative impacts of climate change become more severe and international efforts to address them increase, the use of coal in the energy sector is being re-evaluated. Many countries, motivated by the Paris Climate Agreement, have set targets to fully phase out coal, often by 2030 or earlier (EBC, 2021, p. 5). This trend is expected to continue when considering the negative consequences of coal use, cost reductions in renewable energy and energy storage, and the need for flexibility in energy markets to lead to a decrease in global coal use.

The Impact of Coal Use on Climate Change

Fossil fuels, which are the main cause of global warming, and greenhouse gases, must be replaced by renewable energy sources to reduce the negative impacts of climate change. In this context, it is necessary to accelerate the tran-

sition to renewable energy sources such as solar, wind, hydro, and geothermal, and to increase the share of renewables in the energy mix (IPCC, 2014). Fossil fuels are a major contributor to GHG emissions which are the main cause of global warming. Thus, to reduce greenhouse gas emissions and mitigate the negative impacts of climate change, it is necessary to take urgent and ambitious action ranging from individuals to governments.

Within this scope, many European countries have ceased using coal for electricity generation. Belgium ended its use of coal in 2016, Sweden in 2020, and Portugal in 2021 (EBC, 2022a). However, numerous European countries have set schedules for phasing out coal gradually. According to these plans, France and Austria will end their use of coal in 2023, the United Kingdom in 2024, Italy, Ireland, and Hungary in 2025, Spain and Slovakia in 2030, Croatia, the Czech Republic, and Slovenia in 2033, and Germany in 2038 (EBC, 2022a).

However, coal demand is increasing mostly due to the growing energy needs of emerging economies in Asia. The Russia-Ukraine war added a new dimension to the energy security phenomenon and exacerbated the situation. In 2022, the coal market experienced significant disruptions, with demand reaching an all-time high of 8 billion tonnes, an increase of 1.2%. In the previous year, it was predicted that global coal demand would reach a new peak in 2022 or 2023. Despite the global energy crisis, the overall outlook remains unchanged due to various factors that cancel each other out. The invasion of Ukraine by Russia has profoundly affected coal trade, prices, and supply-demand patterns. The prices of fossil fuels, particularly natural gas, have significantly increased, leading to a shift away from gas and an increase in demand for more price-competitive options, including coal in some regions. However, the rise in coal prices, the strong adoption of renewable energy sources and energy efficiency, and the slowing of global economic growth are mitigating the increase in overall coal demand. In China, which accounts for 53% of global coal consumption, extended and strict lockdowns due to COVID-19 have impacted economic activity and decreased coal demand (IEA, 2022a, p. 6).

Globally, coal is the second-largest source of energy supply after oil. Contrary to expectations, demand for coal has not decreased and has instead remained at high levels over the past decade. The current energy crisis has led to a temporary increase in coal consumption in some countries due to the high cost of natural gas. The use of coal presents a significant challenge in achieving climate targets, as it is utilized in the majority of countries that have committed to achieving net zero emissions. The International Energy Agen-

cy's report explores strategies for reducing emissions from coal while maintaining affordable and secure energy sources and addressing the impacts on workers and communities (IEA, 2022b, p. 13).

To achieve global climate objectives, it is essential to substantially reduce emissions from coal. All scenarios that aim to avoid severe impacts from climate change involve early and significant cuts in coal-related emissions. Coal is the largest emitter of energy-related CO₂, accounting for 15 gigatons in 2021, and it is also the leading source of electricity generation, making up 36% in 2021, as well as a significant fuel for industrial use. To effectively address climate change, it is necessary to implement comprehensive, integrated policies that address emissions from all sources, but reducing emissions from coal should be a top priority (IEA, 2022b, p. 13). To reach net zero emissions, it is necessary to reduce emissions from all fossil fuels, including oil and gas. However, a rapid decrease in the use of coal is a crucial aspect of any plan to create a more sustainable energy system. Coal is the fossil fuel with the highest carbon intensity and is responsible for a larger share of global GHG emissions than any other energy source, with 15 gigatons of CO₂ in 2021. Despite its importance, coal is facing increasing competition from cleaner alternatives for power generation. For instance, nearly 75 countries, representing 95% of current global coal consumption, have made commitments to achieve net zero emissions (IEA, 2022b, p. 22).

Reliance on Fossil Fuels in Turkey

In 2022, the breakdown of Turkey's installed electricity capacity by source was 30.5% hydropower, 24.4% natural gas, 21.1% coal, 11.0% wind, 9.0% solar, 1.6% geothermal, and 2.4% from other sources (ETKB, 2022). In the same year, Turkey's electricity production was sourced from coal at 30.9%, natural gas at 33.2%, hydropower at 16.7%, wind at 9.4%, solar at 4.2%, geothermal at 3.2%, and other sources at 2.4% (ETKB, 2022). When coal and natural gas are evaluated together, it is seen that approximately two-thirds of Turkey's electricity production still depends on fossil fuels. While a considerable portion of its energy is derived from fossil fuels, another salient factor is that a significant proportion of these fossil sources are imported.

Turkey imports 60% of its coal, 93% of its oil, and 99% of its natural gas for energy production (ILO, 2022). This situation not only negatively impacts energy security but also makes Turkey vulnerable to fluctuations and shocks in its energy supply. In addition, the amounts paid for the import of fossil fuels

are increasing and have a negative impact on the national budget. Furthermore, the Russia-Ukraine War has triggered significant increases in global energy prices, and there is uncertainty regarding the availability of energy in the coming period. Renewable energy currently accounts for approximately 13% of Turkey's total final energy demand (IICEC, 2022, p. 6). Transitioning to renewable energy sources could make it easier for Turkey to fulfil its climate commitments. Green energy can also provide net economic benefits. Turkey imports 99% of its natural gas and 93% of its oil (World Bank, 2022, p. 5). It is clear that investing in renewable energy not only reduces carbon emissions and air pollution but also significantly decreases energy imports and expenses. In addition, the country's vulnerability to fluctuations or disruptions in the global energy market will decrease too. The national budget could also see a reduction in health costs related to fossil fuel use, in addition to the amounts spent on importing fossil fuels (World Bank, 2022, p. 5).

Another factor to consider in tackling climate change is GHG emissions per capita. Turkey's per capita emissions are below the G20 average (0.69 times) but while per capita total emissions in G20 countries have been decreasing, they increased by 5.7% in Turkey between 2014 and 2019. China and Turkey are the only two G20 countries where per capita emissions have reached higher levels in 2019 than in 2020. According to the "Climate Transparency" report, which assesses the performance of G20 countries in combating climate change, Turkey's per capita carbon emissions are increasing. While such emission rates are decreasing in G20 countries, they increased by 5.7% in Turkey between 2014 and 2019 (Climate Transparency, 2022). In 2021, the countries with the highest increase in per capita energy-related CO₂ emissions compared to 2020 were Brazil (after a 6% decrease between 2019 and 2020, there was a 13% increase), Turkey (after a 1% decrease, there was an 11% increase), and Russia (after a 4% decrease, there was a 10% increase). From the beginning of 2021 to mid-2022, 2.9 GW of additional renewable energy production was approved, but this is still far below Turkey's high potential for renewable energy. Investments in renewable energy, particularly solar and wind, can significantly reduce energy imports and enhance national energy security (Climate Transparency, 2022). Turkey's greenhouse gas emissions (excluding Land Use, Land Use Change, and Forestry - LULUCF) increased from 226 MtCO₂e/year in 1990 to 514 MtCO₂e/year in 2019, an increase of 127%. The increase in total emissions was largely due to a continu-

ous increase of about 157% in energy-related emissions and 139% in industrial process emissions; all sectors experienced an increase in emissions over the same period.

Another issue worth considering is the Carbon Border Adjustment Mechanism (hereafter CBAM), which is set to take effect in October 2023, and will allow countries with climate goals in line with the EU to export to the EU. The EU aims to reduce the sale of products with high carbon footprints in trade with countries that have not established a carbon pricing mechanism through CBAM (European Commission, 2022). CBAM which is planned to be implemented at the reporting level in 2023 and practiced as of 2026 under the European Green Deal, will provide economic incentives for countries trading with the European Union to abandon their reliance on coal. In Turkey, policies supporting coal energy have contributed to a 459% increase in coal-based electricity production and a 323% increase in greenhouse gas emissions in the electricity sector from 1990 to 2020. Despite this, the country's current energy plans still include goals of expanding coal mining and increasing domestic coal-based electricity generation, which may not be viable environmentally or economically (EBC, 2021, p. 5). Under the Emissions Trading System (ETS), a mechanism will be established to equalize the carbon price paid for EU products with the carbon price paid for imported goods. This mechanism will require companies importing to the EU to purchase CBAM certificates to cover the difference between the carbon price paid in the country of production and the carbon price in the EU. This will incentivize countries without climate policies to tackle climate change to shift towards combating climate change. CBAM will initially cover sectors including iron, steel, fertilizers, aluminum, cement, electricity, and hydrogen (İklim Haber, 2022). Turkey's largest trading partner is the EU. Therefore, decarbonization plays a key role in maintaining and increasing the competitiveness of Turkish manufactured goods on the EU market in the scope of CBAM. The current trade between Turkey and the EU has experienced a significant increase with the establishment of the Customs Union on December 31, 1995, and reached 178.6 billion dollars in 2021, continuing to be the most important trade partner of the country. Turkey ranked 6th with a 3.6% share of the EU's total exports. In 2021, the EU imported 41.3% of Turkey's exports, amounting to 93 billion dollars, and ranked first in the country's total exports (Ticaret Bakanlığı, 2022). The EU is also ranked first, both in Turkey's exports and imports. In 2021, Turkey imported 85 billion dollars, 31.5% of its total imports of 271 billion dollars, from the EU (Ticaret Bakanlığı, 2022).

Turkey's Approach to Climate Change and Its New Nationally Determined Contribution

The Conference of Parties (COP) is a meeting of countries that are parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). The countries parties to the Convention are natural members of the COP summit. Each year, the participating countries come together to discuss and make decisions about plans and actions to tackle climate change. Besides, they discuss what can be done at the international level to address climate change. At the COP27 summit, a loss and damage fund was established to help vulnerable countries compensate for losses caused by climate change-related disasters, such as droughts and floods. This fund was positively received by developing economies, particularly small island countries and countries in sub-Saharan Africa, which contribute the least to climate change but are most severely affected by its negative impacts (IPCC, 2014, p. 13). However, the details of the fund's operation have not yet been finalized and will be determined at a future meeting in December 2023 in Dubai. In addition, the COP27 summit upheld the goal of limiting global warming to 1.5 degrees Celsius and encouraged the gradual reduction of coal usage and the discouragement of inefficient fossil fuel use. Moreover, India's proposal to completely phase out fossil fuels did not receive adequate international support.

The 27th Conference of the Parties (COP27) is significant for Turkey as it is an opportunity to announce its new NDC. The country's first Intended Nationally Determined Contribution (INDC) was submitted to the UNFCCC in 2015. This INDC stated that Turkey's projected emissions in 2030 would be 1.175 billion tons, representing a reduction of 21% from the baseline scenario, with a target of 929 million tons per year in 2030 (UNFCCC, 2015).

On the other hand, Turkey ratified the Paris Agreement in October 2021 and pledged to reach net zero emissions by 2053 (İklim Değişikliği Başkanlığı, 2022a). However, Turkey's first contribution statement was submitted in 2015, and it stated that, based on a certain scenario, a reduction in emissions would be achieved by 2030, reaching a yearly emission value of 929 million tons with a 21% decrease from the increase. Another noteworthy step by Turkey was the name commissioned ministry changed its name to "Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change" and under this ministry "Presidency for Climate Change" was established. A comprehensive "Climate Council" summit was held in Konya province of Turkey in February 2022. Additionally, efforts about the "Climate Act" are still in progress. Another salient step was the announcement of Turkey's new NDC at the 27th

Conference of the Parties (COP) summit, on 15th of November 2022 (İklim Değişikliği Başkanlığı, 2022b). According to the NDC statement announced by the Minister of Environment, Urbanization, and Climate Change, the emission reduction rate, which was stated as 21% in the first “intended” statement (INDC) from 2015, has been updated to 41% for 2030 (Climate Change Presidency, 2022). The statement also claimed that Turkey, as a developing country, will reach its peak level of emissions in 2038 (İklim Değişikliği Başkanlığı, 2022b). In addition, Turkey has announced that it will apply to host the 31st Conference of the Parties (COP) in 2026 (ÇŞİDB, 2022).

As stated by the TÜİK (Turkish Statistical Institute), Turkey produced 564 million tons of carbon dioxide equivalent emissions in 2021. (TÜİK, 2023). Considering the distribution by sector 71.3% are energy-related emissions are leading. The remaining percentage is made up of 13.3% industrial processes, 12.8% agriculture, and 2.6% waste sector emissions. Moreover, according to the latest updated data, Turkey's carbon emission has increased by 7.7% compared to the previous year. In parallel, the per capita emission in 2021 raised from 6.3 tons to 6.7 tons compared to the previous year (TÜİK, 2023). The target amount to be reached by 2030, according to the reference scenario, has been indicated as 1 billion 175 million tons. On the other hand, the emission reduction target of 21% which was stated in the first INDC of 2015 has been increased to 41% in the new NDC announced in November 2022. As a result, Turkey plans to produce 695 million tons of emissions by 2030. Additionally, the new NDC includes the definition of a peak year, which is set for 2038. This means that Turkey will increase its emissions until this point. It has been stated that from 2038, emissions will no longer represent a reduction from an increase, instead, it will be an absolute decrease (ÇŞİDB, 2022). However, a reduction should be targeted from today for a determined tackle to climate change. Turkey's hesitation is because it is a developing economy and its energy needs are expected to increase, which is understandable. Nevertheless, it is still conceivable that new energy investments should focus on renewable and environmentally friendly alternatives such as solar and wind, rather than fossil fuels such as coal and natural gas. In a nutshell, the new NDC set forth a decrease from an increase in Turkey's emissions, rather than an absolute decrease. However, it actually means an obvious increase. Moreover, if Turkey determines its net zero emissions target in 2053 a reduction of 13% per year must be achieved between 2038 and 2053. This would not only profoundly increase the cost but, more importantly, keep distant Turkey from international financing opportunities.

In Turkey's first INDC submitted in 2015, it was intended to reduce GHG emissions to 929 MtCO_{2e}, with a 21% reduction, by 2030 in the absence of any measures to reduce GHG emissions. However, in the newly announced NDC in November 2022, it was stated that in the projection for 2030, Turkey's emissions would rise to 1,175 MtCO_{2e}, and with the measures taken, it would be reduced to approximately 700 MtCO_{2e}, with a 41% decrease from an increase. This statement implies that emissions will continue to increase in the coming years. Additionally, in the reduction scenario of the new NDC, a 33% increase is foreseen compared to 2020. Moreover, the peak year specified as 2038 indicates an increase of about 47%. To reach the net zero target by 2053, an average annual reduction of 13% must be achieved in the following 15 years between 2038 and 2053. However, it should be noted that Turkey has historically recorded an annual 3% increase in emissions. Therefore, the annual 13% reduction in the period 2038-2053 seems overly optimistic.

According to the Paris Equity Checker (PEC), which evaluates the climate goals of different countries, the current NDCs show how close the world is to global warming goals. The latest map created by the PEC after the 27th Conference of the Parties (COP27) shows that Turkey, China, Iran, Russia, Saudi Arabia, and Vietnam have climate policies that could result in global warming of over 5°C by the end of the century (Paris Equity Check, 2022). Another study also found that Turkey, China, Iran, Russia, Saudi Arabia, and Vietnam still have climate goals that could lead to global warming of over 5°C. The PEC evaluates countries' GHG emission reduction targets in other words their NDCs and its latest assessment asserted that the majority of developed countries still have plans that are far from the 1.5°C warming limit accepted by the United Nations, despite most of them increasing their targets in the past 18 months (Paris Equity Check, 2022).

Discussion

This section of the article aims to bring together prominent studies in assessing the possible outcomes of Turkey's adoption of a greener perspective. Although many perspectives deal with different aspects of the phenomenon, the ones that stand out and are considered noteworthy are evaluated here.

According to a projection study conducted by Istanbul Policy Center, it is possible to approach net zero emissions by 2050 by abandoning fossil fuels and switching to renewable energy, as well as increasing energy efficiency

and electrification in various sectors (Şahin, 2021, p. 28). In this context, it has been calculated that Turkey can approach the net zero emissions target to a large extent in 2050 by investing in carbon-free green technologies, abandoning coal in electricity production by 2035 and natural gas by 2050, increasing the share of renewable energy sources such as solar, wind, biomass and geothermal in installed electric power capacity to 50% by 2030, and increasing the proportion of electric vehicles among all passenger vehicles to 20% by 2030 (Şahin, 2021, p. 28). In this regard, it is critical to phase out coal in electricity production, end incentives for coal energy, support investments in renewable sources, and provide a smooth transition exit from coal and other fossil fuels without leaving behind workers in relevant sectors (EBC, 2021, p. 11). The abandonment of coal use by 2035 would make it possible to achieve a significantly large reduction of 82.8% in emissions from electricity sources (EBC, 2021, p. 12). On the other hand, after the Carbon Border Adjustment Mechanism, which will come into effect in 2026, Turkey will incur additional costs on the European Union market due to carbon-intensive production and may experience a significant decline in competitiveness. However, it has been stated that it is possible to phase out coal with a 28 billion-dollar investment in zero-emission renewable energy by 2028 (EBC, 2021, p. 13). In addition, if coal use is terminated by 2035 and replaced with renewable energy sources, the localization rate of the energy source can increase up to 73.6%. This will also result in a positive outcome in terms of energy supply security. In addition, the environmental and public health costs caused by coal use will also be prevented.

Similarly, as stated in a study conducted by NGOs working on climate-related issues, it is realistic and possible for Turkey to achieve its goal of reducing emissions by 35% in 2030. It has been asserted that this can be achieved by taking the following steps: ending coal-based electricity production by 2030, increasing the share of renewable energy sources in electricity production to 75%, increasing the share of electric vehicles to at least 20% for passenger cars and at least 10% for passenger and cargo transport vehicles, enhancing energy efficiency, electrification, and direct use of renewable energy in industry, services, and agriculture, ending the use of coal and fossil fuels in buildings, and switching to electric heating on a large scale (2030 İklim Hedefi, 2022).

In another research, it is claimed that a significant contribution can be made to the transition to renewable energy by establishing solar power plants on the existing fields of thermal power plants in Turkey. Accordingly, the

scenario of closing 22 coal-fired thermal power plants in Turkey and establishing solar power plants at their locations was simulated. There are many examples where solar panels are installed on old thermal power plants, especially on the ash ponds that are no longer usable, in countries such as Canada, the USA, and Germany. Similarly, new solar energy plants can be established at the locations of the 22 coal-fired thermal power plants in Turkey at a cost of approximately 6 billion dollars. 19 GW of electricity can be produced annually in these new solar energy plants and the electricity needs of 6.9 million households can be met annually. In addition, 12.4 million tons of CO₂ emissions can be prevented annually in this case (EBC, 2022b, p. 12). In addition, approximately 40 billion dollars allocated to energy imports between 2010 and 2020 could have been avoided (EBC, 2022b, p. 15).

As reported in a projection study conducted by SEFIA in late 2022, if the total installed power of 19 GW for wind and solar energy in Turkey is increased to 36 GW, the price of electricity would be considerably lower. In addition to reducing energy imports, it will also have a positive impact on inflation. Additionally, greenhouse gas emissions will also be much lower (SEFIA, 2022). The study shows that in Turkey, which has struggled with chronically high inflation if the share of solar and wind increases, the price of electricity on the free market could be lower. Accordingly, the inflation would be 7 points lower. In the scenario where renewable energy production is higher, it is expected that the annual producer price index (PPI) inflation, which was 144.61% as of July 2022, could have been 129.22% and the annual consumer price index (CPI) inflation, which was 79.60%, could have been 72.39%. Increased renewable energy production primarily replaces expensive gas and imported coal production. It was calculated that the country's fuel import bill would decrease by 3.1 billion dollars in 2021 and 3.3 billion dollars in the first half of 2022 (SEFIA, 2022). The reduction of energy imports not only positively impact inflation, but could also lead to a significant decrease in greenhouse gas emissions. This highlights the dual benefits of pursuing such a policy. Fossil fuels, including natural gas, contribute profoundly to consumer price inflation in Turkey. In the past 12 months, electricity prices have increased by 102%, gas prices have increased by 145%, and transport fuel prices (diesel and petrol) have increased by 182%. These price increases in fossil fuels account for about 20% of Turkey's current annual inflation rate of over 80% (Cambridge Econometrics, 2022). To prevent these energy price increases from being passed on to consumers, Turkey has spent 2% of its GDP, or 300 billion Turkish lira, to offset them. New wind and solar energy capacity

is less expensive than natural gas, thus investing in these cost-competitive renewables over the long term would not only lower electricity prices but also reduce households' exposure to volatile global market prices. The high energy costs in Turkey disproportionately affect household budgets, with the poorest 20% of households spending 25% more on energy in 2022 than in 2021, and expecting to spend close to 10% of their income on energy bills in 2022. Investment in renewables and the electrification of transport and heating would allow Turkey to reduce its reliance on energy imports and protect households from volatile fossil fuel prices (Cambridge Econometrics, 2022).

As asserted in the study by the Istanbul International Energy and Climate Center (IIEEC, 2022), in a scenario where investments in renewable energy are prioritized, Turkey's installed power capacity is projected to reach 294 GW in 2050, with the share of renewables in the energy mix reaching 80% in 2040 and 90% in 2050, primarily from solar and wind energy. In this projection, the average annual investment in renewable electricity production is calculated to be 5.5 billion dollars per year over the period until 2050 (IIEEC, 2022, p. 7). In the scenario, where the share of renewable capacity in installed power increases to more than a third in 2040 and more than doubles its current level to reach 86% in 2050, the total share of wind and solar energy in electricity production is also expected to more than triple and reach two-thirds by 2050. In this scenario, significant contributions can be achieved in terms of energy security, clean energy transformation, and related costs, compared to the increase in total electricity investment needs. For example, an annual 800 million dollars investment surplus can lead to annual savings of 2 billion dollars in energy import bills. In addition, an annual emission saving of 6.7 billion dollars can be achieved (IIEEC, 2022, p. 8).

A special report on Turkey by the International Labor Organization (ILO) claims that investing in renewable energy sources rather than coal-fired power plants in new energy investments could be more beneficial in many aspects. This transition towards green energy can not only reduce carbon emissions but also increase GDP and create new job opportunities (ILO, 2022, p. 2). With investments in renewable energy sources until 2030, Turkey could substantially reduce the financial burden of importing fossil fuels. In addition to reducing environmental risks and decreasing carbon emissions, reducing the amount paid for fossil fuels will also have a positive impact on the national budget. Specifically, it is estimated that there will be an increase of 30 to 45 billion Turkish lira per year in GDP in this regard (ILO, 2022, p. 8). Additionally, it is estimated that approximately 8% less carbon can be emitted

annually, and Turkey can approach its goal of achieving net-zero emissions by 2053 on a more realistic path. Another positive impact of choosing renewable sources over coal will be the creation of 300,000 new employment opportunities by 2030 (ILO, 2022, p. 37).

An analysis published by energy think tank Ember, Turkey's reliance on imported fossil fuels for electricity production, which currently accounts for 50% of production, can be reduced to less than 25% by 2030 through the use of wind and solar energy. To achieve this, salient increases in wind and solar capacity are necessities (EMBER, 2022). The study claims that Turkey can halve its reliance on imported energy sources for electricity production by 2030 through the ambitious expansion of wind and solar energy. Turkey, which currently produces 50% of its electricity from imported coal and natural gas, can reduce this to less than 25% within eight years. To achieve this, the share of wind and solar in electricity production must increase to at least one-third of total sources. As of 2021, wind and solar represented 13.6% of electricity production. By 2030, solar capacity in Turkey must reach 40 GW to halve the share of imported fossil fuels. Investing in domestic solar panel production and expanding solar capacity could create tens of thousands of jobs (EMBER, 2022).

Istanbul Policy Center states that an investment of approximately 110 billion dollars until 2030 will enable Turkey to become carbon neutral. The study, which includes the analysis of the electricity, transportation, building, industrial, and other manufacturing sectors, contains cost-benefit analyses for each heading. If the share of renewable sources in electricity production is increased to 69% by 2030, a profit of 1 billion dollars in operating and maintenance costs can be achieved in addition to the 6.4 billion dollars saved in fossil fuel payments (Şahin, Tör, & Kat, 2022, p. 5). The costs of the initial investment in facilities such as solar and wind power plants, the electric grid, transportation infrastructure, and buildings (especially in the context of heating and insulation) are included in the analysis. In addition, the expected decrease in healthcare expenses due to the reduction of fossil fuel use in the industrial and other manufacturing sectors is also considered (Şahin et al., 2022, pp. 6–7). Upon the evaluation of all these factors, it is stated that the total investment amount required for Turkey to reach net zero emissions by 2030 is approximately 110 billion dollars (Şahin et al., 2022, p. 38). Policies that are compatible to reach net-zero emissions have the benefit of providing net benefits that will increase over time, even if the immediate costs outweigh the benefits. “Türkiye Country Climate and Development Report” published by the World Bank in June 2022 shows that the net-zero path will provide Turkey

with a net economic benefit of 15 billion dollars (an average of 2 billion dollars per year) between 2022 and 2030 and that this benefit could reach as high as 146 billion dollars (an average of 8 billion dollars per year) over the long term until 2040 (World Bank, 2022, p. 4).

Recent studies have shown that climate change also has negative impacts on health. Climate change directly affects human health and quality of life by negatively affecting access to clean air, safe drinking water, and nutritious food (WHO, 2022). According to WHO (2022), high-temperature stress, malnutrition, malaria, and diarrhea outbreaks caused by climate change are expected to result in approximately 250,000 deaths per year between 2030 and 2050. It is estimated that the cost of health losses due to climate change will be between 2 and 4 billion dollars annually until 2030. On the other hand, it has been highlighted that the transition from coal to green energy sources will have positive effects on public health. According to a study by HEAL, it is suggested that a total of 102,000 premature deaths and 31,000 premature births could be prevented if Turkey closed its coal plants in 2030 instead of 2050 (HEAL, 2022, p. 5).

In addition to the elements emphasized in the studies evaluated, it is determined that the transition to a green economy and decarbonization will also be effective in bringing international funds to Turkey. In addition, loans and funds to be given to Turkey will be possible with absolute reduction and realistic planning to abandon fossil fuels. At this point, South Africa and Indonesia stand out as current examples.

In November 2021, an agreement was signed between the European Commission and the US and South Africa. South Africa committed in its renewed NDC statement to gradually reduce its coal consumption. Following this new commitment, the European Commission and the US have taken a step towards providing South Africa with remarkable economic financing. With the signed agreement, the first phase of financing will be provided through grants, preferential loans, investments, risk-sharing instruments, and activating the private sector including an 8.5-billion-dollar fund for South Africa (European Commission, 2021, p. 1). South Africa has committed to reducing GHG emissions by half by 2030 and achieving global net zero CO₂ emissions and notably reducing other GHG emissions to limit the impacts of climate change. In addition, South Africa has pledged to transition its energy systems to be carbon-free by 2050, improving efficiency, gradually phasing out coal energy, and expediting the deployment of renewable energy sources (European Commission, 2021, p. 3). Additionally, the agreement also highlights the

importance of a just transition, ensuring that those affected by the transition to renewable energy are protected and that opportunities are available to all communities, without leaving anyone behind. As part of the just transition, programs to reskill and upskill, create employment, and provide the necessary support to the labor force are promoted (European Commission, 2021, p. 3). As part of the agreement, developed countries have pledged to provide a fund of approximately 8.5 billion dollars in the first three to five years to support South Africa's transition away from coal. This is also supplemented by multilateral and bilateral grants, preferential loans, private investment, and technical assistance, as well as long-term engagement, to ensure a just and sustainable transition. The importance of the agreement in fostering cooperation between developed and developing countries on a critical global issue is also highlighted (European Commission, 2021, p. 4).

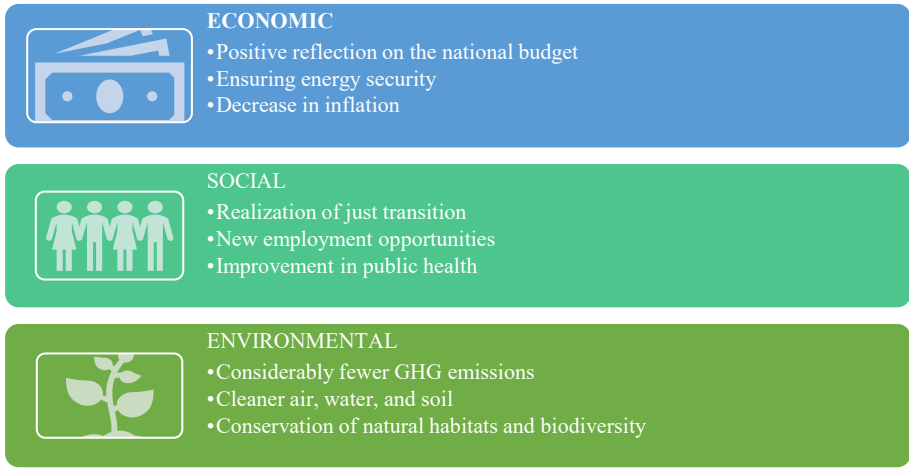
In November 2022, a Joint Statement was signed between Indonesia and the United States, Japan, Canada, the European Union, and the United Kingdom at the G20 Summit held in Bali. Under this agreement, Indonesia is receiving a noteworthy amount of funding from developed economies for its coal exit process, which is tied to a timeline (The White House, 2022, p. 2). The agreement states that Indonesia's carbon emission will peak in 2030 and from this point, net zero emissions will be pursued towards 2050. Total carbon emissions from the energy sector will be capped at 290 million tons in 2030. The agreement also commits Indonesia to gradually reduce its coal consumption and accelerate the closure of coal-fired thermal power plants. At least 34% of energy production in 2030 will come from renewable sources, and a just transition plan is expected for transitioning from coal to renewable energy (The White House, 2022, p. 3). The need for a solid plan to ensure that vulnerable social groups, particularly women and young people, are not negatively affected by the transition process in the coal and related sectors has been emphasized. It has been agreed that the participating states will provide a fund of 20 billion dollars to be provided over the next 3 to 5 years to support Indonesia's transition exit from coal energy, increasing investments in renewable energy, and remarkably reducing emissions (The White House, 2022, p. 4).

Conclusion and Recommendations

Firstly, there is a discrepancy between Turkey's goal of achieving net zero emissions by 2053 and the construction of new thermal power plants. Investments such as the Hunutlu thermal power plant, which began operating its

first unit in the summer of 2022 in Yumurtalık, Adana, undermine the decisive stance that should be taken on the path toward a fossil fuel exit. The facility, jointly implemented by the People's Republic of China, consists of two units with a total capacity of 1,320 MW, each with a capacity of 660 MW, and will use 2.8 million tons of imported coal as fuel per year. The abandonment of coal in energy production is one of the first and most important steps in combating climate change. The initial construction costs of renewable energy plants are decreasing over time. On the other hand, it is a reality that it is much more difficult to find international financing for new energy production facilities that operate on fossil fuels. Locality and nationality can only be made possible by not being dependent on foreign energy sources led by fossil fuels. For this reason, it is critical to gradually abandon imported fossil fuels and to prioritize energy production from renewable sources, especially solar and wind.

Furthermore, commitments to abandon fossil fuels must be clearly stated and steps must be taken boldly. Drawing up a concrete roadmap to a carbon-free future by linking the exit from coal to a specific timetable, as in the examples of South Africa and Indonesia, will also bring international financing and support. In this way, Turkey can benefit much more generously from international fund support than South Africa and Indonesia, as seen in their practices. In addition to significant amounts of credits and grants, technical support will also be available for Turkey. In this context, it will be quite appropriate to designate a new energy roadmap and to revise and resubmit the NDC statement announced on November 15, 2022, in a more ambitious way to the UNFCCC. Turkey, which has abundant renewable energy sources, should not miss the opportunity to transform its energy mix more sustainably. The construction of new coal-fired power plants will only create a dependency on imported fossil fuels, which is not in line with the country's 2053 net zero emissions target. Turkey should prioritize the use of domestic renewable energy sources and escalate the share of renewable energy in the total energy mix. Instead of increasing emissions and then reducing them as stated in newly announced NDC of Turkey, a concrete absolute reduction should be made from now on. The first step to realizing this situation is a planned and rapid transition to renewable energy sources. Additionally, by ending incentives for thermal power plants, preventing the construction of new thermal power plants, and determining a schedule for the exit from fossil fuels in the energy sector, it is possible to achieve absolute reduction, which would mean a decrease in emissions from now on.

Figure 1. Positive Outcomes of Adopting a Carbon-Free Roadmap for Turkey (Source: Produced by the author)

A gradual abandonment of fossil fuels in Turkey's energy production will bring notable economic, social, and environmental benefits. As shown in this study, in the light of an array of research, projections, and studies focusing on different aspects of the issue, it can be stated that the concrete shift towards renewable energy through the exit from fossil fuels will have noteworthy positive outputs. In the economic context, renewable energy investments in Turkey, which is 92% dependent on fossil fuels for energy, will also contribute to increasing energy security. In addition, this will have positive reflections on Turkey's competitiveness on a global scale. Both economically and in terms of Turkey's prestige and reputation in the global arena, the use of fully domestic and free resources, especially solar and wind, could also lead to lower energy prices. In particular, the abandonment of fossil fuel imports will have a clear impact on the budget and will contribute to the economy by reducing imports considerably. The drop in energy production costs could also be functional in controlling inflation. The reduction in fossil fuel imports will make a positive contribution to the country's budget and will have a salient economic impact by diminishing imports.

In the environmental context, the transformation of the energy mix in a more sustainable direction will have decisive environmental impacts, such as decreasing air and water pollution, protecting natural habitats and biodiver-

sity, and lessening GHG emissions. One of the prominent results will be diminished emissions. A decrease in emissions plays a fundamental role in establishing the right to live in a cleaner and healthier environment. The lessening of carbon emissions is also essential in fulfilling our responsibility to future generations and leaving behind a healthy and livable environment for the future. Therefore, the social-ethical dimension must not be overlooked. Clean air, water, and soil will form the basis for creating a healthy environment for everyone.

In the social context, the first issue to be mentioned is the employment opportunities that will emerge in new fields. The growing number of workers needed for renewable energy will have a notable contribution to employment. Training a qualified labor force to meet the needs of emerging sectors will be essential. In addition to the revision of existing education programs and the creation of new programs, the provision of vocational training and equipment will also lead to an improvement in the quality of the workforce. The abandonment of fossil fuels will also have noticeable effects on public health. As a result of the decline in air, water, and soil pollution, there will be salient diminishes in many diseases and premature deaths, especially those related to the respiratory tract. On the other hand, this picture will also open the way for a lessening in health expenditures.

The increase in renewable energy sources in the energy mix will also lead to a more balanced distribution of income and will have positive social effects. As the epoch of fossil fuels begins to come to an end, we are entering a new era and the transition to green, clean, and more profitable in the long run, implementation of renewable energy should be followed as a concrete policy and fulfilled without any delay. Lastly, for this transition to be planned equitably, a just transition should be adopted in the planning of the new era.

The previous sections have illustrated the positive aspects of exiting fossil fuels in economic, social, and environmental contexts. Moreover, it has been demonstrated through the examples of South Africa and Indonesia that a program to be developed in this direction will also bring considerable international financial support.

It is harsh to say that the NDC, which was declared at the COP27 Summit in November 2022, is capable of revealing the high potential in the transition process to a green and circular economy in its current situation. Therefore, Turkey should put forward a more ambitious NDC and adopt the absolute reduction path in reducing its carbon emissions. Turkey should not wait for 2038, which is the peak year in terms of GHG emissions, and should take

measures to implement absolute reduction from today and realize its fossil fuel exit agenda with firm steps within a concrete plan. Thus, in addition to attracting international funds, the foundation for forward-looking breakthroughs in the economic, social, and environmental contexts presented above will be laid with an updated bolder NDC.

References

- 2030 İklim Hedefi. (2022). Güvenli geleceğimiz için güçlü iklim hedefi. Retrieved from <https://birbucukderece.com/>
- African Development Bank. (2022). Climate change in Africa. African Development Bank. Retrieved from <https://www.afdb.org/en/cop25/climate-change-africa>
- Bryman, A. (2008). *Social Research Methods* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Callahan, C., & Mankin, J. (2022). Globally unequal effect of extreme heat on economic growth. *Science Advances*, 8(43).
- Cambridge Econometrics. (2022). Fossil fuel prices and inflation in Türkiye. Cambridge Econometrics. Retrieved from Cambridge Econometrics website: <https://www.camecon.com/what/our-work/new-findings-reveal-fossil-fuels-are-key-drivers-of-recent-inflation-in-turkiye/>
- Christian Aid. (2022). Top 10 Climate disasters cost the world billions in 2022. Christian Aid. Retrieved from Christian Aid website: <https://mediacentre.christianaid.org.uk/new-report-top-10-climate-disasters-cost-the-world-billions-in-2022/?lang=en>
- Climate Transparency. (2022). Climate transparency report 2022. Climate Transparency. Retrieved from Climate Transparency website: <https://www.climate-transparency.org/g20-climate-performance/g20report2022>
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). Los Angeles: Sage Publications.
- ÇŞİDB. (2022). Bakan Kurum: 2026 yılında yapılacak olan COP31 için adaylığımızı ilan ettik. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. Retrieved from <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-2026-yilinda-yapilacak-cop31-icin-adayligimizi-ilan-ettik-bakanlik-faaliyetleri-36299>
- EBC. (2021). Karbon nötr türkiye yolunda ilk adım: kömürden çıkış 2030. Europe Beyond Coal. Retrieved from Europe Beyond Coal website: <https://caneurope.org/content/uploads/2021/11/komurden-cikis-2030-min.pdf>
- EBC. (2022a). Europe's coal exit. Europe beyond coal. Retrieved from <https://beyond-coal.eu/europes-coal-exit/>
- EBC. (2022b). Kömür sahalarının güneş potansiyeli. Europe Beyond Coal. Retrieved from Europe Beyond Coal website: <https://caneurope.org/content/uploads/2022/03/DIJITAL-Komur-Sahalarinin-Gunes-Potansiyeli-.pdf>

- EMBER. (2022). Energy independence only comes with clean. EMBER. Retrieved from EMBER website: <https://ember-climate.org/app/uploads/2022/10/Energy-independence-only-comes-with-clean.pdf>
- ETKB. (2022). Elektrik bilgi merkezi. Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Retrieved from <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik#>
- European Commission. (2021). France, Germany, UK, US and EU Launch Ground-breaking International Just Energy Transition Partnership with South Africa. European Commission. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_5768
- European Commission. (2022). EU climate action: provisional agreement reached on carbon border adjustment mechanism (CBAM). European Commission. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/12/13/eu-climate-action-provisional-agreement-reached-on-carbon-border-adjustment-mechanism-cbam/>
- IEA. (2022a). Coal 2022: Analysis and forecast to 2025. International Energy Agency. Retrieved from International Energy Agency website: <https://www.iea.org/reports/coal-2022>
- IEA. (2022b). Coal in net zero transitions: strategies for rapid, secure and people-centred change. International Energy Agency. Retrieved from International Energy Agency website: <https://www.iea.org/reports/coal-in-net-zero-transitions>
- IICEC. (2022). Türkiye yenilenebilir enerji görünümü 2022. Sabancı Üniversitesi İstanbul Uluslararası Enerji ve İklim Merkezi. Retrieved from Sabancı Üniversitesi İstanbul Uluslararası Enerji ve İklim Merkezi website: <https://iicec.sabanciuniv.edu/treo>
- IIED. (2012). Southern voices on climate policy choices. International Institute Of Environment And Development. Retrieved from International Institute of Environment and Development website: <https://www.ied.org/g03360>
- İklim Değişikliği Başkanlığı. (2022a). 2053 net sıfır emisyon hedefi için stratejimizi hazırlıyoruz. İklim Değişikliği Başkanlığı. Retrieved from <https://iklim.gov.tr/2053-net-sifir-emisyon-hedefimize-giden-yolda-uzun-donemli-stratejimizi-hazirliyoruz-haber-33>
- İklim Değişikliği Başkanlığı. (2022b). Türkiye ulusal katkı beyanı'nı COP27'de açıkladı. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. Retrieved from <https://iklim.gov.tr/turkiye-ulusal-katki-beyani-ni-cop27-de-acikladi-haber-84>
- İklim Haber. (2022). AB'nin sınırda karbon düzenleme mekanizması 1 Ekim 2023'te yürürlükte. İklim Haber. Retrieved from <https://www.iklimhaber.org/abnin-sinirda-karbon-duzenleme-mekanizmasi-1-ekim-2023te-yururlukte/>
- ILO. (2022). Social and employment impacts of climate change and green economy policies in Türkiye. International Labour Organization. Retrieved from International Labour Organization website: <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/social-and-employment-impacts-climate-change-and-green-economy-policies-t%C3%BCrkiye>
- IPCC. (2014). Climate change 2014: fifth assessment report. intergovernmental panel on climate change. Retrieved from Intergovernmental Panel on Climate Change

- website: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/AR5_SYR_FINAL_SPM.pdf
- IPCC. (2021). Climate change 2021: the physical science basis. intergovernmental panel on climate change. Retrieved from Intergovernmental Panel on Climate Change website: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>
- IPCC. (2022). Climate change 2022: impacts, adaptation and vulnerability. intergovernmental panel on climate change. Retrieved from Intergovernmental Panel on Climate Change website: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>
- Johnston, M. P. (2014). Secondary data analysis: A method of which the time has come. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, (3), 619–626.
- Paris Equity Check. (2022). How much global warming is each country's pledge leading to? paris equity check. Retrieved from <https://mars.e-preview.be/paris-equity-check/warming-check.html>
- Şahin, Ü. (2021). Türkiye'nin karbonsuzlaşma yol haritası: 2050'de net sıfır. Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi. Retrieved from Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi website: <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20211026-23105368.pdf>
- Şahin, Ü., Tör, O. B., & Kat, B. (2022). Türkiye'nin karbonsuzlaşma yol haritası: sektörel fayda maliyet analizi (2020-2030). Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi. Retrieved from Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi website: <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20221114-13111703.pdf>
- SEFİA. (2022). Artan elektrik fiyatları ve yenilenebilir enerji kaynaklarının piyasaya etkisi. Sürdürülebilir Ekonomi ve Finans Araştırmaları Derneği. Retrieved from Sürdürülebilir Ekonomi ve Finans Araştırmaları Derneği website: <https://sefia.org/arastirmalar/artan-elektrik-fiyatlari-ve-yenilenebilir-enerji-kaynaklarinin-piyasaya-etkisi/>
- The White House. (2022). Indonesia and international partners secure groundbreaking climate targets and associated financing. The White House. Retrieved from <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/11/Joint-Statement-1.pdf>
- Ticaret Bakanlığı. (2022). Yarı başımızdaki dev pazar Avrupa Birliği. Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. Retrieved from <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/yani-basimizdaki-dev-pazar-avrupa-birligi>
- TÜİK. (2023). Sera gazı emisyon istatistikleri 1990-2021. Türkiye İstatistik Kurumu. Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2021-49672>
- UNFCCC. (2015). Republic of Turkey intended nationally determined contribution. united nations framework convention on climate change. Retrieved from https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/The_INDC_of_TUR-KEY_v.15.19.30.pdf
- UNFCCC. (2022). Nationally determined contributions (NDCs). United Nations Framework Convention on Climate Change. Retrieved from <https://unfccc.int/ndc-information/nationally-determined-contributions-ndcs>

World Bank. (2022). Türkiye country climate and development report. World Bank. Retrieved from World Bank website: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37521>

Alkan Üstün

Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden 2009 yılında, Anadolu Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden 2011 yılında mezun olmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı bursuyla gitmiş olduğu Birleşik Krallık'taki University of Southampton'dan Sosyoloji ve Sosyal Politika Yüksek Lisansını merit derecesiyle 2013'te almıştır. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde "Dünyada Kentsel Dönüşüm Örnekleri: Bulanık Küme İdeal Tip Analizi ile Karşılaştırmalı Vaka İncelemesi" başlıklı teziyle doktorasını tamamlamıştır. Çevre sosyolojisi, iklim değişikliği ve afet sosyolojisi alanlarında çalışmaktadır. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

He graduated from Hacettepe University Sociology Department in 2009 and Anadolu University Public Administration Department in 2011. He received his Master's Degree in Sociology and Social Policy from the University of Southampton in the United Kingdom, to which he went with a grant from the Ministry of National Education, in 2013 with a merit degree. He completed his PhD at Ankara Yıldırım Beyazıt University, Department of Sociology with his thesis titled "Urban Regeneration Examples in the World: A Comparative Case Study with Fuzzy Set Ideal Type Analysis". He works in the fields of environmental sociology, climate change and sociology of disaster. He works as a lecturer at Bartın University, Faculty of Letters, Department of Sociology.

E-posta: alkanustun@gmail.com

Development And Environmental Values Conflict In The Context Of Environmental Impact And Assessment: The Case Of Malatya

*

Murat Sezik¹

ORCID: 0000-0003-4512-2346

Abstract

In the world, where the economic system has been constantly developing and changing from the Industrial Revolution to today, the volume of production and consumption has increased with the increasing world population, and this has brought new burdens to the ecological system. The increase in the use of fossil fuels for energy needs with the Industrial Revolution, the increase in production on a global scale with the development of international trade, while increasing wealth on the one hand, resulted in an increase in environmental problems on the other. As a result of the thesis that the world states will develop with the motto of capitalism, "more production, more consumption", the ecological system has faced a burden that it cannot bear. Environmental Impact Assessment (EIA), which was first introduced to the world within the scope of the National Environmental Policy Act, which came into force in the USA in 1970, on the necessity of ensuring development without damaging environmental values, is a process in which the significant effects of a certain project or development on the environment are determined. It was implemented as a process. This study aims to reveal how EIA applications are used as an effective mechanism in protecting environmental values in Turkey and in Malatya in particular, and to reveal their deficiencies. In the study, a qualitative method based on literature review and observation was used.

Keywords: Environmental impact and assessment, sustainable development, ecology, environmental values

---

¹ Assoc. Prof. Dr. İnönü University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Department of Urbanization and Environmental Problems, E-mail: murat.sezik@inonu.edu.tr

Çevresel Etki ve Değerlendirme Bağlamında Kalkınma ve Çevresel Değerler Çatışması: Malatya İli Örneği

*

Murat Sezik²

ORCID: 0000-0003-4512-2346

Öz

Ekonomik sistemin Sanayi Devriminden bugünlere sürekli gelişim ve değişim gösterdiği dünyada üretim ve tüketim hacmi, artan dünya nüfusu ile birlikte sürekli artmış, bu da ekolojik sisteme yeni yükler getirmiştir. Sanayi Devrimiyle birlikte fosil yakıtların enerji ihtiyacı için kullanımının artması ve uluslararası ticaretin gelişmesiyle birlikte küresel ölçekte üretimin artması bir yandan zenginliği artırırken öte yandan çevresel sorunların artmasıyla sonuçlanmıştır. Kapitalizmin “daha fazla üretim daha fazla tüketim” mottosuyla dünya devletlerinin kalkınacağı tezi, ekolojik sistemi taşıyamayacağı bir yükte karşı karşıya bırakmıştır. Kalkınmanın çevre değerlerine zarar vermeden sağlanması gerekliliği üzerine ilk kez ABD’de 1970 yılında yürürlüğe giren Ulusal Çevre Politikası Kanunu (National Environmental Policy Act) kapsamında dünya ile tanışan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), belirli bir proje veya gelişmenin, çevre üzerindeki önemli etkilerinin belirlendiği bir süreç olarak hayata geçmiştir. Bu çalışma, ÇED uygulamalarının genelde Türkiye özelinde ise Malatya’da çevre değerlerini korumada etkili bir mekanizma olarak nasıl kullanıldığının ve eksik yönlerinin ortaya konulmasına yöneliktir. Çalışmada, literatür taraması, doküman incelemesi ve gözleme dayalı nitel bir yöntem kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel etki ve değerlendirme, sürdürülebilir kalkınma, ekoloji, çevresel değerler

² Doç. Dr. İnönü Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Ana Bilim Dalı, E-posta: murat.sezik@inonu.edu.tr

Bu çalışma 22. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumunda (KAYFOR 2022) sunulan tebliğin geliştirilmiş ve genişletilmiş halidir.

Introduction

In the fight with natural conditions, humankind had covered an important distance with his/her intelligence and experience and moved to the post-industrial era. Although this fight is seen as a victory of human over nature, it has made human pay a heavy price in many areas in return for what was taken from it.

The basis of the fight that humankind laid into with the environment stems from the dichotomy between "ecology-economy". On the one hand, humanity wants to continue its production and consumption activities by using the earth's resources, and on the other hand, it desires the protection of biodiversity and ecological balance. It must be recognized that it is very difficult to maintain both at the same time and at the same level.

Recognizing this challenge, academician, international institutions, and politicians have brought the concept of "sustainable development" to the world agenda by conceptualizing it as "meeting the needs of the present without preventing future generations from meeting their own needs". With this approach, it is aimed to provide the resources for the use of both living people and future generations (Yıldırım ve Göktürk; 2004, s.450) by capturing a compatible balance between the phenomenon of economy and ecology which can be considered as two poles. However, when the development line of humanity is followed, humanity has always sustained itself, multiplied, its population has increased, and with the increasing population, the consumption imposed by capitalism has increased, and this situation has created the need for more industrialization, higher levels of technology and more natural resources (Erdem, 20165, s.80). Industrially advanced countries which can be regarded as the "spoiled children" of economic growth in the world, have continued their development despite environmental pollution reaching global scales and have upheaved the entire balance of the world in a short period of 150 years.

The most fundamental thing that must be done for sustainable development to be realized is not to abandon the economy to market forces. Therefore, as a result of the need to establish interventionist and protectionist policies for the environment, the implementation of Environmental Impact Assessment (EIA) was introduced to the world agenda in 1970. EIA is a set of actions to ensure that all negative environmental impacts that may be caused

by a planned financial activity are identified in advance and necessary measures are taken by protecting environmental values against economic policies without hindering economic and social development.

Methodology

In the literature, the purpose of EIA, is defined as preserving environmental values against economic policies without hindering economic and social development, determining in advance all the negative environmental effects that a planned activity may cause and ensuring that the necessary measures are taken. In this study, it is discussed how EIA is used as an effective mechanism to protect environmental values in Turkey. The study employed qualitative method based on literature review and document analysis.

Development And Sustainability

The most important concepts emphasized by those interested in the environment are development and sustainability. These two concepts have been on the world agenda since the "Environment and Development" conference organized in Rio de Janeiro in 1992.

In today's world, on the one hand, there are southern countries that want to use natural resources for development rashly, and on the other hand, there are developed Western capitalist countries that bring their dirty industries to underdeveloped countries and their corporations. While all these actors realize their financial growth, they cause deterioration of environmental qualities and environmental pollution. Seeing this, many activists or researchers make the mistake of rejecting economic development for the purpose of environmental protection.

In an international meeting organized for environmental protection, Yaşar (1995, s.15), who quoted a mayor from the economically underdeveloped parts of Brazil asking for environmental pollution to be created for his town, pointed out the dilemma in developing countries. There is no doubt that every single country in the world wants to use its resources in the most effective and efficient way to ensure the welfare and happiness of its population. Whatever the economic system is implemented in a country, the main questions that the country's administrators need to answer are the same. These are which goods should be produced in the country, how much should be produced, with which technology should be produced, and how should

the distribution within the country be (Geray, 1991, s.38). The answers to these four questions also provide ideas about the country's economic system. The answer to each of these questions is closely related to the natural environment and its elements.

To analyze development from a conceptual perspective, it can be stated that the concept is discussed and shaped around two different academic views in academic circles. The first of these academic movements is the rationalist movement of thought, led by the liberal movement, which unquestionably accepts meta-based economic development practices in which the concept of development is considered a useful and necessary variable for growth. The other is the movement led by Marxist, post-modernist and dependency school theoreticians and the ones who argue that the content and application of the concept of development are the embodiment of imperialist ideas (Turhan, 2020, s.150). Development economics, which emerged as a sub-branch of economics in liberal circles, has gained strength with the increasing influence of the US on the world and many academic studies have been conducted in this field. In these studies, the phenomenon of development is expressed in terms of increases in national income, while the main objective of development has been to transform the structure of production and employment apart from agriculture to industry and services sectors (Doğan, 2011, s.54). One of the definitions of the concept of development is "the collective transformation of societies with a traditional structure into the modern social and technological structure of developed countries", while another definition is "the state of a country to develop its social and economic structure and catch up with developed contemporary countries" (Özmete ve Özdemir, 2015, s.112). The two definitions have in common the transformation of social structures and economies.

The notions of "sustainability" and "sustainable development" are notions that need to be considered together with the notion of development. These notions are also shaped around liberal thought and are accepted in these environments. Sustainability is defined as "the ability to perpetuate the existence of an existing thing" or "the ability to ensure that socially shaped relationships between society and nature continue in the long term". Although the definitions of sustainable development vary, Keleş (1998, s.112) defines it as "an environmentalist world view that aims to ensure economic development without sacrificing the principle of using environmental values and natural resources in a rational way that does not lead to wastefulness, taking into ac-

count the rights and benefits of present and future generations". Another definition is "the efforts of economies to minimize the damage they cause to the environment in the process of industrialization" (Seyidoğlu, 2002, s.582).

Regional and international organizations held by the United Nations have an important place in the shaping and acceptance of the notion of sustainable development. To summarize the work done on this issue,

1972 Conference on Human and Environment

1980 Strategy of World Protection

1982 World Protection Charter

1987 Our Common Future Report

1992 Conference on Environment and Development

1993 Commission on Sustainable Development

2000 Millennium Summit

2002 Johannesburg Summit

2012 Rio +20 Summit

2015 Antalya Global Development Goals

2016 Delhi Sustainable Development Summit

With the adoption of the concept of sustainable development by the countries of the world, the concept of development focused on quantitative economic growth has been replaced by the idea of development that will allow future generations to meet their needs without completely consuming natural resources, while maintaining the balance between the environment and the economy (Tosun, 2019, s.17).

Although this approach has been adopted, some academic studies indicate that sustainable development is a problematic understanding. For example, Şahin (2004, s.1) states his suspicion about sustainable development with his statements that are "sustainable development, with all its implications, is like a Trojan Horse that has been carefully designed, carefully studied and sent into hostile territory for all ecological and libertarian movements, especially green political movements. One should think carefully before opening the door and letting it in".

Also, in order to realize sustainable development in a healthy way environmental policies, economic policies and social policies should be carried out together and in harmony with each other. Among the factors that form these policies, the economy and society are dependent on the environmental factor, while the environment can survive independently of the economy and the social ground.

Environmental Impact Assessment

In the current era, environmental problems are encountered in different ways in every country and geography, and even if many governments want to take compulsory and compelling decisions regarding the environment, these decisions cannot be implemented due to companies that are more powerful than them. Because of their financial power, these companies can remain out of government control. While this justification retains its importance, another reason is that economic development is considered as the primary goal by countries, and environmental damages and policies that will eliminate these damages are pushed to the second plan.

Presently, one of the most effective tools of environmental management and planning is the Environmental Impact Assessment (EIA) system. Against the industrialization that started with the Industrial Revolution, rapid population growth, unplanned urbanization and environmental problems that became increasingly globalized after the 1960s, the countries of the world have developed policies either to eliminate the problems after they have occurred or to prevent them from occurring before they occur. Since EIA is a mechanism that prevents environmental problems before they occur, it has become prominent as the method preferred by states after the 1970s.

In the literature, EIA is defined as "the objective determination and evaluation of whether a project and its alternatives will cause environmental problems or not, based on a regular system, where research and results are clearly displayed, where the public and authorized institutions can participate and express their opinions to the extent possible". It is possible to multiply the definitions, but the main point where these definitions unite is that EIA is a monitoring and evaluation process that starts before any investment activity and continues after the activity ends (Aydın, 2003, s.19).

As a tool that reconciles economics and ecology, EIA enables ecological, economic, political, and technical factors to be handled together in environmental issues. Due to its broad content and multi-directional approach, EIA has become an important tool for sustainable development (Ertürk, 2018:422). Also, EIA is a participatory, integrative, predictive, and process that combines public service and law enforcement activities, an administrative procedure, and a technical management tool with interdisciplinary features, in addition to ensuring prevention, which is the basic principle of environmental law (Turgut, 2009, s.210).

The EIA was designed as a legal tool to legitimize the functioning of operating activities that cause or are likely to cause destruction on nature, and thus it has been thought that with this way it will provide ensuring the free functioning of capitalist production and reproduction. However, with the impact of the opposition that emerged both during and after its enactment, as differentiated from the way it was first designed this legal procedure has started to function as an important tool for the protection of the environment.

The EIA is an establishment of a legal form that is based on a substructure that fundamentally aims to provide the interests of the class that controls the economy, but that it cannot shape holistically (Saygılı, 2007, s.25).

For the first time in the world, EIA was come into force on January 1, 1970, with Article 102 of the National Environmental Policy Act in response to increasing environmental problems in the USA. Approximately 10 thousand EIA reports were prepared in the 6 years following the enactment of the law. This number increased to 20 thousand in 1981. In the first EIA studies conducted in the USA, assessments covered physical environmental factors, but later it was observed that socio-economic environments were also included in the scope of EIA (Yücel, 2001, s.15).

After the USA, the developed western capitalist countries took turns in introducing the requirement to prepare EIA. While Canada in 1973, France in 1976, the Netherlands in 1986, and Germany in 1990 started to operate this process, EIA implementation in Turkey started in 1993.

The European Union countries put into force the First Environmental Action Program in 1973 and a number of principles for the implementation of EIA were published in this program. These principles,

*The best environmental policy, preventing problems at the source instead of preventing effects of environmental problems.

*Pressures against environment should be analyzed at an early stage in all technical planning and decision-making actions.

*Any use of natural resources that would harm the ecological balance must be prevented.

*The level of scientific and technological knowledge of the society should be improved for actions to fight environmental problems, improve and protect the environment and

* The cost of eliminating and preventing environmental problems should, as a rule, be covered by the polluter.

EU countries prepared the second environmental action program in 1977, the third in 1982, the fourth in 1987 and the fifth in 1993. The primary goals of this program are;

- * Sustainable and nature-compatible use of natural resources,
- * Solid waste removal and its integration with nature conservation,
- * Preventing the use of non-renewable energy sources,
- * Development of environmentally compatible transportation systems,
- * Improving the quality of the environment in residential areas, considering the risk of workplace, protecting the health of the public (Yücel, 2001, s.20).

In the Fifth Environmental Action Program covering the years 1993-2000, the evaluation of all plans, programs and policies in the context of the environment was adopted and the EU stated that "policy, plan, program, and legislation in the fields of energy, industry, trade, agriculture, transport, regional development, tourism and other similar activities shall also be evaluated in terms of environmental impacts and the member states of the Union shall apply a similar holistic approach to their own policies".

EIA Practices And Relevant Legislation In Turkey

Although the legal regulation related to EIA in Turkey was implemented in 1993, regulations similar to EIA are contained in the Village Law No. 442 dated 1924, Article 15 of the Municipality Law No. 1580, Article 268 and Article 269 of the Public Health and Hygiene Law No. 1593.

The provision directly related to environmental protection entered the national agenda with Article 56 of the 1982 Constitution. The relevant article regulates that "Everyone has the right to live in a healthy and balanced environment. It is the responsibility of the state and citizens to improve the environment, protect environmental health and prevent environmental pollution". One of the main components of the Environmental Law No. 2872 enacted in 1983 and the policy of the Ministry of Environment is identified as to take and get taken the necessary measures by conducting research and investigation before pollution and to ensure sustainable development instead of cleaning up after pollution, in accordance with the modern approach accepted today.

Article 10 of Environmental Law No. 2872 is defined as Environmental Impact Assessment. With "Institutions, organizations, and enterprises that may cause environmental problems as a result of their intended activities prepare an Environmental Impact Assessment Report. In this report, the ways in which wastes and residues that may cause environmental pollution can be

rendered harmless and the measures to be taken in this regard shall be specified by taking into consideration all possible impacts on the environment. The type of projects for which the Environmental Impact Assessment Report will be required, the respects it will contain and the principles about the authority by which it will be approved are determined by regulation." states of the relevant article, for the first time in Turkey, the determination of the negative impacts that may be caused by an activity before the realization of this activity and taking the necessary measures has been put on a legal basis.

Article 10 of the Environmental Law No. 2872 prepared the legal basis for the formation of the EIA regulation. EIA regulation enacted in 1993 was discussed in 1997 and a new EIA regulation was published by regulated after the deficiencies were eliminated.

Today, Environmental Impact Assessment operating as one of the general directorates of the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change, takes part in the duties like;

*To carry out environmental impact assessment and strategic environmental assessment studies and to take, follow and supervise the necessary decisions in this regard,

* Following all kinds of activities and facilities for preventing environmental pollution and improving environmental quality, taking and having taken necessary precautions, inspecting, giving environmental permits and licenses

*To follow up and inspect the emissions, discharges, wastes, purification and disposal systems of activities and facilities that cause environmental pollution,

*To license, follow up and inspect all kinds of waste disposal facilities,

*To conduct or have conducted inspections in order to determine the suitability and reliability of the products that fall into the remit of the Ministry in accordance with the relevant legislation and technical regulations, and to provide coordination between the authorized institutions

* To prepare the environmental inventory and environmental status reports and to conduct relations with the European Environment Agency, of the General Directorate on Permitting and Inspection (<https://ced.csb.gov.tr>).

While the General Directorate explains its mission as "protecting the environment and human health, preventing pollution and providing sustainable development", it defines its vision as "a foundation that is permitting and licensing by assessing the environmental impacts of all activities that have an

impact on the environment in order for the public to live in a healthier environment, and that is conducting environmental inspections and measurements within this scope, aiming to raise the environmental standards with the prevention and control of environmental pollution, providing the improvement of the quality of institutions/organizations working on the environment, providing healthy, up-to-date and reliable environmental information to the public, decision-makers and researchers, working for a more livable world in cooperation with international organizations."

Table 1: *EIA Decisions Issued by the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change*

YEAR	EIA POSITIVE	EIA NOT REQUIRED	EIA NEGATIVE
2011	308	4592	41
2012	426	3759	37
2013	477	3613	34
2014	471	4058	118
2015	315	3886	87
2016	405	3157	95
2017	431	3301	57
2018	401	3036	76
2019	440	2418	71
2020	390	2822	58

Source: Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change 2020 Annual Report.

When the EIA decisions made by the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change in Turkey from 2011 to 2020 are examined in Table 1, it is understood that the number of projects with a negative EIA decision over the years is quite low when compared to the EIA positive and EIA not required decisions.

When all EIA decisions made between 1993 and 2020 within the Environmental Impact Assessment Regulation are examined, it is observed that 6,118 EIA positive, 60 EIA negative, 65,934 EIA not required, and 1,134 EIA necessary decisions were made. Within this period, it is observed that the most EIA decisions were made in the petrol-mining sector (33,830, 47%).

Table 2: Sectoral Distribution of EIA Decisions Made in 2020

Sector Name	Number of EIA positive decisions	Number of EIA not required decisions	Number of total EIA decisions	Number of EIA required decisions	EIA process terminated
Petrol/Mining	139	1.175	1.314	51	330
Industry	42	456	498	2	33
Waste/Chemistry	82	338	420	1	63
Agriculture/Food	34	404	438	0	37
Energy	68	162	230	3	37
Transportation/Coast	24	47	71	1	19
Tourism/Housing	1	240	241	0	10
Total	390	2822	3212	58	529

Source: Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change 2020 Activity Report.

When the sectoral distribution of EIA decisions in 2020 is examined in Table 2, it is seen that the projects that gave the EIA positive and EIA not required decisions are mainly concentrated in the petrol/mining and waste/chemistry sectors. Considering that the petrol, mining, waste, and chemical sectors are the sectors that cause the most damage to the environment, it can be said that developed countries shift their pollutant industries to developing countries, thus polluting developing countries rather than exposing their own people and their own land to pollutants.

In the 15th article of the Environmental Law; it is ensured that "If the activity that causes contrariety of the Law No. 2872 and contrariety to the regulations published in accordance with this Law, is terminated in case of a one-off period not exceeding one year, If the violation is not remedied at the end of the given period, at the end of the period, immediately, partially or completely, temporarily or indefinitely, if no time is given." In this context, the decision to stop is made by the EIA, the General Manager of Permission and Audit in the Ministry center and the Provincial Managers of Environment and Urbanization in the provinces.

In 2020, 280 facilities are decided to close by 42 Environmental Urbanism and Climate Change Provincial Directorates, 18 facilities by the Ministry Central Organization and 298 facilities in total. 58 of these profits are industrial enterprises operating in Istanbul, 34 in Antalya, 23 in Tekirdağ, 17 in Kocaeli, 15 in Konya, 14 in İzmir and 12 in Çanakkale. Although the closure/stop decision is seen as a heavy sanction for the industrialist, it is one way to protect the environment and environmental values without further destruction.

Türkiye is one of the countries that have a dilemma between environmental values and economy. Yatağan thermal power plant can be given as an example of this dilemma that Turkey is experiencing. Although the environmental problems created by the thermal power plant have a devastating effect on the health and agricultural production of those living in the villages of Yatağan, this situation is interpreted less important by the power plant employees due to the magnitude of the economic value added that created by the power plant (Özgür, 1998, s.52).

Another example of the environment-economy dilemma is given by Tuna (2006, s.36) in his study titled "Environmentalism in Turkey". As the environmental problems that may stem from the gold mine in Bergama are of vital importance for the villagers of Bergama, the villagers of Bergama, who showed a strong resistance and organized themselves during the establishment phase of the gold mine, softened and gave up their resistance after the mine started to operate, when they found jobs in the mine.

As can be understood from the examples and numbers given so far, from the 1970s, when the EIA practice entered the world agenda, to the present day, the environment and its values have mostly remained secondary to economic systems and humanity has been the loser.

Malatya City And EIA Practises

Under this heading, the location of Malatya, the industrial structure of the city, and the Environmental Impact Assessment of industrial establishments by sector are discussed. Therefore, energy, mining, textile, chemical, husbandry and petrol-natural gas facilities among the industrial branches operating in Malatya will be evaluated within the scope of EIA.

Location of the City

Malatya Province is located in the west of the Eastern Anatolia Region, in the Upper Euphrates section of the Euphrates River Valley, at the northern end of the Hatay - Maraş collapse rill; on the Tohma, Euphrates and Kuruçay valleys and the mountains and plateaus surrounding them. Opening to the Mediterranean with the Sultansuyu and Sürgü Stream valleys, to Central Anatolia with the Tohma valley and to Eastern Anatolia with the Euphrates valley, Malatya is a transition route between these three regions (Bilsam, 2011, s.10). Malatya ranks 23rd among the provinces of Turkey with an area of 12,412 km². Elazığ to the east, Erzincan to the north, Sivas to the north and northwest, Maraş to

the west, Adıyaman to the south, and Diyarbakır to the southeast of it are found. Malatya is 910-950 meters above sea level. The waters of the Karakaya Dam Lake on the Euphrates River form the natural border of the province to the east and southeast (Malatya Municipality, 1990, s.24).

Industrial Structure of the City

Malatya is the most prominent city in the Eastern Anatolia Region in terms of industrialization. The industrialization of the city, which was largely dependent on public investments such as the Sümerbank Weaving Mill, Monopol Cigarette Factory, and Sugar Factory until the 1980s, was shaped by investments made by private enterprise as a result of changing public policies in the 1980s.

The most important reasons for the capital accumulation underlying Malatya's industrialization thrust that started after the 1980s are the return of apricot, which is an important source of income for the city, and the appropriate use of investment incentives provided by the state (Sezik, 2021, s.28). It is seen that 976 out of 1206 industrialists in the Chamber of Commerce and Industry records have EIA certificates. Their distribution according to sectors is presented in Table 3.

Table 3: *Sectoral Distribution of Industrial Firms Have Malatya-EIA Certificate*

SECTOR	NUMBER
Energy	50
Mining	436
Industry	64
Food	20
Husbandry	143
Housing (Mass Housing Projects)	33
Textile (Weaving, knitting, yarn, dyeing)	170
Waste (Collecting Parsing, Recycle and Disposal Facilities)	25
Tourism	7
Chemistry	5
Petrol-Natural gas	5
Water	15
Transportation	3
Total	976

Source: Malatya Chamber of Commerce and Industry

EIA Decisions in Malatya between 2012-2022 years

When industrial enterprises with EIA certificates are evaluated on a sectoral basis, it is seen that the mining sector stands out with 436 firms, while the textile and dyeing sector ranks second with 170 firms.

The most important decision on EIA made by the central administration is the decision that environmental impact assessment is not necessary. These are governorate decisions that examine the environmental impacts of projects subject to selection and elimination criteria and state that there are no significant environmental impacts and that there is no need to prepare an Environmental Impact Assessment Report. A total of 369 decisions between 2012 and 2022 years are in this scope.

Table 4: EIA Not Required Decisions in Malatya between 2012-2022 Years

EIA NOT REQUIRED DECISIONS	
SECTOR	NUMBER
Energy	12
Mining	203
Industry	31
Food	4
Husbandry	82
Housing	13
Textile	9
Waste	9
Shore	1
Chemistry	1
Petrol-Natural gas	1
Water	3
Total	369

It is seen that industrial establishments operating in Malatya have been fined 115 times for violating environmental law. A significant portion of the fines are imposed as a result of the unauthorized establishment and operation of facilities whose establishment and operation are subject to authorization. This is followed by other environmental polluting activities, such as firms' violation of the Water Pollution Control Regulation by discharging wastewater from their plant operations or human activities directly into the receiving environment without any treatment. Storage and transportation of wastes by industrial facilities in violation of laws and regulations by leaving their wastes in public places are identified as other criminal acts.

Table 5: Fines for EIA violations in Malatya between 2012-2022 years

TYPE OF FINE	NUMBER OF PERSONS, INSTITUTIONS AND ORGANIZATIONS AND AMOUNT OF FINES (TOTAL)	EXPLANATION
Breach of EIA Commitment (pursuant to passage (e) of Article 20 of the Environmental Law)	69- 2.893.017 TL	Fines imposed at the rate of 2% of the project cost on those who violate the undertakings given in the Final EIA reports / Project Introduction Files submitted during the EIA process and those who start operations without making the necessary applications even though they are subject to the EIA Regulation are in this category.
Unauthorized activity (pursuant to passage (b) of Article 20 of the Environmental Law)	23- 2.504.699 TL	Fines imposed on those who install and operate facilities that are subject to permission (within the scope of the Environmental Permit and License Regulation) without permission are in this category.
Water Pollution and Wastewater (in accordance with passage (I) of Article 20 of the Environmental Law)	9 – 638.971 TL	Fines imposed on those who violate the Regulation on Water Pollution Control by discharging wastewater resulting from facility activities or human activities directly into the receiving environment without any purification are in this category.
Waste (in accordance with passages (r), (s), (v) of Article 20 of the Environmental Law)	14- 1.723.922 TL	Fines imposed on those who discharge their waste in public places and those who store, transport and dispose of waste in violation of laws and regulations are in this category.
TOTAL	115- 7.760.609 TL	

SECTOR	NUMBER
Energy	1
Mining	13
Industry	3
Husbandry	2
Textile	1
Waste	2
Chemistry	1
TOTAL	23

In the sectors that are deemed inappropriate to operate at the end of the EIA process, the mining sector takes the first place clearly with 13 project applications. In total, 23 companies' EIA activities were deemed inappropriate, while 976 companies have an EIA Certificate. In addition, 369 companies were given a decision that

EIA was not required.

Discussion and Conclusion

The world's economic system obtains all the other resources it needs for production, especially the non-renewable and renewable energy resources it uses as energy inputs, from the ecological system. States, which tend to increase their production day by day in the name of economic development, have therefore increased the burden on the ecological system.

The source of the global environmental problems the world is experiencing is the solid wastes and gaseous emissions released into the environment as a result of economic activities and the use of natural resources in excess of the renewal capacity of the environment. Although the harmful effects of the economic system on the environment increased at the end of the 20th century, the goal of economic growth, which is the priority of the economic policies of the states, has not been abandoned and the protection of the environment has been put in the second plan.

Seeing that this is unsustainable, states have integrated the Environmental Impact Assessment System into their environmental policies in order to protect environmental values against economic policies without hindering economic and social development, to ensure that all negative environmental impacts that a planned activity may cause are identified in advance and necessary measures are taken.

With the EIA regulations, it is aimed to raise environmental awareness and consciousness in existing and planned industrial facilities and the public, and this goal has been achieved to a considerable extent. However, the main goals to be achieved by the EIA, such as foreseeing the damages that industrial investments may cause to the environment in advance, providing full information about the investment project and increasing participation, have not been fully realized. Implemented as the most important instrument of the "sustainable development" approach of liberal environments, EIA has been seen as a legitimization ground for economic development rather than the protection of environmental values.

It can be said that this situation is equally valid for both Turkey and Malatya. When the data were analyzed, it can be asserted that the number of highly polluting industries such as mining and chemistry, which impose significant burdens on the environment, is quite high. In addition, 203 of the 369 decisions for which an environmental impact assessment is not required are companies operating in the mining sector, while 31 are companies operating in the industrial sector. When all these data are considered together, it is seen

that Western developed capitalist countries direct their polluting industries to Turkey's cities, and Turkey protects these sectors, which it considers to support economic development, at the expense of putting their negative externalities at the expense of environmental values.

References

- Aydın, M. (2003). Stratejik çevresel değerlendirme (SÇD). *Planlama Dergisi*, (1), 19-25.
- Bilsam, (2011). *Malatya vizyon 2023*, (Malatya Province Development Report), Malatya: BİL-SAM Yayınları
- Doğan, B. B. (2011). Kalkınma iktisadının XX. yüzyıldaki gelişim süreci, iktisat politikasına etkisi ve son on yıllık konjonktürün disiplin geleceğine olası etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 41-83.
- Erdem, Ü. (2016). *İnsan mı çevreden çevre mi insandan*, *İnsan Çevre Toplum*, R. Keleş (Der.). (3. bs.). Ankara: İmge Yayınları.
- Ertürk, H. (2018). *Çevre politikası*. (2. bs.). Bursa: Ekin Yayınları.
- Geray, U. (1991). *Ekonomi*, İ.Ü. Yayın No: 3633, Or. Fak. Yayın No:408, İstanbul: İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change (2020). Environmental Impact Assessment, General Directorate of Permit and Inspection Technical Activity Report, Ankara.
- Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change. (2020). Malatya Provincial Directorate.
- Özgür, Ö. (1998). *Bitmeyen kavga, bir gazetecinin tanıklığında taammüden termik cinayet*. Muğla: Bodrumlu Gönüllüler Derneği Yayınları.
- Özmete E. ve Özdemir P. (2015). Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin analizi: sosyal refah ve sosyal hizmetler. *Toplum ve Sosyal Hizmetler Dergisi*, 26(1), 111-130
- Saygılı, A. (2007). *Çevre hukuku açısından çevresel etki değerlendirmesi*. Ankara: İmaj Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2002). *Ekonomik terimler ansiklopedik sözlük*. İstanbul: Güzem Yayıncılık.
- Sezik, M. (2021). Kentsel Gelişim Sürecini Etkileyen Faktörler Bağlamında Malatya’nın Sürdürülebilir Kentsel Gelişimine Yönelik Değerlendirmeler. *AL-FARABI, International Journal on Social Sciences*, 6 (3), 26-40.
- Şahin, Ü. (2004). Truva atı olarak sürdürülebilir kalkınma. *Üç Ekoloji Dergisi*, İstanbul
- Tosun, E. K. (2019). *Sürdürülebilir kentleşme*, Bursa: Dora Yayınları.
- Tuna, M. (2006). *Türkiye’de çevrecilik*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Turgut, N. Y. (2009). *Çevre politikası ve hukuku*. Ankara: İmaj Kitapevi.
- Turhan, Y. (2020). Kalkınma kavramının tarihsel süreci ve etimolojik analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 29, 149-164.
- Yaşamış, F. D. (1995). *Çevre yönetiminin temel amaçları*. Ankara: İmge Yayınları.

Yıldırım, U. ve Göktürk İ. (2004). Sürdürülebilir kalkınma, çevre sorunlarına çağdaş yaklaşımlar, Mehmet, M. ve Uğur, Y. (Ed.). in *Çevre sorunlarına çağdaş yaklaşımlar İstanbul*: Beta Yayınları.

Yücel, M. (2001). *Çevresel etki değerlendirmesi*. Adana: Baki Kitapevi.

Murat Sezik

Malatya doğumlu, ilk ve Ortaöğretimi Malatya'da tamamladı. Gazi üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldu. Mezun olduktan kısa bir süre sonra özel sektörde iş hayatına başladı. 1995 yılında İnönü üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Programına kayıt yaptırdı. 2011 yılında İnönü üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalında doktora programına başladı. Doktora programından 2015 yılında başarılı olarak doktor unvanını aldı. 2015 yılından 2019 yılına kadar Adıyaman üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde Dr. Öğr. Üyesi Olarak görev yaptı. Halen İnönü üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalında Doçent olarak görev yapılmaktadır.

Yazarın, Kentleşme, Kentsel Kimlik, Kentsel Dönüşüm Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset üzerinde çok sayıda makalesi bulunmaktadır. "Mevsimlik Hayatlar" isimli, Adıyamanlı mevsimlik tarım işçilerinin yaşam mücadelesini konu edinen bir alan araştırması 2018 yılında Alfa Aktüel yayınevinde kitap olarak basılmıştır. Yazarın "Güncel Kentsel Sorunlar" başlıklı bir kitap çalışması da 2020 yılının Temmuz ayında BİLSAM yayınları tarafından basılırken, 2023 yılında da İdeal Kent Yayınları tarafından basılan İklim Değişikliği: Disiplinlerarası Bir Değerlendirme kitabında editörlük yapmıştır.

He was born in Malatya and completed his primary and secondary education in Malatya. He graduated from Gazi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations. Shortly after graduation, he started his career in the private sector. In 1995, he enrolled in the Master's Program in Economics at İnönü University, Institute of Social Sciences. In 2011, he started his doctorate program at İnönü University, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Department of Urbanization and Environmental Problems. . He successfully completed his doctorate program and received his doctorate in 2015. From 2015 to 2019, he worked as Dr. in the Department of Public Administration at Adıyaman University. Lecturer He served as a member. Currently, he is studying at İnönü University, Faculty of Economics and Administrative Sciences. He works as an Associate Professor in the Department of Political Science and Public Administration, Urbanization and Environmental Problems.

The author has many articles on Urbanization, Urban Identity, Urban Transformation, Local Governments and Local Politics. A field research titled "Seasonal Lives", which is about the survival struggle of seasonal agricultural workers from Adıyaman, was published as a book by Alfa Aktüel publishing house in 2018. While the author's book titled "Current Urban Problems" was published by BİLSAM publications in July 2020, he also edited the book Climate Change: An Interdisciplinary Assessment, published by Ideal Kent Publications in 2023.

E-posta: murat.sezik@inonu.edu.tr

Doğayla Uyumlu Mekânlar: Biyofilik Tasarımın Bibliyometrik Değerlendirmesi

*

Ali Osman Özğan^{1*}

ORCID: 0000-0001-9646-1984

İclal Aluçlu²

ORCID: 0000-0002-8151-2811

Öz

Doğanın derinlemesine anlaşılması ve insanın doğayla iç içe geçmiş köklü ilişkisi, biyofilik tasarımın temelini oluşturur. Bu benzersiz yaklaşım mimarlık, peyzaj mimarlığı, şehir ve bölge planlaması gibi çok çeşitli disiplinlerde, insan yaşam alanlarını doğal dünya ile uyumlu, dengeli ve sağlıklı dönüştürmeyi amaçlar. Bu çalışmada, biyofilik tasarımın kapsamlı uygulama alanları vurgulanarak, akademik araştırmaların hangi konuları ele aldığı, ne sıklıkla incelendiği, araştırma eğilimleri ve öncelikleri nelerdir gibi sorulara bibliyometrik analiz yöntemiyle cevap aranmaktadır. Biyofilik tasarımı içeren akademik araştırmaların konuları, anahtar kelimeleri, kullanım sıklığı, ilgi düzeyi ve birbiriyle olan ilişkileri analiz edilmektedir. Web of Science veri tabanında 2006-2023 yılları arasında 184 farklı dergide yayımlanan 346 makale incelenerek, biyofilik tasarımın akademik araştırma eğilimleri incelenmektedir. Bu bağlamda, 699 adet anahtar kelime belirlenmiş ve en fazla kullanılan ilk 42 anahtar kelime öne çıkarılmıştır. Bu geniş anahtar kelime yelpazesi, konunun zenginliğini ve literatürdeki derinliğini yansıtmaktadır. Özellikle sağlık, avantajlar, maruz kalma, stres, kurtarma, çevre, tasarım, etki, şehir gibi anahtar kelimeler yoğun ilgi görerek öne çıkmaktadır. Bu araştırmada, anahtar kelimelerin işbirliği ağları ve tematik haritaları analiz edilerek, biyofilik tasarımın akademik dünyadaki etkisi derinlemesine ortaya konulmaktadır. Doğayla iç içe geçen bu kapsamlı yaklaşıma akademik sahada büyüyen ilgi ve önem net bir şekilde görülmektedir. Biyofilik tasarımın yaşam alanlarını dönüştürme potansiyeli ve doğayla kurulan köklü bağı vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Biyofilik tasarım, bibliyometrik analiz, mimarlık, doğal çevre*

¹ Doktora Öğrencisi, Dicle Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı,

E-posta:osmanaliozgan@gmail.com

² Prof. Dr. Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü E-posta: ialuclu@dicle.edu.tr

Harmonious Spaces with Nature: Bibliometric Assessment of Biophilic Design

*

Ali Osman Özğan^{3*}

ORCID: 0000-0001-9646-1984

İclal Aluçlu⁴

ORCID: 0000-0002-8151-2811

Abstract

Deep understanding of nature and the inherent relationship between humans and nature form the foundation of biophilic design. This unique approach aims to harmoniously and healthily transform human living spaces in various disciplines such as architecture, landscape architecture, urban and regional planning. This study utilizes bibliometric analysis to answer questions regarding the comprehensive scope of biophilic design applications, the subjects of academic research, their frequency of investigation, research trends, and priorities. The subjects, keywords, usage frequency, interest levels, and relationships of academic research involving biophilic design are analyzed. The academic research trends of biophilic design are examined by analyzing 346 articles published in 184 different journals between 2006 and 2023 in the Web of Science database. Within this context, 699 keywords are identified, with the top 42 keywords being highlighted. This broad array of keywords reflects the richness and depth of the subject matter. Keywords like health, benefits, exposure, stress, recovery, environment, design, impact, city, are particularly prominent, indicating their high relevance. This research employs collaboration networks of keywords and thematic maps to thoroughly demonstrate the academic impact of biophilic design, revealing its growing significance and interest within the academic realm. Emphasizing the potential of biophilic design to transform living spaces and its profound connection with nature remains a central theme.

Keywords: *Biophilic design, bibliometric analysis, architecture, natural environment*

¹ Doktora Öğrencisi, Dicle Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı,

E-posta:osmanaliozgan@gmail.com

² Prof. Dr. Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü E-posta: ialuclu@dicle.edu.tr

Giriş

“Biyo” kelimesi “canlı veya yaşamak”, ve “fili” kelimesi ise “insanların doğal çevresindeki varlıklara karşı istekleri, geliştirdikleri olumlu duygular, bazı canlı ortamlar ve eylemler” anlamında kullanılmaktadır. Doğal olarak birbirinden ayrılamayan bu iki kelimenin kavramsal olarak bir arada kullanılması ile (biyo ve fili) **biyofilik** kelimesi ortaya çıkmıştır. Dolayısı ile biyofilik kelimesi doğal çevreyle olan ilişkinin önemini vurgulayan ve insanın duygusal bağlılığını yansıtan geniş bir anlam taşımaktadır (Eckardt, 1992).

İnsan psikoloji üzerine yapılan çalışmalar göstermektedir ki insanın doğal dünyaya karşı duygusal bir çekim gücü ve doğayla etkileşim kurma ihtiyacı olduğu bilimsel bir gerçektir. Bu duygusal bağlılık ve doğal çevreyle olan içten ilişki, E. O. Wilson'un **biyofilik teorisiyle** bilimsel bir temele bağlanmaktadır (Sachs, 2022). Biyofilik teorisi insanların doğal dünya ve diğer canlı organizmalarla olan ilişkisinin köklü olduğunu ve bu bağlantının insanın genetik yapısında kodlanmış olduğunu öne sürmektedir. Biyofilik teorisi, insanların doğal çevre ile etkileşim kurmasının ruhsal ve fiziksel sağlık üzerinde olumlu etkiler oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, biyofilik kavramı pek çok alanda, doğal dünya ile uyumlu, sağlıklı ve dengeli yaşam alanları ve çevreler oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır. Biyofilik kavramı, doğal çevre ile insanların bağlantısını güçlendirmeyi ve doğal unsurları içeren alanlarda daha sağlıklı ve huzurlu bir yaşam sürmeyi teşvik etmektedir (Kellert & Calabrese, 2015).

Biyofilik Tasarım

Biyofilik tasarımın akademik çalışma ve araştırma alanları açısından oldukça geniş kullanım alanı bulunmaktadır. Mimarlık, iç mekân tasarımı, peyzaj mimarlığı, çevre psikolojisi, sağlık ve refah, eğitim ve şehir planlaması gibi farklı disiplinler, bu tasarım felsefesine ilgi göstermekte ve uygulamaktadır. Biyofilik tasarımın kullanıldığı bazı alanlar şu şekilde sıralanabilir.

Mimarlıkta biyofilik tasarım, mimari projelerin doğal unsurları içermesiyle ilişkilendirilmektedir. İç mekân tasarımında doğal unsurların kullanılmasıyla doğal çevre ile etkileşimi teşvik eden bir yaklaşımdır. Peyzaj alanında ise dış mekânlarda doğal peyzaj düzenlemeleri ve doğal unsurların entegrasyonu ile insanların doğal dünya ile daha fazla temas kurmasını sağlamaktadır. Ayrıca biyofilik restorasyon kavramı ise tarihi binaların korunması

ve restore edilmesi yoluyla doğal çevre ile daha uyumlu hale getirilmesi anlamında kullanılmaktadır (Beatley, 2011; Browning & Ryan, 2020; McGee ve ark., 2019; Soderlund & Newman, 2016). Biyofilik tasarım konusunda lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi yapılmaktadır. Biyofilik mimari ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerde son yıllarda artış olduğu ifade edilmektedir (Akyıldız, 2023).

Şehir ve Bölge Planlaması alanında biyofilik tasarım; şehirlerdeki yeşil alanların korunması, doğal alanların artırılması ve toplulukları doğal çevreyle daha fazla etkileşimi hedeflenmektedir. Doğal çevre ile uyumlu şehirlerin ve yerleşim alanlarının planlanmasını önermektedir. Ayrıca biyofilik şehir yenileme, şehirlerde doğal alanların korunması yoluyla doğal çevre ile daha uyumlu hale getirilmesi anlamında da kullanılmaktadır (Beatley, 2011, 2016; Totaforti, 2020). Geleneksel yapılar ve yerleşim dokusundaki biyofilik tasarım unsurlarının koruma perspektifinden değerlendirilmesi oldukça önem taşımaktadır (Akyıldız & Olğun, 2021; Sinemillioglu et al., 2010).

Sağlık ve Sağlık Hizmetleri alanında biyofilik tasarım; hastaneler, sağlık tesisleri ve kurumları için uygulanarak, hastaların iyileşme süreçlerini desteklemeye yönelik doğal unsurları içeren, rahatlatıcı ortamların tasarımı ve uygulanması olarak ifade edilmektedir. Terapi alanında, doğal çevre ile iç içe terapi alanlarının kullanılmasını içeren uygulamalara atıfta bulunmaktadır (Abo Sabaa ve ark., 2022; Totaforti, 2018).

Psikoloji ve Nörobilim alanında biyofilik tasarım, insanların doğal dünyaya karşı çevre psikolojisi duygusal eğilimleri ve doğal çevreyle etkileşimlerinin ruhsal ve zihinsel sağlık üzerindeki etkilerini incelemektedir. Eko-psikoloji, doğal çevre ile insanların psikolojik etkileşimini ele almaktadır (White ve ark., 2019).

Eğitim alanında biyofilik tasarım, okullar ve eğitim kurumları için kullanılarak, öğrencilerin doğal dünya ile daha fazla bağlantı kurmalarını ve öğrenmeyi teşvik etmektedir. Ayrıca biyofilik eğitim, doğal dünya ile etkileşimi teşvik eden ve doğal çevreyle bağlantıyı güçlendiren eğitim programları ve müfredatlar anlamında kullanılmaktadır (Mitchell & Mueller, 2011; Oğuz ve ark., 2008; Stavrianos, 2016).

Çocuk Gelişimi alanında biyofilik tasarım, çocukların doğal dünya ile daha fazla etkileşime girebileceği, eğitici ve öğretici alanların tasarımını kapsamaktadır (Kalvaitis & Monhardt, 2015).

Enerji ve Teknoloji alanında biyofilik tasarım, çevre dostu ve doğal enerji kaynaklarına dayalı teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanımını ifade etmek-

tedir. Ayrıca biyofilik enerji ve kaynak yönetimi, çevre dostu ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik yönetim stratejilerini öne çıkarmaktadır (Allison, 2007; Nitu ve ark., 2022).

Endüstri ve Sanayi alanında biyofilik tasarım, endüstriyel ürünlerin veya ekipmanların doğal unsurlarla uyumlu ve insan dostu olacak şekilde tasarlanmasını ifade etmektedir (Wolfs, 2015).

Tarım alanında biyofilik tasarım, çevre dostu ve sürdürülebilir tarım uygulamaları ile doğal çevreye ve ekosistemlere saygı gösteren tarım üretimi yöntemlerini vurgulamaktadır. Biyofilik tarım uygulamaları olarak sürdürülebilir endüstriyel tarım alanında da yer almaktadır. Bu kavram doğal çevreye saygılı, sürdürülebilir ve çevre dostu tarım yöntemleri olarak kullanılmaktadır (Bjørkdahl, 2009; Klint Jensen, 2009; Özdamar & Tandoğan, 2022).

Ekoloji ve Biyoloji alanında biyofilik tasarım, canlı organizmaların çevreleriyle olan etkileşimlerine vurgu yapmak için kullanılmaktadır. Ayrıca sürdürülebilirlik ve çevre bilinci konusunda farkındalık oluşturmayı amaçlamaktadır (Kellert & Calabrese, 2015; Kopnina, 2015)

Sosyoloji alanında biyofilik tasarım, toplumların doğal çevre ile olan ilişkisini ve çevresel etkileşimlerini inceleyen bir bakış açısı sunmaktadır (Gunderson, 2014).

Sosyal Hizmetlerde biyofilik tasarım, doğal çevre ile etkileşimi destekleyen ve insanların doğal dünyaya olan bağlılığını güçlendiren hizmetler ve programlar anlamında kullanılmaktadır.

Turizm alanında biyofilik tasarım, (Eko-turizm, Biyofilik turizm) turistik alanların ve rekreasyon bölgelerinin doğal çevreye saygılı, sürdürülebilir bir şekilde turizm faaliyetlerinin planlanması ve geliştirilmesini içermektedir (Olivos-Jara ve ark., 2020; Tardast ve ark., 2021).

Medya alanında biyofilik tasarım, doğal çevre ile ilgili içeriklerin periyodik yayınlar ve medya aracılığıyla paylaşımını ifade etmektedir. Ayrıca biyofilik gazetecilik, doğal çevreye dair farkındalığı artırmayı hedeflemekte ve doğal yaşamla ilgili haberleri yayınlamayı amaçlamaktadır (Chang ve ark., 2020).

Sanat'ta biyofilik tasarım, eğlence ve sanat dünyasında, doğal çevreye dayanan, doğal unsurları kullanarak estetik, özgün ve yenilikçi eserlerin oluşturulması anlamında kullanılmaktadır (Morawski & Dunnington, 2021).

Doğal Yaşam ve Hayvan Koruma alanında biyofilik tasarım, doğal yaşam alanlarının korunması, hayvanların refahının artırılması ve doğal çevreye olan bağlılığı teşvik eden doğal yaşam ve hayvan koruma çalışmalarını içermektedir. Biyofilik danışmanlık, doğal çevrenin korunması ve doğa dostu

projelerin geliştirilmesine yönelik danışmanlık hizmetlerini kapsamaktadır (Egerer & Buchholz, 2021; Rose, 2011).

Akademik dergi ve yayınlarda biyofilik tasarımın insan sağlığı, stres düzeyleri, konsantrasyon ve üretkenlik üzerindeki olumlu etkileri araştırılmaktadır. Ayrıca biyofilik tasarımın sürdürülebilirlik ve çevre bilincine olan katkılarına dair pek çok araştırma ve makaleler bulunmaktadır. Biyofilik tasarım konusunda yapılan akademik araştırmalar ve çalışma alanlarının belirlenmesi, gelecekte bu konudaki çalışmalara yol gösterici ve ışık tutucu olacaktır.

Bu çalışmada, biyofilik tasarım konusunda bilim dünyasındaki gelişmeleri anlamak, araştırma eğilimlerini ve öncelikleri belirlenmektedir. Çalışma alanlarının genişliği, önemi ve akademik araştırmaların hangi alan, konu ve sıklıkta bilimsel araştırmaların yapıldığı incelenmektedir. Yayınların artışı, azalışı, hangi konuların popüler olduğu ve hangi alanların geliştiği hakkında bilgi elde etmek hedeflenmektedir. Bu nedenle Web of Science veri tabanında, araştırma konusunda yapılan bilimsel yayınların “**biyofilik tasarım**” anahtar kelimesi kullanılarak 2006-2023 yılları arasında yapılan bilimsel çalışmalar taranmaktadır. Taranan yayınların incelenmesinde bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmaktadır. Bibliyometrik analiz yöntemi ile biyofilik tasarımı içeren akademik araştırmaların konu içerikleri, çalışmaların anahtar kelimeleri ve kullanım sıklıkları, çalışma alanlarının bağlantıları ve ilgi düzeyi analiz edilmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmaktadır (Ellegaard & Wallin, 2015). Bibliyometrik analiz yöntemi, bilimsel çalışmaların sayısal verilerini analiz etmek ve değerlendirmek için geliştirilmiş bir yöntemdir. İlk olarak 19. yüzyılın sonlarında matematiksel istatistik yöntemlerinin bilimsel çalışmalara uygulanmasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak, modern bibliyometrik analizin temelleri 20. yüzyılın ortalarında atılmıştır (Small, 1980).

Bibliyometri, bir konudaki bilimsel literatürün büyüklüğü ve gelişimi hakkında sayısal bilgilerin analizini içermektedir. Bilimsel dergilerdeki makaleler, kitaplar, patentler, konferans bildirileri, atıflar ve diğer bilimsel araştırma verileri kullanılarak bibliyometrik analiz gerçekleştirilmektedir.

1950'lerde Eugene Garfield, bilimsel yayınların atıf verilerini analiz ederek bilimsel etkileşimlerin ve çalışmaların önemini belirtmektedir (Garfield, 1979). 1960'larda bilgisayar teknolojisinin gelişimiyle birlikte bibliyometrik

analiz yönteminin kullanımı daha da yaygınlaştı. İlk bibliyometrik network veri tabanları ve analizleri bu dönemde oluşmaktadır (Price, 1965).

1970'lerde ve sonrasında bibliyometri, bilimsel yayınların niceliksel ve niteliksel analizine dayalı olarak bilim politikaları, üniversite sıralamaları, disiplinler arası araştırmalar ve bilimsel işbirliği gibi birçok alanda kullanılmaktadır (Small & Garfield, 1985; Small & Greenlee, 1980).

Günümüzde bilimsel araştırmaların ve yayınların izlenmesi ve değerlendirilmesi yoluyla bilim dünyasındaki gelişmeleri anlamak, araştırma eğilimlerini ve öncelikleri belirlemek, bilimsel bilginin yayılmasını anlamak ve bilimsel iletişimi desteklemek için bibliyometrik analiz kullanılmaktadır.

Bibliyometrik analizler, Web of Science, Scopus ve Google Scholar gibi büyük veri tabanlarından elde edilen verilerle gerçekleştirilebilir. Bu analizler, bilim insanları, akademisyenler, yayın organları ve araştırma kurumları tarafından bilimsel performansın değerlendirilmesi ve araştırma stratejilerinin belirlenmesi için kullanılmaktadır (Patra ve ark., 2006).

Bu çalışmada, biyofilik tasarım konusunda yapılan akademik çalışmalar, bibliyometrik analiz yöntemiyle incelemek için yaygın olarak kullanılan Web of Science veri tabanı seçildi (Chen ve ark., 2022). Biyofilik tasarım konusunda yapılan bilimsel çalışmalarla ilgili araştırma eğilimlerinin belirlenmesi, bilimsel ilerlemenin izlenmesi, araştırma etkinliğinin değerlendirilmesi, disiplinler arası işbirliklerinin belirlenmesi, bilimsel yayınlarda kalite ve etkinlik değerlendirmesi, işbirliği olanaklarının belirlenmesi, bilim politikalarının planlanması ve değerlendirilmesi ve yeni araştırma alanlarının keşfi gibi birçok amaç için bibliyometrik analiz kullanılmaktadır (Varshabi ve ark., 2022).

Bulgular

Mimarlık, şehir planlaması, iç mekân tasarımı, peyzaj mimarlığı, sağlık, eğitim, çevre psikolojisi ve refah gibi bilim dallarında yapılan akademik araştırmalar içerisinde biyofilik tasarımın oldukça geniş uygulama alanı bulunmaktadır.

Biyofilik tasarım konusunda yapılan bilimsel araştırmalarla ilgili araştırma konusu eğilimlerinin belirlenmesi, araştırma etkinliğinin değerlendirilmesi için bu çalışmada bibliyometrik analiz kullanılmaktadır.

Bibliyometrik analizde anahtar kelimeler, belirli bir konu veya alanla ilgili akademik makaleleri veya yayınları belirlemek, sınıflandırmak ve analiz etmek için kullanılmaktadır. Bu anahtar kelimeler, literatürdeki belirli terimleri

veya kavramları temsil eder ve analiz yaparken verilerin düzenlenmesine, örüntülerin ve eğilimlerin tespit edilmesine yardımcı olur.

Biyofilik tasarım konusunda 2006-2023 yılları arası yapılan bilimsel çalışmaları değerlendirmek için Web of Science veri tabanında yapılan arama sonucu 184 dergiden 346 makale değerlendirilmektedir. Bibliyometrik analiz çalışması için ulaşılan akademik çalışmalarda konu ile ilgili araştırma eğilimlerinin belirlenmesi için biyofilik tasarımla ilgili anahtar kelimeler belirlenmektedir. Biyofilik tasarımla birlikte kullanılan anahtar kelimelerin bazısı sıklık sırasına göre Tablo 1’de verilmektedir.

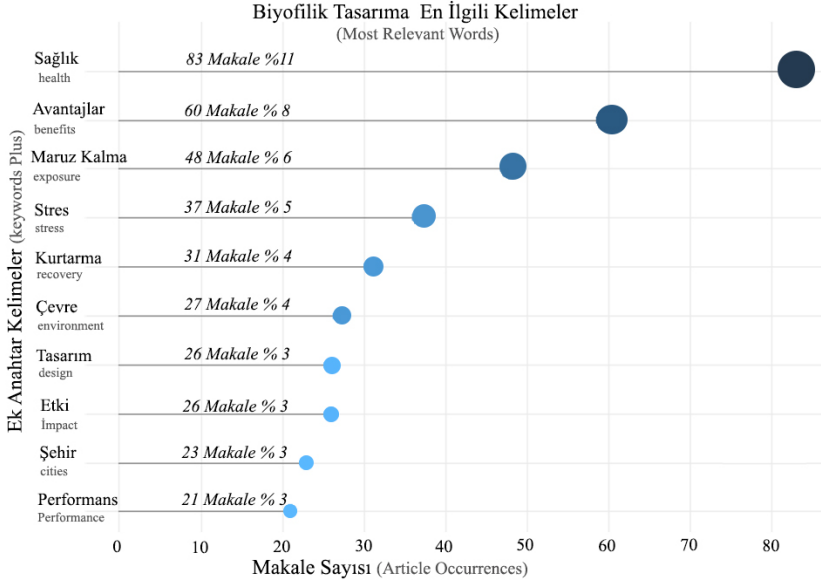
Tablo1. Biyofilik tasarımla birlikte kullanılan anahtar kelimeler ve sıklıkları

Sıra	Kelimler	Sıklık	Sıra	Kelimler	Sıklık
1	sağlık (health)	83	22	binalar (buildings)	11
2	avantajlar, faydalar (benefits)	60	23	iç mekan bitkiler (indoor plants)	11
3	maruziyet (exposure)	48	24	mimarlık (architecture)	10
4	stres (stress)	37	25	şehir (city)	10
5	iyileşme (recovery)	31	26	ekosistem hizmetleri (ecosystem services)	10
6	çevre (environment)	27	27	deneyim (experience)	10
7	tasarım (design)	26	28	tercih (preference)	10
8	etki (impact)	26	29	alan (space)	9
9	şehirler (cities)	23	30	manzaralar (views)	9
10	performans (performance)	21	31	konfor (comfort)	8
11	yeşil (green)	17	32	model (model)	8
12	stres iyileşmesi (stress recovery)	17	33	algılar (perceptions)	8
13	çevreler (environments)	16	34	fiziksel aktivite (physical-activity)	8
14	tepkiler (responses)	15	35	termal konfor (thermal comfort)	8
15	memnuniyet (satisfaction)	15	36	hava kalitesi (air-quality)	7
16	Sürdürülebilirlik (sustainability)	14	37	dikkat (attention)	7
17	kalite (quality)	13	38	bağlılık (connectedness)	7
18	görünüm (view)	13	39	orman (forest)	7
19	restorasyon (restoration)	12	40	yönetim (management)	7
20	davranış (behavior)	11	41	algı (perception)	7
21	biyofilik tasarım (biophilic design)	11	42	gün ışığı (daylight)	6

Bibliyometrik analizde anahtar kelime sayısı, incelenen konunun veya araştırma alanının kapsamını ve yoğunluğunu ifade eder. Daha fazla anahtar kelime genellikle geniş bir konuyu veya araştırma alanını yansıtırken, daha az anahtar kelime daha spesifik veya dar bir konuyu ifade etmektedir. Biyofilik tasarımla birlikte kullanılan anahtar kelimeler 699 adet olup en çok sık-

lıkla kullanılan ilk 42 anahtar kelime Tablo 1’de verilmektedir. Biyofilik tasarım anahtar kelimesi ile fazla sayıda anahtar kelime kullanılması, konuyla ilgili daha fazla kaynağın ve literatürün olduğunu göstermektedir.

Bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak incelenen akademik çalışmalarda yer alan biyofilik tasarımla en ilgili kelimeler (most relevant words), makale sayısı ve yüzdelik oranları Şekil 1’de görülmektedir.

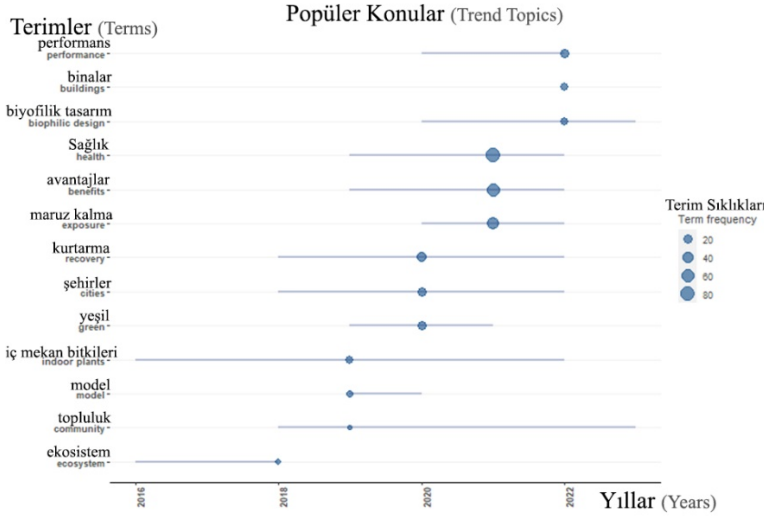

Şekil 1. Biyofilik tasarımla ilgili kelimeler (most relevant words) makale sayısı ve yüzdelik oranları

Biyofilik tasarımla en ilgili kelimeler (most relevant words) makale sayısı ve yüzdelik oranları kullanımının temel amacı, literatürde yer alan önemli kavramları, trendleri, anahtar kavramları, araştırma eğilimlerini ve konularını belirlemektedir. Şekil 1’de biyofilik tasarımla en ilgili kelimeler literatürün %11’inde sağlık anahtar kelimesi 83 makale ile öne çıkmaktadır. Sağlık anahtar kelimesinden sonra en çok sırayla avantajlar %8, maruz kalma %6, stres %5, kurtarma %4, çevre %4, tasarım %3, etki %3, şehir %3, performans %3 oranlarla ve diğer anahtar kelimeler daha düşük oranlarda takip etmektedir.

Bibliyometrik analiz yöntemi ile bir konuda hangi anahtar kelimelerin daha sık kullanıldığını ve hangi terimlerin popüler olduğunu anlamak için anahtar kelime sayısı analiz edilmektedir. Bu analiz sonucu ise belirli bir konudaki

trendleri ve değişen araştırma odaklarını göstermeye yardımcı olmaktadır. Popüler konular, akademik ve araştırma alanlarında belirli bir zamanda yoğun ilgi gören, önemli olan ve çeşitli araştırmacılar tarafından ele alınan konu başlıklarını ifade eder. Bu terim, akademik literatürde sıkça tartışılan, araştırılan veya üzerine çalışmalar yapılan konuları belirlemek için kullanılmaktadır. Biyofilik tasarım ile ilgili popüler konuların zaman aralıkları ve bu konularda yapılan akademik çalışma sıklıkları Şekil 2’de verilmiştir.

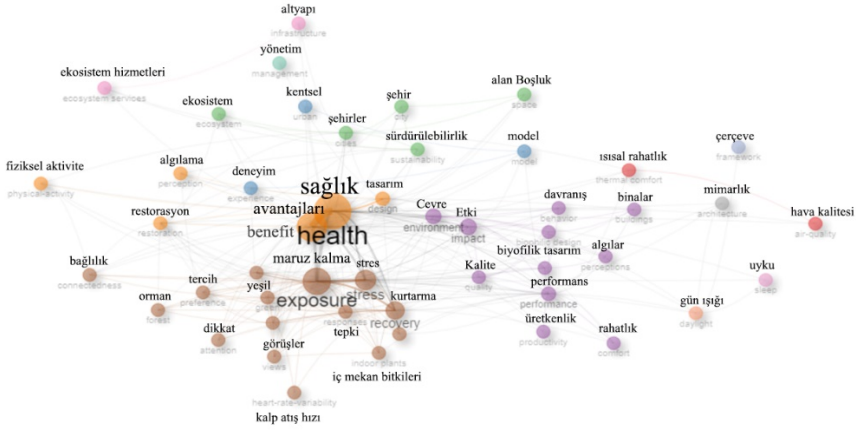

Şekil 2. Biyofilik tasarım ile ilgili popüler konuların zaman dağılımı

Trend konularının belirlenmesi, bilimsel alanda yönelim ve öncelik belirlemesi için önemli bir araçtır. Bu konular, akademik çalışmaların yönünü şekillendirebilir, yeni araştırma alanlarının keşfedilmesine yardımcı olabilir ve bilimsel topluluğun genel bilgi birikimini zenginleştirebilir. Biyofilik tasarım konusu ile ilgili en popüler konular; performans, binalar, biyofilik tasarım, sağlık, avantajlar, maruz kalma, kurtarma, şehirler, yeşil, iç mekân bitkileri, model, topluluk, ekosistem şeklinde sıralanmaktadır. Biyofilik tasarımda **performans konusunda 21 akademik çalışma 2020 yılı öncesi başlamış olup 2022 ye kadar devam etmektedir. Biyofilik tasarım (özelinde) 11 ve binalar 11 akademik çalışma ile hazırlanan makalelerin üretim yılları nedeniyle popüler konu olarak grafikte en üst sırada yer almaktadır. Sağlık 83, avantajlar 60 ve maruz kalma 48 üretilen makale sayısı yüksek olması ve makalelerin üretim yılları dağılımı göz önünde bulundurulması ile grafikte üst sıralarda**

yer almaktadır. **İç mekân bitkileri 11 ve topluluk 5 makale** sayısı ile bu başlıklar altında yıllara dağılan makale üretimi yapıldığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler işbirliği ağı (Keywords Co-occurrence Network) araştırmalarda anahtar kelime ve kavramlar arasındaki ilişkileri görselleştiren bir tür ağ haritası anlamına gelir. Bu ağ haritası, özellikle bibliyometrik analizlerde terimlerin veya kavramların birbirleriyle nasıl ilişkilendiğini anlamak için kullanılmaktadır. Biyofilik tasarım için hazırlanan anahtar kelimeler işbirliği ağı haritası Şekil 3'te görülmektedir.

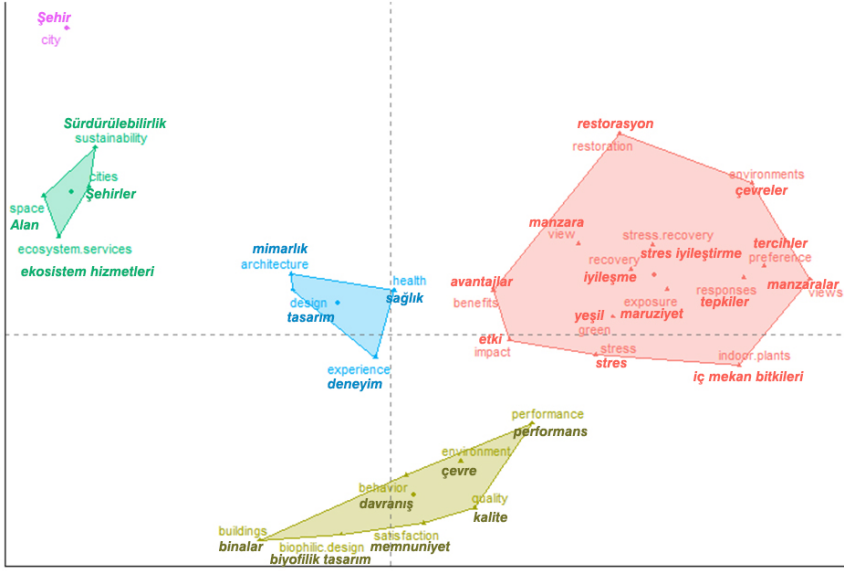

Şekil 3. Biyofilik tasarım için hazırlanan kelimeler işbirliği ağ haritası

Şekil 3'te verilen yazarların anahtar kelimeleri arasındaki bağlantıları gösteren ve biyofilik tasarım alanının bilgi yapısını ortaya koyan anahtar kelime işbirliği ağı ile ilgili olarak, yayınların altı küme halinde gruplandığı görülmektedir. Şekildeki dairelerin büyüklükleri ilgili konu hakkında yapılan çalışma sayısı ve alıntı sayılarına göre değişmektedir. İlgili anahtar kelimeler aynı renklere kullanılmaktadır. Bilimsel çalışmalarda anahtar kelimelerin birlikte kullanılmasına göre dairelerin arasındaki çizgiler Şekil 3'te gösterilmektedir. Kullanılan kavramların birlikte kullanım oranı artması ile bağlantı çizgi sayısı artarak belirginleşmektedir. Sağlık ve avantajlar anahtar kelimeleri haritanın merkezinde bilimsel çalışmalarda daha çok kullanılması ile bağlantıların daha yoğun olduğu görülmektedir.

Bibliyometrik analizde faktör analizi, genellikle büyük ve karmaşık veri kümelerinde gizli ilişkileri ve yapıları ortaya çıkarmak için kullanılan istatistiksel bir yöntemdir. Bu analiz yöntemi, büyük miktardaki değişkenler ara-

sındaki ilişkileri anlamak ve daha az sayıda temel faktörü açıklamak için kullanılmaktadır. Faktör analizi, genellikle makale başlıkları veya özetlerde en sık kullanılan kelimeler gibi farklı değişkenler arasındaki ilişkileri anlamak ve kümeleri tanımlamak için kullanılabilir. Biyofilik tasarımla ilgili bilimsel makale en sık kullanılan anahtar kelimelerin faktöriyel analizi Şekil 4’de yer almaktadır.

Şekil 4. Biyofilik tasarım için yapılan bilimsel çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin faktöriyel analizi

Şekil 4’de biyofilik tasarımla ilgili bilimsel çalışmalarda sıklıkla kullanılan anahtar kelimelerin faktöriyel analiz grafiğinde farklı renklerde 5 küme oluştuğu görülmektedir. Faktöriyel analizde daha fazla sayıda küme olabilir, karşışa olmaması ve en önemli kümelerin öne çıkarak anlaşılması için en çok kullanılan 40 kelime ile sınırlandırılmıştır. Şekildeki dikey ve yatay kesikli çizgiler konunun odaklandığı bölgeyi göstermektedir. Dikey ve yatay eksenlerin kesiştiği bölgeye yakın olan kelime öbeği konu ile ilgili en çok kullanılan trend kelimeleri ve araştırma eğilimlerini göstermektedir.

Bibliyometrik analizlerde tematik harita; bilimsel alandaki yayınları ve makaleleri belirli anahtar kelimeler ve konular etrafında gruplandırarak, ilişkilendirerek görselleştirmeye yardımcı olan bir araçtır. Bu haritalar, yayımla-

bölgelerde önem arz etmektedir. Öbeklerin gösterimindeki dairesel büyüklükleri bu konuda yapılan çalışmaların sayısına göre değişmektedir. Bölgelere göre konu kümelerinin dağılımı aşağıda verilmektedir.

Sağ üst bölgede sürükleyici (motor) temalar bölgesinde yer alan kümeler (sürükleyici, önemli konular ve bu alanın yapıtaşı)

1. Grup mimarlık, gün ışığı ve çerçeve (kavramsal)
2. Grup bağlantı, benlik ve saygı
3. Grup biyolojik çeşitlilik, ekoloji ve yok olma
4. Grup fiziksel aktivite, sosyallik ve bahçeler
5. Grup altyapı, alanlar ve engelleme
6. Grup fiziksel çevre, şekil ve hayat
7. Grup ses, yer ve bağlam
8. Grup tercihler, atmosfer ve bağlılık

Sağ alt bölgede temel (ana) temalar bölgesinde yer alan kümeler (önemli araştırma ve temel kümeler)

1. Grup ekosistem hizmetleri, iklim değişikliği ve yöntem
2. Grup hava kalitesi, çalışma alanı ve ofis binaları
3. Grup şehirler, davranış ve biyofilik tasarım
4. Grup özgün nitelik ve psikoloji

Sol-üst bölge uzmanlaşmış ve özel kümeleri (spesifik, uzmanlaşmış ve özel kümeler)

1. Grup fizyolojik tepkiler, gerçeklik ve nabız
2. Grup iklim, üniversite ve kirlilik
3. Grup kentsel ortamlar, teslimat ve ağırlık
4. Grup çevresel tercih, dikkat
5. Grup otokontrol, eğitim

Alt-sol bölge yükselen veya azalan uzmanlaşmış kümeleri (yükselen veya azalan alanlar)

1. Grup eğitim, ahşap ve sinir bilimi
2. Grup duyu ve görsel karmaşıklık
3. Grup gereksinim
4. Grup sıcaklık

Sağ geliştirme derecesi (yoğunluk) ekseninde yer alan kümeler

1. Grup şehirler, sürdürülebilirlik ve şehir
2. Grup sağlık, avantajlar(faydalar) ve maruziyet

Bu çalışmada, Web of Science veri tabanında 2006-2023 yılları arasında biyofilik tasarımla ilgili yapılan bilimsel yayınlar 184 dergide toplamda 346 makale değerlendirilmektedir. Taranan akademik makalelerde yer alan anahtar kelimeler bibliyometrik analiz yöntemi ile değerlendirilmektedir. Anahtar kelimelerin sıklıkları incelenmiş, en sık kullanılan ilk 42 anahtar kelime sunulmaktadır. Anahtar kelime işbirliği ağı ile anahtar kelimeler arasındaki ilişkiler görselleştirilmektedir. Faktör analizi ve tematik harita oluşturularak, araştırma alanındaki temaların gelişimini izlemek ve akademik alandaki trendleri keşfetmek amacıyla kullanılmaktadır. Tematik harita sonuçları, araştırma alanında öne çıkan temaların hangi bölgelerde yoğunlaştığını göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Biyofilik tasarım, akademik çalışma ve araştırma alanları açısından oldukça geniş kullanım alanı bulmaktadır. Bunlardan bazıları mimarlık, iç mekân tasarımı, peyzaj mimarlığı, çevre psikolojisi, sağlık ve refah, eğitim ve şehir planlaması gibi farklı disiplinlerdir.

Bu çalışmada biyofilik tasarımın önemi ve farklı disiplinlerde kullanımı değerlendirilmektedir. Bu konuda yapılan bilimsel çalışmalarla ilgili araştırma eğilimlerinin belirlenmesi, bilimsel ilerlemenin izlenmesi, disiplinler arası işbirliklerinin belirlenmesi, bilimsel yayınlarda etkinlik değerlendirmesi, işbirliği olanaklarının belirlenmesi ve yeni araştırma alanlarının keşfinin gösterilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç için bu konudaki araştırmaların bibliyometrik analizi yapılmaktadır.

Bibliyometrik analizi yapmak için Web of Science veri tabanı seçildi. 2006-2023 yılları arası biyofilik tasarım konusunda yapılan **184 dergide 346 bilimsel çalışmaya** değerlendirmeye alındı. Ulaşılan akademik çalışmalarda biyofilik tasarımla birlikte kullanılan **699 adet anahtar kelime** tespit edilmiştir. En çok sıklıkla kullanılan ilk 42 anahtar kelimeye bu çalışmada yer verilmektedir.

Biyofilik tasarımla en ilgili kelimeler literatürde yer alan önemli kavramları, trendleri, anahtar kavramları ve araştırma eğilimlerini makale sayısı ve yüzdelik oranlarıyla göstermektedir. Biyofilik tasarımla en ilgili kelimeler literatürün %11'inde sağlık anahtar kelimesi 83 makale ile öne çıkmaktadır.

Sağlık anahtar kelimesinden sonra en çok sırayla **avantajlar %8, maruz kalma %6, stres %5, kurtarma %4, çevre %4, tasarım %3, etki %3, şehir %3, performans %3** oranlarla ve diğer anahtar kelimeler daha düşük oranlarda takip etmektedir.

Biyofilik tasarım hakkındaki araştırmalarda trend konu anahtar kelimeleri belirlenmesi, bilimsel alanda yönelim ve öncelik belirlemesi için önemli bir araçtır. Biyofilik tasarım konusu ile ilgili en popüler konular **performans, binalar, biyofilik tasarım, sağlık, avantajlar, maruz kalma, kurtarma, şehirler, yeşil, iç mekân bitkileri, model, topluluk, ekosistem** şeklinde sıralanmaktadır. Biyofilik tasarımda **performans konusunda** 21 akademik çalışma 2020 yılı öncesi başlamış olup 2022 ye kadar devam etmektedir. **Biyofilik tasarım (özelinde) 11 ve binalar 11** akademik çalışma ile hazırlanan makalelerin üretim yılları nedeniyle popüler konu olarak grafikte en üst sırada yer almaktadır. **Sağlık 83, avantajlar 60 ve maruz kalma 48** üretilen makale sayısı yüksek olması ve makalelerin üretim yılları dağılımı göz önünde bulundurulması ile grafikte üst sıralarda yer almaktadır. **İç mekân bitkileri 11 ve topluluk 5** makale sayısı ile bu başlıklar altında yıllara dağılan makale üretimi yapıldığı görülmektedir. Biyofilik tasarım konusunda trend konular, anahtar kelimeler akademik çalışmaların yönünü şekillendirebilir, yeni araştırma alanlarının keşfedilmesine yardımcı olabilir ve bilimsel topluluğun genel bilgi birikimini zenginleştirir.

Bilimsel araştırmalarda biyofilik tasarımla birlikte kullanılan anahtar kelime ve kavramlar arasındaki ilişkileri görselleştiren yazarların anahtar kelimeler işbirliği ağı (Keywords Co-occurrence Network) haritası üretilmiştir. Bibliyometrik analizle elde edilen anahtar kelimeler işbirliği ağı özellikle terimlerin veya kavramların birbirleriyle nasıl ilişkilendiğini anlatmak için verilmektedir.

Bibliyometrik analizle elde edilen tematik harita; bilimsel alandaki yayınları ve makaleleri belirli anahtar kelimeler ve konular etrafında gruplandırarak, ilişkilendirerek görselleştirmektedir. Bu haritalar, yayınların içeriğini ve ilişkilerini anlamak, belirli konu veya temaların gelişimini izlemek ve akademik alandaki trendleri yani popüler konuları keşfetmek amacıyla kullanılmaktadır.

Extended Abstract

Harmonious Spaces with Nature: Bibliometric Assessment of Biophilic Design

Biophilic design is a design philosophy that encourages human interaction with the natural environment. This approach is derived from biophilic theory, which suggests that humans have an emotional connection with nature and that this interaction is embedded in the human genetic makeup. This theory emphasizes that interaction with the natural environment has positive effects on mental and physical health. Therefore, biophilic design aims to create healthier and more peaceful living spaces in areas with natural elements.

The application areas of biophilic design are quite extensive. In architecture, the use of natural elements in projects encourages interaction with the natural environment. In interior design, the use of natural elements integrates interiors with the natural environment. In landscape architecture, natural landscaping aims to bring people into contact with the natural world.

In urban and regional planning, the preservation of green areas and the increase of natural areas suggest that societies interact more with the natural environment. In the field of health, hospitals and health facilities are designed as environments that include natural elements and support healing processes. In psychology and neuroscience, the effects of interaction with the natural environment on mental and emotional health are being studied. In education, schools offer special designs to encourage students to develop a closer connection with the natural world.

In the field of energy and technology, biophilic design promotes the research and development of environmentally friendly technologies based on natural energy sources. In industry and industry, it aims to design and manufacture industrial products in harmony with natural elements and in a human-friendly manner. In the field of agriculture, it is aimed to promote sustainable and environmentally friendly agricultural practices. In the disciplines of ecology and biology, the interactions of living organisms with environmental factors are studied in depth. In the tourism sector, it is aimed to plan and develop touristic areas with a sustainable perspective that respects

the natural environment. In art, it is aimed to create original and innovative works inspired by the aesthetic values of the natural environment.

This study evaluates the numerical data of scientific studies on biophilic design using bibliometric analysis method. Bibliometrics involves the analysis of numerical information about the size and development of scientific literature on a subject. Bibliometric analysis is performed using articles in scientific journals, books, patents, conference proceedings, citations and other scientific research data. Today, bibliometric analysis is widely used for monitoring and evaluating scientific research, identifying research trends, understanding the dissemination of scientific knowledge and supporting scientific communication. In bibliometric analysis, keywords are used to identify, classify and analyze academic articles related to a specific topic or field. Keywords represent specific terms or concepts in the literature and are used in the analysis process to organize data and identify patterns and trends.

Bibliometric analyses are usually performed with data from large databases. In this study, academic studies on biophilic design accessed using the Web of Science database were analyzed by bibliometric analysis. This analysis is important for determining the research trends of scientific studies in the field of biophilic design, monitoring scientific progress, evaluating research effectiveness, identifying interdisciplinary collaborations and collaboration opportunities, and discovering new research areas.

In this study, 346 articles published between 2006-2023 using the keyword biophilic design in the Web of Science database are identified. In this analysis, 699 keywords were identified in articles published on biophilic design. Of these keywords, 42 of the most frequently used ones stand out in the study. These include terms such as health, benefits, exposure, stress, recovery, environment, design, impact, cities, performance. Furthermore, the relationships between these terms are revealed by visualizing the collaboration network of keywords. For example, the relationship between the terms health and benefits is more intense, indicating that these two concepts are frequently used together in the field of biophilic design.

Popular topics are identified by analyzing the distribution of keywords over time. For example, keywords such as performance, buildings, biophilic design, biophilic design, health, advantages, etc. are of high interest in certain time periods.

The most relevant keywords in the articles published on biophilic design are health, advantages, exposure, stress, recovery, environment, design, impact, cities, performance. These words reflect important trends and research tendencies in the literature.

Among the article trend words related to biophilic design, keywords such as performance, buildings, biophilic design, health, benefits, exposure, recovery, cities, green, indoor plants, model, community, ecosystem services are prominent.

In bibliometric analysis, factor analysis is a statistical method often used to reveal hidden relationships and structures in large and complex data sets. This analysis is used to understand the relationships between large amounts of variables and to explain a smaller number of underlying factors. In this study, the most frequently used keywords in scientific articles on biophilic design are factor analyzed. The result of the factor analysis shows five different colored clusters. These clusters show hidden relationships between specific keywords. The analysis is limited to the 40 most frequent words and a specific focus is indicated by vertical and horizontal dashed lines.

Furthermore, a thematic map of keywords of articles on biophilic design is presented. This map shows articles grouped around specific keywords. The thematic map ranks themes on two axes: degree of development and relevance. This thematic map is divided into four regions: driving themes, core themes, specialized and special clusters, and emerging or declining specialized clusters.

In this study, scientific publications on biophilic design between 2006 and 2023 in the Web of Science database are evaluated in 184 journals, totaling 346 articles. The keywords in the scanned academic articles are analyzed by bibliometric analysis method. By analyzing the frequency of keywords, the first 42 most frequently used keywords are presented. Relationships between keywords are visualized with the keyword collaboration network. Factor analysis and thematic map are used to track the development of themes in the research field and to discover trends in the academic field. The thematic map results show in which regions the prominent themes in the research area are concentrated.

Kaynakça/References

- Abo Sabaa, S. G., Abdel Azem, M., Al-Shanwany, H., & El-Ibrashy, M. (2022). A Study of Biophilic design and how it relates to the children's hospitals design. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 992(1), 012003. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/992/1/012003>
- Akyıldız, N. A. (2023). Biyofilik tasarım konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Kent Akademisi*, 16(2), 879–904. <https://doi.org/10.35674/Kent.1137707>
- Akyıldız, N. A., & Olğun, T. N. (2021). Darende/Balaban geleneksel yerleşim dokusunda biyofilik tasarım izlerinin incelenmesi. *Kent Akademisi*, 14(3), 560–577. <https://doi.org/10.35674/kent.983117>
- Allison, S. E. (2007). An inquiry into the art of biophilia technology [Master's thesis, Northern Arizona University].
- Beatley, T. (2011). *Biophilic cities: integrating nature into urban design and planning*. Island Press. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=H9Y4z68WSgUC&oi=fnd&pg=PR5&dq=biophilic+city&ots=Zmld5EPUxd&sig=jjik0JKpfAE3Og0ohuuIM-WFhO78&redir_esc=y#v=onepage&q=biophilic%20city&f=false
- Beatley, T. (2016). *Handbook of biophilic city planning & design*. Island Press. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=wnmIDQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=biophilic+city&ots=fXnLRLtrpW&sig=AuAUuSs2zD-tBnPb-prFekoG9GQ&redir_esc=y#v=onepage&q=biophilic%20city&f=false
- Bjørkdahl, K. (2009). Insidious ignorance or burst of biophilia: Cultural uses of educational farms in Norway. *Ethical Futures: Bioscience and Food Horizons*, 3, 337–342.
- Browning, W. D., & Ryan, C. O. (2020). *Nature inside: a biophilic design guide*. Routledge. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=7QcCE-AAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT6&dq=biophilic+interior&ots=cUeA-SeK8DI&sig=ILCwLTqkEEuoQGbWXTnhifb0tPM&redir_esc=y#v=onepage&q=biophilic%20interior&f=false
- Chang, C. C., Cheng, G. J. Y., Nghiem, T. P. Le, Song, X. P., Oh, R. R. Y., Richards, D. R., & Carrasco, L. R. (2020). Social media, nature, and life satisfaction: global evidence of the biophilia hypothesis. *Scientific Reports*, 10(1). Nature Publishing Group. DOI: 10.1038/s41598-020-60902-w
- Chen, Y., Xiong, K., Ren, X., & Cheng, C. (2022). An overview of ecological vulnerability: a bibliometric analysis based on the Web of Science database. *Environmental Science and Pollution Research*, 29(9), 12984–12996. DOI: 10.1007/s11356-021-17995-1
- Eckardt, M. H. (1992). Fromm's concept of biophilia. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, 20(2), 233–240. DOI: 10.1521/jaap.1.1992.20.2.233
- Egerer, M., & Buchholz, S. (2021). Reframing urban "wildlife" to promote inclusive conservation science and practice. *Biodiversity and Conservation*, 30(7), 2255–2266. DOI: 10.1007/S10531-021-02182-y
- Ellegaard, O., & Wallin, J. A. (2015). The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? *Scientometrics*, 105(3), 1809–1831. DOI: 10.1007/S11192-015-1645-Z
- Garfield, E. (1979). Is citation analysis a legitimate evaluation tool? *Scientometrics*, 1(4), 359–375. DOI: 10.1007/BF02019306

- Gunderson, R. (2014). Erich Fromm's ecological messianism. *Humanity & Society*, 38(2), 182–204. DOI: 10.1177/0160597614529112
- Kalvaitis, D., & Monhardt, R. (2015). Children voice biophilia: The phenomenology of being in love with nature. *Journal of Sustainability Education*, 9(March), 1–15.
- Kellert, S., & Calabrese, E. (2015). The practice of biophilic design. *Terrapin Bright LLC*, 3, 21–46.
- Klint Jensen, K. (2009). Food production and sustainability. *Ethical Futures: Bioscience and Food Horizons*, 217–221. DOI: 10.3920/978-90-8686-673-1
- Kopnina, H. (2015). Revisiting the Lorax complex: deep ecology and biophilia in cross-cultural perspective. *Environmental Sociology*, 1(4), 315–324. DOI: 10.1080/23251042.2015.1048765
- McGee, B., Park, N. K., Portillo, M., Bosch, S., & Swisher, M. (2019). Diy biophilia: development of the biophilic interior design matrix as a design tool. *Journal of Interior Design*, 44(4), 201–221. DOI: 10.1111/joid.12159
- Mitchell, D. B., & Mueller, M. P. (2011). A philosophical analysis of David Orr's theory of ecological literacy: Biophilia, ecojustice and moral education in school learning communities. *Cultural Studies of Science Education*, 6(1), 193–221. DOI: 10.1007/S11422-010-9274-6
- Morawski, C., & Dunnington, C. L. (2021). Biophilia and visual art education: Two teachers narrate their own connections. *International Journal of Education and the Arts*, 22(9), 1–26. DOI: 10.26209/jea22n9
- Nitu, M. A., Gocer, O., Wijesooriya, N., Vijapur, D., & Candido, C. (2022). A biophilic design approach for improved energy performance in retrofitting residential projects. *Sustainability* 2022, Vol. 14, Page 3776, 14(7), 3776. DOI: 10.3390/su14073776
- Oğuz, G. P., Özyılmaz, H., & Dağtekin, E. (2008). Dicle Üniversitesinde mimarlık eğitimi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 13(2), 1–13. DOI: 10.1080/23251042.2015.1048765
- Olivos-Jara, P., Segura-Fernández, R., Rubio-Pérez, C., & Felipe-García, B. (2020). Biophilia and biophobia as emotional attribution to nature in children of 5 years old. *Frontiers in Psychology*, 11(511), 1–14. DOI: 10.3389/fpsyg.2020.00511/bibtex
- Özdamar, E. G., & Tandoğan, O. (2022). Cyber-gardening and biophilic design in future cities. *IGI Global*, 286–309. DOI: 10.4018/978-1-7998-6725-8.ch013
- Patra, S. K., Bhattacharya, P., & Verma, N. (2006). Bibliometric study of literature on bibliometrics. *Desidoc Bulletin of Information Technology*, 26(1), 27–32.
- Price, D. J. de S. (1965). Networks of scientific papers. *Science*, 149(3683), 510–515. DOI: 10.1126/science.149.3683.510
- Rose, A. L. (2011). Bonding, biophilia, biosynergy, and the future of primates in the wild. *American Journal of Primatology*, 73(3), 245–252. DOI: 10.1002/AJP.20888
- Sachs, N. A. (2022). E. O. Wilson: A Legacy of "Biophilia." *HERD: Health Environments Research & Design Journal*, 15(4), 283–286. DOI: 10.1177/19375867221120409
- Sinemillioglu, M. O., Akin, C. T., & Karacay, N. (2010). Relationship between green areas and urban conservation in historical areas and its reflections: Case of Diyarbakir City, Turkey. *European Planning Studies*, 18(5), 775–789. DOI: 10.1080/09654311003612620
- Small, H. (1980). Co-citation context analysis and the structure of paradigms. *Journal of Documentation*, 36(3), 183–196. DOI: 10.1108/eb026695

- Small, H., & Garfield, E. (1985). The geography of science: disciplinary and national mappings. *Journal of Information Science*, 11(4), 147–159. DOI: 10.1177/016555158501100402
- Small, H., & Greenlee, E. (1980). Citation context analysis of a co-citation cluster: Recombinant-DNA. *Scientometrics*, 2(4), 277–301. DOI: 10.1007/BF02016349
- Soderlund, J., & Newman, P. (2016). Biophilic architecture: a review of the rationale and outcomes. *AIMS Environmental Science*, 2(4), 950–969. DOI: 10.3934/environsci.2015.4.950
- Stavrianos, A. (2016). Green inclusion: biophilia as a necessity. *British Journal of Special Education*, 43(4), 416–429. DOI: 10.1111/1467-8578.12155
- Tardast, Z., Meshkini, A., & Rajabi, A. (2021). Explain the strategic planning model of biophilic tourism case study: Tehran metropolis. *Urban Tourism*, 8(2), 65–79. DOI: 10.22059/jut.2021.299414.782
- Totaforti, S. (2018). Applying the benefits of biophilic theory to hospital design. *City, Territory and Architecture*, 5(1), 1–9. DOI: 10.1186/S40410-018-0077-5
- Totaforti, S. (2020). Emerging biophilic urbanism: the value of the human–nature relationship in the urban space. *Sustainability 2020*, Vol. 12, Page 5487, 12(13), 5487. DOI: 10.3390/SU12135487
- Varshabi, N., Selçuk, S. A., & Avıncı, G. M. (2022). Biomimicry for energy-efficient building design: a bibliometric analysis. *Biomimetics 2022*, Vol. 7, Page 21, 7(1), 21. DOI: 10.3390/biomimetics7010021
- White, M. P., Alcock, I., Grellier, J., Wheeler, B. W., Hartig, T., Warber, S. L., Bone, A., Depledge, M. H., & Fleming, L. E. (2019). Spending at least 120 minutes a week in nature is associated with good health and wellbeing. *Scientific Reports 2019* 9:1, 9(1), 1–11. DOI: 10.1038/s41598-019-44097-3
- Wolfs, E. L. M. (2015). Biophilic design and Bio-collaboration: Applications and implications in the field of Industrial Design. *Archives of Design Research*, 28(1), 71–89.

Ali Osman Özğan

Lisans Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde 2013 yılında tamamladı. Yüksek lisans Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde 2019 yılında tamamlamıştır. Doktora öğrenimini Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında devam ettirmektedir. Iğdır Üniversitesi, Tasarım Bölümünde öğretim elemanı olarak görev yapmaktadır. Başlıca ilgi alanları mimarlık, planlama, tasarım, kent morfolojisi, çevreye duyarlı yapı malzemeleri ve teknolojilerin geliştirilmesi ve üretilmesidir.

Bachelor's degree completed at Süleyman Demirel University Faculty of Architecture in 2013. He completed his master's degree at Kahramanmaraş Sütçü İmam University in 2019. He continues his doctorate education at Dicle University Institute of Science and Technology, Department of Architecture. He is currently working as a lecturer at Iğdır University, Department of Design. His main areas of interest are architecture, planning, design, urban morphology, development and production of environmentally sensitive building materials and technologies

E-posta: osmanaliozgan@gmail.com

İclal Aluçlu

Lisans Dicle üniversitesi Mimarlık Fakültesinde 1990 ve yüksek lisans Dicle üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde Mimarlık Anabilim Dalında 1993 yılında tamamlamıştır. Doktora çalışmasını Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde Mimarlık Anabilim Dalında 2000 yılında tamamlamıştır. Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde Araştırma Görevlisi olarak 1993 yılında başlamış ve Yardımcı Doçent, Doçent ve Profesör kadrolarında Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Başlıca araştırma alanları Mimarlık, planlama, mimarlıkta estetikdir.

She completed her undergraduate studies at Dicle University, Faculty of Architecture in 1990, and her master's degree in the Department of Architecture at Dicle University Graduate School of Natural and Applied Sciences in 1993. She completed her doctoral studies in the Department of Architecture at Yıldız Technical University Graduate School of Natural and Applied Sciences in 2000. She started working as a Research Assistant at Dicle University, Faculty of Architecture in 1993 and currently works as a faculty member in the positions of Assistant Professor, Associate Professor, and Professor. Her main research areas include Architecture, planning, and aesthetics in architecture.

E-posta: ialuclu@dicle.edu.tr

New Generation Cafe Culture and the Construction of Urban Bodies

*

Osman Özarslan¹

ORCID: 0000-0001-6073-3140

Olgu Karan²

ORCID: 0000-0002-1581-1987

Abstract

In recent years, the number of Starbucks and similar places and the number of people spending time in these places has been increasing in Turkey. There is an extensive literature on these places and coffee-consumption culture, which has gained widespread acceptance especially among students and the middle classes. However, in this study, we specifically sought to understand how it operates in situations such as the construction of class belonging and the presentation of the self for male and female students at Foundation Universities in Ankara. For this purpose, we designed an ethnographic field study that included in-depth interviews, participant observation, and observation of the social media accounts of 15 female and 15 male Private (Waqf) University students. We completed this field study by reaching a total of 26 students. Our fieldwork showed us that as the leisure activity of coffee consumption is much more than consuming coffee and spending leisure time. These spaces and their consumption culture play a crucial role in the construction of urban, middle-class male and female identities. In this study, in relation to the existing literature on this subject, we have tried to show how coffee consumption constructs representations such as body, subject, and belonging, while not neglecting layers such as gender and urbanity.

Keywords: Coffee-café, conspicuous consumption, body, Ankara city, university students, gender

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

E-posta: osmanozarlan@gmail.com

² Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,

E-posta: olgukaran@gmail.com

Yeni Nesil Cafe Kültürü ve Kentli Bedenlerin İnşası

*

Osman Özarslan³

ORCID: 0000-0001-6073-3140

Olgu Karan⁴

ORCID: 0000-0002-1581-1987

Öz

Son yıllarda ülkemizde Starbucks ve benzeri mekanların ve buralarda vakit geçiren insanların sayısı giderek artmaktadır. Özellikle öğrenciler ve orta sınıflar arasında oldukça yaygın bir kabul gören bu tür mekanlar ve buradaki kahve-tüketim kültürü üzerine geniş sayılabilecek bir literatür var. Bununla birlikte biz bu çalışmada, spesifik olarak, Ankara'da Vakıf Üniversitelerinde öğrenci olan kadın ve erkekler için bu mekanın nasıl bir işlev gördüğünü anlamaya çalıştık. Bu amaçla 15 kadın 15 erkek Vakıf Üniversitesi öğrencisi ile derinlemesine mülakat yapmayı hedefledik. Mülakatlara ek olarak katılımcı gözlem, ve araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal medya hesaplarının incelenmesini de içeren etnografik bir saha çalışması tasarladık. Tasarladığımız bu sahayı toplam 26 öğrenciye ulaşılarak tamamladık. Yapmış olduğumuz saha çalışması bize gösterdi ki, en genel anlamıyla, kahve tüketimi diyebileceğimiz boş zaman aktivitesi, kahve tüketiminin ve boş zaman geçirmenin çok ötesinde bir faaliyet. Bu mekanlar ve bu mekanlara ait tüketim kültürü, kentli, orta-sınıf kadın ve erkek kimliğinin oluşturulmasında oldukça önemli bir yer tutuyor. Bu çalışmada, bu konudaki mevcut literatür ile ilişki içerisinde, kahve tüketiminin; beden, özne, aidiyet gibi temsiliyetleri, toplumsal cinsiyet ve kentlilik gibi katmanları da ıskalamadan nasıl kurduğunu göstermeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Kahve-kafe, gösterişçi tüketim, beden, Ankara şehri, üniversite öğrencileri, toplumsal cinsiyet

³ Assist. Prof., Başkent University Faculty of Science and Letters, Department of Sociology.
E-mail: osmanozarslan@gmail.com

⁴ Assoc. Prof., Başkent University Faculty of Science and Letters, Department of Sociology.
E-mail: olgukaran@gmail.com

Introduction

Hattox is right when he says that “*coffee has never been a mere beverage*” (1996, p. 4). Its rapid catalysis with sugar into energy (dePaula and Farah, 2019) made it the morning drink of the working class (London, 2012; Davies, 2022); coffee's colour, smell, ritualistic consumption, and the fact that it provided a reason to display porcelain cups with *Chinamania* or *Porcelainmania* (Curtis, 1988) (which would later become the 5 o'clock tea/coffee time in England) made it attractive to the upper middle classes.

In this respect, it is impossible to tell history and sociology of modernity and post-modernity that does not include coffee when discussing topics such as classes and habitus (Dodson, 2019), colonialism and trade (Koss, 2020), labour and nutrition (Davies, 2022), leisure time (Manderson and Turner, 2006) and leisure time spaces (Widyaningsih, 2021).

Studies on cafés, in terms of their functions, have increased in recent years; for example, fortune-telling cafés (Semerci, Karaman, Yaman, 2022), hookah shops, and coffee houses (Çağlak, 2018) have been studied in many respects. *Starbucks* and its equivalents⁵, such as *Yemen*, *Roberts*, and *Tchibo*, are becoming an integral part of urban culture. Within this context, it seems that the reasons why Starbucks' equivalent places, which have gained an enormous number of regulars among urban people, especially those in the middle-upper income group, or students and white-collar workers under the influence of the middle-class cultural habitus, are preferred so widely by people belonging to this sociocultural structure and the relationship of these preferences with urban culture have not been sufficiently studied, especially in Turkey.

Turkey's coffee consumption seems to have increased remarkably. The country with the highest coffee consumption in the world is Finland with 11.5 kg per capita per year. According to Tchibo's data (Halıcı, 2023), coffee consumption in Turkey has now increased to 1.2 kg per capita per year. In fact, even this is a remarkable amount because 10 years ago, the annual per capita consumption was around 350 grams. The reason for this increase is of course the intense interest of young people in this culture, and if it were possible to look at this consumption pattern demographically, it would

---

⁵ New generation café is a concept that is also used to describe 3rd generation hybrid cafés. However, here we generally refer to Starbucks and equivalent cafe chains that serve in a different concept than coffee houses called *kahve* and traditional cafes called *kıraathane*.

probably be possible to see that young people living in cities consume coffee close to the world consumption rates. In this respect, it would not be wrong to say that new generation coffee consumption is a kind of youth culture. On the other hand, new generation cafés such as Starbucks, with their relatively expensive menus, are venues that appeal more to Turkey's middle-upper class consumer groups. Young people studying at private universities without scholarships are the most important cross-section of the constructed middle class we are trying to profile, both in terms of their consumption habits and the income status of their families.

The way student groups who can be included in this sociocultural class range spend their time here is the distance between themselves and the imaginary identities they hope to display. This distance is similar to the presentation of the self, which Goffman says, "*The expressiveness of the individual (and therefore his capacity to give impressions) appears to involve two radically different kinds of sign activity: the expression that he gives, and the expression that he gives off*" (Goffman, 1959, p.2).

Coffee consumption and the new generation of cafés is a topic that can be addressed from many perspectives and embodies Turkey's historical periods and current sociological layers. However, the main problem of this study will be to investigate how coffee consumption, café spaces, and café culture affirm and construct urbanity (Yaşar, 2005, p. 237), especially the middle class-urban body, and how these classes differentiate themselves from other social layers, primarily through the identities acquired in these spaces, without missing this historicity (Kırlı, 1999/2000, 2000, 2009) and without ignoring other contemporary layers. Based on this fundamental problem, this study will address three sub-headings through the data obtained in the fieldwork.

These sub-headings are classified in terms of how male and female students function in the space and relate to coffee since one of our sample results is that the perspectives of male and female students on these spaces and coffee culture are not homogeneous.

These sub-headings are classified in terms of how male and female students functionalize the cafe space by drinking coffee. As our findings revealed, the perspectives of male and female students on these places and coffee culture are not homogeneous.

Therefore, the first two classifications relate to the ways how female students display, function, and present their urban, middle-class, and body identities, while the last classification relates to those of male students

The first way female students relate to coffee culture is associated with the idle or chill consumption of conspicuous leisure time in constructing urban and middle-class identity and the class-constitutive function of having such an interval of time.

Therefore, the most significant function of these spaces today is to provide a place for the middle classes or the imaginary middle classes to perform middle-classness; to pretend to have conspicuous leisure time; to make this leisure time visible. According to our study, female students are one of the best consumers of these spaces that classifies space and commodifies time.

In the light of our study, the second central phenomenon we have found out is that such spaces, especially for female students, serve to transform the body itself, as a semiographic image, into both a totem that determines the contours of subjectivity and an amulet that devastates enemies within the performance of ostentatious leisure consumption.

The third section of this study will show that this performance of ostentatious leisure time consumption, which is almost entirely based on an imaginary conception of self/subjectivity, is actually a kind of performance of masculinity for the male students we cross-sectioned.

Method

In-depth interviews were organized with 14 male and 12 female students, aged between 19 and 30, some of whom live with their families and some of whom live separately from their families in residences, houses, or dormitories in Ankara, and these interviews were used in the study through discourse analysis method. While choosing the students to be interviewed, we paid particular attention to criteria that point to an upper-middle class profile, such as the fact that these students study without scholarships in private universities, the neighborhood where their families live, the rent of the dormitory or residence they use as a student house, and the brand of the car they drive, if any. The shortest interview was 18 minutes, the longest was 47 minutes, and the total duration of 26 interviews was 702 minutes. The interviewees were reached by snowball sampling method through key informants who are socially active students studying at private universities and who participate in some student societies there.

All of the interviews were conducted between 1 April and 30 June 2023 in new generation cafés in Kızılay, Çayyolu, and Tunali, which are frequented by young students, thus strengthening the fieldwork with participant observation.

At a certain point in the study, after realizing that today's coffee consumption culture cannot be considered independent of social media interactions, social media review was added to the tools of the study.

The participants were asked a total of 13 basic questions, four demographic, and nine open-ended semi-structured questions, and from time to time, to deepen the interview, the answers to the questions were expanded with other questions related to the main question.

Finally, the interview excerpts included in the text were coded as female student (FS1, FS2...) and male student (MS1, MS2...) according to the interview order.

The City, Coffee, Leisure, and the Construction of Middle Class

First of all, if we look at cities such as Florence, which was under the control of the Medicis, a mercantile class, later known as the bourgeoisie (Sombart, 1967, 2001a, 2001b), gradually built up a substantial capital accumulation and rapidly transformed it into cultural capital, began to emerge in these cities. This class began to allocate a significant portion of the wealth it acquired to art, architecture and landscape works. In similar periods, cities like Paris (Harvey, 2003), began to transform into visual spaces where architecture, engineering, urban planning, and aesthetics were worked together. Cities gradually became places of spectacle with squares, towers, bridges, landscapes, sculptures, and reliefs (Buck-Morss, 1989, p. 102).

Therefore, exhibition (*pavilion* in French) and display (display-*teşhir*, city-*şehir*, famous-*meşhur* generated from the same roots in Arabic-Turkish) have become one of the essential notions of urbanity as we now understand it, and one of the primary criteria defining the city (Buck-Morss, 1989; Harvey, 2003).

What is exhibited or displayed here is not yet the ordinary human body since in the early stages of modernity, the rich and aristocrats, as Veblen defines in *The Theory of Leisure Class* ([1899] 2007, p. 28), still held the monopoly on bodily display and conspicuous leisure, but manufactured goods also began to be displayed in shopwindows of arcades.

In this period, a new social type emerges: the flaneur. Unlike the working masses, the flaneur is the antithesis of industrial modernity and the root cell of bohemianism as a lazy, vagabond type that loafs, strolling through the streets, tours the shop windows, antique dealers, forgers, and auction houses. Charles Baudelaire first described this typology in detail (Baudelaire, 1972). According to Walter Benjamin (2006, p. 40-41), this social type is a subjectivity inclined to get lost among the masses, a subjectivity that sees the crowds as its home.

The flaneur not only influenced modern man's way of seeing but also made another critical contribution to modernism, which we can call the 'democratization' of leisure, showing that ordinary people can be idle without any religious mediation (for example, Sufi orders in Islam are also slothful, but this is related to religious renunciation of the worldly and body discipline).

According to Veblen ([1899] 2007, p. 9), the rules governing the social division of labour were defined and experienced more rigidly before modernity. Aristocratic families constitute the leisure class whose members are not required to work but depend on their private property and the surplus their vassals produce. According to Veblen, inherited wealth is old money that members of the noble classes are born into, where they can develop a high-browed culture in leisure activities. That is why the aristocratic families despised the emerging bourgeoisie class, whose accumulated wealth was gained via possessor's efforts. In Veblen's words, "*By a further refinement, wealth acquired passively by transmission from ancestors to other antecedents presently becomes even more honorific than wealth acquired by the possessor's own effort*" ([1899] 2007, p, 24).

Accordingly, the social performances of the leisure class are vital to imposing and reinforcing their status and position in society since one's status derives from the judgements of the other members. For instance, aristocratic ladies used to abstain from being sun-tanned and commonly used sun umbrellas to differentiate themselves from the peasants working under the sun. Being white-skinned is a bodily display of social status reinforcing their leisure class position. In our industrialized societies, lying under the sun near lovely beaches, travelling abroad during summer and returning home with a sun tan could also display status. It is not a farmer's tan or redneck (the Turkish expression for farmer's tan is "amele yanığı") who has to work during the summer to pay the bills. Such performances of conspicuous consumption of time, goods and services establish class position.

Except for the carnival periods, ordinary people who worked with their bodies had neither leisure time nor the right to display themselves, and especially with the Protestant understanding, idleness was considered a sin. Therefore, according to Veblen ([1899] 2007, p. 49), one of the most important hallmarks of being upper class in the pre-modern period and of being bourgeois with capitalism is the conspicuous consumption of leisure time.

The flaneur is the first modern type to suspend this prohibition (Benjamin 2006, p. 40-41). The flaneur loaves, wanders, sits in cafés and observes society. This "laziness", sitting and posing, taking a long look at society and shop windows and training the eye leads to two things: firstly, by engaging in low labour-intensive work such as advertising-art, poetry, literature, music, architecture, the flaneur ferments the artistic middle class and acquires the right to conspicuous consumption of leisure time together with other upper classes. Moreover, via these figures the upper classes set the trends of conspicuous consumption in modern times.

Secondly, thanks to the café-bistro consumption culture modelled on the flaneur, it also paved the way for the democratization of leisure time. At this point, if we focus a little more on the cafés and their regulars, one of the most important results of our study is that one of the ancient problems of modernity is seeing (Didi-Huberman, 2018; Buck-Morss, 1989) and display (Foucault, 2002). However, this issue of seeing and displaying rather means showing and desiring to see oneself in a certain subjectivity, often showing oneself as something more than oneself (Goffman, 1959, p. 132-133). So, here we come to the relationship between the society of spectacle and popular culture mentioned by thinkers such as Debord (2021), Baudrillard (2022), and Ritzer (2021). These thinkers, for example, have established the relation of places such as McDonalds or Starbucks with the society of the spectacle to a certain extent. For Debord (2021, p. 245), capitalism is a spectacle; what is seen and shown is manufactured by mass media, shaping people's aspirations, thoughts and desires. Pursuing Baudrillard's theoretical line (2022), similar to the famous scene in the film *The Matrix* where the relationship between reality and food is questioned (Wachowski and Wachowski, 1999), Starbucks and other mass consumption chains are other simulations of the capitalist economy. However, perhaps because time has passed since these analyses, the society of the spectacle has come to a more specific place with social media, probably because of the cultural differences of Turkey.

However, regarding self-presentation, especially for female students, the most fundamental issue is that one tries to present oneself as middle-class, well-off, and exempt from the world's troubles and holds an urban subjectivity. The fact that these venues are relatively expensive compared to other ventures makes an essential reference to income status and wealth. Hence, the display of oneself in such coffee shops seems to establish a kind of identity belonging to the leisure class with the display of conspicuous consumption of time.

The questions like "Do you go to hookah cafés?", "Why do you come to such places?" or "Where do you share photos from?" we ask to understand people's self-presentation, display, and agency, show us that the way people present themselves is a highly consistent selection algorithm constructed in the patterns between sociocultural habituses.

The agency constructed by this algorithm, especially the female students we interviewed, is a subjectivity that is secular, Western, and urban, applying trends of attractiveness to their body image, concerned with visibility and message, following gourmet places and trends even though they are not gourmets, and associating with authenticity only through this trendiness.

Almost all the female students we talked to go to steak tartar a la turca fast food chains occasionally, but they never share photos from such food stores. On the other hand, new-generation cafés, bowling alleys, digital game centres, gourmet restaurants, and finally, street food spots after pubs at the weekend are the favourite photo-shooting and sharing places of both females and males who participated in our study.

Seven women interviewees say that they reluctantly go to hookah cafés a few times a year, but they care not to share photos from there. Three of the females (FS 2, FS 3, FS 7) did not give a reason; one of them said "too Arabic (*çok Arapça*)" (FS 6), and three of them associated it with "being Syrian (*Suriyelilik*)" (FS 1, FS 8, FS 4).

For example, when we started talking to female students about their social media posts, a significant number of them responded to the question, "Why don't you post from a *çiğköfteci* shop (*neden çiğköftediden fotoğraf atmazsınız?*)" with answers such as "Am I Kezban/ (*Kezban mıyım?*)" (FS 2, FS

---

⁶ Throughout the study, the Turkish equivalents of quotations that appear to be wrong when written in English or that consist of Turkish idioms are given in parentheses next to the English. The Turkish equivalents of quotations whose meaning is clear are not written.

3) "*Are we Varoş/ (Varoş muyuz)?*" (FS 1) "*It is a place that is not very suitable for my appearance (Bu yerler benim görünüşüme uygun yerler değil)*" (FS 8, FS 6). Hence, these places can only nourish the body but do not articulate the identity and do not overlap with the image of the city in the minds of the middle classes, especially the secular middle-class female students.

When asked what kind of spaces they feel comfortable in, five of the female students said things like "*I go to the places where customers are like me*" (FS 5, FS 7, FS 2) and "*places where we can be ourselves*" (FS 1, FS 3). When we asked them to define what is called "*like me*" or "*self*," the keywords that emerged point to an educated typology that dresses in certain brands, is well-groomed, likes to apply make-up and goes to the hairdresser, has the same preferences in terms of gestures and facial expressions in terms of clothing style as their peers in Tokyo or London, and uses popular brand phones. This typology is the outward appearance of a middle-class/secular-urban homogenization that is increasingly becoming a global archetype. As a part of the culture industry in the sense that Adorno (2021, p. 16, 37, 48) mentions, Starbucks and similar places are the outward manifestations of the globally created ideal body image (sexuality with tattoos, brands above a specific price range) in popular mass culture. At places, such as Starbucks where people trying to show themselves differently or to differentiate from the 'other' is homogenized, minimizing the distance between people, tables for 1-2 people that fluidize the boundary between the private and the public, global presentation of local products, green, brown and anthracite pastel tones, hipster peaceniks and shabby chic customers are all the elements overtly or sub-textually embedded in the material culture of the space.

The reputation of this urban and secular image from specific spaces through social media interactions helps to add one more thing to the agency of female students: middle-classness. At this point, cafés are a place of conspicuous consumption for ordinary people without any title of nobility. The display, representation and presentation of oneself in cafés, primarily through social media, works in a construct somewhat similar to the conspicuous consumption of leisure time by the upper classes that Veblen mentions in his book [1899] 2007, p. 50-51). Firstly, the constant sharing of posts from cafés is a sign of leisure, which implies middle-class status.

At a certain point in the interviews, we invited the female students we spoke with to reflect and talk about the photographs they disseminated, and what we found was that almost all of the people we spoke to, in line with social media trends, said that they liked to share not their body image but

the object they were together with, the table or the view of it. When they were doing any work or studying, the photographs with their body images were of sports or holidays, and the photos where facial expressions were most clearly visible were those taken while spending time in cafés. While pictures of housework or studying are usually shared with irony or 'drama' sentences, holiday photos are shared with a more 'serious' message; café photos are shared with fewer words (sometimes with an emoji or an ellipsis) to emphasize the visual power of the picture.

Sexy, Survivor, Middle Class Females: As if They Were Medusa

The early periods of modernity and the classical period of industrial capitalism were at the same time periods in which people learned to look, and capitalism learned to show the commodity. *"The psychological foundation, upon which the metropolitan individuality is erected, is the intensification of emotional life due to the swift and continuous shift of external and internal stimuli. ... – it creates in the sensory foundations of mental life"* (Simmel, [1899] 1903, p., 11-12). In contrast to, Simmel's external and internal stimuli, there is still another matter that is how to show the commodity among thousands of signs and to make it memorable. Therefore, to call a product a commodity, unlike any other product, it has to become both an object of desire/fetish and a network of relations covered with metaphysical veils, as Marx says in *Capital* (1978, p. 45-50). As Simmel ([1900] 2004, p. 87) states, the value of the commodity is composed of relations and encounters.

Simmel ([1899] 1903) and Goffman (1959, 1967) frequently emphasized in their studies that a large part of the relations between people consists of a silent language comprised of gestures, facial expressions, and gaze established through eye contact and its everyday dramaturgy. Therefore, to make this dramaturgy (Goffman, 1959, p. 14) work, modern people look more and more intently into each other's eyes/faces in a way that was frowned upon in ancient times (e.g. still is in Japan).

Therefore, in all these games of looking, seeing, and showing, just as a product becomes a commodity object of desire through the material culture, narrative, images and advertisements surrounding it, a similar process is also valid for the middle classes we observed and the female student café-goers we researched; moreover, in all of the interviews we conducted, different expressions of seeing and (self-)showing (showing oneself, being on the market, making an appearance, being visible, etc.) were mentioned at least once.

At this point, we come to a different matter from the middle-class construction through the conspicuous consumption we explained in the previous section. For the leisure classes mentioned by Veblen ([1899] 2007, p. 155), the primary motivation for conspicuous consumption of time, goods, and services is the acquisition of nobility and honouring. The elite status has to be re-produced through ongoing performances by highbrowed and spiritual material culture.

In the past, displaying one's beauty/handsomeness and wealth was seen as something that invites trouble and activates malevolent forces (Taburoğlu, 2021). This situation contradicts conspicuous consumption as a privilege of nobility. This is because, beyond its physical function, the eye (*nazar*), has been associated with mostly evilish or negative emotions and relations such as envy-malice and this ostentatiousness is an invitation to evil. With this respect, according to Taburoğlu (2021), the reason why the evil eye and evil eye cults have been so ingrained in social life throughout the ages is that the piercing, disruptive, penetrating effect of the eye's gaze is even more penetrative than phallic references (Taburoğlu, 2021). Here, materials such as amulets, which is shown on the one hand and mobilised for the protection of what is shown on the other hand, is another mediator separate from the body. For example, it is customary for Turkmens to wrap a red veil around the head to protect male children from the *Alkarısı* (a shamanic spirit believed to do evil especially to boys because they have no children) (Boratav, 2013); Egyptians used to make amulets by designing lapis lazuli, known as blue stone. The cult of Medusa, which has survived from Ancient Greece to the present day, is like a summary of all these evil eye cults: the snake-haired Medusa does not touch those who look at the owner's property/beauty with affection and envy but stones those who look with envy and hatred (Acar and Bora, 2023).

The evil eye is a tool that eliminates the malevolent power of the gaze and returns the malevolence to its owner; the evil eye is still used as a complimentary decoration. On the other hand, the female students we interviewed seem to have mediated this task of reversing the malevolence of the gaze on their own bodies and the display of the beauty of their bodies.

The beautiful, sexy, successful display of the female body in daily life, which used to be hidden (predominantly female beauty), hidden behind veils, and tried to be protected by amulets or other spiritual mediators, has become a norm with the vast expansion of social media channels.

To put it differently, the female body seems to have taken on the function of turning into stone, which was handed over to Medusa through social media and modern cafés, making her crack with envy. This function works in two ways; firstly, the body is customised and personalised, and the boundaries and coordinates of subjectivity are marked through all these jewellery, tattoos, ornaments, and henna (even ethnic clothing), which in the past meant belonging to a community. In this way, the body is semiographically transformed into a self-referential, boundary-setting, inviolable totem through phrases, like: *only god can judge me*.

For these women who have clear boundaries, moreover, who set boundaries it is extremely important to be a woman in her own right and to be able to survive. This is important as part of the secular republic's ideal of women standing on their feet and participating in employment. But what is more, this image of a woman standing on her own feet must be articulated continuously, primarily through social media interactions, to prevent it from becoming an empty signifier.

Therefore, the photos of the women we interviewed hanging out in the café are one of Veblen's most important indicators of the leisure class's construction of itself through conspicuous consumption. Still, there is another, even more, critical issue, which is that showing oneself or showing oneself in a specific form (things are fine, cheerful, beautiful, carefree, I don't care, smart, successful, cool) is making green with envy performance of a survivor who has made it to Starbucks. Especially among the female participants, envy and enemy-devastating are one of the most basic motivations, and appearing to be standing and surviving in any situation is very important. One of the female students we wanted to talk to about this brought up a TV series that was very popular at the time, "*Do you know, why this tv series name Kızılıcak Şerbeti is: that's why, even if you vomit blood, you will keep the tail upright (O dizinin adı neden kızılıcak şerbeti, işte bu yüzden, kan kussan da kuyruğu dik tutacaksın)*" (FS, 11) The answers to the questions we asked in the form of "*Against whom should the tail be kept upright (kime karşı kuyruğu dik tutacağız)?*" are various, but always against (an)other: this can sometimes be a specific person, for example, an ex-buddy who parted ways, annoying cousins back home, the ex of an ex-boyfriend, the ex-boyfriend himself, etc., but other times it can be someone entirely imaginary. One of the women we interviewed describes the situation as follows:

A lot of people follow me. Do you think that everyone following you is following you for your good? Even those who seem

friendly are hyenas waiting for someone to stumble so they can gloat? Whether in a good or bad mood, I always share photos of smiling, well-groomed, and glamorous places against those who expect me to be troubled. May those waiting for me to be upset eat out their heart!... (FS 9)

Another woman said: "*There are a lot of malicious people who stalk me, especially against these malicious people; I often post my most beautiful photos on insta, Tik-Tok, etc., so that they go crazy with envy*" (FS 3).

A part of the interview we conducted with a female interviewee on the same issue is as follows:

Researcher: When you go to places like Starbucks, do you share photos/selfies?

Interviewee: Of course.

Researcher: And how often do you do this?

Interviewee: At least 4-5 times a week.

Researcher: What kind of photographs are these? How do you photograph yourself in those photographs? How do you present yourself?

Interviewee: Now that technology has developed. When I go out, I take dozens of photographs from different angles and disseminate the image that best reflects my beauty, radiance, joy, and pleasure.

Researcher: Well, it was abnormal to show oneself like this in the past. How does it make you feel to show yourself in this way?

Interviewee: As you said, that was in the past; now they think that something has happened to me if I don't show myself this way.

Researcher: Well, what happens if they think like that? Don't they call you to ask about you? Don't they want to help you? What's wrong with people thinking like that?

Interviewee: Of course, they would call, but like seeking a knot in a bulrush. They wonder if I broke up with my boyfriend. They wonder if I am hospitalized. They wonder if I am getting Botox. Do you understand that even many people closest to me don't want my well-being? That's why these social media messages are my messages. I'm not dead yet, and I'm living well. (FS 11)

At a certain point in our study, after realising that contemporary café culture cannot be considered without social media, we looked at the social media accounts of 13 participants (nine females, four male) who gave permission.

Of course, social media is a field full of direct or indirect message concerns in the most general sense. Some of the messages shared by the females whose social media accounts we analysed, along with their photos, are as follows:

"I didn't live with your prayer so that I die with your curse(Duanla yaşamadım ki bedduanla öleyim)", (FS 2) "Çatla(k)-Patla(k) yusyuvurlak", (FS 7) "I will survive" (shared with Ajda Pekkan arrangement), (FS 7) "You can only look at me like that", "Gossip of the neighborhood (Semtin dedikodusu)" (FS 5) "The brunette jumped on the horse/pistols exploded/as the brunette bride was leaving/blond blondes çat çat çaaat... (Esmer ata atladı/ tabancalar patladı/ esmer gelin giderken/ sarışınlar çatladı/ çat çat çaaat" (shared with Derya Uluğ arrangement) (FS 12)

All this shows us that female students, in particular, use the café space to reinforce strong, beautiful, stylish representations of their own bodies, and thus to appear strong against their real or imagined adversaries.

Men: As if They Were

An attitude of masculinity frequently encountered by those studying the culture of masculinity is that masculinity is a performance stuck between image (desired self) and reality (actual self) (Aydemir, 2007; Hofstede, 2011). Since masculinity is an ontology based on race, performance, and assertion of constantly showing itself more than it is, it inevitably corresponds to a state that is less than it is. So, masculinity exists on a continuum of impossible paths of power (Sancar, 2009), crawling (Selek, 2011), alcoholism (Perrotte, Zamboanga, Kearns, 2020) and sex (Donald, 2012) as a kind of score.

In our fieldwork, we frequently encountered this ontological problem of men. We can say that a significant part of the conversations we had with male students of foundation universities and relatively well-off male students were related to this "as if" attitude.

The point where this "as if" attitude is most visible is hidden in the discourses of the daily life. All of the male students we asked how often they went to new cafe houses said they went frequently, but 12 of the male students (14 male participants in total) said they did not want to go there.

When we asked why they did not want to go here, we heard four times the 'price-performance equation' phrase, one of the most trendy explana-

tions of consumer choice in the Turkish market discourse in recent days. However, during the conversations, we did not hear this; the corresponding conversations were repeated frequently. For example, one of these conversations is as follows:

Researcher: How often do you go to Starbucks and similar places?

Interviewee: I go often, but if I do not go, they are not places I would look for a thousand years, but here we go.

Researcher: Well, why don't you want to go?

Interviewee: Let's say price performance. I mean, there was that McDonald's advertisement (they don't write your name on the coffee cups, but they give you the coffee for 5 TL) actually what they say is true, what can we drink here, we pay a lot of money because they write our name on a cardboard box. What is it, bitter coffee, the same in Yemen and McDonald's?

Researcher: Well, then, why do you keep coming to Starbucks?

Interviewee: Well, the atmosphere is flocking here for dating purposes; the girls are here, and you can't go online or post photos from here (meaning McDonald's). So it's not about the coffee, it's about the atmosphere, do you understand that? (MS, 7)

The problems that male students have with cafés are not only related to coming to the place but also, as one interviewee put it, "*dressing in a trendy way*" (MS 5).

Most male students say they prefer chatting about Tofaş with friends from the neighbourhood or cousins from their hometown to this café thing. Moreover, they like to post photos of their father's construction sites or with friends from the neighbourhood/hometown (loyal/faithful buddies). For this reason, we are again confronted with a gap between the desired 'self' and the performing 'self' situation similar to that of female students. They describe male-to-male conversations as "*more intimate*" (MS 6, MS 11), "*happy together*" (MS 5), "*I am myself there*" (MS 10), "*I don't feel anyone's judgemental gaze on me*" (MS 4), etc.

As we understand from the study, when we compare female students with male students, female students try to construct an identity by their presence at the venue as they want to be seen, while men can exist appearing in a certain disguise or mask.

When we analyze the issue of a specific disguise, we are greeted by two important archetypes: The first is the barista, and the second is the hipster.

Although the men we interviewed do not openly say they dislike these two typologies, they try to be like them. One of the men we interviewed, referring to baristas, says, "*ride the crest of place*" (MS 3), while another says "*Those with transparent glass frames, Mac computers, and tattoos all over their body seemed to me as sinister*" (MS 12).

Thus, we can assume that a basic understanding of seeing/showing is changing by looking at the interviews given by male students attending foundation universities. In John Berger's famous book *Ways of Seeing* (2008), there is a famous passage about women constructing themselves under the gaze of men:

A woman must continually watch herself. She is almost continually accompanied by her own image of herself. Whilst she is walking across a room or whilst she is weeping at the death of her father, she can scarcely avoid envisaging herself walking or weeping [...] She has to survey everything she is and everything she does because how she appears to men, is of crucial importance for what is normally thought of as the success of her life. Her own sense of being in herself is supplanted by a sense of being appreciated as herself by another (Berger, 1990, p.46).

One might simplify this by saying that men act and women appear. Men look at women. Women watch themselves being looked at. (Berger, 1990, p. 47).

Berger's analysis of the classical and late periods of modernity does not seem valid, at least as far as our study is concerned; moreover, the roles of seeing/being seen between women and men seem to have changed. Contrary to what Berger says, women are now at least trying to construct an identity for themselves from their bodies; they watch and survey not only other women but also men, while men seem to be trying to build an agency for themselves in places and clothes that they think women like under the gaze of women, even if they do not want to do so.

Conclusion

Coffee has always been important in the mercantile period, in the classical period of modernity, and in the era of global capitalism, both as a commodity and as a commodity that establishes class identity. In the recent past,

when discussing mass culture and popular culture, one of the determining topics has been the consumption patterns of coffee and the commercial networks and sales chains that determine these patterns.

Throughout our study, we paid more attention to understanding the function of the new generation cafés among university students, considering the historical and contemporary axes mentioned above.

The sample cluster we formed to conduct our study is the children of middle-upper class families, as they are the children of foundation universities studying without scholarships, and investigating how subjectivities in this frequency resonate with the new generation café culture revealed exciting results.

First, virtual and in-person coffee house experiences of female university students are ongoing social performances vital for imposing and reinforcing their leisure class status and position in society since their status derives from the judgements of the other members. Conspicuous consumption of time, goods and services within new-generation coffee houses and then shooting images for dissemination on Instagram establishes distinction from lower working-class youths.

Second, we have seen that the local equivalent of what thinkers such as Guy Debord and Jean Baudrillard, who see popular culture as a kind of spectacle, call spectacle is a space that helps to perform urban, secular, middle-class leisure and idleness for female students attending private universities in Turkey today. Subsequently, we have seen that these spaces and the new generation café culture nourish this middle-class strong woman image through social media interactions, transforming the boundaries of her subjectivity into a totem with semiographic layers and making it unique. In this way, a successful, indestructible survivor and a Medusa identity are built that eats one's heart out with its joy and beauty.

The male students in the frequency we cross-sectioned, on the other hand, do not want to establish their agency through these spaces. What they call self is rather a male only environment with men from the neighborhood, high school, and hometown. These spaces are meaningful for men because they are a way for male students to show themselves as if, or to put it in Berger's (1990) words, they help men position themselves in a certain material culture and a certain subjectivity by watching themselves through the eyes of women.

References

- Acar, O. & Bora, N. B. (2023). Taşlaşma motifi açısından Medusa ve Zülfü Mavi hikâyele-
rinin karşılaştırılması. *Belgü, Özel Sayı*, 314-320.
- Adorno, T. W. (2021). *Kültür endüstrisi ve kültür yönetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Aydemir, M. (2007). *Images of bliss: Ejaculation, masculinity, meaning*. University of Minne-
sota Press.
- Baudelaire, C. (1972). "The Painter of Modern Life" *Selected writings on art and artists*. Pen-
guin.
- Baudrillard, J. (2022). *Simulakrlar ve simülasyon*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Benjamin, W. (2006) *The writer of modern life, essays on Charles Baudelaire*. (M.W. Jennigs,
Ed.). The Belknap Press of Harvard University Press.
- Berger, J. (1990). *Ways of seeing*. Penguin Classics.
- Boratav, P.N. (2013). *100 Soruda Türk folkloru*. İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.
- Buck-Morss, S. (1989). *The dialectics of seeing: Walter Benjamin and the arcades project*. MIT
Press.
- Çağlak, U. (2018). Boş zaman alışkanlıklarında nostaljik bir trend: yeni nargile kültürü ve
nargile mekanları. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C. 2, Sayı 13, s. 67-83*.
- Curtis, J.B. (1988). Chinese export porcelain in eighteenth-century Tidewater Virginia.
Studies in Eighteenth-Century Culture 17(1), 119-144. doi:10.1353/sec.1988.0008.
- Davies, M. (2022, February 23). The very capitalist history of the American coffee break.
www.eater.com <https://www.eater.com/22944907/coffee-break-history-american-work-capitalism>
- Debord, G. (2021). *Gösteri toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- dePaula, J., & Farah, A. (2019). Caffeine consumption through coffee: content in the bev-
erage, metabolism, health benefits and risks. *Beverages*, 5(2), 37.
<http://dx.doi.org/10.3390/beverages5020037>
- Didi-Huberman, G. (2018). *The eye of history when images take positions*. MIT Press.
- Dodson, M. (2019). *Sensory knowledge and embodied cultural capital among coffee connoisseurs
in West and Central Alabama* (Unpublished PHD Thesis)
[https://www.proquest.com/openview/bb5b57a9f10550e7c1355cdc0557ccb3/1?
pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y](https://www.proquest.com/openview/bb5b57a9f10550e7c1355cdc0557ccb3/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y)
- Donald L. M. (2012). Macho men, machismo, and sexuality. *Annual Review of Sex Re-
search*, 2:1, 199-247, DOI: 10.1080/10532528.1991.10559871
- Foucault, M. (2002). *The order of things*. Routledge Publish.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Doubleday Anchor Books Dou-
bleday & Company, Inc.
- Goffman, E. (1967). *Interaction rituals*. Pantheon.
- Halıcı, M. (2023, May 17). Alman kahve devi tchibo Türkiye'yi merkez yapacak. *Dünya
Gazetesi*. [https://www.dunya.com/ekonomi/alman-kahve-devi-tchibo-turkiyeyi-
merkez-yapacak-haberi-693955](https://www.dunya.com/ekonomi/alman-kahve-devi-tchibo-turkiyeyi-merkez-yapacak-haberi-693955)
- Harvey, D. (2003). *Paris capital of modernity*. Routledge Publish.

- Hattox, R. S. (1996). Coffee and coffeehouses: The origins of a social beverage in the medieval Near East. *University of Washington Press*.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctvcwnpgg>
- Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The hofstede model in context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>
- Kırlı C. (2009). *Sultan ve kamuoyu: Osmanlı modernleşme sürecinde "Havadis Jurnalleri" 1840-1844*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kırlı, C. (1999-2000). Kahvehaneler ve hafiyeler: XIX. Yüzyıl ortalarında Osmanlı'da sosyal control. *Toplum ve Bilim*, 83, 58-77.
- Kırlı, C. (2000). The struggle over space: coffeehouses of Ottoman Istanbul, 1780-1845. (Unpublished Phd Thesis). The State University of New York.
- Koss, E. (2020, September 20). Coffee colonialism 101. Naming coffee's original sin. *Barista Magazine*, 66-70. <https://lsc-page-pro.mydigitalpublication.com/publication/?m=61222&i=667207&p=70&ver=html5>
- London, C. (2012). Coffee, certification, and the incorrigibility of capitalism. *Social Research*, 79(4), 1045-1069. <http://www.jstor.org/stable/24385639>
- Manderson, D., & Turner, S. (2006). Coffee house: Habitus and performance among law students. *Law & Social Inquiry*, 31(3), 649-676. doi:10.1111/j.1747-4469.2006.00025.x
- Marx, K. (1978). Meta ve para. *Kapital 1. Cilt*. Ankara: Sol Yayınları
- Perrotte, J. K., Zamboanga, B. L., & Kearns, N. (2020). Linking alcohol-specific masculine norms and drinking behavior among Latino men. *Psychology of Men & Masculinity*, 21(3), 490-495. <https://doi.org/10.1037/men0000252>
- Ritzer, G. (2021). *Toplumun McDonaldlaştırılması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: imkânsız iktidar; ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. Metis Yayınları
- Selek, P. (2011). *Sürüne sürüne erkek olmak*. İletişim Yayınları
- Semerci, M., Karaman, H. & Yaman, Ö. M. (2022). Falcıların gözünden gençlere bakmak: fal kafelere giden gençler üzerine bir değerlendirme. *İnsan ve Toplum*, 12 (4), 1-27. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/insanvetoplum/issue/73998/1221988>
- Simmel, G. ([1900] 2004). *The philosophy of money*. Routledge Publish
- Simmel, G ([1903] 2002). The metropolis and mental life (G. Bridge and S. Watson Eds.), (in) *The Blackwell city reader*. Wiley-Blackwell.
- Sombart, W. (1967). *Luxury and capitalism*. University of Michigan Press.
- Sombart, W. (2001b). The bourgeoisie, past and present (N. Stehr, R. Grundmann Eds.) (in) *Economic life in the modern age*. Routledge Publish
- Sombart, W.(2001a). The origins of the capitalist spirit. (N. Stehr and R. Grundmann Eds.) (in) *Werner Sombart: economic life in the modern age*. Transaction Publish.
- Taburoğlu, Ö. (2021). *Nazar, başkası nasıl görür?* Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Veblen, T. ([1899] 2007)). *The theory of the leisure class*. Penguin Books
- Wachowski, L., Wachowski J. (Directors). (1999). "The Matrix Restaurant Scene" *Matrix*. https://www.youtube.com/watch?v=okvdAznoFqY&ab_channel=THESSALONIAN31N

- Widyaningsih, A., Kusumawardhani, P., Zerlina, D. (2021). Coffee culture and urban settings: Locating third place in the digital era. The cases of about life coffee brewers in Tokyo and Kopi Tuku in Jakarta. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, vol. 602, 119-130. <https://www.atlantispress.com/proceedings/artepolis-20/125964890>
- Yaşar, A. (2005). Osmanlı şehir mekânları: Kahvehane literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (6), 237-256. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/talid/issue/43465/530378>

Osman Özarıslan

2010 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu ve aynı okulun Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisansa başladı. Nisan 2015'te, *Masculinities at Night in the Provinces* başlıklı tezini savunarak, yüksek lisansını tamamladı. Bu tez, Hovarda Aleml, Taşrada Eğlence ve Erkeklik ismiyle 2016 yılında yayınlandı. 2015 yılında Pamukkale Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde doktora başladı ve 2019 yılında Organ Bağışı ve Kaçakçılığı, Yeni Tıbbi İmkanlar, Yeni Sosyolojik Meseleler adlı tezini savunarak doktora sı hak etti. 3 bireysel (*Kemalizm Sovyetler Sosyalizm; Dekalog-Kemalist İlahiyat İçin Bir İlmihal; Hovarda Aleml-Taşrada Eğlence ve Erkeklik*) kitabı yayınlanmış, 5 de editörlü (*Resmi İdeoloji ve Kemalizm; Öncesi ve Sonrası ile 1915 İnkâr ve Yüzleşme; Emile Durkheim'ı Yeniden Okumak; Sıkıntı Var-Sıkıntı Kavramı Üzerine Denemeler, Kimlik*) kitaba katkı sunmuştur. Halen, merkezin dışındaki taşralar, toplumsal normlar tarafından içerilemeyen özneler, talan edilen coğrafyalar ve bedenler üzerine çalışmalar yapmaktadır. 2021 Yılında beri Başkent Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde, öğretim üyesidir.

Osman Özarıslan, in 2010, he graduated from Boğaziçi University, Department of History and was accepted to the Department of Sociology at the same university. In April 2015, he completed his master's degree by defending his thesis titled Masculinities at Night in the Provinces. This thesis was published in 2016: Hovarda Aleml: Taşrada Eğlence ve Erkeklik. In 2015, he started his PhD at Pamukkale University, Department of Sociology and in 2019, he defended his thesis titled: Organ Donation and Trafficking, New Medical Opportunities, New Sociological Issues and earned his PHD. He has published 3 individual books (Kemalizm, Sovyetler ve Sosyalizm; Dekalog-Kemalist İlahiyat İçin Bir İlmihal; Hovarda Aleml-Taşrada Eğlence ve Erkeklik) and contributed to 5 edited books (Resmi İdeoloji ve Kemalizm; Öncesi ve Sonrası ile 1915 İnkâr ve Yüzleşme; Emile Durkheim'ı Yeniden Okumak; Sıkıntı Var-Sıkıntı Kavramı Üzerine Denemeler, Kimlik). He is currently working on the provinces outside the center, subjects who cannot be included by social norms, plundered geographies and bodies. Since 2021, he has been a member of Başkent University Sociology Department.

E-posta: osmanozarıslan@gmail.com

Olgu Karan

Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünden lisans derecesini almıştır. İsveç'te Dalarna Üniversitesi'nde politik sosyoloji master programına katılan Karan, İsveç'te yaşayan göçmenlerin politik karar alma süreçlerinden dışlanması konulu tezini tamamlamıştır.

Stockholm Üniversitesinde 'normallik ve sapma', sosyal dışlanma/içerme temaları üzerine uzmanlaşan Karan, 2015 yılında London Metropolitan Üniversitesine bağlı Çalışma Hayatı Enstitüsü'nde doktora derecesini tamamlamıştır. Karan'ın ilgi duyduğu araştırma konuları göç ve kalkınma çalışmaları, boş zaman sosyolojisi, erkeklik araştırmaları ve çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileridir. "Economic Survival Strategies of Turkish Migrants in London" başlıklı kitabın yazarıdır. Karan'ın çeşitli dergilerde ve kitaplarda İngilizce ve Türkçe yayınlanmış birçok makalesi bulunmaktadır. Karan, tutkulu bir yürüyüş ve doğa sevdalısıdır. Başkent Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Doçent Dr. olarak çalışmaktadır.

Olgı Karan received his BA from Bilkent University's Department of Political Science. Karan attended the political sociology master's program at Dalarna University in Sweden. He completed his thesis on the social exclusion of immigrants from political decision-making processes in Sweden. Karan then attended the International Graduate Programme at Stockholm University. The programme provided specialisation on the themes such as normality and deviance and social exclusion/inclusion. He completed his doctorate in 2015 at the Working Life Institute of London Metropolitan University. Karan's research interests are migration and development studies, leisure sociology, masculinity studies, labour economics, and industrial relations. He is the author of the book "Economic Survival Strategies of Turkish Migrants in London". Karan has many articles published in English and Turkish in various journals and books. Karan is a passionate hiking and nature lover. As an associate professor, Karan is a member of Başkent University Sociology department.

E-posta: olgukaran@gmail.com

İstanbul'daki Yaşlı Nüfusun Pandemi Sürecindeki Dayanıklılık Kaynakları

*

Esra Kaya Erdoğan¹
ORCID: 0000-0002-2673-6855

Öz

Bu çalışma, İstanbul'da yaşayan 65 yaş ve üzerindeki nüfusun COVID-19 pandemisine karşı toplumsal dayanıklılık kaynaklarını ve bu grubun pandemi gibi bir toplumsal kriz ile baş etme mekanizmalarını irdelemektedir. Veri setinin elde edildiği saha çalışması nicel ve nitel olarak karma yöntem ile uygulanmıştır. Nicel veri, İstanbul'un farklı ilçelerinde farklı gelir gruplarının yoğunlaştığı mahallelerde 65 yaş ve üzerindeki kadın ve erkeklerden oluşan 502 katılımcıya 95 sorudan oluşan tam yapılandırılmış soru kâğıdı ile elde edilmiştir. Araştırmanın nitel verisi, tam yapılandırılmış soru kâğıdının uygulandığı kişiler arasındaki 50 kişiyle yapılan mülakatlara dayanmaktadır. Bu makalenin amacı doğrultusunda araştırmanın toplumsal dayanıklılık ve baş etme mekanizmalarını içeren bulgularına odaklanılmıştır. Bu bağlamda, 65 yaş ve üzerindeki nüfus için dayanıklılık kaynakları arasında temel olarak aile ilişkileri, yerel ve toplumsal aktörler ve bu kuşağın sahip olduğu sosyal güvence ve ekonomik birikimlerin yer aldığı görülmüştür. Özellikle kamusal ve kurumsal desteklerin zayıf olduğu pandemi sürecinde, yaşlı nüfusun temel ihtiyaçlarını karşılamasında ve pandemide büyük sosyal yıkımlar yaşamamasında bu mekanizma ve aktörlerin kritik düzeyde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, yaşlı nüfus, COVID-19 pandemisi, dayanıklılık

¹ Dr. Öğr. Görevlisi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü,
E-posta: esrakayaa@gmail.com

Resilience Resources of the Elderly Population in Istanbul During the Pandemic

*

Esra Kaya Erdoğan²
ORCID: 0000-0002-2673-6855

Abstract

This study examines the sources of social resilience of the population aged 65 years and older living in Istanbul against the COVID-19 pandemic and the coping mechanisms of this group during a social crisis such as a pandemic. The field study from which the veri were obtained was implemented using a mixed quantitative and qualitative method. Quantitative data were obtained using a fully structured questionnaire consisting of 95 questions for 502 participants, consisting of men and women aged 65 years and older, in neighborhoods where different income groups are concentrated in different districts of Istanbul. The qualitative data of the research were based on interviews with 50 respondents to whom the fully structured questionnaire was administered. For the purpose of this article, we focus on the research findings on social resilience and coping mechanisms. In this context, the sources of resilience for the population aged 65 years and older are mainly family relationships, local and community actors, and the social security and economic savings of this generation. It is understood that these mechanisms and actors are critically effective in meeting the basic needs of the elderly population and preventing major social disruptions during the pandemic, especially during the pandemic process when public and institutional supports are weak.

Keywords: *Istanbul, elderly population, COVID-19 pandemic, resilience*

---

² Assistant Professor, Istanbul Yeni Yüzyıl University, Department of Psychology, E-mail: esraka-yaa@gmail.com

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü'nün (World Health Organization, WHO) erişebildiği resmi kayıtlara göre, bugüne kadar COVID-19 salgını nedeniyle dünya çapında yedi milyona yakın kişi vefat etti. Türkiye'deki vefat sayısı yaklaşık 40 bin kişi buldu (WHO, 2023a). Üçüncü yılında acil durum olmaktan çıkarılan (WHO, 2023b) salgın, milyonlarca insanın can kaybı ve izleri süren sağlık sorunlarının yanı sıra, küresel ve yerel ölçekte, ekonomik, sosyal ve mekansal düzlemin yıkımı ve yeniden inşası denkleminde yaşandı.

Küresel pandemi sürecinde insanlığın %99'unun geliri azalırken en zengin 10 kişinin serveti ikiye katlandı (OXFAM, 2022a, s.7). Birçok kurum ve araştırmanın ortaya koyduğu sosyal ve ekonomik bir kriz olarak yaşanan pandemi (Azevedo, Hasan, ve Goldemberg, 2020, s.6; OECD, 2021; ILO, 2020; United Nations, 2020) farklı grupların mevcut eşitsizliklerine eklenen bir eşitsizlik biçimi olarak yaşandı. Bir başka deyişle pandemi ile ortaya çıkan tahribat olağan dışı ve geçici bir durum olmaktan ziyade süregelen eşitsizlikleri radikal ve hızlı bir şekilde açığa çıkararak daha da derinleştirdi (OXFAM, 2022b, ss.2-5).

Türkiye'nin pandemi ve sonrasındaki deneyimi de benzer şekilde tecrübe edildi. 2020 yılı öncesine ait bazı veriler geniş kesimler cephesinde refah koşullarının geriye doğru gittiğini ve zorlaştığını gösteriyordu. 2002'de tek kişinin gelirine bağlı olarak geçinen dört kişilik haneler oranı %66 iken bu oran 2018 Türkiye'sinde %39'a kadar düştü, iki kişinin gelir getirdiği haneler ise %26'dan %42'ye çıktı. (Işık, 2022, s.330). 2015 yılından bugüne 15-24 yaş grubunda yer alan yükseköğrenim mezunu gençler arasında işsizlik oranı %30'un altına düşmedi (Erdoğan- Kaya, 2021, ss.16-17). 2014 yılı sonrasında her yıl ekonomik büyümeye rağmen gelir dağılımı eşitsiz biçimde gerçekleşti. (Işık, 2022, s.128). 2019 yılında pandemi ve ardından yaşanan yüksek enflasyonist ortam ile bu tablo kalıcı olarak derinleşti (İPA, 2022, ss.51-52). İstanbul'da pandemi döneminde bazı sektörlerde yavaşlama, işyeri kapatmaları ve işe yerleştirme oranları düşerek işsizlik oranları ve gelir kayıpları artarken, sosyal yardımlara muhtaç kişi sayısı da çoğaldı (İstanbul İstatistik Ofisi, 2020, ss.24-26). Ancak diğer taraftan bazı sektörlerde yüksek karlılık oranları ve yeni çalışma rejimi uygulamaları hayata geçti. Salgının ilk altı ayı içinde karlılıkların açıklayan küresel şirketler "büyük ve çok sayıda olan ofislerini azaltacakları, esneklik politikasını güncelledikleri, fiziksel ayak izi yerine küresel düzeyde

yeni yeteneklerle çalışma fırsatı bulacakları” gibi gerekçelerle (Henry, 2021) çalışma mekanını ve zamanını tartışmaya açarak evden ya da dönüşümlü çalışmaya geçtiklerini açıkladı. Türkiye’de de 2020 yılının sonbaharından sonra birçok kurumsal şirket uzaktan çalışma ya da dönüşümlü (remote) /hibrit (yarı evde yarı ofiste çalışma) çalışma modeline geçiş yapacağını ilan etti (Karahana, 2021). Salgının süregelenliğinden bağımsız olarak evden/uzaktan çalışma süreçleri ve ilişkileri kalıcılaştı. COVID-19 salgını sadece toplumsal sağlığı ve sağlık sistemini etkileyen bir vaka değildi. Salgın öncesinde var olan eşitsizlik temelli gerilim ve çatlaklar yeni formlar kazanarak gün yüzüne çıktı ve derinleşti. Diğer taraftan teknoloji/bilimsel araştırmalar gibi bazı alanlardaki potansiyel ve eğilimler sıçramalı bir biçimde yükselişe geçti.

COVID-19 salgın hastalığı, Türkiye’nin yakın tarihinde yaşamadığı, dolayısıyla kolektif-toplumsal hafızasında yer almayan yeni ve çok bulaşıcı bir hastalık olması nedeniyle, toplumsal olarak hazırlıklı olmadığımız bir afet olarak karşımıza çıktı. Dünya bilim camiasının tahminlerine göre gezegenimiz bu tür salgınlarla yine karşılaşacak. Ancak günümüzdeki yeni küresel hareketlilikler ve yoğun mekânsal dinamikler dikkate alındığında sahip olduğumuz bireysel dayanıklılığımızın tek başına yeterli olmayacağı aşikâr. Salgının yaşamı ve toplumsal-ekonomik-kültürel-mekânsal bütün ilişkileri tehdit eden bir biçime bürünmesi ve bu tehdidin artık modern dünyanın bir gerçeği olması konunun önemini gösteriyor. Bu ve bundan sonraki olası yeni salgın hastalıklar/ salgınlar gerçeği karşısındaki güçlü ve zayıf yanların tespiti, potansiyel dayanıklılık kaynaklarının ortaya çıkarılması ve bir mücadele stratejisi kapsamında analiz edilmesi önem taşıyor.

COVID-19 salgını bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özellikle ekonomik faaliyetler ve nüfus yoğunluğu açısından gelişmiş kentleri daha fazla etkiledi. Bu kentlerin başında 16 milyona yaklaşan nüfusu ve dünyanın gelişmiş ülke metropollerleriyle kıyaslandığında belli ilçelerinde kilometre kareye düşen nüfusun oldukça yoğun olduğu İstanbul gelmektedir (Başer, 2020). İstanbul aynı zamanda Türkiye ekonomisinin, kültür ve sanatının kalbi konumunda bir kenttir. Tıpkı, New York, Milano, Londra ve Paris’te olduğu gibi İstanbul’da da COVID-19, bir yandan insan sağlığı ve yaşamını diğer kentlere göre daha şiddetle tehdit ederken, diğer yandan da ekonomik faaliyetleri, toplumsal ilişkileri ve kentin son derecede canlı ve hareketli gündelik yaşamını dramatik biçimde bozmuştur. Bu süreç,

toplumun farklı niteliklere sahip farklı sosyal gruplarını (yaş, cinsiyet, eğitim, gelir durumu, çalışma durumu, kültürel alışkanlıklar, bedensel-ruhsal sağlık durumu, mekânsal koşullar gibi) farklı derecelerde etkilemiştir.

İstanbul'un nüfusu Türkiye'nin genel nüfusunun yaşlanma hızından bir miktar daha yavaş olsa da (hala genç işgücü göçü aldığı için) hızla yaşlanmaktadır. 1960-2002 yılları arasında Türkiye'nin yaşlı nüfusu %628 oranında artmıştır (Arun, 2011, s.114). Yaşlı nüfus oranı açısından dünya sıralamasında 184 ülke arasında 66. sıradadır. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre Türkiye'de 2017'de %8,5 olan yaşlı nüfusu 2002'de %9,9'a yükselmiştir. (TÜİK, 2023). İstanbul'un 65 yaş ve üzeri nüfusunun oranı ise kentin aldığı genç işgücü göçlerine rağmen %6,7'dir (TÜİK, 2023). Ülkelerin ya da kentlerin nüfusu içinde yaşlı nüfus oranının %7'yi aşması demografik olarak yaşlı toplum, %10'u aşması ise çok yaşlı toplum olarak tanımlanmaktadır (Arun, 2016, s.31). Bu tanıma göre Türkiye artık yaşlı/çok yaşlı toplumdur ve İstanbul da yaşlı kent olmuştur. Türkiye'nin yaşlanma hızı ise, dünyada yaşlı nüfus oranının %26 ile en yüksek olduğu süper yaşlı toplum olarak tanımlanan Japonya'dan daha yüksektir. Arun'a göre (2016, s.31) Japonya'nın 26 yılda geçirdiği yaşlanma sürecini Türkiye 15-20 yıl içinde tamamlayacaktır. TÜİK' in Türkiye'nin 2080 yılı nüfus projeksiyonunda ise yaşlı nüfus oranı %25'in üzerinde gösterilmektedir (TÜİK, 2023). Türkiye'nin kırsal nüfusunun son 70 yıldaki düşüş hızı da dikkate alındığında, Türkiye hızla kentleşmekte ve kentleri de hızla yaşlanmaktadır. Bu durum bu metnin yazıldığı günlerde, sağlık otoriteleri tarafından yeniden farklı versiyonlarının 2023 kış ayları içinde yaygınlaşma ihtimali olduğu söylenen virüsün (WHO, 2023c) ve gelecekte ortaya çıkacak yeni salgınlara hazırlıklı olmanın (GAVI, 2021) gerekliliğini göstermektedir.

Yaşlanan nüfusları nedeniyle Avrupa, ABD ve Japonya'da yaşlılık çalışmaları giderek artarken (Bernard ve Scharf, 2007, ss.1-177; Kunkel ve Whittington, 2014, ss.1-394; Muramatsu ve Akiyama, 2011, ss.425-432), Türkiye'de ise özellikle kentsel yaşlılık çalışmaları oldukça yenidir ve dolayısıyla salgın sürecinin ilk aşamalarında sınırlı sayıda idi (Arun, 2018: 42). Bu nedenle kentlerdeki yaşlı nüfusa dair ciddi bir araştırma ve veri eksikliği bulunmaktaydı. Yaşlı bakım evleri, yaşlılar evi, huzurevi gibi kurumlarda değil de kendi sosyal çevresinde yaşayan yaşlılara dair veriler daha da azdı. Bu kapsam ve yaklaşımla İstanbul'da yaşayan 65 yaş ve üzeri kadın ve erkeklerin yaşadığımız salgın sürecindeki kişisel deneyimleri merkeze alınarak dayanıklılık/kırılganlık unsurlarını belirleyecek bir araştırma tasarlanmıştır.

COVID-19 salgınında bilim insanları ve kamu yöneticileri en önemli risk grubunda olan 65 yaş ve üzeri nüfusu etkilemiş ve ona odaklanılmıştır. Ancak, bu çalışmanın da benimsediği gibi, 65 yaş ve üzerindeki bireylerin homojen bir riskli yaş grubu olarak değil, koşullu riskli yaş grubu olarak ele almak gerekmektedir. Bu sayede salgının bütün 65 yaş ve üzeri bireyleri aynı derecede etkilememesinin arkasındaki toplumsal, ekonomik, mekânsal, kültürel, ailesel ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin nedenler ortaya çıkarılabilir. Bu makale İstanbul'da 65 yaş ve üzerindeki nüfusun COVID-19 pandemisi deneyimini irdelemeye yönelik olarak yürütülen araştırma projesinin³ ve veri setinin bir bölümünü içermektedir.

Yöntem

Araştırma döneminde İstanbul'daki yaşlıların toplumsal yaşam içindeki konularına dair elimizde yeterli veri bulunmadığı için benimsenen yönetsel çerçeve, olgunun anlaşılmasındaki yaygın sayısal verinin toplanması (extensive/tarama) ve yoğun-derinlemesine verinin toplanmasına (intensive/odaklanma) imkân veren karma bir yönetsel yaklaşımdır (Neuman, 2010, s.223). Nicel verinin toplanmasında İstanbul'un farklı ilçelerinde farklı gelir gruplarının yoğunlaştığı mahallelerde 65 yaş ve üzerindeki kadın ve erkeklerden oluşan 502 katılımcıya 95 sorudan oluşan tam yapılandırılmış soru kâğıdı uygulanmıştır. Nitel veri ise proje ekibi tarafından tasarlanan yarı yapılandırılmış soru kâğıdı aracılığıyla toplanmıştır. Görüşmeler katılımcıların tercihleri doğrultusunda ağırlıkla yüz yüze veya telefon görüşmeleri aracılığıyla gerçekleşmiştir. Nitel verinin toplanmasında görüşme yapılan 50 kişinin tamamı nicel araştırmaya katılan kişilerden oluşmaktadır. Salgının canlı bir süreç olarak deneyimlendiği bu dönemde tam yapılandırılmış soru kâğıdı ile toplanan sayısal veriyi irdelemek, sayısal verinin sunduğu genel tablodaki süreç ve ilişkileri analiz etmek üzere görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Nicel araştırma kapsamında dokuz ana başlıkta sorgulamalar yapılmıştır. Bunlar; demografi, ekonomik statü, yaşanan konut ve hane halkı yapısı, genel sağlık durumu (zihinsel-bedensel), (pandemi sürecindeki) gündelik yaşam ve alışkanlıklar, kentsel hizmetlere erişim, salgın deneyimi (aldıkları önlemler, hastalığa yakalanma durumu v.b.), sokağa çıkma

³ "İstanbul'da Yaşlı Nüfusun COVID-19 Deneyiminin Analizi ve Yaşlılar İçin Bir Toplumsal Dayanıklılık Ölçütünün Geliştirilmesi Projesi" isimli TÜBİTAK projesi.

yasaklarındaki deneyim, internet ve teknoloji kullanımınıdır. Nitel araştırmada kullanılan form, tam yapılandırılmış soru formundaki çerçeve paralelinde şekillendirilerek, şu tematik bölümler yer almıştır. Kapatılma sürecindeki gündelik yaşam alışkanlıkları ve pratiklerinin dönüşümü (kişisel-hane düzeyinde), temel ihtiyaçların tedarigi ve tedarik süreçlerinde aktör/mekanizmaların neler olduğu, sosyal ve kurumsal destekler, dışlanma ve yalnızlaşma, internet ve teknoloji kullanımı. Nicel araştırmadan çıkan ilk bulgular ekseninde, nitel çalışmada bu deneyimde etkili olan olay, aktör, süreç ve etkileşimlerin neler olduğuna yönelik çıkarımlar yapılarak, farklılıklar ve benzerlikler irdelenmiştir (Neuman, 2010, ss.659-663). Bu makalede ise çalışmanın hedefi doğrultusunda araştırma projesinin kapsadığı tema ve analizlerin tümüne değinilmeyecektir. Çalışmanın sınırları kapsamında, 65 yaş üstü nüfusun örneklem profili ile dayanıklılık kaynakları arasındaki bağ nedeniyle, sosyo-demografik özellikler, hane halkı yapısı ve sosyo-ekonomik veriler sunulacaktır. Nitel veriler de araştırma kapsamındaki benzer seçimle temsil kapasitesi güçlü alıntılara başvurulurken paylaşılacaktır.

Örneklem

Yaygın/sayısal veri 95 sorudan oluşan tam yapılandırılmış soru kâğıdı ile toplanmıştır. Araştırmanın bu ekseninde araştırmanın evrenini İstanbul'daki 65 yaş ve üzeri kadın ve erkek nüfus oluşturmaktadır. Bu evren içinden seçilen örneklem için iki temel kriter kullanılmıştır. Birinci kriter Sağlık Bakanlığının yayınlamış olduğu güncel COVID-19 vakası mekânsal dağılım haritalarındaki yoğunluk oranları, ikincisi ise İstanbul'da 65 yaş ve üzeri nüfusun mekânsal yoğunluğudur. Bu iki ana kritere bağlı olarak İstanbul'un üç bölgesinden (Haliç'in solu, Haliç'in sağ ve Anadolu yakası) 10 farklı ilçedeki (Ataşehir, Bayrampaşa, Büyükçekmece, Esenler, Kadıköy, Kartal, Maltepe, Pendik, Sarıyer, Üsküdar) 80 mahallesinde farklı sosyo-mekansal niteliklere ve refah düzeyine sahip kişilerle çalışma gerçekleştirilmiştir.

Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde İstanbul'un nüfusunun mahallelere dağılımındaki ortalama temel alınarak 502 katılımcıya⁴ tam ya-

⁴ Araştırmanın başladığı 2020 Temmuz ayında İstanbul'un nüfusu 15.500.000'de sabitlenmiş ve mahalle sayısı olan 964'e bölünerek İstanbul'da ortalama mahalle büyüklüğü 16.078 olarak kabul edilmiştir. İstanbul'u mahalle nüfus ortalaması olan 16.078 üzerinden araştırmanın gerçekleştirildiği 80 mahalledeki kişi sayısı 1.286.240 kişi olarak hesaplanmıştır. İstanbul'da 65 ve üstü yaş

pılandırılmış soru kâğıdı uygulanmıştır. 502 kişiden toplanan verinin yanında, 50 kişi ile de derinlemesine mülakat yapılmıştır. Görüşme yapılan kişi sayısı sayısal örneklem miktarının % 10'u olarak araştırma projesinin tasarımı aşamasında belirlenmiştir. Nitel görüşme grubunun oluşturulmasında; yaş grubu, medeni durum, çalışma durumu, hane halkı geliri, eğitim durumu, çocuk sahipliği ve hane yapısı dağılımında her bir alt öz niteliğin temsil edilmesi önemsenmiş ve sağlanmıştır. Böylece nitel grup kendi içerisinde ayrıca oranlanmamış, nicel araştırmaya katılan örneklemle paralel bir dağılım ve temsil söz konusu olmuştur. Yalnızca, mülakatlara katılan grubun eğitim düzeyi nicel örneklemden yüksek çıkmıştır. Pandemi koşulları nedeniyle, daha önce belirttiğimiz gibi, mülakatların bir bölümü uzaktan araçlar ile (ağırlıklı olarak telefon destekli olarak) gerçekleştirilmiştir. Grubun nicel örneklemden seçilmesi gereğince, katılımcılar kendini ifade etme motivasyonu yüksek ve dijital araçları kullanma yetkinlikleri güçlü kişilerden oluşmuştur. 65 yaş üstü nüfus içinde, dijital sermayesi (dijital yetkinlik ve dijital sahiplik) düzeyi ile eğitim-kültürel-maddi sermaye arasında güçlü bir bağ bulunduğu için (Binark, 2020, s.177) bu grubun eğitim düzeyi de bir sonuç olarak nicel örneklemden daha yüksek çıkmıştır.

Verinin toplanması ve analizi

Soru formu 2020 Temmuz ayı itibariyle uygulanmaya başlanmıştır. 31 anketten oluşan pilot çalışmadan sonra soru formunda ihtiyaç duyulan küçük revizyonlar yapılarak form son haline getirilmiştir. Salgın koşullarının devam etmesi nedeniyle sayısal verinin toplanmasına öncelik verilmiş, verinin büyük bir kısmı yaz aylarında toplanarak saha çalışması Ekim ayında tamamlanmıştır. Anket uygulamasının %10'luk diliminin gerçekleşmesiyle nitel görüşmelere başlanmış daha önce bahsedildiği gibi mülakatlarda sayılarla izah etme olanağı olmayan süreç ve ilişkiler irdelemeye çalışılmıştır. Nitel verinin toplanmasında aydınlatılmış onam formları doğrultusunda, anonimleştirilerek ses kaydı kullanılmış, verinin dökümü tam deşifre ile gerçekleşmiştir. Anket uygulamasında elde edilen verilerin analizinde SPSS v.25 programına, niteliksel veri de ise NVIVO programına başvurulmuştur.

---

gruplarının toplam nüfus içindeki oranı 7,3'tür. Bu durumda çalışacağımız sahada toplam 90,036 kişi 65 yaş ve üstü yaş grubundadır. Tam yapılandırılmış soru kâğıdı ile görüşme yapılacak örneklem miktarı bu sayı üzerinden her 180 yaşlıda 1 görüşme olarak hesaplanarak 500,2 sayısına ulaşılmıştır.

Bulgular

Pandemi boyunca hastalık hakkında bilgilendirme, sağlık, ekonomik kayıplar ve diğer temel ihtiyaçlar gibi yeni koşul ve sorunların karşılanmasında kurumsal-kamusal desteklerin zayıf olması, aile/hane merkezde olmak üzere yerel-toplumsal destek mekanizmaları ile geçmişte sağlanan ekonomik güvence ve birikimlerin birer dayanıklılık kaynağına dönüşmesine yol açmıştır. Araştırma kapsamında ailenin yaşlıların dayanıklılığını sağlayan çok güçlü ve merkezi bir aktör olduğu ortaya çıkmıştır. Salgın sürecinde yaşanan çoklu krizde kamu kurumlarının değil, aile ve sosyal ilişkilerin doğrudan ya da dolaylı olarak devrede olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Aileden sonraki destek mekanizması komşular, akrabalar, mahalle esnafı gibi yakın-yerel toplumsal ilişkilerdir. Son olarak ise güvenceli çalışma rejimi döneminde elde edilen emeklilik gibi sabit gelirlerin, Türkiye’de bir sosyal güvence gibi işlev gören konut sahipliği temel dayanıklılık kaynakları arasındadır. Bu mekanizmaları açıklamadan önce nicel araştırmanın gerçekleştirildiği grubun sosyo-demografik özellikleri, hane halkı bilgileri ve sosyo-ekonomik statülerine dair temel sayısal veriler sunulacaktır. Pandemi sürecinde gelişen bu örneklem grubunun geliştirdiği dayanıklılık kaynakları ve direnç mekanizmaları nihai olarak sosyal ve ekonomik konumları/nitelikleri bağlamında oluşmaktadır. Sunulan veriler betimleyici verilerden oluşmakta aynı zamanda örneklem grubunun profili hakkında da genel bir fikir vermektedir.

Örneklemin sosyo-demografik özellikleri ve hane halkı bilgileri

Katılımcıların temel sosyo-demografik özellikleri irdelendiğinde; nicel veri toplanan katılımcıların yaş ortalaması 71’dir. Katılımcıların yarısı 65-69 yaş aralığındadır. Bu sonuç, saha araştırmasının yürütüldüğü dönemde salgının ve bulaş riskinin artması nedeniyle daha yaşlı katılımcıların yüz yüze temasa mesafeli olmaları nedeniyle oluşmuştur.

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımlarında erkek katılımcıların (%52,8) biraz daha yüksektir⁵.

⁵ Bu durum salgının oluşturduğu toplumsal koşullar ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıntılı yapılandırılmış formun uygulanmasının zaman alması nedeniyle pandemi süresince kadınların hane içindeki iş yüklerinin artmış olmasının bir engel oluşturduğu ve erkeklerin kadınlara göre daha fazla “boş zamana” ve bu tarz bir çalışmaya katılım isteğine daha fazla sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların yaşlarına göre dağılımı

Yaş	N	%
65-69	244	49
70-74	134	26,9
75-79	62	12,4
80 ve üzeri	58	11,6
Toplam	498	100

Tablo 2. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kadın	235	47,2
Erkek	263	52,8
Toplam	498	100

Eğitim düzeyi dağılımında grubun dörtte birinin (%26,1) herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmadığı görülür. Dönemin eğitim politikalarını ve okullaşma süreçleri paralelinde ilkokul mezunları en büyük (%30,2) grubu oluşturmaktadır. Yükseköğrenim kurumlarını terk etmiş ya da mezun olmuş kişi sayısı genel ortalamadan (%18,3) biraz yüksek çıkmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların eğitim düzeyleri karşılaştırıldığında kadınların eğitim düzeyleri, her öğretim kademesinden erkeklerden daha düşüktür. Bu farkın kadınlar aleyhinde açıldığı kırılımların, herhangi bir okula gitmeyip okuryazar olan (kadınlar; %14,5 – erkekler; %1,1) ve üniversite mezunu katılımcılar (kadınlar; %10,6 – erkekler; %18) arasında oluşması dikkat çekmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların eğitim düzeyine göre dağılımı

Eğitim Düzeyi	N	%
Okuryazar değil	37	7,5
Okuryazar	93	18,8
İlkokul mezunu	150	30,2
Ortaokul mezunu/Ortaokul terk	56	11,3
Lise mezunu/Lise terk	69	13,9
Üniversite terk	9	1,8
Üniversite mezunu	72	14,5
Lisansüstü mezunu	10	2
Toplam	496	100

Tablo 4. Eğitim düzeyine göre katılımcıların cinsiyet dağılımı

Eğitim Düzeyi	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
Okuryazar değil	14,5	1,1
Okuryazar	15,3	21,8
İlkokul mezunu	29,4	31,0
Ortaokul mezunu/Ortaokul terk	10,6	11,9
Lise mezunu/Lise terk	16,6	11,5
Üniversite terk	1,7	1,9
Üniversite mezunu	10,6	18,0
Lisansüstü mezunu	1,3	2,7
Toplam	100	100

Katılımcıların doğum yerleri ile yaşları arasındaki dağılımda dört yaş kırılımında da İstanbul dışında doğanlar %81,6 ile baskın grubu oluştururken, grubun neredeyse tamamı (%96,4) evlidir ya da daha önce evlenmiştir. Katılımcıların neredeyse tamamı evlilik kurumuna dahil olmuş ve bu duruma paralel şekilde %93'ü çocuğu olduğunu belirtmiştir. Anketin uygulandığı zaman diliminde katılımcıların %45,4'ü iki kişilik hanelerde, %17,4'ü ise üç kişilik hanelerde yaşamaktadır. Yalnız yaşayan katılımcıların oranı ise %17,2 gibi azımsanmayacak bir oranda çıkmıştır.

Tablo 5. Katılımcıların doğum yerlerine göre dağılımı

Doğum Yeri	N	%
İstanbul	79	16
İstanbul dışı	404	81,6
Türkiye dışı	12	2,4
Toplam	495	100

Tablo 6. Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımı

Medeni Durumu	N	%
Evli	314	63,1
Bekar	18	3,6
Eşi ölmüş ya da boşanmış	166	33,3
Toplam	498	100

Tablo 7. Katılımcıların hanelerinde yaşayan kişi sayısına göre dağılımı

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	N	%
1	84	17,2
2	222	45,4
3	85	17,4
4	57	11,7
5 ve üzeri	41	8,4
Toplam	489	100

Tablo 8. Katılımcıların çocuk sahipliğine göre dağılımı

Çocuk Sahipliği	N	%
Çocuğu yok	31	6,2
1 çocuk sahibi	66	13,3
2-3 çocuk sahibi	282	56,7
4-5 çocuk sahibi	97	19,5
6 ve üzeri çocuk sahibi	21	4,2
Toplam	497	100

Hane dokusuna bakıldığında, %42,4'ü kendi mülkü ya da kiracısı olduğu, evde eşiyile yaşamaktadır. %21,8'i aynı koşullarda eşi ve çocuklarıyla, %10'u ise çocuklarıyla yaşamaktadır. Nihai olarak örneklem grubunun dörtte üçü (%74,2') eşi ve/veya çocuklarıyla yaşamakta ve çekirdek hane formu baskın formdur. Konutun mülkiyet sahipliğine bakılmaksızın, torunlarıyla aynı evi paylaşan katılımcıların oranı %6,4; yalnız yaşayanlar %17,2 düzeyindedir. Başkasının yanında yaşayanlar küçük bir küme olarak 20 kişiden oluşmaktadır. Bu kümenin yarısı çocuklarının mülkü olan evde yine çocuklarıyla beraber yaşamaktadır. Yaşadıkları konutta kendisine ait ya da eşiyile paylaştığı bağımsız bir odası olan katılımcıların oranı %94,6'dır.

Tablo 9. Katılımcıların yaşadığı ev ve birlikte kalan kişilere göre dağılımı

Yaşadığı Ev ve Evde Kalan Kişiler	N	%
Kendi mülkü olan evde tek başına	63	13,2
Kiracısı olduğu evde tek başına	19	4
Kendi mülkü olan evde eşiyile	174	36,5
Kiracısı olduğu evde eşiyile	28	5,9
Kendi mülkü olan evde eşi ve çocuklarıyla	90	18,9
Kiracısı olduğu evde eşi ve çocuklarıyla	14	2,9
Kendi mülkü olan evde eşi, çocukları ve torunlarıyla	9	1,9
Kiracısı olduğu evde eşi, çocukları ve torunlarıyla	3	0,6

Kendi mülkü olan evde çocuklarıyla	34	7,1
Kiracısı olduğu evde çocuklarıyla	14	2,9
Kendi mülkü olan evde çocukları ve torunlarıyla	15	3,1
Kiracısı olduğu evde çocukları ve torunlarıyla	4	0,8
Kendi mülkü olan evde bakıcısıyla	2	0,4
Kendi mülkü olan evde anne ve/veya babasıyla	2	0,4
Kendi mülkü olan evde akrabalarıyla	3	0,6
Diğer	3	0,6
Toplam	477	100

Tablo 10. Katılımcıların (evdeki) bağımsız oda sahipliğine göre dağılımı

Bağımsız Oda	N	%
Bağımsız bir odası var (eşyle/kendine ait)	470	94,6
Bağımsız bir odası yok	27	5,4
Toplam	497	100

Örneklemin sosyo-ekonomik statü

Katılımcıların sosyo-ekonomik statülerine dair en önemli göstergelerden hemen hemen yarısının (%49,2) bir eve (konuta) sahip olmasıdır. Hiçbir mülke sahip olmayanların oranı %16,5, birden fazla mülkü olanların ise %34,3'tür. Diğer taraftan kendisine ya da haneden başka birine ait otomobil sahipliği sorgulamasında konut sahipliğinin aksine katılımcıların yarısından fazlasının (%58,6) otomobil sahibi olmadığı görülmektedir.

Tablo 11. Katılımcıların mülkiyet sahipliğine göre dağılımı

Mülkiyet Sahipliği	N	%
Hiçbir mülkü yok	81	16,5
Bir evi var	242	49,2
Birden fazla mülkü var (ev, yazlık ev, dükkân, arazi, v.d.)	169	34,3
Toplam	492	100

Tablo 12. Katılımcıların otomobil sahipliğine göre dağılımı

Otomobil Sahipliği	N	%
Kendisine ve/veya eşine ait otomobil var	141	29,1
Hanede yaşayan çocuk/çocuklarına ait otomobil var	60	12,4
Otomobilleri yok	284	58,6
Toplam	485	100

Büyük bir bölümü (%77) eski ve yeni yapılaşmaya sahip apartmanlarda yaşamaktadır. Bunlar arasında, 2000 öncesinde yapılaşmış ve muh-

temelen depreme dayanıksız binalarda oturanların oranı %61,2'dir. Gecekondu (%6,4) veya müstakil ev (%6,4) gibi bağımsız yapılarda oturanlar %7'yi geçmemektedir.

Tablo 13. Katılımcıların yaşadığı konutun türüne göre dağılımı

Konutun Türü	N	%
2000 ve öncesi yapılmış apartman	286	61,2
Yeni bina /yenilenmiş apartman rezidans	74	15,8
Gecekondu	30	6,4
Müstakil ev	30	6,4
Kapalı sitede müstakil ev	3	0,6
Kapalı sitede apartman dairesi	32	6,9
Toplu konutta apartman dairesi	6	1,3
Lojman/askeri site/kooperatifte apartman dairesi	5	1,1
Diğer	1	0,2
Toplam	467	100

Katılımcılar %88 gibi belirgin bir oranla aktif olarak çalışmamaktadırlar. Kadın katılımcıların ekseriyeti %95,3'ü çalışmadığını belirtirken, erkekler arasında aktif olarak bir işte çalışanlar %14,1, emekli olduğu halde çalışmaya devam edenler ise %4,6 oranındadır.

Tablo 14. Katılımcıların çalışma durumuna göre dağılımı

Çalışma Durumu	N	%
Aktif Çalışıyor	42	8,4
Aktif Çalışmıyor	440	88
Emekli ve Çalışan	18	3,6
Toplam	500	100

Tablo 15. Çalışma durumuna göre katılımcıların cinsiyet dağılımı

Çalışma Durumu	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
	%	%
Aktif Çalışıyor	2,1	14,1
Aktif Çalışmıyor	95,3	81,3
Emekli ve Çalışan	2,6	4,6
Toplam	100	100

Küçük bir kümeyi oluşturan (%10) ve hala bir işte çalıştığını beyan edenler ise ağırlıklı kendi işyerinin sahibi olanlardan (%38,1) ya da kayıt dışı işlerde (%34,5) çalışanlardan oluşmaktadır.

Tablo 16. Katılımcıların çalıştığı yere göre dağılımı

Çalıştığı Yer	N	%
---------------	---	---

Özel sektörde sosyal sigortalı olarak ücretli çalışıyor	6	10,9
Özel sektörde sosyal sigortası olmadan kayıt dışı çalışıyor	19	34,5
Kamuda ücretli çalışıyor (memur, işçi, sözleşmeli)	1	1,8
Kendi işinin sahibi (0-5 çalışanlı)	18	32,7
Kendi işinin sahibi (6-10 çalışanlı)	1	1,8
Kendi işinin sahibi (11-20 çalışanlı)	1	1,8
Kendi işinin sahibi (21 ve üzeri çalışanlı)	1	1,8
Herhangi bir kuruma bağlı olmadan freelance / evden çalışıyor	3	5,5
Diğer	5	9,1
Toplam	55	100

Örneklem grubunu tanımlamak için, grubun ev kadınlarından ve -erkek- emeklilerden oluştuğunu söylemek mümkündür. İşçi (%79,8), memur (%60,6) ve BAĞ-KUR (%63,6) emeklilerini ağırlıkla erkek katılımcılar oluşturur. Kadınlarda ise ev kadınlığı öne çıkar. Bu tablo şahsi gelir sahipliği ve şahsi gelir kaynaklarına dair sorgulamalarda da yeniden ortaya çıkar. Katılımcıların %83,8'i şahsi geliri olduğunu beyan etmiş ve gelir kaynakları açısından en yüksek oranda (%64,6) emekli maaşları işaret edilmiştir. Şahsi gelir sahipliğinin cinsiyet temelindeki dağılımı ile şahsi gelir kaynaklarına dair veriler birlikte değerlendirildiğinde, örneklem grubundaki erkeklerin büyük oranda emekli maaşına sahip olduğu kadınlarda ise ev kadınlığının hakim olduğu görülmektedir.

Tablo 17. Katılımcıların çalışmama nedenlerine göre cinsiyet düzeyindeki dağılım

Çalışmama Nedeni	Cinsiyet		
	Kadın %	Erkek %	Toplam %
İşçi emeklisi	20,2	79,8	100
Memur emeklisi	39,4	60,6	100
BAĞ-KUR emeklisi	36,4	63,6	100
Malulen emekli	81,8	18,2	100
Çalışmadan geçinmesine yetecek maddi birikimi var	33,3	66,7	100
Çalışmasına engel hastalığı var	37,5	62,5	100
İş arıyor ama bulamıyor	0	100,0	100
İşten çıkarıldı	0	100,0	100
Ev kadını	100	0	100
İşçi emeklisi	20,2	79,8	100
Toplam	39,4	60,6	100

Tablo 18. Katılımcıların şahsi gelir sahipliğine göre dağılımı

Şahsi Gelir Sahipliği	N	%
Şahsi geliri var	420	83,8
Şahsi geliri yok	81	16,2
Toplam	501	100
Kayıp Veri	1	

Tablo 19. Katılımcıların şahsi gelir kaynaklarına göre dağılımı

Şahsi Gelirin Kaynağı	N (Yanıt- lar)	%
Çalıştığı işten geliri-kazancı var	40	8
Kendi emekli maaşı var	323	64,6
Dul-yetim aylığı var	70	14
Kira – faiz gibi rant gelirleri var	57	11,4
Köyündeki tarım ve diğer faaliyetlerden gelen ayni ve nakdi gelirleri var	3	0,2
65 yaş maaşı	6	1,2
Gazi maaşı veya engelli maaşı var	1	0,2
Toplam	500	100

Tablo 20. Şahsi gelir sahipliğine göre katılımcıların cinsiyetine ilişkin dağılım

Şahsi Gelir Sahipliği	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
Şahsi geliri var	68,5	97,7
Şahsi geliri yok	31,5	2,3
Toplam	100	100

Pandemi Karşısında Toplumsal Dayanıklılık Kaynakları

Bir Dayanıklılık Kaynağı Olarak: Hane ve Aile

Hane dokusuna yönelik aktardığımız veriler hatırlanırsa, yaşanan konutun mülkiyet sahipliğinden bağımsız olarak araştırmaya katılan 65 yaş ve üzeri nüfusun dörtte üçü kendi evinde yaşamaktaydı. Buna %17,2 oranındaki yalnız yaşayan grup eklendiğinde ekseriyeti (%91,4) başkalarının değil kendi hanelerinde yaşamaktaydı. Buna paralel olarak yine katılımcıların neredeyse tamamının (%94,6) kendisine ait veya eşiyle paylaştığı bağımsız bir odası vardı. Katılımcıların yarıya yakını (%48,5) salgında

kendi evlerinden başka bir yerde yaşamak istemediğini belirtmiştir. Yalnız yaşayanlara sorulan, bu dönemde evde yalnız kalmak yerine kurumsal bakım hizmetlerinin sunulacağı bir huzurevinde olmak isteyip istemediklerine dair soruya verdikleri %95 oranındaki hayır yanıtı dikkat çekmektedir. Bu yanıt, Türkiye’de 65 yaş ve üzeri gruplarda huzurevi/yaşlılar evi gibi kurumların yaşlılıkta güçlü bir bakım alternatifi olmadığını göstermektedir. İstanbul’da orta ve alt orta sınıflarda yoğunlaşan örneklem kümesi, başkasına bağımlı olmadıkları barınma koşullarını bir dayanıklılık unsuru olarak belirtmiştir.

65 yaş ve üzerindeki bu kuşak çocuk sahipliği açısından, ağırlıkla iki-üç çocuğa sahip olmak üzere, geniş aileden çekirdek aileye geçişi deneyimleyen ve üreten kuşaktır. Kentlerdeki daha genç yaş grupları arasında giderek azalan çocuk sahipliği 65 yaş üstü gruplarda iki çocuğun üzerinde ortalananırken bu durum evli, eşyle ve /veya çocuklarıyla yaşayanların sayısına da yansımıştı. Katılımcıların, 65 yaş ve üstüne tam sokağa çıkma yasağı uygulandığı dönemde temel ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları sorusuna verdikleri yanıtlarda, bu süreçte kamu kurumlarının değil, aile ve sosyal ilişkilerin devrede olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Sokağa çıkma yasağı sürecinde hanede bir yakınıyla birlikte yaşayan %39,2 oranındaki katılımcı ihtiyaçlarını hanedeki sokağa çıkabilen diğer bireylerin karşıladığını; %18’i ise kendisi ya da birlikte yaşadığı kişilerin internetten alışverişle karşıladığı belirtmiştir. Örneklem grubunun %17,2’sini oluşturan yalnız yaşayan katılımcılar için sokağa çıkma yasaklarında bu grubun dayanıklılığını sağlayan toplumsal destek unsurları daha fazla önem arz etmektedir. Yalnız yaşayan 65 yaş ve üstü bireylerin ihtiyaçlarını, %37,6 oranıyla, yine çocukları, torunları ya da yeğenleri gibi aktörler eve getirerek ya da internetten sipariş vererek karşılamıştır.

Eşim alışverişimi yaptı. (...) Ben dün ilaç almaya bile gitmedim eşimi gönderdim, onun kronik hastalığı yok benim daha fazla hastalığım var diye. [G2: 66, Kadın, Eşyle Yaşayan]

(Çocukları için) Onlar internet üzerinden online sipariş verdi. Aşağı yukarı iki aydır yiyeceğim, içeceğim online üzerinden geldi. Büyük bir mağazadan sipariş verdiler, onlar getirdi. Her şeyimi; etimi, sütümü, meyvemi, sebzemi getirdiler. [G31: 66, Kadın, Yalnız Yaşayan]

Marketten gelen ürünleri manevi oğlum, kızım getiriyordu orada birkaç saat kapıda duruyordu ondan sonra da elime eldiveni giyi-

yordum ağzıma maskemi takıyordum mutfağa getiriyordum. Birkaç saat de burada duruyordu artık ne alındıysa sirkeli sularla iki-üç saat sularda dura dura yıkıyor yıkıyor ondan sonra dolabına koyuyordum. [G19: 74, Kadın, Yalnız Yaşayan]

Sağlık, gıda, hijyen gibi salgın döneminde kritik biçimde önem arz eden ihtiyaçların yanı sıra ulaşım, hastalıktan korunma veya hastalıkla ilgili bilgi edinme, resmi iş/işlemler gibi diğer hususlarda da kurumsal desteklerden ziyade ailenin devrede olduğu görülmektedir.

Benim uykusuzluğumu gidermek için ilaçları filan önerdiler. Aldılar. [G10: 69, Erkek, Çocuğu ve Eşiyle Yaşayan]

(Çocuklarım) Vitamin ve maske sipariş ettiler. [G1: 67, Erkek, Eşiyle Yaşayan]

Oğlumun sayesinde gittik arabayla aldı, kendi arabasıyla götürdü [G44: 70, Erkek, Eşiyle Yaşayan].

Taksiyle gidiyorum tedaviye ya da kızım beni götürüyor. [G6: 79, Erkek, Yalnız Yaşayan]

Bir Dayanıklılık Kaynağı Olarak: Yerel-Sosyal Ağlar

Aileden hemen sonra gelen ve dayanıklılığı artıran en önemli mekanizmalar yerel sosyal ağlar-bağlantılardır. Katılımcıların %81,6'sı daha önce belirttiğimiz gibi İstanbul dışı doğumluydu. Bu bilgi, İstanbul'da 65 yaş ve üzeri nüfusun çoğunun çocukluk ya da gençlik yıllarında bir göç hikayesine sahip olduğuna işaret eder. 1950'li yıllardan itibaren hızlanan iç göçlerle tarımsal üretimden koparak kentlere gelen kırsal nüfusun kırla ilişkisi uzun yıllar devam etmiştir. Bu ilişki akrabalık ve hemşerilik üzerinden geleneksel dayanışma / sosyal destek biçimlerinin de sürmesine neden olmuştur. Bu ilişkilerin yaşlılıkta dayanıklılığı artıran bir unsur olarak işlediği ortaya çıkmıştır. 65 yaş ve üzeri nüfusun aile dışındaki sosyal ilişkilerinde birinci sırayı akrabaları almaktadır. Diğer yandan kentlerin modern konut alanlarında giderek azalan komşuluk ilişkilerine karşın komşuluğun 65 yaş ve üzeri için hala güçlü olduğunu ortaya çıkmıştır. Kırsal kültürün önemli bir parçası olan yerel topluluk içinde yardımlaşma, bu yaş grubu için komşuluğu önemli bir sosyal destek mekanizması haline getirmektedir. Araştırmada güçlü komşuluk ilişkileri yaşlı nüfus için önemli bir toplumsal dayanıklılık kaynağı olarak ortaya çıkmıştır. Bu sonuç komşuluk ilişkilerini azaltan mekânsal planlama ve konut sunum biçimlerinin, yaşlıların toplumsal dayanıklılık kaynaklarını azaltan

bir unsur olarak kamu otoritelerince dikkate alınması gereğine dikkati çekmektedir.

Mesela alt komşum var. Karı koca çocuklar onlar bana çok yardımcı oldular. Beni dışarı çıkarmadılar. M....(*kişi ismi*) Teyze biz alırız, biz getiririz diye. İhtiyacım olan şeyleri onlar da getirdiler. [G31: 66, Kadın, Yalnız Yaşayan]

Alıyoruz. Kapıcımız işte genç, onlar karı koca Allah razı olsun. Bir gün sıkıntım yok yani. Anne anne dışarı çıkma. Oğlum benim bir oğlum daha var diyorum burada. [G34: 81, Kadın, Yalnız Yaşayan].

Sokağa çıkma yasaklarında sağlık ve beslenme ile ilgili temel ihtiyaçların karşılanmasında semt eczaneleri, mahalle esnafı (kasap, bakkal, manav gibi) apartman görevlisi, aile hekimi gibi mahalli unsurlar da destek unsurları olarak işlemiştir. Pandemi ve sonrasındaki dönemle dijital alışveriş alışkanlıkları ve tedarik ağları radikal düzeyde yaygınlaşsa da dijital teknolojileri kullanmada genç kuşaklar kadar yetkin olmayan yaşlı nüfus (Binark, 2020, ss.24-35) için bu mahalli aktörlerin varlığı ve desteği bir dayanıklılık kaynağına dönüşmüştür. Mahalle esnafının yaşlı müşterilerinin ihtiyaçlarını takip ve tedarik ettiği bu ihtiyaçların giderilmesini zaman zaman gönüllü olarak üstlendikleri aktarılmıştır. Bu nedenle semt-mahalle esnafının yaşlı nüfusa destek politikalarının planlanmasında değerlendirilmesi gereken aktörler olduğu söylenebilir.

Tansiyon ilaçlarını biliyorsunuz eczacılar eve getirdi, raporlu olduğu için. Bir sıkıntımız olmadı o konuda. [G9: 66, Kadın, Çocuğu ve Eşiyle Yaşayan]

Bir tanıdık kızımız vardı. Burada eczanede çalışıyor. Komşumun kızı, ona söyledim. İlaçlarım bittikçe veriyorlar. O getirdi bana. [G21: 74, Kadın, Yalnız Yaşayan]

Öksürük oldu, uykusuzluk sendromu yaşadığım zaman. Aile hekimini aradım, o da dedi ki psikolojik durumdandır geçer dedi. Birkaç tane ilaç tavsiye etti. [G10: 69, Erkek, Çocuğu ve Eşiyle Yaşayan].

Mahalle ve komşuluk ilişkileri yalnız yaşayan yaşlılar açısından belki de daha kritik bir önem taşır. Örneğin; geleneksel mahalle yapısının olduğu semtlerin dışında kalan kapalı sitelerde ve site yönetiminin profesyonel şirketlerde olduğu konut sistemlerinde yalnız yaşayan yaşlılar yerel sosyal ağların destek akışından mahrum kalmış ve pandemi sürecini “yapayalnızlık” (Öğütler, 2021, s.38) olarak deneyimlemişlerdir.

Vallahi çok yalnız kaldım. Komşum bile gelmedi. Apartman görevlileri bile gelmedi. Ben 14. katta oturduğum için asansöre de güvenip inip çıkmadım. Hep evin içinde kaldım tek başıma yeğenim geldi. Kapıdan ihtiyaçlarımı verdi. Merhaba dedi gitti içeri girdim. Öbür yeğenim geldi o da ne ihtiyacım varsa getirdi, yerlerine koydu o da gitti. Zaten kuzenlerim onlar da 65 yaş üstü onlar da gelemediler. Yasaklar bitince babalar günü abimle buluştuk. Kız kardeşime gittim. O da yakın oturuyor. Bahçede buluştuk. Ondan sonra da artık kalktı ya yasaklar, eve geldiler, evde kendim pişirdim yemeğimi yeğenim pişirdi getirdi. [G14: 82, Kadın, Yalnız Yaşayan]

Yalnızlık zorladı. Tek yaşadığım için yalnızlık zorladı. Evde çok yalnızlık yaşadım. [G6: 79, Erkek, Yalnız Yaşayan]

Aile ve Yerel Sosyal Ağların Yükselişinde Kadınların Konumu

Salgın sürecinde kapatılmalarla büyük kitlelerin kamusal alanlar yerine eve çekilmesi, aile ve çeperindeki yerel sosyal ağların dayanıklılık mekanizmaları olarak öne çıkması, eş zamanlı olarak kadınların iş yüklerini farklı düzlemlerde arttırmıştır. Sağlık ve gıda ihtiyaçlarının tedarigi ile hijyen koşullarının sağlanmasında ailedeki kız çocukları/gelinler gibi daha genç kuşaktan kadınların hem ihtiyaçların karşılanmasında hem de sevk edilmesinde merkezi rol oynadığı aktarımlardan anlaşılmaktadır. Salgındaki iş bölümünü içeren anlatılarda sıklıkla anılan aktörler “kadınlardır.” Kendi hanelerinin ve hatta diğer hanelerdeki kişilerin (komşular, kendi ebeveynleri ya da çocukları gibi) sağlık, temizlik, çocuk-yaşlı bakımı, ilaç ve gıda ihtiyaçlarının tedarigi, eğitim gibi birçok farklı farklı ihtiyacının giderilmesi ve organize edilmesi kadınlar tarafından eşitsiz biçimde üstlenilmiştir. Erkek katılımcıların %86,6'sı salgın sonrasında hane içindeki sorumluluklarında bir değişim olmadığını ya da azaldığını belirtmiştir.

Ev işleri kısmında en çok sıkıntı yaşayan emek harcayan eşim oldu. Normalde biz iki kişiyiz. Günlük yiyecek açısından baktığımızda çok fazla bir şey yoktu. Ama anne babanın yanında olması nedeniyle düzenli olarak üç öğün yemek yapmak zorunda kaldı. Dolayısıyla bu işin yükünü en fazla eşim ve kayınvalidem yaşadı. Tabii en çok yorulan onlar oldu. [G8: 65, Erkek, Eşiyile Yaşayan]

Kim yapıyor, bazen kavga ediyoruz o makineyi çalıştırıyor, ben de evde oluyorum, kavga ediyoruz. [G23: 78, Erkek, Eşiyile Yaşayan]

Kadınların salgın karşısındaki dayanıklılık durumlarına ilişkin bir başka gözlem ise iş yükünün zorluk ve ağırlığını dışında, yasakların tam olarak uygulandığı kapatılma dönemlerinde; “boş” zamanın yönetimi, sosyal ve fiziksel kısıtlamalar sonucunda sosyalleşememe gibi yeni koşullar karşısında erkeklere göre daha dirençli olmalarıdır. Erkek katılımcıların dışarda sosyalleşme ve kamusal alanda var olma normları kapatılma ile ortadan kalkmıştır. Modern toplumdaki iş bölümü ve zaman yapıları ile ilişkili (Lefebvre, 2010, ss.37-40) olarak eve kapanma erkekler için “boşlukta olma ve hareketsizlik” ile eşdeğerken, kadınların “boş zamanı üretken zamana dönüştürme” yatkınlık ve stratejileri erkeklere göre daha yüksektir.

Bir Dayanıklılık Kaynağı Olarak Geçmiş Birikimler ve Sosyal Güvenceler

65 yaş ve üzeri nüfus için, sabit gelir ve konut sahipliği, maddi unsurlar açısından, iki önemli dayanıklılık kaynağıdır. Katılımcıların % 49,2'si oturduğu evin sahibi iken, % 34,3'ünün birden fazla mülkü (yazlık ev, köy evi, dükkân, arsa vd.) vardı. Toplamda katılımcıların %83,5'i en az bir ev sahibiydi. Hiçbir mülkü olmayan katılımcılar ise ağırlıklı çocuklarıyla, onların kiracı ya da ev sahibi oldukları evlerde onlarla yaşamaktaydı. İstanbul'da 65 yaş üstünün ev sahipliği daha genç yaş gruplarına göre daha yüksektir. Bu durum 1950'lerden 1980'lere kadar farklı toplumsal sınıfların konut sahibi olduğu konut üretim biçimlerinin (gecekondular, arsa payı karşılığı üretilen düşük maliyetli apartmanlar, kooperatifler, yapı malzemesi ucuz müstakil evler ve az sayıda sosyal konut gibi) -bugün depreme dayanıksız bir konut stokunu oluştursalar da- bir kuşağı gelir ve tasarruflarıyla ev sahibi yapan bir konut edinme sistemi olduğu bu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %61,2'sinin 2000 yılı öncesinde yapılan konutlarda yaşıyor olmaları bu tespitleri desteklemektedir.

Yaşlı nüfusun ağırlıklı olarak kendi mülkleri olan evlerde yaşıyor olmaları onların bağımlılık düzeylerini azalttığı gibi pandemi sürecinde baş gösteren konut krizinden ve belirsizlik ortamından onları korumuş ve bir sosyal güvence işlevi görmüştür. Gelir kayıpları yaşayan yoksul ailelerde ev birleştirmelerinin yaşandığı bilinmektedir. Araştırma kapsamında evlerini birleştiren az sayıda katılımcı vardır. İkinci mülk olarak yazlık ya da köy evine sahip olanlar bu ikincil konutlarını özellikle salgın riskinin nispeten azaldığı yaz aylarında bir sığınak ve kaçış yeri olarak kullanmışlar-

dır. Ayrıca nüfus yoğunlaşmasının daha az olduğu, deniz ulaşımının etkin olduğu ya da hâkim konut dokusunun bahçeli müstakil evler olduğu (gecekondu, bahçeli evler veya villa tipi konutlar gibi) mahalle ya da semtlerde konut veya diğer mekânsal nitelikler salgın karşısında olumsal etkiler sağlamıştır.

Yer yer dediğim gibi bizim burada deniz ulaşımı var. Deniz ulaşımı çok iyi. En üst kata çıkınca orada hava alıyorsunuz. Kalabalık oluyor belli saatlerde. Ben buradan Beşiktaş'a Karaköy'e gidiyorum. Vapurla gidiyorum orada yürüyerek parka bahçeye yaz da olduğu için yürüyerek hiçbir sıkıntı çekmeden evime dönüyorum. Aynı şekilde. [G30: 76, Erkek, Eşyle Yaşayan]

Burada küçük bir evimiz var. Geçen sene almıştık iyi ki de almışız. 15-20 gün en fazla kalırım diyordum tam üç buçuk ay kaldım. Bir hafta daha kalacağız ve dört ay olacak. [G29: 68, Erkek, Eşyle Yaşayan]

Konut sahipliği gibi katılımcılar arasındaki şahsi gelir sahipliği oranının yüksek olması (%83,8) bir diğer güvence unsuru olarak karşımıza çıkmıştır. Şahsi gelire sahip olanların büyük bir bölümü (%64,3) emekli maaşına sahiptir. Diğer gelir kaynakları arasında dul-yetim aylığı (%13,9) ve kira-faiz gibi rant gelirleri (%11,4) yer alır. Ayrıca yaşlılık maaşı, gazi maaşı, engelli maaşı alan küçük bir grup vardır. Katılımcıların büyük bir kısmı haneye giren (emekli) maaşlarıyla geçindiklerini ifade etmiştir. Şahsi gelirin kaynaklarının cinsiyet açısından dağılımına bakıldığında 65 yaş üstü kadınların ekonomik bağımlılıkları belirginleşmektedir. Şahsi geliri olmayanların cinsiyete göre dağılımında kadınların %91,4'ü şahsi gelire sahip olmadığı görülmüştür. Bu grupta yer alan kadınların % 66,3'ü eşinin kazancı, % 10,1'i çocuklarının kazancı, % 7,9'u akraba ve komşularının yardımları ve %5,6'sı da sosyal yardım ödeneği ile yaşamlarını sürdürmektedir. Şahsi gelir sahibi kadınların gelir kaynakları temel olarak dul-yetim aylığı gibi eş ya da babalarından kalan maaşlara dayanmaktadır. 502 kişilik örnekleme, aktif çalışma hayatının içinde olanların sayısı sadece 55'tir. Çalışmayanların %66,2'si emekli olduğu için %29,5'i ev kadını olduğu için çalışmadığını belirtmiştir. Bir işte aktif olarak çalışmaya devam edenler ağırlıklı olarak erkeklerdir. Gelir, gelir kaynakları ve çalışma durumuna yönelik bu veriler İstanbul'da 65 yaş ve üzeri nüfusun çok büyük oranda çalışma hayatının dışında kaldığını göstermektedir.

Biz her ne kadar emekli olsak da çeşitli iş fırsatlarımız oluyordu. Çevrede inşaat mühendisi olmak ya da farklı şeylerde. COVID nedeniyle o tür gelirlerimiz olmadı. [G46: 70, Erkek, Eşiyle Yaşayan].

Konut sahipliğinin nispeten yüksek olması ve gelirin kaynağının esas olarak emekli maaşlarına dayanması bir önceki çalışma rejimine dair işaretle sunmaktadır. 65 yaş üzerindeki kuşağa üye erkekler sabit, güveneli, kalıcı işlerle bir emeklilik sistemine dahil olarak evin geçimini sağlamak üzere üretim ilişkilerinde konumlanmışlardır. Aynı kuşağa mensup kadınlar ise ev işleri-bakım sorumluluklarıyla yeniden üretim alanında kalmış, tasarruflar sağlayarak hane geçimine ve birikimlerine katkı sunmuşlardır. Bu güvenceler pandemi süresinde ve sonrasında yaşanan iş kayıpları ve işsizlik, yüksek kira artışları, kapanmalardan kaynaklanan geçim sorunları gibi radikal sonuçlardan onları korumuştur. Ekonomik olarak majör bir kayba uğramasalar da doğrudan veya dolaylı olarak gelir kayıpları söz konusu olmuştur. Doğrudan kayıpların nedenleri arasında, beslenme, sağlık ve hijyen harcamalarının artması, birlikte yaşadıkları hane halkı üyelerinin iş- gelir kaybına uğraması yer alır. Doğrudan kayıplar arasında yer alan alışveriş giderlerinin artmasının nedeni olarak ucuz ve hesaplı alışveriş olanaklarının kapatılmaları dolayısıyla daralması yer alır. Sokağa çıkma yasaklarında alışverişlerini kendileri yapamadığı için, çocukları, komşuları ya da apartman görevlisi gibi üçüncü kişilerin yapmasından şikâyet eden kadın katılımcılar, alışverişini kendileri yapamadıkları için daha kötü malzemeleri daha pahalı almak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir. Özellikle bu kuşağa mensup kadınlar düşük gelirli hanelerin geçim stratejilerinde güçlü becerilere/taktiklere ve tasarruf kültürüne aynı yaş grubundaki erkeklere ve daha genç yaş gruplarındaki kadın ve erkeklere göre sahiptir. Bunun nedenlerinden biri de bu kuşağın kadınlarına haneye giren gelire aileyi geçindirme görevi verilmiş olmasıdır.

Masraflarım ne arttı ne azaldı. (...) İlaçlarım zaten devlet tarafından ödeniyor. Kesilen kesiliyor da maaşımızdan. Masraflarda ne artma ne azalma oldu [G31: 66, Kadın, Yalnız Yaşayan].

Temel gıdalara ve hijyen için şeylerine sabun deterjan, temizlik maddeleri ne işte ne bileyim kolonya bunlara şey yaptık daha bir ağırlık vermeye çalıştık. Suyu daha çok kullandık. İşte balıktır ettir sebzedir meyvedir eskiden daha çok el olanaklarımız ölçüsünde. Onun içinde şöyle bir tasarruf masarruf hiçbir şeyde olmadı. Biz dediğim gibi yaşamızda kavruluyoruz, bir sıkıntı da yaşamadık. [G30: 76, Erkek, Eşiyle Yaşayan]

Gıda arttı. Çünkü dediğim gibi eskiden daha ucuz yollarla gıda temin ederken şu anda pahalı yöntemlerle gıda temin etmek zorunda kalıyoruz. Pandemi dönemi ile beraber enflasyon oranının etkisi gıda da artış oldu ve benim giderlerine baktığımızda diğer giderlerin düşerken gıda giderleri çok yukarıya çıkmaya başladı. [G42: 66, Erkek, Eşiyle Yaşayan].

Kendilerinden ayrı yaşayan çocuklarının gelir kaybına uğraması nedeniyle onlara destek olmak zorunda kalmak ya da onlardan destek alamamak da dolaylı kayıplardır. Salgının yarattığı yoksullaşma ve gelir kayıplarında, hane geliri düştükçe doğrudan veya dolaylı maddi kayıplar yaşadığını söyleyen katılımcıların da oranının arttığı görülmüş; hanenin sınıfsal kompozisyonunun benzer niteliklerle kuşaklararası sürdürdüğü izlenmiştir. Nispi olarak sosyal güvencelere sahip ve bir miktar tasarrufları olan bazı 65 yaş ve üstü ebeveynler, salgın sürecinde çocuklarının bakım sorumluluklarına, mali kayıplarına ve ekonomik ihtiyaçlarına da destek olmuşlardır.

Tasarruf edemedik. Birikimimiz de gitti. Oğlumuzu da destek olduk. Buradan da gitti. [G15: 72, Kadın, Eşi Çocukları ve Torunlarıyla Yaşayan]

Oğlum spor salonunda hoca. Spor salonu kapalı şu anda. Onlara para veriyoruz. Aile içi dayanışma tabii ki var. [G3: 71, Erkek, Eşiyle Yaşayan]

Salgın nedeniyle işini kaybeden, gelirlerinde azalma olan çocuklarının deneyimledikleri zararlar 65 yaş ve üzerindeki bazı katılımcılar tarafından üstlenilmiş bir bakıma kuşaklararası güvence transferleri söz konusu olmuştur. Bu bağlamda 65 ve üstü nüfustan sonraki kuşakların güvencesiz ve esnek çalışma rejiminde ebeveynlerinin desteğine daha çok ihtiyaç duyacaklarına dair ipuçları da bu araştırmada ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Salgınla mevcut eşitsizliklerin derinleşmesi, küresel ölçekte devletlerin riskler ve tehditler karşısında çözülmüş olması, özgürlüklerin yerine hızla güvenlik politikalarına geçilebileceği gibi var olan birçok görünüm belirginleşti. Bu durum yeni sorgulamaları ve tartışmaları beraberinde getirdi. Birçok analiz ve araştırma salgınla dünyanın “çoklu krizler çağında” olduğu analizinde uzlaştı. Yapılan çalışmalarda bir başka ortak tespit salgının deneyimleme biçimlerimizin ya da kırılabilirlik düzeylerimizin salgın

öncesi koşullar tarafından şekillenmekte olduğuydu. Son olarak ise dünya düzleminde refah rejiminin ve bakım politikalarının yönünün ne olacağına yönelik tartışmalar önem kazandı.

Salgının başlangıcında hem sağlık otoriteleri hem de kamu kurumlarındaki karar vericiler açısından odağa konulan ve temel kısıtlama-yasaklar sürecine esas olarak maruz kalan 65 yaş üstü nüfus pandemisinin yarattığı sonuçlardan sınıfsal kompozisyonları bağlamında farklı biçimlerde etkilendiler. Maddi sermayeleri güçlü olanların bir şekilde ihtiyaçlarını görececek hizmetleri satın alabilmeleri krizden daha az etkilenmelerini sağlarken en yoksul olan için pandemi büyük bir yıkıma dönüşmüştür. Bu çalışmanın da ele almaya çalıştığı gibi, kurumsal ve kamusal desteklerin yeterli olmadığı koşullarda İstanbul'da yaşayan 65 yaş üstündeki nüfusun pandemi deneyimi toplumsal ve bireysel dayanıklılık mekanizmaları çerçevesinde şekillendi. Pandemiyle birlikte oluşan sağlık kaygıları ve sorunları, kapatılma, dışlanma, gündelik yaşam alışkanlıklarında oluşan farklılıklar gibi salgın sürecine içkin deneyimlerin ötesinde dayanıklılık ve baş etme kapasiteleri bireysel ve toplumsal mekanizmalar etrafında şekillendi. Bu bağlamda pandemi sürecinde en dayanıksız toplumsal kesimler bu toplumsal destek ağlarına-ilişkilerine ve/veya maddi olanaklara sahip olmayanlar olmuştur.

Salgın deneyiminde 65 yaş ve üzerindeki dayanıklı kılan en önemli toplumsal kaynağın bu kuşağın da dahil ve taşıyıcısı olduğu hane halkı yapısı ve aile bağları-ilişkileri olduğu ortaya çıkmaktadır. 65 yaş altı aile bireyleriyle birlikte yaşayan yaşlılar, ayrı evde yaşasalar da ebeveynlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek çocukları, torunları ve yakınları olanlar pandemi sürecinde çekirdek/geniş ailenin desteklerini alarak temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu tabloyu destekleyecek şekilde, komşular, mahalle esnafı, akrabalar gibi mahalli ve ikincil sosyal ağların dayanıklılık mekanizması olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Bakım konusunda yerel-toplumsal ağların ve mekânsal politikaların bu bağlamda desteklenmesi yönünde politikaların geliştirilmesini gerektiğini göstermektedir.

Hane ve ailenin merkeziliğinin bir diğer sonucu bakım yüklerinin toplumsal cinsiyet temelinde şekillenmesi ve içerdiği eşitsizliklerdir. Araştırmaya dahil olan 65 yaş üzerindeki kadınlar gelir-mülkiyet sahipliği açısından erkeklere göre güvencesiz bir konumda olup bu bakımdan erkelere bağımlıdır. Pandemi sürecindeki tüm bakım ve düzenleme görevleri kadınlar tarafından üstlenilmiş, kadınlar bu yüklerle birlikte salgın sürecini deneyimlemiştir. Ancak diğer taraftan küresel düzeyde yaşanan bu

kriz karşısında kadınların bir anlamda daha dirençli ve dayanaklı oldukları da izlenmektedir. Bu ikili durum karşısında kadınların dayanıklılık kaynaklarından beslenen kurumsal düzenlemelerin üretilmesi gerekmektedir.

Pandemi ve yarattığı ekonomik kriz ortamında araştırma kapsamında yer alan İstanbul'daki 65 yaş ve üzerindeki nüfusun tarihsel olarak dahil olduğu çalışma rejimi ve birikimlere dair politikalar emeklilik gibi sabit gelirlerin ve -bir sosyal güvence işlevi ile- konut sahibi olmanın bu türden bir kriz karşısında kritik düzeyde önemli olacağını göstermiştir. İnşaat ve finans sektörleri eliyle yönlendirilen barınma-konut politikalarının yarattığı riskler bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan yaşlılık da dahil olmak üzere farklı sosyal gruplar açısından temel gelirin sosyal risklere karşı koruyucu olacağı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada gözlemlenen bir diğer dikkat çekici sonuç emeklilik maaşlarıyla geçinen yaşlıların işsizlik ve gelir kayıplarıyla karşılaşan çocuklarıyla birikim ve gelirlerini paylaşmak zorunda kalmış olmalarıdır. Geleceğin güvencesiz ve belirsiz dünyası açısından sosyal ve ekonomik risklere karşı daha savunmasız olan genç kuşakların kendilerinden önceki kuşakların sahip olduğu sosyal ve kurumsal desteklere başvurması geçim, barınma, bakım gibi temel haklar ve ihtiyaçlar alanında yeni bir paradigmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Extended Abstract

Resilience Resources of the Elderly Population in Istanbul During the Pandemic

This study examines the social resilience resources of the population aged 65 and over living in Istanbul against the COVID-19 pandemic and the coping mechanisms of this group with a social crisis such as a pandemic. As in the rest of the world, the COVID-19 pandemic has affected and focused on the population aged 65 and over, which is in the most important risk group in Istanbul. However, in this study, individuals aged 65 and over are not considered as a homogeneous risky age group, but as a conditional risky age group. In this way, it was tried to reveal the reasons behind the fact that the pandemic did not affect all individuals aged 65 and over to the same extent, related to social-economic-spatial-cultural-familial-gender roles.

Since we did not have sufficient data on the position and resilience of the elderly in Istanbul during the research period, the methodological framework adopted was a mixed method that allows for the collection of extensive quantitative data (extensive/scanning) and intensive-focused data collection (intensive/focusing) in understanding the phenomenon. In the collection of quantitative data, a fully structured questionnaire consisting of 95 questions was applied to 502 participants consisting of men and women aged 65 and over in neighborhoods where different income groups are concentrated in different districts of Istanbul. Qualitative data was collected through a semi-structured questionnaire designed by the project team. Interviews were conducted predominantly face-to-face or via telephone interviews in line with the preferences of the participants. All 50 people interviewed in the collection of qualitative data were participants in the quantitative research. In this period when the pandemic was experienced as a live process, interviews were conducted to examine the numerical data collected with a fully structured questionnaire and to analyze the processes and relationships in the general picture presented by the numerical data.

Widespread/quantitative data was collected with a fully structured questionnaire consisting of 95 questions. In this axis of the research, the population of the research consists of the male and female population aged 65 and over in Istanbul. Two main criteria were used for the sample selected from this population. The first criterion is the density rates in the current COVID-19 case spatial distribution maps published by the Ministry of Health, and the second is the spatial density of the population aged 65 and over in Istanbul. Based on these two main criteria, the study was conducted with people from 10 different districts of Istanbul (Ataşehir, Bayrampaşa, Büyükçekmece, Esenler, Kadıköy, Kartal, Maltepe, Pendik, Sarıyer, Üsküdar) with different socio-spatial characteristics and welfare levels.

For the purpose of this article, we focus on the findings of the research on social resilience and coping mechanisms. The pandemic experience of the population over the age of 65 living in Istanbul under conditions where institutional and public support is not sufficient has been shaped within the framework of social and individual resilience mechanisms. In this context, it has been observed that the sources of resilience for the population aged 65 and over are mainly family relations, local and social actors, and the social security and economic savings of this generation. It is understood that these mechanisms and actors are critically effective in meeting the basic needs of the elderly population and preventing major social disruptions in the pandemic, especially during the pandemic process when public and institutional supports are weak.

It is revealed that the most important social resource that makes those aged 65 and over resilient in the pandemic experience is the household structure and family ties-relationships that this generation is also a part of and a carrier of. In support of this picture, it is understood that local and secondary social networks such as neighbors, neighborhood tradesmen and relatives function as resilience mechanisms. Another consequence of the centrality of the household and family is the gender-based shaping of care burdens and the inequalities it involves. All care and organizational tasks during the pandemic were undertaken by women, and women experienced the pandemic with these burdens. The fact that participants over 65 years of age had a fixed and basic income with their pensions, and that the need for housing was solved through housing ownership based on past savings, protected them from the severe consequences of the pandemic.

Kaynakça/References

- Arun, Ö. (2011, Kasım 18-20). *Aging in Turkey: profiles of the next generation of older adults*. [Konferans bildirisi]. Gerontological Society of America (Gsa) 64th Annual Scientific Meeting, (51), (s.114).
- Arun, Ö. (2016). Çağdaş Türkiye’de yaşlılık ve eşitsizlik. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 6(2), 29- 48. <https://doi:10.13114/MJH.2016.287>
- Arun, Ö. (2018). Türkiye’de yaşlanma çalışmaları dün, bugün, yarın. *Mediterranean Journal of Humanities*, 8(2), <https://doi:41-61.10.13114/MJH.2018.409>
- Azevedo, J. P., Hasan, A., ve Goldemberg, D. (2020). *Simulating the potential impacts of Covid-19 school closures on schooling and learning outcomes: a set of global estimates*. World Bank. (Policy Research Working Paper). <https://pubdocs.worldbank.org/en/798061592482682799/covid-and-education-June17-r6.pdf>
- Başer, O. (2020, Nisan 9). *Sıkışıklık endeksi ve korona virüs yayılma riski*. Medium. <https://onurbaser.medium.com/s%C4%B1k%C4%B1%C5%9F%C4%B1k%C4%B1k-endeksi-ve-korona-vir%C3%BCs-yay%C4%B1lma-riski-4dfa3863819a>
- Bernard, M., ve Scharf, T. (2007). *Critical perspectives on ageing societies*. Policy Press.
- Binark, F.M. (2020) Covid-19 sürecinde yaşlıların enformasyon arayışı ve enformasyon değerlendirilmesi. TÜBİTAK SOBAG Projesi, Proje No: 120K613. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/621487/covid-19-surecinde-yasli-larin-enformasyon-ara-yisi-ve-enformasyon-degerlendirmesi>
- GAVI (The Vaccine Alliance). (2021, Nisan 6). The next pandemic: yellow fever? <https://www.gavi.org/vaccineswork/next-pandemic/yellow-fever>
- Henry, O. (2023, Temmuz 2). Every company going remote permanently. Build Remote. <https://buildremote.co/companies/companies-going-remote-permanently>
- ILO (International Labour Organization). (2020). *COVID-19 crisis and the informal economy*. [ILO Brief]. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/--travail/documents/briefingnote/wcms_743623.pdf
- Işık, O. (2022). *Eşitsizlikler kitabı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İPA (İstanbul Planlama Ajansı). (2022). Ekonomik krizin kaskacında: İstanbul’da geçim ve dayanışma (İstanbul Planlama Ajansı yayını). <https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2022/03/Ekonomik-Krizin-Kiskacinda-Istanbulda-Gecim-Ve-Dayanisma-Arastirmasi.pdf>
- İstanbul İstatistik Ofisi. (2020). Covid-19 pandemisinin İstanbul ekonomisine etkileri. <https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2021/08/covid-19-pandemisinin-istanbul-ekonomisine-etkileri-raporu.pdf>
- Karahan, S. (2021, Ocak 26). *Uzaktan çalışma kalıcı hale geliyor*. Habertürk Gazetesi. <https://www.haberturk.com/uzaktan-calisma-kalici-hale-geliyor-2950849-ekonomi>
- Kaya-Erdoğan, E. (2021). *Bayağı kalabalığız*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kunkel, S.R., ve Whittington, F.J. (2014). *Global aging: comparative perspectives on aging and the life course*. Springer Publishing Company
- Lefebvre, H. (2012). *Gündelik hayatın eleştirisi* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Muramatsu, N. ve Akiyama, H. (2011). Japan: super-aging society preparing for the future. *The Gerontologist*, 51, 425-432. <https://doi.org/10.1093/geront/gnr067>
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri* (Cilt 2). (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayın Odası Yayınları.
- OECD. (2021). *Implications of the Covid-19 pandemic for vocational education and training*. <https://doi.org/10.1787/55afea00-en>
- OXFAM. (2022a, Ocak). *Eşitsizlik öldürür*. <https://www.kedv.org.tr/public/uploads/files/raporlar/Oxfam%202022%20E%C5%9Fitsizlik%20%C3%96ld%C3%BCr%C3%BCr%20Raporu/Oxfam%202022%20Es%CC%A7itsizlik%20O%CC%88ldu%CC%88ru%CC%88r%20Raporu.pdf>
- OXFAM. (2022b). *Pandemic of greed*. <https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2022-03/Pandemic%20of%20greed-Oxfam%20media%20briefing-March2022.pdf>
- Öğütte, V.S. (2021). Yaşlılıkta baş etme stratejileri: Covid-19 sürecinde yalnız kadınlık deneyimleri. TÜBİTAK 1001 Projesi, Proje Kodu: 120K494. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/621475/yaslilikta-bas-etme-stratejileri-covid-19-surecinde-yalniz-kadinlik-deneyimleri>
- TÜİK. (2023, Mart 17). *İstatistiklerle yaşlılar 2022*. (TUİK Haber Bülteni Sayı: 49667). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0statistiklerle-Ya%C5%9Fli%C4%B1lar-2022-49667&dil=1>
- United Nations.(2020). *A UN framework for the immediate socio-economic response to Covid-19*. [Policy briefs and papers]. UN Executive Office of the Secretary-General (EOG). <https://doi.org/10.18356/420812ce-en>
- WHO. (2023a). Coronavirus (Covid-19) [Dashboard] <https://covid19.who.int/>
- WHO. (2023b, Eylül 9). *Director-General's opening remarks at the media briefing*. [Bilgilendirme açıklaması] <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-6-september-2023>
- WHO. (2023c, Eylül 9). *Director-General's opening remarks at the media briefing*. [Bilgilendirme açıklaması] <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-6-september-2023>

Esra Kaya Erdoğan

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. Doktora tezini MSGSÜ Sosyoloji bölümünde tamamladı. Kent, göç ve araştırma yöntemleri çalışma alanları arasındadır. Yeni Yüzyıl Üniversitesi'nde "Sosyolojiye Giriş" dersleri vermektedir. Bağımsız sosyal araştırmalarla saha çalışmaları ve yayınlarını sürdürmektedir.

Esra Kaya Erdoğan from Istanbul University, Department of Sociology. She completed his doctoral thesis at MSGSU Department of Sociology. Her research interests urban studies, migration studies and research methods. She teaches "Introduction to Sociology" at Yeni Yüzyıl University. She continues her field studies and publications with independent social research.

E-posta: esrakayaa@gmail.com

Tarihi Yapıların Yükseköğretim Yapısı Olarak İşlevlendirilmesi: Frej Apartmanı

*

Volkan Öztürk¹

ORCID: 0000-0001-9198-7557

Öz

Tarihi yapıları yeniden kullanma çabası geçmişten günümüze hep var olan bir çabadır. Toplumsal ihtiyaçlar ve şartlar değiştikçe insanların mekân gereksinimi de aynı ölçüde değiştiği gözlemlenmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren ülkemizde yaşanan üniversite sayılarının artmasıyla beraber kampüs ve yapı ihtiyacı doğan üniversitelerin bazıları çözümünü tarihi yapıları yükseköğretim işlevine dönüştürmekte bulmuşlardır. Yükseköğretim yapısı olarak işlevlendirilen tarihi yapıların fiziksel koşullarının değerlendirildiği bu çalışmada örnek olay (case study) incelemesi olarak İstanbul Galata Üniversitesi'nin kullandığı Frej Apartmanı olarak bilinen tarihi yapı ele alınacaktır. Yapının zamanla değişimiyle beraber yükseköğretim yapılarının fiziksel ölçütlere göre koşulları incelenmiştir. Buradan hareketle 'Eğitim yapısı olarak işlevlendirilmiş tarihi mekanlarda fiziksel çevre kontrol parametreleri mekânsal kaliteyi belirlemede etkilidir.' araştırmanın hipotezidir. Bulgular, tarihi ve mekânsal değerlerin korunmasıyla birlikte çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek şekilde fonksiyonlara sahip olmasının dikkat edilmesi gereken konular olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların merkezi konumu ve kente kazandırılmış kültür varlığı olarak düşünüldüğünde hem ülkemizin eğitim altyapısı hem de mimari üslup olarak duyarlı bir yaklaşım sergilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi yapılar, yükseköğretim yapıları, yeniden işlevlendirme, mekânsal kalite

¹ Öğr. Gör., Uludağ Üniversitesi, İnegöl MYO, E-posta: volkanozturk@uludag.edu.tr

Functioning Historical Buildings as Higher Education Buildings: Frej Apartment

*

Volkan Öztürk¹

ORCID: 0000-0001-9198-7557

Abstract

The effort to reuse historical structures has been a constant endeavor from the past to the present. With the increase in the number of universities in Turkey since the 1990s, some of the universities in need of structure have converted historical buildings to higher education functions. In this study, in which the physical conditions of historical buildings functionalised as higher education buildings are evaluated, the historical building known as Frej Apartment used by Istanbul Galata University will be discussed as a case study. With the change of the building over time, the conditions of higher education buildings according to physical criteria were analysed. From this point of view, 'Physical environment control parameters are effective in determining spatial quality in historical places functionalised as educational buildings' is the hypothesis of the research. The findings show that the preservation of historical and spatial values as well as having functions to meet contemporary needs are the issues to be considered. As a result, considering the central location of the re-functionalised historical buildings and the cultural asset brought to the city, a sensitive approach has been exhibited both in terms of the educational infrastructure of our country and architectural style.

Keywords: Historical buildings, higher education buildings, re-functioning, spatial quality

---

¹ Lecturer., Uludag University, Inegöl Vocational High School,

E-mail: volkanozturk@uludag.edu.tr

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 04.08.2023 Kabul Tarihi Accepted Date: 10.10.2023

Giriş

İnsanın yaşamındaki konfor ve konforsuzluk mekânın insana sağladığı imkanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu imkanlar sınırsız olmakla beraber mekânı tasarlama, kullanıcı tarafından yönetilmektedir (Öztürk, 2021, s. 19). Tarihin devamlılığıyla birlikte toplumlarda görülen değişimler mekânın kullanıcısı insanın da ihtiyaçlarını değiştirmektedir. İnşa edildiği döneme göre tasarlanan mekanlar ise bu değişimlerden payına düşeni almaktadır. Toplum ve insan geliştikçe yeni ihtiyaçlara yönelik mekanlar üretilmektedir. Tamamen inşa edildiği günün koşullarını sağlayan mekanlar, değişim hızı ve teknolojinin de etkisiyle çok kısa süre sonra değişime ihtiyaç duymaktadır. Birtakım yapılar işlev değiştirerek ömrüne devam ederken, bazı yapılar ise ihtiyaçları karşılayamadığı için belirsizliğe terkedilmektedir. Kültürel miraslarımız olan tarihi yapıların bir kısmının yapısal ömrü devam ederken değişen yaşam şartları içerisinde yeni işlevleri ile kullanılmaya devam etmektedir. Yapısal ömrü tamamlanan tarihi yapılar ise restorasyon geçirerek orijinal veya yeni işleviyle yeniden kullanıma dahil edilmektedir. Tarihi yapılara karşı korumacı bakış açısı bu yapıların tarihte dondurulmuş değil günümüzde kullanılmasını ve bağlamıyla beraber yaşamasını sağlamaktadır (Selçuk, 2006, s.11). Bu bağlamda Türkiye’de 1990’lı yıllarla beraber hızla artmaya başlayan üniversiteler, tarihi yapıları tercih etme eğilimine girmişlerdir. Bu eğilimin sebepleri yapıların prestij göstergesi olması ve merkezi konumları gösterilebilir.

Üniversiteler eğitim işleviyle beraber araştırmaların yapıldığı bilim üretim merkezleridir. İş dünyasının ihtiyacı olan profesyonelleri yetiştirirken bilimsel anlamda yenilikler yaparak yeni ufuklar açmak gibi görevleri bulunmaktadır. Türkiye’de modern anlamda ilk üniversite 1846 yılında kurulan Darülfünun (Günümüzde İstanbul Üniversitesi) olup daha sonra günümüz isimleriyle Boğaziçi Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi kurulmuştur (Tankut, 2021, s.29). Üniversitelerin internet sayfalarından ve YÖK’ den alınan verilere göre Tablo 1’de görüldüğü üzere İstanbul’da 2023 yılı itibariyle 18 yükseköğretim kurumu tamamen veya bir kısım fonksiyonlarla tarihi yapılarda çalışmalarına devam etmektedir. Üniversitelerin kullandığı bu tarihi yapıların bir kısmı günümüzde ilk yapılış amacıyla kullanılmaktadır. Diğer bir kısım yapılar yeniden işlevlendirilerek yükseköğretim yapısına çevrilmişlerdir. Çalışma kapsamında tarihi yapıların yeniden işlevlendirilerek yükseköğretim amaçlı kullanımı ele

alınmıştır. Buradan hareketle yeniden işlevlendirme kavramı, yükseköğretim yapılarının mimari gereklilikleri literatürden araştırılmıştır. Bu çalışmada amaç İstanbul’da yeniden işlevlendirilerek yükseköğretim görevi üstlenen tarihi yapıların tasarımlarının bu işlev için olumlu ve olumsuz taraflarını incelemektir. Frej Apartmanı örneğinde tarihi yapıların eğitim amaçlı kullanılmasının minimum gerekliliklerini karşılamak adına hangi çözümlere gidildiğini araştırmak hedeflenmektedir.

Tablo 1. İstanbul’da tarihi yapılarda varlığını sürdüren üniversiteler

Sıra	Üniversite	Açılış Tarihi
1	Bezmialem Vakıf Üniversitesi	2010
2	Boğaziçi Üniversitesi	1971
3	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	2010
4	Galatasaray Üniversitesi	1994
5	İstanbul Bilgi Üniversitesi	1996
6	İstanbul Galata Üniversitesi	2019
7	İstanbul Kent Üniversitesi	2016
8	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	2016
9	İstanbul Sağlık ve Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu	2010
10	İstanbul Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi	2018
11	İstanbul Teknik Üniversitesi	1944
12	İstanbul Topkapı Üniversitesi	2016
13	İstanbul Üniversitesi	1933
14	Kadir Has Üniversitesi	1997
15	Marmara Üniversitesi	1982
16	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	1982
17	Sağlık Bilimleri Üniversitesi	2015
18	Yıldız Teknik Üniversitesi	1982

Kaynak: (<https://akademik.yok.gov.tr/>).

Kaynak Taraması

Restorasyonu Türk Dil Kurumu ‘yenileme’ olarak tanımlamaktadır (TDK, 2023). Hasol (2014) ise bir yapıtı veya tarihi bir ürünü korumak ve elverdiği kadar ilke haline getirmek için yapılan sağlamaştırma olarak tanımlamıştır (Hasol, 2014) Restorasyon yapıya olabildiğince az dokunuşlarla tarihi durumunun korunmasını amaçlar ve birkaç tekniği bulunmaktadır. Bunlar; sağlamaştırma, bütünleme (reintegrasyon), yenileme-yeniden işlevlendirme (renovasyon-rehabilitasyon), yeniden yapım (rekonstrüksiyon), temizleme ve taşımadır (Kocabıyık, 2014, s.6).

Bu türlerden biri olan yeniden işlevlendirme; tarihi binaların veya kamusal alanların onarılması veya yeniden tasarlanması sürecidir. Bu şekilde eski binalar ve alanlar yeniden kullanılabilir hale getirilir veya kamusal alanlar için daha iyi hizmet verebilir hale gelir. Tarihi yapılarda işlev değişikliği, bu yapıların korunmasını veya kamuya hizmet etmesini sağlamak amacıyla yapılır. Örneğin, bir eski kilise yeni bir sanat galerisi olarak kullanılabilir, bir eski fabrika ise bir tiyatro olarak yeniden işlevlendirilebilir. Bu işlev değişikliği sırasında, tarihi yapının orijinal özellikleri korunurken, aynı zamanda modern ihtiyaçlar için yeniden tasarlanır. Yeniden işlevlendirme bu anlamda çağdaş bir koruma anlayışıdır. Tarihi yapıları tarih içerisinde ölümsüz kılmak, artan kentleşme, kimliksiz ve plansız yapıları beraberinde getirdiği günümüz dünyasında mecburidir. Tarihi yapılar bu kimliksiz yapılara rağmen varlığını sürdürmeye çalışan kentin kültürel altyapısını yansıtan önemli bir unsurdur. Bu sebeple gerekli sağlamlaştırma ve onarımlarının yapılması gerekmektedir (Açııcı ve Konakoğlu 2019, s.223).

Restorasyon ve yeniden işlevlendirme yapılırken yüksek öğretim yapılarının gerektirdiği mekânsal ihtiyaçlar dikkate alınmalıdır. Bu süreçte yükseköğretim yapılarının tarihi ve kültürel değerleri korunurken, aynı zamanda modern eğitim ihtiyaçlarına uygun hale getirilmelidir. Bu sayede yapılar hem tarihi ve kültürel değerleri hem de modern eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılabilir hale gelir. Bu şekilde yapıda çalışma odaları, laboratuvarlar, sınav odaları gibi modern eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak alanlar yaratılabilmektedir. Bir yapının yükseköğretim yapısı olarak kullanılması için birtakım fiziki şartlar ve ölçütler bulunmaktadır. Üniversitelerin farklı disiplinleri bir arada barındırması sebebiyle değişik işlevler ortaya çıkmaktadır. Aktif bir öğrenme ortamı için farklılaşan bu mekânların gerektirdiği fiziksel ölçütler sağlanmalıdır. Öğrenme mekânlarının; işlevsel ve yeterli büyüklükte olması, farklı amaçlara hizmet edebilecek esnekliğe sahip olması, sağlık açısından uygun ortamı yakalayabilmesi ve öğrencilerde aidiyet duygusunu ortaya çıkarması gerekmektedir. Bu bağlamda Tankut (2021), yükseköğretim yapılarındaki fiziksel ölçütleri şöyle sıralamıştır:

- Mekânsal Organizasyon: Derslikler, Mobilyalar ve Donatılar
- Görsel Parametreler: Aydınlatma, Renk, Malzeme ve Doku
- İşitsel ve Termal Konfor
- Mekânların Örgütlenmesi ve Erişilebilirlik
- Esneklik başlıkları adı altında incelemek mümkündür (Tankut, 2021, s.31).

Mekânsal organizasyon, öğrenme ortamlarının tasarımı ve yerleşimini içermektedir. Bu, derslikler, mobilyalar ve donatıların düzenlenmesi ile ilgili bir konudur. Dersliklerde öğrencilere yeterli alanı, hareket serbestliği ve rahatlığı sağlamalıdır. Derslikler, öğrencilerin öğrenme aktivitelerine uygun hale getirilmelidir. Birçok araştırmada derslik ortamındaki öğrenci sayısının az olduğu dersliklerde fazla sayıda öğrencinin olduğu dersliklere göre başarılarının arttığı gözlemlenmiştir. Aynı zamanda öğrencilerin kendi aralarında ve öğretici ile daha kolay iletişim kurmalarına olanak tanımaktadır. Mobilya ve donatılar, öğrenme aktiviteleri için gerekli konfor koşullarında ergonomik bir ortam sunmalıdır (Tankut, 2021, s.32).

Öğrenme ortamlarının kalitesi, öğrenme deneyiminin etkisi açısından önemlidir. Aydınlatma, öğrencilere güvenli, konforlu ve ergonomik bir ortam sunmalıdır. Ayrıca aydınlatma, öğrencilere dikkat ve odaklanma yeteneklerini arttırmak için gereklidir. Aydınlatma konusunda değinilmesi gereken bazı kavramlar mevcuttur. Bunlar doğal ışık, yapay ışık, aydınlatma kontrolü ve enerji verimliliğidir. Doğal ışık, öğrencilere daha iyi bir uyku düzeni, daha yüksek enerji seviyeleri, daha iyi bir dikkat ve odaklanma sağlarken daha sağlıklı bir ortam sunar ve öğrenme deneyimini artırır. Yapay ışık ve aydınlatma kontrolü ise öğrencilere günün her saatinde optimal aydınlatmayı sağlar. Yapay ışık aynı zamanda farklı disiplinlerin ihtiyacı olan farklı ışık değerlerini de sağlamaktadır. Son olarak enerji verimliliği konusu günümüz şartlarında en önemli konulardan biri haline gelmiştir. Eğitim yapıları yoğun olarak kullanılan mekanlar olduğu için aydınlatma sisteminde enerji verimliliği konusu önemlidir. LED sistemler, sensör ve dimmer kullanımı önerilen ışıklandırma yöntemleridir (Öztürk, 2021, s. 50).

Renk, duygusal tepkiye yol açar ve öğrenme deneyimini etkiler. Örneğin, mavi renk huzur verirken, kırmızı renk enerji verir. Dersliklerde, öğrenme için uygun renklerin kullanılması öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırmaktadır (Uludağ ve Odacı, 2002; Öztürk, 2021, s.86).

Yükseköğretim yapılarında kullanılan malzemeler, sağlam, uzun ömürlü ve temizlenmesi kolay olmalıdır. Örneğin, mermer, granit, alüminyum gibi malzemeler yapının iç yüzeyleri için uygun olabilir. Ayrıca, malzemelerin görünümü ve dokusu da önemlidir. Örneğin, duvar kaplamaları, masa kaplamaları veya sandalye kumaşları. Dokuların kullanıcılarda farklı psikolojik etkiler ve algılar bıraktığı bilinmektedir (Tankut, 2021, s.34).

Yükseköğretim yapılarında işitsel ve termal konfor öğrenme ortamlarının kalitesi ve öğrenme deneyiminin etkisi açısından önemlidir. Gürültünün insanlar üzerinde olumsuz etkileri vardır. Bu etkiler arasında motivasyon ve

konsantrasyon bozuklukları yer alabilir. Bunun sonucu ortaya çıkan stres günümüzün önemli rahatsızlıklarından birisidir (Öztürk, 2021, s. 30).

Termal konfor, öğrencilere konforlu ve uygun sıcaklıkta bir ortam sunması açısından önemlidir. Bu, öğrencilere rahat bir öğrenme deneyimi sağlar ve öğrenme kabiliyetlerini artırır. Termal konfor için, yapıların izolasyonu, doğal havalandırma sistemi, ısıtma ve soğutma sistemi gibi faktörler önemlidir. Doğal havalandırma, yapıda hava değişimini sağlar ve termal konforu artırır. Isıtma ve soğutma sistemi, yapıda sıcaklık düzeyini kontrol etmek için gereklidir. Bu sistemler, öğrencilere uygun sıcaklıkta bir ortam sağlar. İzolasyon ise yapının ısını koruyan ve enerji tasarrufu sağlayan faktördür (Öztürk, 2021, s. 28).

Mekânların örgütlenmesi, mekânın iç yapısının, işlevlerinin ve kullanıcılarının ihtiyaçlarının dikkate alınarak planlanmasıdır. Mekânların örgütlenmesi, mekânın verimli, rahat ve güvenli bir kullanımını sağlar. Yükseköğretim yapılarında derslikler, atölyeler, laboratuvarlar kütüphane gibi mekanlar aslidir. Disiplinler ve mekânı kullanacak kişilerin sayısına göre mekânsal örgütlenme farklılaşmaktadır. Aynı birimlerin birbirleriyle mekânsal ilişkileri de düşünülmesi gereken konulardan birisidir (Tankut, 2021, s.35).

Tarihi üniversite yapılarında esneklik, mekânın ihtiyacına ve kullanımına göre dönüştürülme yeteneğidir. Bu, tarihi yapıların korunmasına ve modern öğrenme ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak tanır. Esneklik için, yapının iç yapısı ve sistemleri güncellenirken, orijinal estetik öğeler korunmalıdır. Ayrıca, yapının kullanımına göre değiştirilebilir mekânlar oluşturulmalıdır veya farklı fonksiyonlar için kullanılabilir mekanlar tasarlanmalıdır. Örneğin, bir oda, derslik olarak kullanılabilirdiği gibi, toplantı odası olarak da kullanılabilir.

Materyal Metot

İsmi Frej ailesinden gelen apartman Şişhane Meydan'da Mimar Kyriakidis tarafından tasarlanmıştır. Beyoğlu'nun burjuva ailelerinden olan ve tam adı Selim Hahna Frej'in beklentilerine karşılık olabildiğince heybetli bir yapı, bezemiş cepheler, Art Nouveau stilde bitkisel öğeler, erkek çocuk heykelleriyle benzersiz bir yapı ortaya koyulmuştur (Gülersoy, 1989; Salbacak, 2019, s.33).

Şekil 1. Frej Apartmanı konumu (Beyoğlu Belediyesi, 2023)

Yapıya plandan bakıldığı zaman arsanın konumu ve etrafındaki sokakların formuna uygun yaklaşık 600 metrekare taban alanında bir düzgün yamuk biçiminde tasarlandığı görülmektedir. Yapının iki bodrum, zemin üstünde altı kattan oluştuğunu ve kesin olmamakla birlikte zemin kat işyeri, üst katlar konut olarak tasarlandığı düşünülmektedir (Salbacak, 2019, s.39). Yapı zamanla farklı işlevlerde kullanılmış ve günümüzde İstanbul Galata Üniversitesi olarak kullanılmaktadır.

Frej ailesi 1948’de apartmanı 150 bin liraya satarak Nişantaşı’na yerleşir. 1987-1989 yılları arasında restorasyon geçiren yapıda ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Yapıyı satın alarak yönetim merkezi olarak kullanan şirket dolayısıyla 1980’lerde “Sarkuysan Binası” olarak anılmıştır. Daha sonra bir finans grubu tarafından satın alınan yapı 2016-17 itibarıyla tekrar restore edilmiştir (Levi 2021). Günümüzde ise 2020 yılı itibarıyla öğretim hayatına başlayan İstanbul Galata Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi olarak kullanılmaktadır.

Onat, Ege Mimarlık adlı dergide yayınladığı raporda restorasyon yapacağı zamanki incelemelerinde kağır olan yapının taşıyıcı sistemi hakkında şaşkınlığını dile getirmektedir. Katlarda volta döşemelerin birbirini tutmadığını, yapının cephelerinin yüzde doksan konsol olduğunu ve bu yüklerin basit volta döşeme putrelleri ile binaya taşıtıldığını aktarmıştır. Bu sistemin tehlikesinden ve hafif bir deformasyonda yapının çökebileceğinden bahsetmiştir. Bu raporda restorasyon sırasında farklı kişilerin fikirlerine yer verilmiştir.

Günümüzde olduğu gibi içeriden betonarme bir strüktür ile taşınması fikri de o dönemde tartışılmıştır. Cepheden bir ya da bir buçuk metre içeriden kolonlar ile taşıma fikri mekânın içerisinde birçok kalın kolonlar ortaya çıkacağından Onat'ı tatmin etmemiştir. Ayrıca 4 kat bodrum yapılması fikri de aynı kaynaktan görüldüğü gibi üzerinde durulan konulardan biridir (Onat, 1996).

Çalışma iki aşamalı olarak ele alınmıştır. Birinci aşamada literatür taraması ile yazılı ve çizili kaynaklara ulaşılmıştır. Kavramlar ve yükseköğretim yapılarında gerekli fiziksel ölçütler literatürden araştırılarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgular kısmında ise nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay (case study) incelemesi tercih edilmiştir. Alan araştırmasında yerinde tespit ve fotoğraflama teknikleri kullanılmıştır. Yükseköğretim yapısı olarak işlevlendirilen tarihi yapıların fiziksel koşullarının değerlendirildiği bu çalışmada örnek olay incelemesi olarak İstanbul Galata Üniversitesi'nin Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi olarak kullandığı Frej Apartmanı olarak bilinen tarihi yapı ele alınmaktadır. Yapının zamanla değişimiyle beraber kaynak taramasında verilen yükseköğretim yapıları fiziksel ölçütlere göre fiziksel koşulları incelenmiştir.

Bulgular

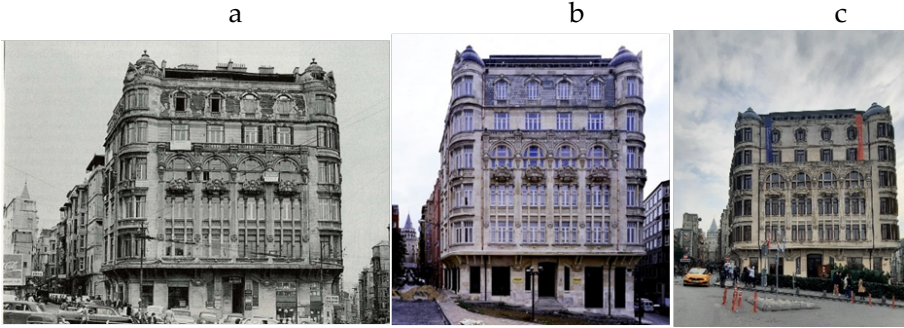
Öğrenme ortamı için mimari bir ürün olan eğitim yapısı, öğrencilerin zamanlarının büyük kısmını geçirdikleri bir mekandır. Eğitim mekanları amacına uygun şekilde eğitim için gerekli fonksiyonların biçimlenmesiyle beraber öğrencilerin sosyal yaşamlarını destekler nitelikte tasarımlar ile ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler için bir yaşama alanı olan eğitim yapılarının tasarım ve planlaması başarı ve performansa doğrudan etki eder niteliktedir. Bu bilgiler ışığında eğitim yapıları kullanıcısı olan öğrencilerin fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını destekleyebilmelidir. Bununla beraber öğrenciler kadar öğreticileri de aynı ölçüde verim ve mesleki gelişimleri gibi konularda etkilemektedir (Öztürk, 2021, s.90; Tankut, 2021, s.1; Al, 2014, s. 31).

Diğer eğitim yapıları gibi üniversiteler de öğrencilerin ve öğreticilerin mekânsal anlamda fiziksel gerekliliklerini sağlamalıdır. Fonksiyonel ve optimum alanlara, farklı amaçlara hizmet edebilen esnekliğe, mekânsal konfora sahip mekanlar tasarlanmalıdır. İstanbul Galata Üniversitesi'nin kullan-

makta olduğu Frej Apartmanı belirlenen fiziksel kriterler (mekânsal organizasyon, görsel parametreler, işitsel ve termal konfor, mekanların örgütlenmesi ve erişilebilirlik, esneklik) kapsamında incelenmiştir.

Frej Apartmanı mevcutta 4 kat bodrum, zemin, üzerinde 5 kat ve teras kat olarak kullanılmakta olan Şişhane bölgesinin en önemli sakinlerinden birisidir. Plan üzerinde incelendiğinde çevresindeki sokakların formuna olan uyumuyla düzgün yamuk şeklinde tasarlanmış yaklaşık 600 metrekare zemin alanlı bir yapıdır. Zaman içerisinde birçok işlev değişikliği yaşayan yapı cephelerinde yani dış yüzeylerinde şekil 2'de görüldüğü üzere formunu korumuştur. İlk tasarlanan şekliyle yüzeyindeki erkek heykeller ve Art Nouveau süslemeleri ile ihtişamını muhafaza etmektedir. Geçmiş fotoğraflara bakıldığı zaman pencere doğramalarının beyaz renkte ahşap olduğu görülmektedir. Günümüzde ise ahşap görünümlü PVC pencereler mevcuttur. Ayrıca yapının özellikle ön ve yan cephelerindeki, ön cephenin 4 ve 5. katlarındaki pencerelerde kullanılan ahşap panjur göze çarpmaktadır. Yapıya eklenen bu detaylar yapının mimarisini desteklerken olumlu bir estetik katmıştır. Yapının girişindeki çift kanat metal kapı korunarak mevcutta da kullanılmaktadır.

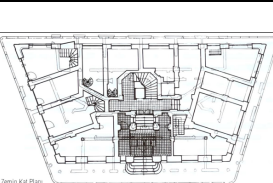
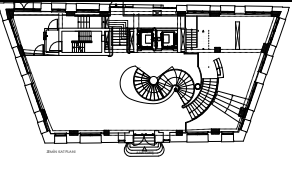

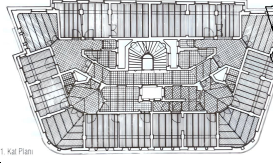
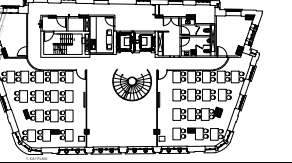

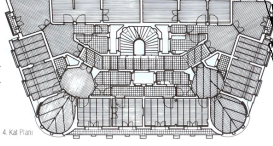
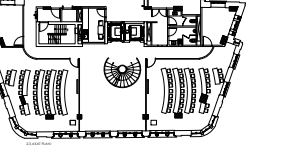

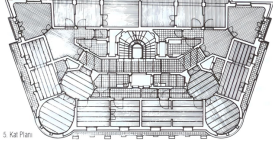
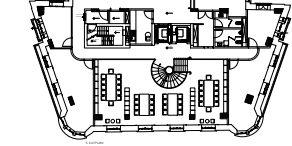

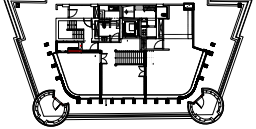

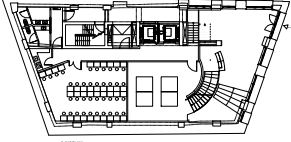

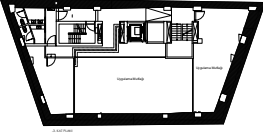

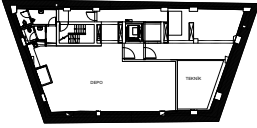

Şekil 2. Frej Apartmanı tarihsel değişimi (Kaynak: a) Örnek, 2022 b) Anonim, 2016 c) Öztürk, 2023, kişisel arşiv)

Cephede korunan yapı iç mekâna bakıldığı zaman birçok değişim geçirdiği açıktır. Onat'ın da belirttiği gibi geçmişte volta döşemeler ile taşıtılmaya çalışılan yapının taşıyıcı sistemi için farklı çözümlere gidildiği görülmektedir. Dolayısıyla yapının iç mekânı taşıyıcı sistemin değişmesiyle tümüyle değişmiştir. Onat'ın çizimlerindeki planlara göre geçmişte yapıda U biçimindeki merdiven ve ortasına yerleştirilen asansör mevcuttur. İçeride simetrik planlı zeminde dükkân ve katlarda ise konutlar olduğu bilenen yapı geçirdiği restorasyonda ofis işlevli tasarlandığı için duvarlar kaldırılarak iç mekânda açık

alanlar oluşturulmuştur. Yapının bazı kısımlarında özellikle merdiven korkuluğunda dökme demirden yapılmış bezenmiş parçalar bulunmaktaydı. Günümüzde ise merdivenin yeri değiştirilmiş asansör ikiye çıkarılmıştır. Yapının ortası sayılabilecek bir konumuna heybetli bir döner merdiven tasarlanmıştır. Detaylarda gördüğümüz dökme demir korkuluklar mevcutta da yenilenerek kullanılmaktadır. Aşağıda tablo 2' de yapının kaynaklardan bulunan Onat'ın çizmiş olduğu röleveler, mevcuttaki planları ve güncel fotoğrafları verilmiştir.

Tablo 2. Yapının durum analizi

	Onat (1996)	Güncel planlar	Kişisel arşiv
Zemin Kat			
1.Kat			
2,3,4. Kat			
5.Kat			
Teras Kat	-		-

-1. Kat	Yapının eğimli araziye oturumundan dolayı ara kat olarak kullanılmaktadır. Zemin kat ve -2. kat planlarında mevcuttur.	
-2. Kat		
-3. Kat		
-4. Kat		

Yapı zemin katta karşılama, fuaye alanı ve zaman zaman öğrenci konser ve eğlenceleri veya akademik amaçlı toplantılar gibi çeşitli etkinliklerde kullanılan çok amaçlı bir alandan oluşmaktadır. Katlarda simetrik olarak döner merdivenin iki tarafında tasarlanmış derslikler ve akademisyen odaları mevcuttur. 5. Katta yan cephelere bakacak şekilde akademisyen odaları ve merdivenin etrafında tasarlanmış bir kütüphane ve çalışma alanı yer almaktadır. Teras katta yönetici ofisleri, -2. katta personel odaları, teknik odalar ve bilgisayar laboratuvarı bulunmaktadır. -3. katta uygulama mutfağı bulunmaktadır. -4. kat su deposu, teknik alanlar ve depo olarak kullanılmaktadır. Yapının eğimli araziye oturumundan dolayı -1. kat ara kat olarak kullanılmaktadır. Zemin kat ve -2. kat planlarında mevcuttur. Bu alan sergi ve kokteyl alanı olarak kullanılmaktadır. İçmimarlık stüdyolarında beyaz renkte çizim masaları ve tekerlekli ve sırtlıklı sandalyeler ile donatılmış bir derslik görülmektedir. 2,3,4. kattaki dersliklerde ceviz renkte amfi düzeninde ahşap ve sabit masalar mevcuttur. Tablaların üzerinde kapaklı priz yuvaları vardır. Bu dersliklerde kullanılan sandalyeler yere sabit değildir ve döner özelliktedir. Dersliklerin tümünde akıllı tahta diye tanımlanan büyük dokunmatik ekranlı bilgisayarlar kullanılmıştır. Yapının sirkülasyon alanları hariç sınıf ve ara mekan-

ları yükseltilmiş döşeme yapılmıştır. Bu sayede tüm tesisat işleri zemin altından iletilmiştir. Yükseltilmiş zemin sayesinde alttan taşınan kablolar hem öğrenciler için daha güvenli bir ortam sağlamıştır hem de mimari detay konusunda duvarların ve yüzeylerin temiz bitişine olanak sağlamıştır. Yükseltilmiş döşemenin bir diğer avantajı ise mekâna teknik anlamda esneklik kazandırmasıdır. Farklı amaçlarla kullanılmak istenen mekanlarda teknik durumların hızlı ve düşük maliyetle değişimi mümkün olmaktadır.

Çevrenin algılanmasını sağlayan aydınlatma mimarinin ana unsurlarından biridir. Frej Apartmanı doğal aydınlatmadan konumu ve tüm cepheleindeki pencere sayısının fazla bulunmasıyla maksimum derecede yararlandığı tespit edilmiştir. Yapay aydınlatma olarak ise yapıda gün ışığı renginde LED aydınlatmalar tercih edilerek daha doğal ve enerji verimliliği yüksek bir ortam tasarlanmıştır.

Derslikler antrasit renkli alüminyum profilli cam bölmeler şeklinde tasarlanmıştır. 2,3,4. Katlardaki dersliklerin camları üzerine kumlama folyosu kaplanmıştır. 1. Kattaki içmimarlık stüdyoları camları şeffaf kullanılmıştır. Estetik olarak iyi bir görünüm veren bu cam bölme uygulaması işitsel konfor açısından pek sağlıklı olmamıştır. Koridorlardaki seslerin dersliklere girmesi ve dersliklerdeki seslerin de dışarı çıkması kolaylaşmıştır.

Yapının iklimlendirilmesi merkezi klima sistemi ile tavan tipi kaset klimalarla yapılmaktadır. Mekandaki havanın temizlenmesi, ısıtılması, soğutulması, nem alma gibi özellikleri bir arada bulundurarak her mekânın ihtiyacı olan iklimlendirmeyi ayrı olarak yapmak mümkün olmaktadır. Zemin kat hariç yapıdaki tüm pencereler açılmaktadır ve doğal havalandırma sağlanabilmektedir.

Üniversitelerde bulunan İçmimarlık bölümlerinde öğrenciler özelleşmiş atölyelerde maketler yapmakta, projeler çizmekte ve ürettikleri projeleri yine aynı atölyede akademisyenlerden oluşan jüri üyelerine sunmaktadır. Dolayısıyla içmimarlık bölümü atölyelerinin bu esnekliğe sahip olması gerekmektedir. Öğrenmenin devamlılığının sağlanması için ve birçok farklı amaçlarla üretilen projeler sergilenmektedir. Frej Apartmanı'nda içmimarlık atölyeleri bahsedilen fonksiyonları sağlayıp farklı amaçlar için de kullanılmaktadır. Yapı içerisinde mevcut olan kesin bir işlevi olmadan gerekli amaca dönüşebilen Şekil 3' deki gibi ara mekanlar mevcuttur. Bu mekanlar sergi amaçlı kullanılmaktadır. Bu şekilde yapı daha etkili ve efektif kullanılmaktadır.

Şekil 3. 1. Kat ara mekân (Kaynak: Öztürk, 2023)

Sonuç

Bir toplumun geçmişini, kimliğini ve değerlerini yansıtan kültür varlıklarını korumak ve nesilden nesile aktarmak gerekmektedir. Herhangi bir yapıya yükseköğretim işlevi yüklenmeden önce planlanması gereken birçok etmen olduğu açıktır. Eğitim verilecek bölümlerin mekânsal gereksinimleri, öğrenci ve öğretici ihtiyaçları ve sayısal verileri yapının sağladığı imkanlarla karşılaştırılmalıdır. Yapının kullanıcısı ile iletişimini süreklilikle sağlayacak erişilebilirlikte, bölümlerin farklı ihtiyaç ve aktivitelerine izin veren esneklikte, mekanların kullanıcıyı fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı bir deneyim yaşatabilecek konforda olmasına yoğunlaşılmalıdır. Bu şekilde kullanıcıların yapıya ve işlevine olan aidiyeti de artacağı öngörülmektedir.

Bu çalışmada 100 yıldan fazla tarihi Frej Apartmanı yeniden işlevlendirilme kapsamında değerlendirilmiştir. Yapının merkezi konumu nedeniyle de günümüze kadar aktif kullanılması birçok onarım geçirmesini gerektirmiştir. Nihai durumda yükseköğretim yapısı olarak kullanılmaktadır. Yapılan müdahalelere bakıldığında cephe olarak çok büyük oranda korunmuş bir yapıdır. İç mekânda ise cephenin aksine tamamen değişmiştir. Bunda etkili olan konulardan birisi işlev değişikliğinin gerektirdiği mekânsal ihtiyaçlardır. İkincisi yapının kullanıldıkça ömrünü tamamlaması ve taşıyıcı olarak yeni bir sisteme ihtiyaç duymasıdır.

Eğitim yapılarının fiziksel özellikleri sağlıklı ve etkili bir eğitim çevresinin oluşturulması açısından hayati bir önem taşımaktadır. Frej Apartmanı'nda mekansal organizasyon ile öğrencilerin farklı öğrenme aktiviteleri için uygun alanlara sahip olmaları sağlanmıştır. Böylelikle öğrenciler için etkili bir öğre-

nim ve sosyal ortam sağlarken öğrenciler arasında işbirliğini kuvvetlendirmiştir. Yapılan aydınlatma tasarımı, renk seçimleri ve diğer görsel düzenlemeler öğrenme atmosferini olumlu anlamda etkilemiştir. Tarihi yapılarda erişilebilirlik dikkat çekilmesi konulardan biridir. Yapının coğrafyası erişilebilirliği çok etkilemekle beraber yapıldığı tarih itibarıyla erişilebilirlik önemsenmemiştir.

Modern teknik ve malzemeler ile yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların merkezi konumu ve kente kazandırılmış kültür varlığı olarak düşünüldüğünde Frej Apartmanı için hem ülkemizin eğitim altyapısı hem de mimari üslup olarak duyarlı bir yaklaşım sergilemiştir. Frej Apartmanı'na farklı dönemlerde uygulanan restorasyonlarda birçok değişiklik yapılarak yapının strüktür olarak sağlamlaştırılması, günümüzde aktif olarak eğitim amaçlı kullanılması olumlu etkiyi ortaya çıkarmıştır.

Extended Abstract

Functioning Historical Buildings as Higher Education Buildings: Frej Apartment

The needs of people, who are the users of space, change over time and changes in society affect the design of space. For this reason, spaces are adapted to the needs over time. Historic buildings are also subjected to these changes and some are used with new functions while others are abandoned. Historic buildings, which are considered cultural heritage, continue to be used with new functions while others are restored and put back into use. This perspective encourages the use of historic buildings today rather than preserving them as a historical memory. It can be shown that with the increasing number of universities in Turkey, higher education institutions tend to prefer historical buildings and this tendency is based on their prestige symbols and central location.

This study aims to examine how historical buildings are re-functionalized for higher education purposes and the advantages and disadvantages of this transformation through an example of historical buildings, Frej Apartment Building. It is clear that the spatial needs for higher education should be taken into account in the restoration and refunctioning processes of historical buildings. In these processes, it is important to preserve historical and cultural values while at the same time adapting them to modern educational needs. Thus, these buildings can both preserve historical and cultural heritage and meet modern educational needs.

There are various physical conditions and criteria for buildings to be used for higher education purposes. These conditions include different functions and spatial organizations in university environments where different disciplines coexist. For an active learning environment, these spaces need to be functional, flexible, healthy and give students a sense of belonging.

This study has been handled in two stages. In the first stage, information was obtained from written and drawn sources by conducting a literature review. At this stage, the physical criteria and concepts required in higher education buildings were researched and evaluated in the literature.

In the second stage of the research, case study, one of the qualitative research methods, was preferred. During the field study, on-site identification

and photography techniques were used. At this stage, the physical conditions of a historical building used as a higher education building were evaluated. As a case study, the example of the Frej Apartment Building used by Istanbul Galata University as the Faculty of Arts and Social Sciences was taken. Considering the changes in this building over time, its physical conditions and suitability were examined. Frej Apartment is a historical building that has been re-functionalized using modern techniques and materials. This building can be considered as a result of a sensitive approach to the educational infrastructure and architectural style of the country. At the same time, it is important in terms of its central location and bringing a cultural asset to the city. The restoration work carried out on the Frej Apartment in different periods has allowed the building to be structurally strengthened and used as an active educational space today. This has had a positive impact and made a historic building suitable for contemporary educational needs.

Kaynakça/References

- AÇICI, F. K., & Konakoğlu, Z. N., (2019). Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: Trabzon Mimarlar Odası örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(2), 214-224. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1080364>
- Al, S. (2014). *Eğitim yapılarının fiziksel konfor koşullarının öğrenci başarısına etkisi* (Tez No:360860). [Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Anonim. (2016). *Beyoğlu'nun 100 yılı deviren binaları!* 15 Eylül 2023 tarihinde <https://www.zingat.com/blog/beyoglunun-100-yili-deviren-binalari/> adresinden erişildi.
- Beyoğlu Belediyesi. (2023, Eylül). Beyoğlu Haritaları. <https://beyoglu.bel.tr/beyoglu/beyoglu-haritalari/>
- Gülersoy, Ç. (1989, 7 Ağustos). *Frej Apartmanı*. Cumhuriyet Gazetesi. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/yayinlar>
- Hasol, D. (2014). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü* (13. Baskı). İstanbul: Yem Yayın.
- Kocabıyık, Y. (2014). *Yeniden işlevlendirme kavramı ve bu kapsamda İTÜ Taşkılla binasının incelenmesi* (Tez No:373768). [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Levi. M. (2021, Kasım 21). *Muhayyemat* [Video]. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=CXB5-2Avrf4&ab_channel=TRT2
- Onat, M. (1996). Frej apartmanı öyküsü. *Ege Mimarlık Dergisi*, 19, 21-37. <https://www.ege-mimarlik.org/>
- Örnek, N. (2022). *Frej apartmanı (İstanbul Galata Üniversitesi)*. 15 Eylül 2023 tarihinde <https://www.herumutortakarar.com/frej-apartmani-istanbul-galata-universitesi/> adresinden erişildi.

- Öztürk S.V. (2023). Kişisel fotoğraf arşivi.
- Öztürk, S. V. (2021). *Özel eğitim mekanlarının down sendromlu bireyler için yapı biyolojisi kapsamında değerlendirilmesi* (Tez No:705321) [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Salbacak, S. (2019). Mütareke dönemi İstanbul’unda Beyoğlu’nun çok kültürlü yapısı ve Frej Apartmanı. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 3,(1), 33-44. 15 Eylül 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/767851> adresinden erişildi.
- Selçuk, M. (2006). *Binaların yeniden işlevlendirilmesinde mekânsal kurgunun değerlendirilmesi* (Tez no:183239) [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Tankut, B. (2021). *Üniversite eğitim yapısına dönüştürülmüş binalardaki ara mekânlara yönelik bir mekânsal kalite incelemesi* (Tez No:704703) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi] YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü. 15 Eylül 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr> adresinden erişildi.
- Uludağ, Z., & Odacı, H. (2002). Eğitim öğretim faaliyetlerinde fiziksel mekân. *Milli Eğitim Dergisi*, (153-154), 18-36. 15 Eylül 2023 tarihinde https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/153-154/uludag.htm adresinden erişildi.
- YÖK Akademik Arama. (2023, Eylül). <https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/>

Volkan Öztürk

Akdeniz Üniversitesi İç Mimarlık Bölümünden 2019 yılında ve devamında aynı bölümde 2021 yılında yüksek lisanstan mezun olmuştur. 2022 yılında başladığı İç Mimarlık Doktora eğitimine Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nde devam etmektedir. İstanbul Galata Üniversitesi’nde iki yıl araştırma görevlisi olarak görev yapmıştır. Mevcutta Uludağ Üniversitesi’nde öğretim görevlisi kadrosunda akademik çalışmalarına devam etmektedir. İç mimarlık eğitimi, yapı biyolojisi, özel gereksinimli bireyler için yapı tasarımı konularında araştırmalarını sürdürmektedir.

He graduated from Akdeniz University Department of Interior Architecture in 2019 and then graduated from the same department in 2021. In 2022, she started her PhD in Interior Architecture at Mimar Sinan Fine Arts University. He worked as a research assistant at Istanbul Galata University for two years. He currently continues his academic studies as a lecturer at Uludağ University. He continues his research on interior architecture education, building biology, building design for individuals with special needs.

E-posta: volkanozturk@uludag.edu.tr

Lambert'in Erzurum Planı

*

Doğan Dursun¹
ORCID: 0000-0003-3791-0027

Öz

Erzurum, Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte imar planı yapılarak modern bir yapıya kavuşturulmak istenen kentlerimizdendir. 1939 yılında Fransız plancı J.H.Lambert tarafından yapılmış olan plan, bugüne kadar detaylarıyla incelenmemiş ve mekânsal kurgusu yeterince anlaşılmamış bir plandır. Bu çalışmada Lambert planının kentin günümüz dokusu üzerindeki etki düzeyi sorgulanmıştır. Plan görseli ve açıklama raporu irdelenerek planının kararları çözümlenmiş, ardından kentin bugünkü mekânsal yapısı ile eşleştirilmiş, plana uygun ve uygun olmayan gelişmeler belirlenmiştir. Analizler için veri toplama ve değerlendirme amacıyla belge inceleme (plan ve açıklama raporu), içerik inceleme ve gözlem (arazi kullanımı ve mevcut durum analizi) gibi alt yöntemler kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminin tasarım ve planlama ilkeleri ile yüzyıllık dönemde gerçekleşen kentleşme süreçleri arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Bulgular Erzurum'un kent merkezini şekillendiren temel unsurların bu plandan miras kaldığını göstermiştir. Bunlar, Cumhuriyet Caddesi, istasyon alanı, istasyon mahallesi, Gürcükapı, Mahallebaşı ve Gölbaşı ticari merkezleri, Taş Mağazalar Caddesi, kale surlarının yola dönüşümü, ring sistemi, aks yolları, çevre transit yolları ve idari bölgedir. Cumhuriyet ideolojisinin mekân kurgusu plan yoluyla oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak planın uygulanamayan yönleri (merkezi park, kenti çevreleyen yeşil sistem, mahalle bahçeleri ve kültür merkezleri, sanatkâr atölyeleri, sanayi alanı, çocuk oyun alanları ve spor alanları ile farklı nitelikteki konut bölgeleri) Erzurum için arzu edilen çevrenin ve modernleşmenin yaratılmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, cumhuriyet dönemi, kent merkezi, Lambert planı

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: dogan08@gmail.com

Lambert's Erzurum Plan

*

Doğan Dursun²
ORCID: 0000-0003-3791-0027

Abstract

Erzurum is one of the cities that was planned to be modernised with urban development plan in the Republican era. The plan, made in 1939 by J.H.Lambert, has not been analysed in detail and its spatial structure has not been sufficiently understood until today. This study mainly questions to what extent Erzurum's first plan has influenced the current texture of the city. The decisions of the plan were analysed with the plan document and the explanation report, then, the current spatial structure of the city was matched with the plan decisions. Document analysis, content analysis and observation methods were used for data collection. The findings show that the main elements shaping Erzurum's current city centre are inherited from this plan. These are Cumhuriyet Street, the station area, the commercial centres of Gürcükapı, Mahallebaşı, Gölbaşı and Taş Mağazalar, the ring system, axis roads, peripheral transit roads and the administrative district. However, the aspects of the plan that could not be implemented (the central park, the green system surrounding the city, neighbourhood gardens and cultural centres, artisans' workshops, industrial area, children's playgrounds and sports areas, and different residential areas) show that the desired environment and modernisation could not be created for Erzurum.

Keywords: Erzurum, republican period, city centre, Lambert plan

---

² Assoc. Prof., Ataturk University, Faculty of Architecture and Design, Department of City and Regional Planning, E-mail: dogan08@gmail.com

Giriş

Cumhuriyet'in ilk yılları Türkiye'nin planlama tarihi için oldukça önemlidir. Dönemin şehir planlama pratiğinde, ulusal devlet mekanını planlama ve ulusal ekonomiyi inşa etme biçimindeki ana politikalar belirleyici olmuştur. Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle sanayi kentlerinin kurulması ve yeni bir kalkınma kutbu oluşturulması, Anadolu'da hedeflenen değişimler için önemli araçlar olarak öne çıkmıştır. Bölgelerarası bütünleşme ve gelişme hedeflenmiş, eşitlikçi ve adil bir gelişme modeli uygulamaya konmuştur. Kentleşme pratiklerinde de kapsamlı planlama yaklaşımı, endüstrileşme ve kır-kent bütünleşmesine dikkat edilmiştir. Kalkınmanın temeli olarak kabul edilen bu üçlü için ekonomik gelişmenin başlatılmasında devlet eliyle fabrikaların kurulması önemli bir araç olarak ortaya konmuştur. Mekân açısından cumhuriyetin kamusal alanı vurgulanmış ve kentsel gelişim için arazilerin kamulaştırılması düşünülmüştür (Keskinok, 2010, s.173). Modern bir ulus devlet inşa etme hedefiyle ülkede bir planlama süreci başlatılmıştır (Çetin, 2012; Ünlü, 2007).

Yazında Cumhuriyet dönemi planlama çalışmalarıyla ilgili birçok makale yer almaktadır; ancak Erzurum kentinin ilk planlama deneyimini anlatan bir yayına rastlanmamaktadır. Planları anlatan bu tür çalışmalar kent tarihimize yeni bilgi ve belgeler kazandırarak geçmiş verileri ortaya koymaktadır (Çabuk, 2012, s.63). Geçmişten günümüze yaşanan mekânsal oluşum sürecinin aydınlatılmasında ve dönemin planlama anlayışının ortaya konulmasında eski kent planları önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla Erzurum kenti üzerine böyle bir çalışmanın yapılması, günümüzdeki mekânsal yapısının oluşum süreci hakkında önemli bulgular ortaya çıkaracak ve cumhuriyetin kentsel mekânsal kurgusu hakkında bilgi sağlayacaktır. Planın değerlendirildiği bir başka çalışma, yine bu çalışmanın yazarı tarafından farklı bir bağlamda ve daha sınırlı bir kısmını ele alacak şekilde yayınlanmıştır (Dursun, 2020, s.1877).

Erzurum'un ilk planı, modernleşme ve gelişme hedefiyle yapılmış planlardan birisidir ve 1939 yılında Fransız planacı J.H.Lambert tarafından formüle edilmiştir. Erzurum'un çekirdek alanını oluşturan plan olması açısından da büyük önem taşımaktadır. Yapıldıktan sonra yaklaşık yirmi yıllık süreçte kent formunun gelişimine yön vermiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Erzurum düzenli bir plana sahip olmadığından imar faaliyetleri düzensiz, plansız ve programsız bir şekilde yürütülmektedir. Şehrin planının olmaması ve yapılması gerekliliği konusunda ilgili amirlerin talepleri 1920'lerin sonunda ve 1930'ların başında dile getirilmesine rağmen bütçe ve uzman eleman sıkıntısı

bu süreci yavaşlatmıştır. İsmet İnönü'nün doğu ziyareti, Üçüncü Genel Müfettişlik'in Erzurum'da kurulması ve 1936 yılında Müfettişliğin Erzurum kentinin modern bir planının yapılması konusundaki iradesi plan sürecini başlatan ve bu sıkıntıların aşılmasında yardımcı olan gelişmeler olmuştur. Kent geçmişte önemli harplerin gerçekleştiği bir yer olduğundan büyük bir kısmı harap durumdadır ve Belediye'nin kenti düzenleyecek maddi olanaklardan ve personelden uzak olduğu bilinmektedir. Plan çalışmalarının doğal olarak devlet tarafından başlatılması doğru ve uygun bir çözüm olarak öne çıkmıştır. O dönem Genel Müfettişlik'in başında bulunan Tahsin Uzer planın yapılması için büyük uğraş verenler arasındadır. Tahsin Uzer'in gayretleriyle Nafia Vekaleti Müfettişlik bütçesinden 18000 lira kaynak ayrılmış ve plan işi için Fransız şehir plancısı Jacques Henri Lambert uygun bulunarak anlaşma imzalanmıştır (Küçüküçurlu, 2011). Lambert, 1937 yılında taslak projeleri hazırlamış ve saha çalışması yaparak kesin proje için analizlerini tamamlamıştır. Plan onay için 1940 yılında Belediye Meclisine gönderilmiştir.

Bu çalışmada Erzurum kentinin ilk planlama deneyimi olan Lambert Planı detaylarıyla gün yüzüne çıkarılmış ve plan açıklama raporu irdelenmiştir. Öncelikle Erzurum kentinin merkezi alanının oluşumunu etkileyen Lambert Planı kararları ve uygulama düzeyleri irdelenmiştir. Lambert planının alan kullanım kararları (ulaşım, ticaret, konut, yeşil alanlar, koruma alanları, yeni mahalleler ve sanayi alanları) günümüz kentsel dokusuyla eşleştirilerek incelenmiştir. Son olarak plan notları ve plan raporunda geçen diğer hususlar değerlendirilmiştir.

Yöntem

Makalede, yazında sıklıkla bahsedilen ideoloji ve mekân ilişkisinin yanı sıra, endüstriyel kent modelinin bir örneği olan Erzurum'un ilk planı, arkasındaki mantığı (oluşum süreci, biçimi) ortaya koyacak şekilde ele alınmaktadır. İlk olarak Lambert'in plan görseli ortaya konmuş, ardından kentin çekirdek alanının oluşumuna yön veren planın uygulama düzeyi incelenmiştir.

Planlama kararları ile kentin günümüz mekânsal kurgusu arasındaki paralellikler, planın ne ölçüde hayata geçirildiği ve hayata geçirilemeyen kararların neler olduğu ortaya konmuştur. Bu işlemler için ulaşım sistemleri, ticaret merkezleri, yerleşim alanları, yeşil alanlar, korunan alanlar ve endüstriyel alanlar değerlendirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri

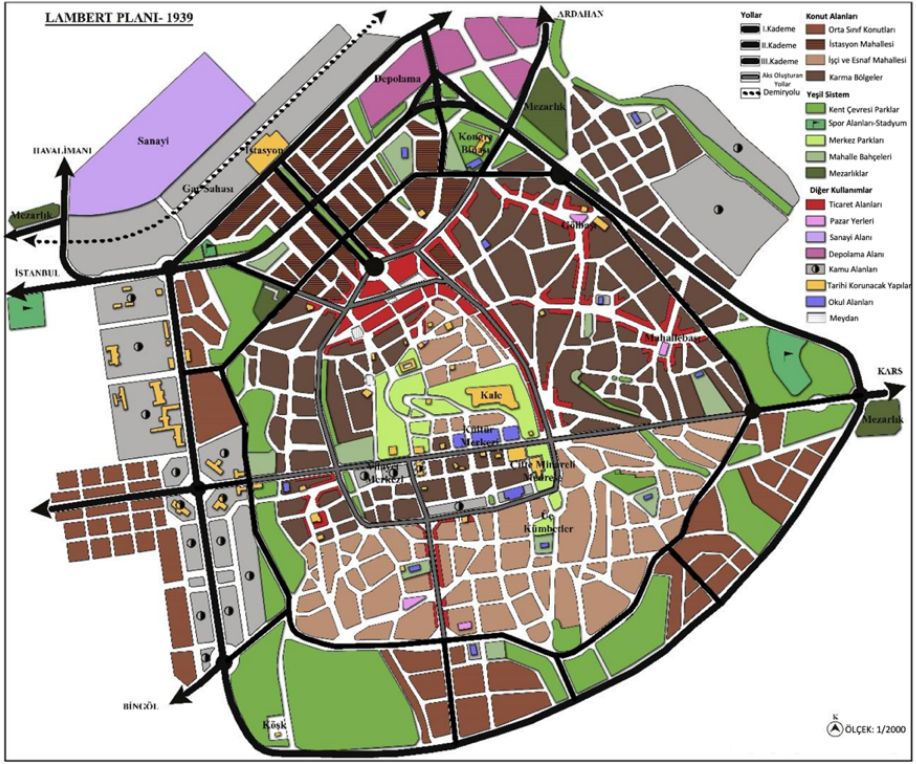
olan tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca literatür taraması, içerik incelemesi ve gözlem gibi alt yöntemler kullanılarak veri toplanmış ve değerlendirme yapılmıştır.

Lambert Planı

Plan ve plan kurgusunu açıklamak için imar planı ve plan açıklama raporuna ihtiyaç bulunmaktadır. Literatür taramasında plana dair bir görüntüye erişilebilmektedir. Ancak bu görsel, bir kent planı değil plan üzerinden geliştirilen okul bölgelerini ve yürüme mesafelerini gösteren bir şemadır (Şekil 1). Planın raporundan ise ilgili literatürde tek bir kaynaktan bahsedilmektedir. Bu kaynak, Lambert'in 1941'de Belediyeler Birliği Dergisi'nde yayınlattığı "Erzurum Urbanizm Planı, 1939" başlıklı plan raporu özeti'dir. Kentin ilk planına dair görsele hiçbir kaynaktan yer verilmemiştir. Kentsel gelişmeyi, planlama çabalarını ve yaratmak istediği kentsel çevreyi anlamak ve bu süreçte bilgi biriktirmek ancak bu belgelerin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasıyla mümkündür. Yapılan incelemede Lambert'in plan raporunun özeti olarak yayınlanan makalesinde, Erzurum'un 1/2000 ölçekli bir imar planına yer verildiği görülmüştür (Şekil 2).

Şekil 1. Lambert Planı Hizmet Alanları Şeması (Kaynak: Erzurum İli Analitik Etüd Raporu, 1965).

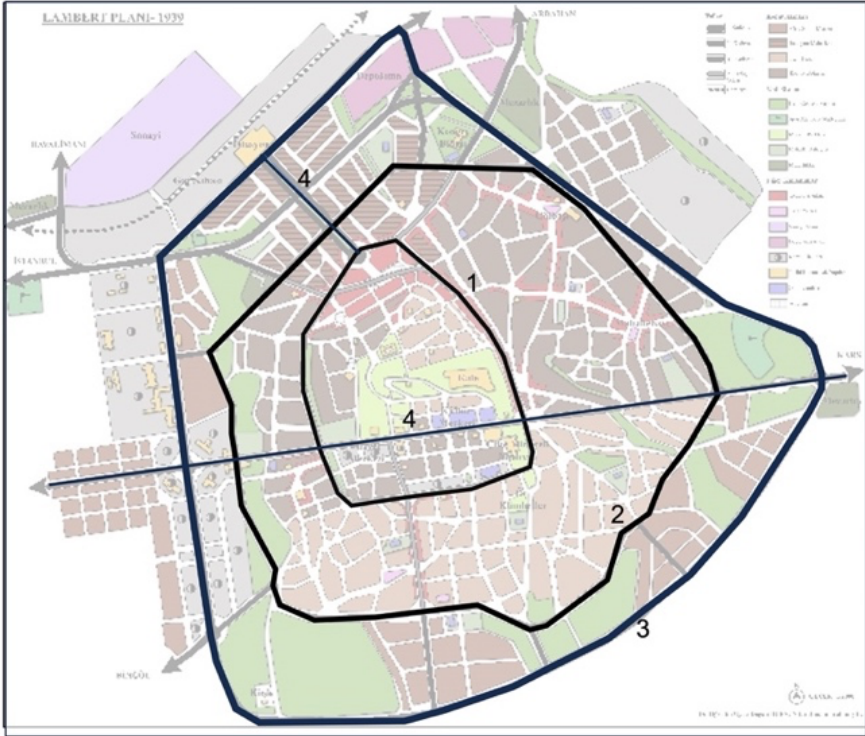

Şekil 2. Lambert Planı-Çözümlenerek Renklendirilmiş Versiyon (Renksiz Versiyon-Lambert, 1941, s.49; Dursun 2020, s.1884)

Bu çalışmada Erzurum kent merkezinin bugünkü örüntüsü ve Lambert planında bu alanlar için getirilen plan kararları arasındaki ilişki incelenmiştir. Planın mekânsal kararlarını şekillendiren ana unsur kente dair gelecek vizyonudur. Sivas-Erzincan-Erzurum demiryolunun tamamlanması, hat üzerinde yolcu ve yük istasyonlarının kurulması ve Asya ülkeleri ile transit araç bağlantılarının sağlanması, planlama kurgusuna yön veren ana unsurlardır. Bu ilkelerden hareketle kent ekonomisinin düzelmesi ve yaşam kalitesinin yükselmesi arzu edilmiştir. Plan, yaklaşık 100.000 kişilik bir nüfus öngörmüştür. Bu nüfusun rahat yaşayabileceği bir kentsel çevre oluşturulması hedeflenmiştir. Plan yapım döneminde 33.800 (1935 yılı) olan Erzurum nüfusunun yaklaşık 30 senelik süre içinde üç katına çıkacağı kabul edilmiştir (Doğanay, 1983, s.370). Plan ile tüm bu nüfusun ve yeni sosyo-ekonomik yapının ihtiyaçlarına cevap verilmesi amaçlanmıştır.

Ulaşım

Planda dört kademeli bir kent içi ulaşım ağı önerilmiştir. Bu ulaşım ağını şematize ettiğimizde kentin bugünkü haline nasıl geldiği kolaylıkla anlaşıl-maktadır (Şekil 3). Birinci kademe yollar (Şekil 3'te 1 ile gösterilen yollar), 18 metre genişlikleri ile şehrin tarihi çekirdeğini çevrelemekte ve Yenikapı, Mumcu ve Gürcükapı caddeleri boyunca ilerlemektedir. Bu yollar hem merkezin içindeki tüm yolların bağlantısını sağlamakta hem de dışarıdan gelen yollara hitap etmektedir. İç kale surların yeniden inşa edilmesiyle birinci kademe yolların açıldığı anlaşılmaktadır. İkincil yollar (Şekil 3'te 2 ile gösterilen yollar), birinci kademe yollardan daha az önemli olan ikincil ring yollardır. Bu yolların eski kent dokusunu sardığı ve yeni gelişmelere bağlantı sağladığı gözlemlenmektedir. Ayrıca bu derece yollar, kuzeydeki yerleşim bölgesi ile tren istasyonunu birbirine bağlayan önemli bir hat olarak düşünülmüştür. İç ve dış mahalleler arasında bir bağlantı yolu olarak planlanmıştır.

Şekil 3. Lambert Planı ve Yol Kademeleri

Üçüncü kademe yollara 'harici kuşaklar' adı verilmiştir (Şekil 3'te 3 ile gösterilen yollar). İlleri birbirine bağlayan ve şehrin etrafını dolaşan çevre yollarıdır. Bu yolların kentin dış bağlantılarını sağlayacak şekilde çevre yolu olarak projelendirildiği anlaşılmaktadır. Mevcut dış kale kapılarının bu yol sistemi için kullanımı tasarlanmıştır. Gar, İstanbul-kapı, Kars-kapı, Ardahan-kapı (Kavakkapı) ve Harput-kapı'nın belirleyici olduğu bir yol sistemidir. Şehrin güneyinde Kars Kapı istikametinde Büyük Kum Deresi ile batısında Köşk istikametinde kıvrılan Erzurum Büyük Bulvarı adlı yol bu kategorideki yollardandır ve yeni mahallelere, çevredeki parklara ve askeri alanlara da hizmet vermesi planlanmıştır. Bu yolun tamamlayıcısı olarak tasarlanan Kuzey Bulvarı, tren istasyonunun yanında kentin kuzeyinde yer almaktadır.

Dördüncü düzey yollar (Şekil 3'te 4 ile gösterilen yol) aks oluşturacak şekilde planlanmıştır. Bu yollar kentsel tasarım çözümleriyle birlikte düşünülmüş olan son kademedeki yollardır. Kentte plan öncesi dönemde ortaya çıkmaya başlayan caddenin doğu-batı yönlü izleri bu planla birlikte ana arter olarak kurgulanmıştır. Cumhuriyet Caddesi bu süreçte Erzurum'un en büyük ve en önemli aksı olmuştur. Kars kapı yönünde devamlılığı sağlanan yol kentin en önemli girişi olarak planlanmıştır. Turistik amaçlı seyahatler için de bu yolun kullanılması düşünülmektedir. Aks oluşturan bir başka yol, tren garı ile Gürcükapı arasındaki yoldur. Gardan ayrılan yolcuların kaleyi görebilmesi için istasyondan kaleye doğru tasarlanmış bir yoldur. Gar ile kale arasında meydanlar ve anıtlarla bezenmiş bir manzara oluşturulmaya çalışılmıştır. Bina yükseklikleri bu manzarayı destekleyecek ve görüşü kapatmayacak şekilde ayarlanmıştır. İstasyon ile Gürcükapı arasında geniş bir ağaçlıklı yol olarak düşünülen aks, Gürcükapı meydanında bir çeşme ile son bulmaktadır. Meydan etrafında bankalar, ticarethaneler ve çarşı yer alacaktır. Ayrıca bu tarihi bölgede yer alan dere hatlarının kapatılması ve yol olarak kullanılması planlanmıştır.

Kent merkezi ulaşım açısından değerlendirildiğinde, birinci derece yollarının plana göre açıldığı, ikinci derece yolların planla genel anlamıyla uyumlu olduğu, üçüncü derece yolların ufak rota farklılıkları dışında plana uyumlu olduğu ve son olarak dördüncü düzey yolların ise kısmı olarak plana uygun olduğu anlaşılmıştır (Şekil 4).

Şekil 4. Lambert Planı Yol Sistemi ile Bugünkü Uydu Görüntüsünün Çakıştırılması

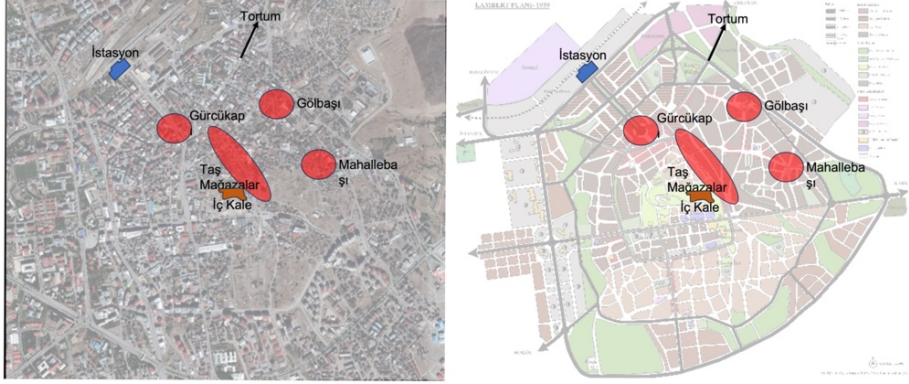
Bugün gerçekleşen yol sistemine bakıldığında Çifte Minareli Medreseden doğuya doğru uzanması gereken Cumhuriyet Caddesi'nin bu bölümünün gerçekleştirilmediği anlaşılmaktadır. Lambert planı, Erzurum'un kentsel çirkeğinin ulaşım sisteminde belirleyicidir. Kent içi dere hatlarının üstü planlandığı gibi kapatılmış, kent kapılarının bulunduğu noktalardan çevre illere doğru karayolu hatları açılmış, gar binası kentsel ulaşım sisteminde ve fonksiyonların dağılımında belirleyici unsurlar haline gelmiştir. Kısaca özetlenirse, iç kale ve dış kale surları, kent içi dereler, dar, kıvrımlı ve çıkmaz sokaklar, Lambert'in ulaşım sistemini belirlemiştir. Günümüz Erzurum kenti merkezi alanı içinde bu sistem varlığını korumaktadır.

Lambert planında ulaşım konusunda öncelikle kademeli bir yol sistemi önerildiği görülmüştür. Dönemin kanun ve yasalarına uygun olarak çıkmaz sokak önerilmemiştir. Mevcut sokaklarda iyileştirme ve yeni yapılara izin verilmeyerek modernleşme yönünde adım atılmış ve sınırlı müdahaleler ile modern kentleşme yönündeki fırsatın kaçmaması için önlem alınmıştır. Planda yeri gösterilmese de ulaşım başlığı altında değerlendirilecek havaalanı önerisi getirilmiştir. Kentin kuzey doğusunda olabileceği düşünülerek planda öneri yol bağlantısı düşünülmüştür. Ayrıca, eski doku ile yeni gelişme

alanları arasında yol bağlantıları sağlanmıştır. Bina kat sayıları yol genişliklerine göre belirlenmiştir.

Çarşı ve Ticaret Merkezleri

Cumhuriyet caddesi, Gürcükapı, Gölbaşı ve Taş mağazalar caddesi Lambert Planında korunması önerilen ticaret alanlarıdır; (Şekil 5).

Şekil 5. Uydu Görüntüsü ve Lambert Planında Ticaret Merkezleri

Gürcükapı Ticaret Merkezi: Kentin ana çarşısının Gürcükapı çevresine yapılması planlanmıştır. Gürcükapı'da kurulacak yeni ticaret meydanında, pazar alanının genişletilmesi ve kentsel tahıl ve ticaret borsası kurulması önerilmektedir. Ulaşım sistemi ile bu bölgede düşünülen meydanlar desteklenmiştir. Gürcükapı ve kentin kuzeydoğu sınırındaki Tortum yolu arasındaki seyrek yapıli alanda yeni bir mahalle önerilmektedir. Bu alan daha önceleri olduğu gibi köylüler ve onların yanında taşıdıkları malları için kullanılacaktır. Sonraki dönemde Tortum Yolu istikametinde depolar ve hayvan yaymaya uygun alanlar oluşturulduktan sonra mahalle taşınacak ve bu alana otogar veya yerleşim yerleri yapılacaktır.

Gölbaşı Ticaret Merkezi: Öneri, Gölbaşı mahalle meydanını çevreleyen güney sokaklar boyunca hem konut hem de ticaret bölgelerini kapsayan bir çarşı oluşturulmuştur. Ayrıca, bu ticari merkezin kuzeybatıya doğru yerleşim bölgesi ile birleşmesi önerilmektedir. Günümüzde bu alan hem konut hem de ticari mülklere ev sahipliği yapmaktadır.

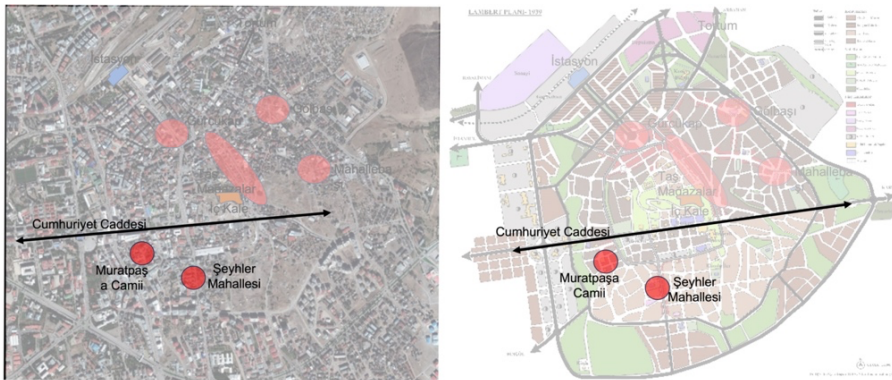
Mahallebaşı Ticaret Merkezi: Mevcut ticaret merkezi Erzurum için muazzam bir öneme sahiptir ve planda getirilen birçok önlemlerle geniş bir bölgeye hitap etmesi amaçlanmıştır. Bu tedbirler arasında meydanın düzenlenmesi,

yol bağlantılarının sağlanması, kümbetten Kars kapıya kadar yeni yolun genişletilmesi ve kuzeydeki yeni transit yola bağlantı yollarının yapılması yer almaktadır. Bu çarşuyu çevreleyen alanda, üç katlı binaların inşasına izin verilmekte ve alt katlarda revaklı dükkanlar ile mahalleliye hizmet verilmesi amaçlanmaktadır.

Mahallebaşı, şehrin köklü ticaret merkezlerinden biri olmasına rağmen son yıllarda uydu görüntülerinden de anlaşıldığı üzere bakımsızlığa yenik düşmüştür. Buna cevaben, bölge bir ila iki katlı binaların yıkılması ve temizlenmesi ile kentsel dönüşüme konu olmuştur. Sert kış koşulları için oldukça faydalı olabilecek revaklı dükkan tasarımları alanda uygulanmamıştır. Günümüzde bölgede bulunan ticari birimler, konut altı ticaret ve bakımsız tek katlı binalar şeklindedir. Ayrıca bölgede açık alanda bulunan tezgahlar ve buralarda yapılan satışlar yaygındır

Taşmağazalar Caddesi Ticaret Merkezi: Dönemin şartlarında uzun bir sokak boyu yer alan ticari alanlar, Lambert planı ile geleneksel ticaret ve yerleşim alanlarının genişlemesine imkân tanıyacak şekilde değerlendirilmiştir. Fiziksel yapı itibarıyla birbirine paralel ve uzunlamasına var olan 3 yol ile dere hattı (üzeri kapatılarak) planda kullanılmıştır. Cadde şu anda Lambert'in planında öngördüğü gibi kullanılmaktadır ve önemli bir ticari alandır. Yaya caddesi olarak dönüştürülmüştür ve kuyumcuların ağırlıklı olarak yerleşmeyi tercih ettiği bir bölgedir.

Planda bu dört merkez dışında önerilen ticari alanlarda bulunmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Uydu Görüntüsü ve Lambert Planında Doğu ve Şeyhler Mahallesi Ticaret Merkezleri

Doğu Ticaret Merkezi: Kentin batısında yeni idari bölgenin (Devlet Mah.) kurulduğu ve ön planlama aşamasında yerleşimlerin var olduğu bölgede bir yoğunlaşma gözlenmektedir. Bölge büyük ekonomik öneme sahiptir. Plan ile Muratpaşa Camii'nin bulunduğu bu mahallede ikincil bir pazar açılması ve Cumhuriyet Caddesi'nin kuzey-güney doğrultusunda ticari anlamda genişletilmesi önerilmiştir. Bu sayede bölge Güneybatı ve Doğusundaki mahallelere hizmet eden bir odak haline gelecektir. Günümüzde bu alanda var olan ticari faaliyetler ve yoğun kullanım, plan kararlarının hayata geçirildiğini göstermektedir ancak fiziki durum, yol genişlikleri ve inşaat kalitesi açısından sorunlu bir durumdadır.

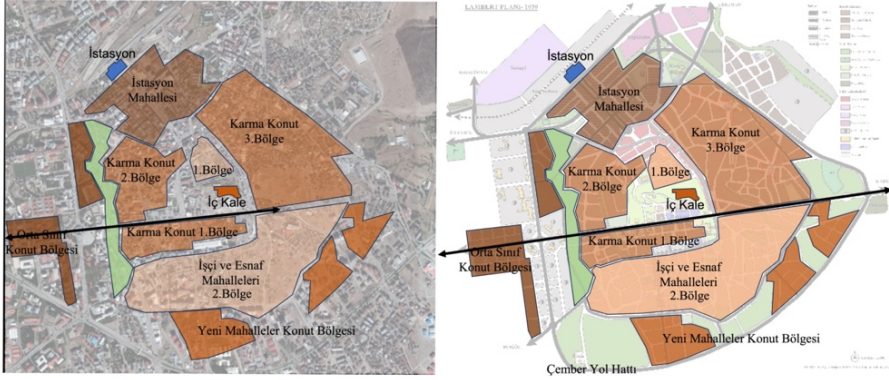
Şeyhler Mahallesi Ticaret Merkezi: Bu mahalle kentin güney kesiminde yer almaktadır ve mevcut durumunda askeri alan çevresinde birkaç dükkân bulunmaktadır. Plana göre bölgede bir hal kurulması önerilmektedir. Bu yeni faaliyet, önerilen güney çevre yolu ve yeni mahallelerle ilişkili olarak bu bölgede planlanmıştır. Ayrıca buradaki ana yollar üzerinde ticaret birimleri yer alacaktır.

Alanın günümüzdeki durumu ada ve yol sisteminin genel olarak planlandığı gibi takip edildiğini göstermektedir. Bölgede ticari birimlerin daha çok ana yolların çevresinde yer aldığı görülmektedir. Öneri hal ise bu alanda yer almamaktadır.

Lambert'in planındaki ticari alanlar incelendiğinde, planın mevcut değerleri dikkate aldığı ve ticari faaliyetleri geliştirdiği görülmüştür. Ticaretin yoğunlaştığı alanların merkez olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Merkezi alan, kentin ekonomisi, ticari ilişkileri ve ulaşımı dikkate alınarak geliştirilmiştir. Ayrıca plandaki ticari bölgeler, işçilerin yerleşim yerleri, bu alanlara uzaklık ve sanayi bölgeleri hesaba katılarak belirlenmiştir.

Konut Alanları

Nüfusun 100.000 olacağı ve nüfus yoğunluğunun artacağı kabul edilerek konut alanları düzenlenmiştir (Doğanay, 1983). Farklı bölgeler halinde planlanan konut alanları, kentin ekonomik bağlamı içerisinde hizmet edecek şekilde oluşturulmuştur. Bazı bölgeler yalnızca mesken amaçlı olarak belirlenirken, diğerleri hem ticari hem de mesken kullanımı için tasarlanmıştır (Şekil 7).

Şekil 7. Uydu Görüntüsü ve Lambert Planında Orta Sınıf Konut Bölgesi, Yeni Mahalleler Konut Bölgesi, İşçi ve Esnaf Mahalleleri, Karma Konut Bölgeleri ve İstasyon Mahallesi

a-Orta sınıf konutları: Orta sınıfa hitap eden, bahçeli, ailelere uygun konutların iki farklı alanda uygulanması önerilmektedir.

1) Birinci bölgede 40 hektarlık bir alan üzerinde %25 yoğunluklu bir yapılaşma düşünülmüştür. Bu bölgede yaşaması beklenen tahmini kişi sayısı 6000'dir. Bu alan, idari bölge (Devlet Mah.) ile Çaykara Deresi arasındaki mahalleleri kapsamaktadır. Şu anda Erzurum kent merkezinde olan bu bölgede resmi kurumlar ve lojmanlar bulunmaktadır. Bu konut alanı yanında Çaykara Deresi boyunca önerilmiş olan yeşil kuşak ise planlanmasına rağmen gerçekleştirilmemiştir.

2) Kentin güneyinde önerilen çevre yolu etrafında yeni mahalle grubu olarak ikinci konut bölgesi yer almaktadır. Bu bölge için önerilen yapı yoğunluğu %20 civarındadır. Öngörülen nüfus yaklaşık 8000 kişidir. Çevre yolu planlanan şekilden biraz farklı biçimde daha güneyden geçirilmiştir. Bu bölge için her ne kadar planda düzenli bir yapılaşma önerilse de günümüzde dönüşüm süreci yaşayan fiziksel altyapı bakımından sorunlu bir konut alanıdır.

b-İşçi ve Esnaf Mahalleleri: 2 Katlı Küçük Aile ve Sanatkâr Evleri

Bu tip konut alanları iki alana ayrılmış olup, kalenin kuzeyindeki eğimli alana karşılık gelen ilk konut alanı %30 yapı yoğunluğu ile 1000 kişilik yerleşim alanı olarak planlanmıştır. İkincisi %35 yapı yoğunluğuna sahip 70 hektarlık Muratpaşa mahallesinin yarısı, Dere Mahallesi, Aşağı ve Yukarı Yoncalık, Hasani Basri, Müftü Efendi, Vani Efendi, Sultanmelik, Yukarı Habip Efendi, Hacı Cuma, Taşmescit ve Yeğen Ağa'yı kapsamaktadır. 7.000 nüfuslu

bir işçi yerleşim alanı olarak düşünülmüştür. Ayrıca bölgede apartman şeklinde bazı öneriler de bulunmaktadır. Planda az katlı bina önerileri olmasına rağmen bu bölge bugün yüksek apartmanların hâkim olduğu bir bölgedir. Kalenin kuzey yamacında iki katlı yapılar yer almakla birlikte günümüzde bu alan çöküntü alanı haline gelmiştir. Güneydeki ikinci alanda apartman ve çöküntü alanları bir aradadır. Her iki bölge de bugün kentsel dönüşüm projeleri geliştirilmektedir.

c-Karma Bölgeler: Konut ve ticaret alanları

Bu alanlar, kent merkezinin önemli ticari alanlarının çevresinde üç ayrı bölgede yer almaktadır. Kalenin güneyindeki 10 hektarlık ilk alan %33 yapı yoğunluğu ile 5000 kişinin yaşadığı alandır. İkinci bölge ise Gürcükapı ile Mumcu arasında yer almaktadır. %40 yapı yoğunluğuna sahip bu 15 hektarlık arazinin planlanan nüfusu 11.000 ila 12.000 civarındadır. Üçüncü bölge ise Gölbaşı ile Mahallebaşı çarşıları arasındaki alandır. 14 hektarlık bu alanda yaklaşık 11-12 bin kişinin barınması planlanmıştır. Bugün, her üç alan da ticaret ve konut kullanımları bir aradadır. Günümüzde üçüncü bölge çöküntü alanı haline gelmiştir ve kentsel dönüşüm projelerinin uygulandığı bir bölgedir.

d-İstasyon Mahalleleri: Konut ve ticaret alanları

Üç katlı yapılardan oluşan bir alan olarak tasarlanmıştır. 12.000 ila 13.000 kişilik bir nüfusun, %50 yapı yoğunluğu ile 12 hektarlık arazide yaşayabileceği düşünülmüştür. Plan öncesi dönemde Han bölgesi olan alan, konut kararları ile 25.000 nüfuslu bir yer haline gelecektir.

Yoğunluğu fazla olan bölge, kentleşme açısından (bina yakınlıkları, yol genişliği) Erzurum'un oldukça sorunlu bir bölgesidir. Bölgedeki binalar 4 ila 8 katlıdır. Planın önerdiği yapılaşma koşullarına uyulmayan bu alanda özellikle kış aylarında mevcut yapılaşma durumundan kaynaklanan kirlilik, gölgelenme ve buzlanma nedeniyle yaşam kalitesi önemli ölçüde azalmaktadır.

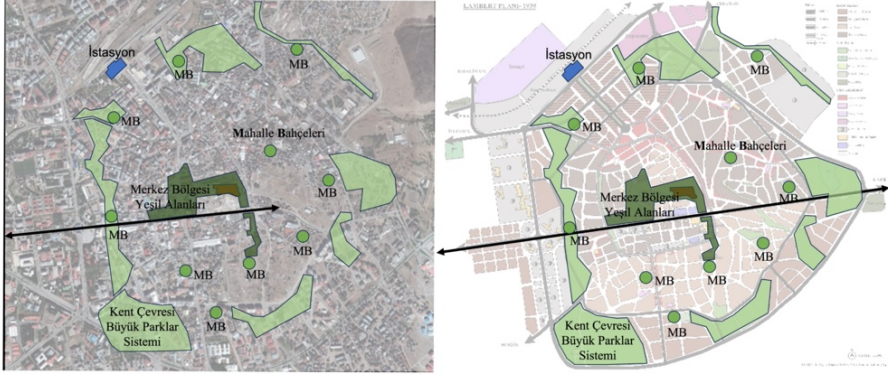
Konut alanları değerlendirildiğinde, Lambert planında en fazla 5 kata kadar yapılaşmaya izin verildiği, sanayi ve ticaret alanlarının çevresine işçi konutları önerildiği, projeksiyon ve yoğunluk hesaplarının yapıldığı ve planlama kararlarının buna göre verildiği görülmüştür.

Yeşil Alanlar

Bu başlık altında Lambert planında park bahçe ve stadyumlara ilişkin geliştirilen yaklaşım ve plana kararları özetlenmektedir.

Park ve Bahçeler

Lambert'in kentteki park sistemleri önerisi üç ayrı bölgeye ayrılmıştır. İç-kale, Üç Kümbetler, Taşhan ve Yakutiye Medreseleri arasındaki alanı kapsayan Merkez bölge, kentin çekirdeğindeki ilk alandır. Mahalle Bahçeleri, merkezi alan içindeki mahalleler için tasarlanmış olan ikinci park sistemidir. Son park sistemi ise kentin etrafındaki büyük parklardan oluşan bir sistemden oluşmaktadır. Lambert'in planı, bu arazilerin nasıl düzenlenebileceğine dair farklı öneriler içermektedir (Şekil 8).

Şekil 8. Uyduru Görüntüsü ve Lambert Planında Merkez Bölgesi Yeşil Alan Önerileri, Mahalle Bahçeleri (MB) ve Kent Çevresi Büyük Parklar Sistemi

Merkez bölgede, tarihi binaların kaldırılması ve Karadeniz parkı oluşturulması önerisi bulunmaktadır. Ayrıca kale etrafında meydanlar, Yakutiye Medresesi, Mumcular caddesi ve Çifte Minare arasında ve Karadeniz Parkı içinde bahçeler oluşturulması, ağaçlandırma yapılması önerilmiştir. Ek olarak Üç Kümbetler Bahçeleri önerilmiştir. Parklar sisteminde birinci bölge olan merkezi alan toplam 40 hektarlık bir alandır ve anıt ve binalar hariç olmak üzere 8 hektarı bahçe olarak düşünülmüştür.

Yakutiye Medresesi, Lalapaşa Camii, Taşhan, Kale, Çifte Minareli Medresesi gibi tarihi yapıların bulunduğu ve cazibe merkezi olarak planlanan Karadeniz parkı ve çevresi, şimdilerde oldukça sorunlu bir bölge olarak kentsel dönüşüm çalışmalarına konu olmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri bugün iç kale çevresini Lambert Planı'na benzer bir rekreatif merkezine dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Diğer taraftan Yakutiye Medresesi'nin bulunduğu alan günümüzde Erzurum kentinin ana meydanı olarak hizmet ver-

mektedir. Geliştirilen kentsel dönüşüm projelerinin bölgenin cazibesini artırmayı amaçlaması ve Lambert Planı ile oldukça benzerlik göstermesi dikkat çekicidir.

Halk kültür merkezleri ve okulların etrafında kurulacak bahçeler, ikinci yeşil sistem olarak mahalle bahçelerini oluşturmaktadır. Bu sistem, kentteki hiçbir yeri bir bahçeden veya bir meydandan 300 metreden daha uzak tutmamaktadır. İki farklı bahçe türü önerilmektedir. Kuru bahçeler, otlar, büyük yağmurlardan elde edilen çakıllar ve küçük otlarla süslenmiş tepeler ve kayalıklardan oluşan ekilmemiş bahçelerdir. Diğer tür asıl bahçelerdir ve yeşil bahçe olarak düşünülmüştür. Kanallardan ve değirmenlerden geçen akarsuların gerektiğinde küçük havuzlar ve kıvrımlı alanlar yapılarak bu bahçelerdeki bitkileri sulaması düşünülmüştür. Bu alanlarda Erzurum'un bitki çeşitliliğini artırmak için kavak ve salkım ağaçları dışında denemeler yapılması gerektiği belirtilmiştir. Lambert Planında önerilen mahalle bahçeleri fikri ne yazık ki uygulanmamış ve hiçbir bahçe önerisi gerçekleştirilmemiştir.

Planın üçüncü yeşil alan önerisi Kent Çevresi Büyük Parklar Sistemidir. Bu alanlar kentin dışında, eğlence ve oyun alanları içerecek şekilde düşünülmüş büyük yeşil alanlardır. Kentin yerleşik alanını çevreleyecek şekilde düşünülmüştür. Bu sistemin kentin batısına denk gelen kısmı, güneyde Köşk'ten başlayıp kuzeye doğru Çaykara Deresi boyunca inen bir park alanıdır. Bu park sistemi 800 metre uzunluğunda ve küçük şelaleler ile havuzlar içerecek şekilde kurgulanmıştır. Kentin kuzeyindeki alanlara nakli planlanan değirmen sularının bu parka getirilmesi ile şelaleler ve havuzların kolaylıkla düzenlenebileceği belirtilmektedir. Eski kent ile yeni idari merkez arasında bulunan bu park sistemi iki çocuk bahçesi içermektedir. Ek olarak, İstasyon Caddesi boyunca, istasyondan iş merkezine kadar 600 metre uzunluğunda geniş bir yeşil alan planlanmıştır.

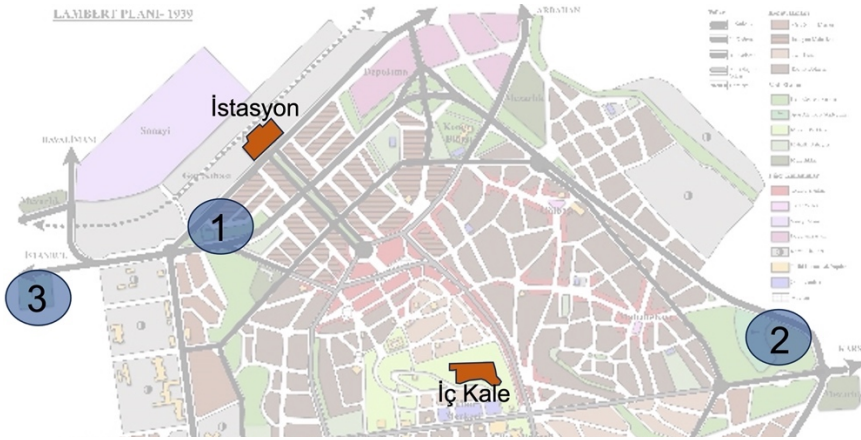
Kentin kuzeyinde, transit yol boyunca oluşacak hava akımları göz önünde bulundurularak yeşil perdeler oluşturulmuştur. Ek olarak, demiryolu hattının tamamlanma döneminde hat boyunca ikinci bir perde kurulması önerilmiştir. Böylece işçi mahalleleri ile bir tampon oluşturulacaktır. Doğudaki Kars Yolu etrafında ise karşılıklı iki tepelik alanda yeşil alanlar planlanmıştır. Güney yönünde ise çevre yolu olarak önerilen Park Caddesi boyunca Kars Kapı ile İstanbul Kapıyı bağlayan bir yeşil sistem önerilmiştir.

Kent yaklaşık 26 hektarlık yeşil bahçelere sahip olacak şekilde düşünülmesine rağmen Lambert planında önerilen yeşil alanların hiçbiri gerçekleşmemiştir. Dönemin Avrupa kentlerindeki nüfus başına 2 veya 3 metrekare park yeri yaklaşımı Lambert planında kullanılmış ve Erzurum için kişi başına

2 m² yeşil alan, 6 m² boş alan ve 1 m² çocuk parkı önerisi getirilmiştir ancak planda önerilen yeşil sisteme uyulmayarak sürdürülebilir kentleşme açısından önemli bir fırsatın kaçırılmış olduğu görülmektedir.

Stadyumlar

Plan, kentin üç farklı yerinde çeşitli amaçlara hizmet eden belediye stadyumlarının inşasını önermektedir (Şekil 9). İlk stadyum, istasyon ile İstanbul kapı arasında kalan alanda, güreş, futbol ve diğer sporlar için önerilmiştir. Dönem itibari ile kısmen eski mezarlık olan arazide bir protokol tribünü, bir halk tribünü, seyircilere ait meydanlar ve tenis için bir şeref tribünü kurulması planlanmıştır. Kentin en büyük genişliğe sahip ikinci stadyumu, Kars kapı yönünde iki tepenin arasında önerilmiştir. Bu bölgede var olan küçük derenin küçük bir tamiratla ziraat müsabakaları ve fuarlar için gösteri yeri olarak kullanılabilceği belirtilmiştir. Son olarak İstanbul kapının batısında üçüncü stadyum önerisi getirilmiştir. Bu stadyum, kent tamamen büyüdüğünde at binicilerinin eğitiminde kullanılacak olan pistleri de içeren devasa bir stat olarak tasarlanmıştır. Bu bölgenin kuzeye doğru eğimli bir yerinde büyük bir amfi-tiyatro yapılması önerilmektedir.

Şekil 9. Lambert Planında Öneri Stadyumlar

Sporun kent yaşamına dahil edilmesi noktasında planda özel önem verildiği anlaşılmaktadır. Kentteki her parkın çocuklara ayrılmış bir bölümünde basketbol ve bowling alanları önerilmiştir.

Lambert planı, meydanlar, halka açık bahçeler, spor alanları ve yeşil alanlar için öneriler sunarak dönemin modern kentleşme yönündeki ideolojisini yansıtmıştır. Planda, oyun sahaları, futbol sahaları, çocuk bahçeleri, açık-ka-

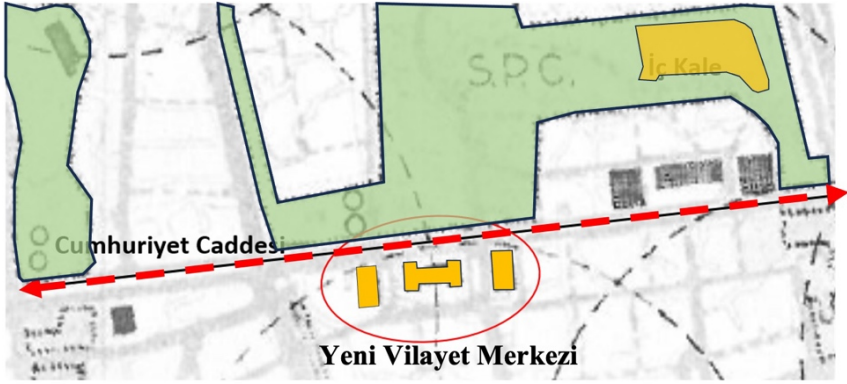
palı havuzlar, gazinolar ve halkevleri önerilmiş ve uygun yerler belirlenmiştir. Ayrıca, yeşil alanların artırılması ve yeşil sürekliliğin sağlanması gibi konulara dikkat edilmiştir.

Koruma Alanları ve Yeni Kamusal Alanlar

Koruma ve Yenileme: Bu bölümde sanatsal ve tarihi öneme sahip anıtlar ve binaların restorasyonu ve korunması hususundaki konular ele alınmaktadır. Kentin merkezi alanındaki tüm tarihi binaların mevcut durumunun korunması dışında çevrelerinin harap binalardan kurtarılması ve bu alanlarda bahçeler kurulması önerilmektedir. Bu bahçelerde meydanlar, yeni manzaralar ve yeni yollar oluşturulacaktır. Anıtsal yapılara uzanan akslar, vistalar ve manzaralar yaratılabilmesi için Merkez Karadeniz Parkı, Lalapaşa, Yakutiye ve Üç Kümbetler Parkları gibi park sistemleri önerilmiştir. Tarihi plan, meydan ve yolları birbirine bağlayarak değerli abideler, tarihi binalar, çeşmeler ve kentin tarihi dokusuna uygun ve kurtarılması gereken konutları korumayı amaçlamaktadır.

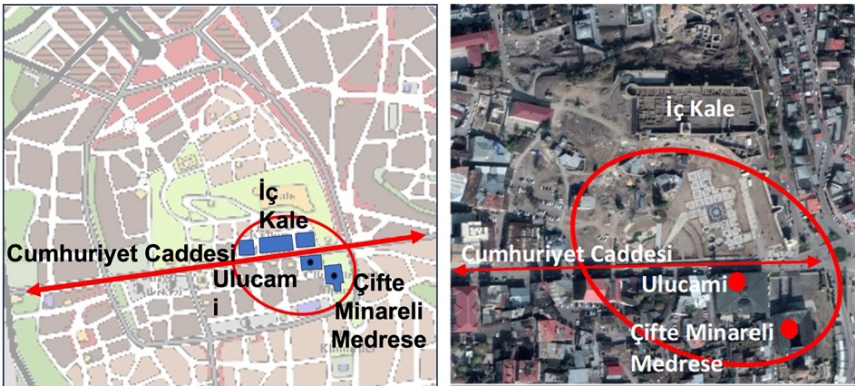
Plan, eski yerleşim yerlerinde önemli değişiklikler önermektedir. Merkezdeki yerleşim alanları, Cumhuriyet dönemine kadar varlığını korumuş ancak binaların çoğu yıkılmış ve kullanılmayan niteliktedir. İki katlı taştan evlerin alt katları, ahır, ot ambarı, tandırlı mutfak, tezek deposu ve abdesthane olarak kullanılmakta, üst katları ise gündelik yaşam için kullanılan tahta tavanlı toprak damlı bir görüntüdedir. Yapılar arasında insanların ve hayvanların geçmesine izin veren dar, toprak yollar bulunmaktadır. Lambert Planı yol genişliklerinden kat sayılarına kadar önemli değişiklikler yapılmasını önermektedir. Bununla birlikte, gerçekleşmesi son derece zor olan kentsel düzenlemelerin yapılabilmesi ve takip edilmesi için devletin sahip olduğu tüm olanakların bu doğrultuda kullanılması gerektiği özellikle vurgulanmıştır.

Yeni Binalar: Plan, kentsel yaşamın canlı kalmasını sağlamak için kent merkezindeki faaliyetlerin sürdürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Tarihi ve kültürel yapıların korunması ve merkezi bölgede bazı öneri yeni yapılar ile bunun sağlanabileceği düşünülmüştür. Şekil 10'da gösterildiği gibi, öneri binalardan biri yeni Vilayet Merkezidir. Lalapaşa Camiinin karşısında ve Cumhuriyet Caddesi'nin güneyinde yeni binanın inşa edilmesi planlanmıştır. Bu binalar ağaçlar ve yeni anıtlarla bezenmiş bir meydanla çevrelenmiştir. Günümüzde planda önerilenden farklı olarak, bu alan ticari birimlerin yoğun olduğu bir alandır ve planda gösterildiği gibi alanda konumlandırılan tek bina Yakutiye Belediye binasıdır.

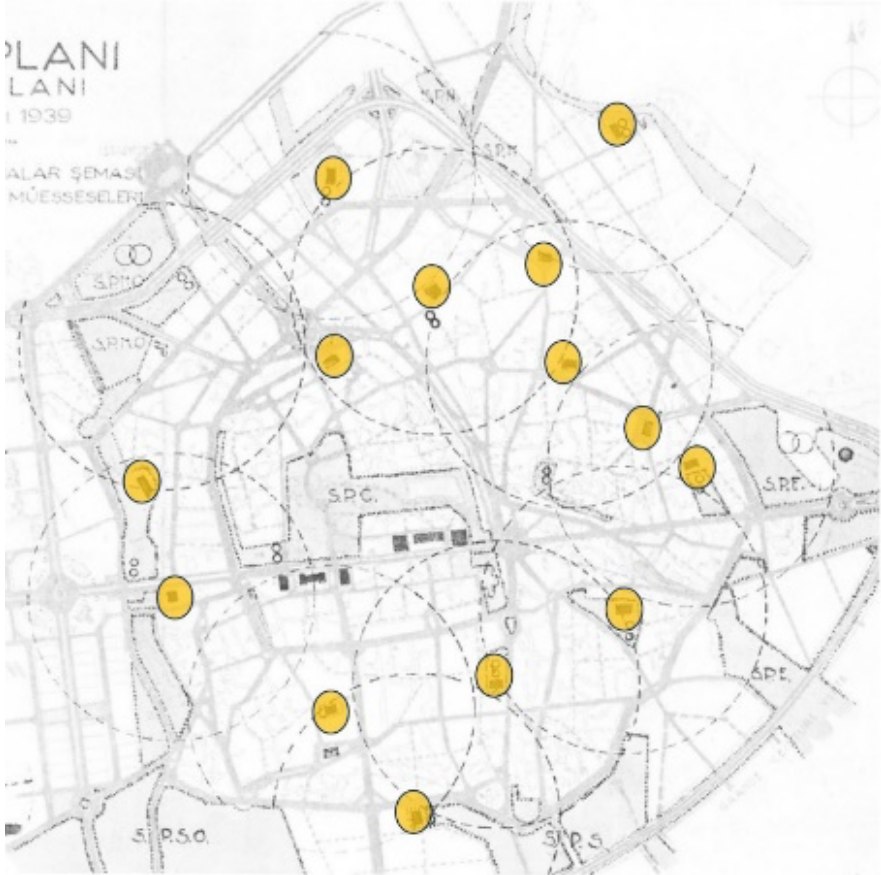
Şekil 10. Lambert Planında Yeni Vilayet Merkezi

Cumhuriyet Kültür Merkezi (Şekil 11), önerilen diğer yeni yapıdır. Lambert planında iç kalenin güneyinde, Cumhuriyet Caddesi boyunca doğudan batıya yeni bir mahalle oluşturulması önerilmektedir. Bu mahallede, üç yeni bina ile bir kültür merkezi kurulması planlanmıştır. Yeni binalar için Güzel Sanatlar Üniversitesine ait bir bölüm ve Türk Tarihi ve Edebiyatı Kütüphanesi ve tarihi buluntuları barındıran bir müze inşası önerilmiştir. Ek olarak, Ulucami ve Çifte Minare' de yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkan bulgular ve Türk tarihine tanıklık edecek eserler için sergi alanları planlanmıştır. Geri kalan binalar bu faaliyetler için ek binalar olarak düşünülmüştür. Kültür merkezindeki binalardan biri de itfaiyeye tahsis edilmiştir. Planda yer alan önerilere rağmen bu alan uzun süre geçekonu bölgesi niteliğinde bir alan olarak varlığını sürdürmüştür. Son on yılda ise Erzurum da başlayan kentsel dönüşüm projelerinin bir parçası olmuştur. Bugün, bölgede birkaç eski Erzurum evinin replikası ve meydan şeklinde bir peyzaj projesi uygulanmıştır.

Şekil 11. Lambert Planında ve Uydu Görüntüsünde Cumhuriyet Kültür Merkezi Alanı

Lambert, her mahalle için bir Halk Kültür Merkezi planlamıştır (Şekil 12). Bu alanlarda bir merkez binası, bir küçük okul, bir toplantı salonu, mahalle halkına ait bir müzakere salonu, dispanser ve tıbbi yardım okulu, avlu ve bahçeler bulunması önerilmiştir. İlave olarak bu bölgelerde ve çarşıların yakınında Sanatkâr Atölyeleri ve Sanayi Okulu kurulması planlanmıştır. Okullarda taş yontma sanatı, çömlekçilik, basit tuğlacılık, dericilik, değerli maden işleri ve nadir taşlar dahil olmak üzere çeşitli işler için eğitimler verilmesi planlanmaktadır. Bu sayede toplum içinde mühendisliği canlandırmak ve yaymak amaçlanmıştır. Sanayi ürünlerinin kentin büyümesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Üretim süreçlerinin teşvik edilmesi ve bu amaç için kurulacak olan resmi bir okulun sanatı geliştireceğine inanılmaktadır.

Şekil 12. Lambert Planında Mahalle Düzeyinde Halk Kültür Merkezleri ve Sanatkâr Atölyeleri

Plan, kentsel yaşam için okullar ve sosyal hizmet binaları, Karadeniz Parkı yakınında çocuklar için yeni bir tesis, yeni eğlence alanları, sinema ve tiyatro gibi öneriler getirmiştir. Günümüz kentsel dokusu incelendiğinde planda önerilen alanlarda herhangi bir uygulama olmadığı gözükmektedir.

Koruma alanları ve yeni kamusal alanlar bölümünde sunulan öneriler, plan dönemini göz önünde bulundurarak kentsel yaşam, kentsel mekân, insan ilişkileri ve kentsel mekânın korunması bağlamlarında doğru planlama seçeneklerinin geliştirilmesine yöneliktir. Herkesin eşit bir şekilde erişebileceği kentsel hizmetler ve yaşam kalitesi yüksek kentsel mekânlar hem ekonomik hem de sosyal hayata olumlu katkı sağlayacak doğru planlama stratejileridir. Lambert Planı'nın kamusal alan ve koruma ile ilgili tüm bu tavsiyelerine rağmen, modern Erzurum'un kent merkezi tamamen farklı gelişmiştir. Tarihi yapılar korusa da, çevrelerine ait düzenlemeler son dönemde farklı şekillerde gündeme gelmeye başlamıştır. Kentin merkezi alanındaki mekânsal gelişim, kamulaştırma sorunları ve mali sıkıntılar nedeniyle yaklaşık yüz yıl boyunca durmuştur. Uygulanmayan fikirler zamanla terk edilmiştir.

Sanayi Bölgeleri

Kentte arzu edilen değişikliklerin meydana gelebilmesi için kent ekonomisini canlandıracak bir aktivite olmak zorundadır. Lambert bunun için Erzurum'da sanayinin geliştirilmesini önermiştir. Destekleyici olarak sanayi alanı, işçi mahalleleri, yeni yollar ve demiryolunun inşa edilmesini önermiştir. Sanayi alanı için, suları kentin kuzeyine doğru akıtmaya uygun geniş ve düzenli hava akımları olan bir yer olması gerektiği vurgulanmıştır. Kentin su dağıtım projesinin de bu bölgenin su gereksinimlerini hesaba katacak şekilde düzenlenmesi önerilmiştir. Kanalizasyon sisteminin bunlarla ilişkili olarak zeminin doğal inişini takiben kuzeyde yer alacak kolektörlere bağlanması tavsiye edilmiştir. Sanayi bölgesinin etrafında bir tampon bölge olarak işçiler için bahçeli konutlar önerilmiştir. Lambert planında, sanayi alanı ve etrafındaki işçi mahallelerine ilişkin bir gösterim bulunmamaktadır. Plan raporunda belirtilen hususlara dikkat edildiğinde, sağlıklı kent yaklaşımına uygun bir sanayi alanı inşa edilebileceği tahmin edilmektedir. Ek olarak, sanayi bölgesi ile yük treni istasyonu ve transit yol bağlantılarının doğrudan kurulması, kentsel alana erişimin kolaylaştırması gibi öneriler sunulmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, sanayi bölgesinin İstanbul kapının kuzeyinde konumlandığı ve doğuda demiryolu hattıyla, güneyde ise transit yol ile sınırlandığı tahmin edilebilmektedir. Sanayi bölgesi kentin dışında olduğu için biri İstanbul kapının kuzeyinde, ikisi Ardahan kapının batısında olmak üzere üç ana

yol ile kent bağlantısı önerilmiştir. Öneri sanayi alanı çevresinde bulunan mevcut mahallelerinde plana uygun olarak yenilenmesi tavsiye edilmiştir. Bu mahalleler kırsal faaliyetlerin sürdürüldüğü alt kat ahır, üst kat konut şeklinde binaların bulunduğu meskûn bir alanlardır. Sanayi alanı önerisi ile bu alanda yenileme kolaylaşacak, hayvancılık faaliyetleri kent dışına nakledilecektir.

Önerilen sanayi alanının büyüklüğü planlanan alanın nüfusuna göre belirlenirken, konumu kentin hâkim rüzgâr yönüne (güneybatıdan kuzeydoğuya) dikkat edilerek kentsel alana olumsuz etki etmeyecek şekilde belirlenmiştir. Ayrıca, işçi mahallelerine yakınlık konusuna da dikkat edilmiştir.

Plan Notları

Lambert planında kentin mekânsal gelişimine dair temel yer seçim kararları dışında detaylı yapılaşma kuralları da tanımlanmıştır. Bu bağlamda genel kurallar şu şekilde sıralanmıştır: Konut ve ticaret bölgelerinde yapılacak işler ve açılacak yollar için belediyeden ruhsat alma amacıyla projeler hazırlanacaktır. Bu projelerde; -Yeni yolların genişliği 10 metreden az olmayacaktır. Belediyenin aksi bir kararı olmadıkça konut bölgelerindeki yapı yüksekliği en fazla 6m olabilir. -Emlak sahipleri burada belirtilen plan hükümleri ve hisse bölüm şartnamesine göre hareket etmek zorundadır. -Projeler belediye tarafından onaylandıktan sonra, belediye kontrolündeki hisseler terkedilmeden önce yollar inşa edilmelidir. -Hisselerin bölünmesi şartnamesinde emlak sahiplerinden oluşan bir sendika kurulmalıdır. Bu sendika yapılmış olan ve yapılacak yollar ile ilgili işleri yerine getirmelidir. -200 metre kareden küçük olan alanlarda ve %5 eğimden fazla olan yerlerde inşaat talepleri reddedilecektir. -%10 eğimden fazla olan alanlarda ağaçlandırma yapılmalıdır.

Orta sınıf konut bölgesi için tanımlanmış yapılaşma koşulları aşağıdaki gibidir: -Bu bölgelerde arazi bölümlenmesi yapılırken oluşturulacak kare veya dikdörtgen parseller 500 metreden daha küçük olamaz. -Arazinin %22 si yapılaşmaya açılmayacaktır. -Konut cephelerinin genişlikleri 10 metreden az olmayacak, çekme mesafesi 5 metre bırakılacaktır. -Bina yükseklikleri 12 metreyi geçmeyecektir. -Arazinin %30'una kadar ağaçlandırma yapılması mecburidir. -Bu bölgelerde gürültü, gaz ve buhar üreten sanayi tesisleri yapılması yasaktır. -Ticaret birimleri bu bölgenin bazı kısımlarında yapılabilecektir. -Ayrıca belediyenin izin verdiği apartmanların alt katlarında ticari birimler yapılabilecektir.

Sanatkârlara mahsus konut bölgeleri için tanımlanmış yapılaşma koşulları ise aşağıdaki şekildedir: -Kentin büyük bir bölümünü oluşturan bu bölgede 225 metrekareden az olan alanlarda inşaat yapılmayacaktır. -En küçük parsel genişliği 12 metreden az olmayacaktır. Bu genişlikten az olan parsellerin %50 si mecburi olarak bahçe olacaktır. -Bu bölgede arazilerin %50 sini geçmeyecek şekilde yapılaşmaya gidilecektir. -Birden fazla cephede ortak duvar yapılmayacaktır. -Bina yükseklikleri 10 metreyi geçmeyecektir. -İnşaat yapılabilir azami eğim %10 dur. -Apartmanların alt katlarında ticari birimler yapılabilecektir. -Belediye küçük sanatlar için bu bölgelere izin verebilir. -Gürültü, gaz ve buhar oluşturan tesislerin yapımı bu bölgede yasaktır.

Karma konut bölgeleri için tanımlanan yapılaşma koşulları da şu şekildedir: -Konut ve ticaret bölgesi olan bu alanda 226 metrekareden küçük olan arazilerde hiçbir inşaat yapılamaz. -Arazinin genişliği 12 metreden aşağı olmamalıdır. -Bundan küçük olan yerlerde arazinin %50 si bahçe olarak ekilecektir. -İnşaat alanı arazinin %50 sini geçmeyecektir. -İki cephede ortak duvar yapılabilecektir. -Bina yükseklikleri yol genişliğinden fazla olmayacaktır. 12 metreden geniş yollarda 14 metre azami yüksekliğe izin verilebilir. -İnşaat yapılabilir azami eğim %10 dur. -Gürültü çıkaran gayrisihhi sanayi tesislerine bu bölgede izin verilmeyecektir. Ancak alanda halihazırda bulunan sanayi birimlerine müsaade edilecektir (Gölbaşı kiremit ve tuğlaclar bölgesi). -Bu bölgede sanayi tesisleri ve inşaatları yasaklanacak, konut bölgesine dönüşüm sağlanacaktır. -Belediye tarafından araba ve hayvan garajları için hangarlara müsaade edilebilecektir.

Yeni İstasyon mahallesinde tanımlanan yapılaşma koşulları şu şekildedir: -Arazilerin %50 sinden fazla inşaat alanı olmayacaktır. -En küçük parsel büyüklüğü 400 metrekare olacaktır. 16 metreden yüksek bina olmayacaktır. Ancak bu bölgedeki transit yol ve park yolu üzerinde 20 metre yüksekliğe müsaade edilecektir. İkinci derece yollarda bina yüksekliği 10 metreyi geçmeyecektir. Bu bölgede belediyenin belirlediği noktada dükkânlar, büyük mağazalar ve ticaret galerileri yapılabilecektir.

Sanayi bölgeleri için belirtilen yapılaşma koşulları: -30 bin metrekareden küçük ve 80 metre cephesi olmayan parçalar oluşturulmayacaktır. -Yeni caddeleler asgari 16 metre genişliğinde olacaktır. -Eğim %1 ile %4 arasında olacaktır. -Hiçbir mülk (hangar, atölye, mağaza) komşu birimle ortak duvara sahip olmayacaktır. -Arazi sınırından 5 metre çekme mesafesi bırakılacaktır. -İnşaat alanı %60 ı geçmeyecektir. -Planlama belediye araçlarının geçebileceği şe-

kilde yapılacaktır. -Bu bölgede hiçbir konut birimine izin verilmeyecektir. Sadece bekçiler, idari memurlar ve zaruri tüccarlar için konaklamaya müsaade edilecektir. -İnşaatlar için belediyeden izin alınması gerekmektedir.

Parklar ve Kamusal Alanlar için tanımlı koşullar: -Belediyenin izni ile yapıların serbest saha ve parklara bakan cephelerinde kapı ve pencere açılması mümkündür. -Üç hektardan büyük olan parklar, durak, tuvalet, lavabo, oyuncak ve pasta dükkânı, alet edevat yapımı için inşa edilmiş küçük bir mağaza barındırmalıdır. -Mahalle bahçelerinin her birinde çocuk bahçesi olmalıdır. Bunlar küçükler için kum plajı ve yaşlıların eğlenceleri için geniş ve hafif sığınaklar içermelidir. Ayrıca bu alanlar, parklar, salıncaklar, portik ve oyun sahaları ihtiva etmelidir. -Burada belirtilen hafif yapı içeren unsurlar eğer tarihi bina içeren bir parkta ise abideden 50 metre bir mesafede yapılacaktır. -Güreş, at yarışı ve spor alanı gibi alanlar 20 metre genişliğinde bir yol ile çevrelenmelidir. Bunun 12 metresi yan yoldur. -Sağlık tesisi içeren bu tür alanların 200 metre yakınında 2000 metrekare büyüklükte araç park yeri oluşturulmalıdır. -Ayrıca toplu taşıma araçlarının durması ve beklemesi için 200 metre mesafede serbest alanlar düşünülmelidir.

Yapılara ilişkin hususlar: -Cadde kaldırımı üzerinde 4 metre yükseklikten aşağı balkon ve çıkıntı yapmaya müsaade edilmeyecektir. -Geçiş yolu üzerinde çıkıntı olmak üzere eşik ve merdiven ayağına müsaade edilmektedir. Merdiven ayağı ile cadde arasında 0.80m bir mesafe bulunması şarttır. -4 metre seviyenin üstündeki bina çıkıntıları geçiş yolu genişliğinin %5'ine ulaşabilecektir. Ancak en geniş caddelerde çıkıntı 1.20 metrenin üzerinde olmayacaktır. -Devlete ait binaların kapıları üzerinde belediye izniyle yağmurdan koruma amaçlı oyma saçak ve üzeri kapalı balkon yapılabilir. -Hiçbir bina kapısının yüksekliği 2.50 metreden az olmayacaktır.

Yollar konusunda getirilen düzenlemeler: -Kent merkezinden ve yeni mahallelerden hayvanla yapılan taşıma işleri kalkmalıdır. -Seçilen yol ve meydanlarda araçların hızı kontrol altında tutulmalıdır. -Tek yönlü yollar düzenlenmeli, planda gösterilen mesafelere göre otopark alanları yapılmalıdır.

Büyük mağazalar için tanımlanan koşullar: -Kent merkezindeki başlıca yollar üzerinde büyük ticaret mağazalarına müsaade edilmiştir. -Bu birimlerin oluşması için hükümet tarafından düzenleme yapılması gerekmektedir. Birkaç sene vergi indirimini veya hiç alınmaması gibi yollara başvurulabilir. -Büyük ticari birimler batıdaki dağlık kentlerde olduğu gibi kış koşulları sert geçen mevsimlerde fayda sağlayacaktır. -Dükkân cephesi ile kemer arası mesafe 4 metre derinliğe sahip olacaktır. -Tavan yüksekliği 4.5 metre olacaktır. -Portikonun kemerleri için sütundan sütuna 4 metre mesafe bırakılacaktır.

Diğer Hususlar

Su Hizmetleri

Yılın büyük bir bölümünde insanlar hayvanlarla birlikte aynı çatı altında yaşadıklarından su sistemleri büyük önem arz etmektedir. Kentin yeni yapılan planı doğrultusunda su tüketimi ile ilgili önemli değişiklikler olacaktır. Kanalizasyon sistemi planda önerilen ulaşım ağına göre düzenlenmiştir ve hemen uygulanabilir durumdadır. 100.000 kişilik planlama nüfusunun ihtiyacı olan su ve kanalizasyon şebekesinin yeni yolların düzeltme ve kaplamaları yapılmadan önce geçirilmesi önerilmiştir. Önceden 50.000 kişi için keşif ve tahmini yapılmış olan su ihtiyacı (yangın, temizlik ve içme suyu) iki katı bir nüfusa göre yeniden planlanmıştır. 1930 yılı esaslarına göre su ihtiyacı her gün için kişi başı 150 litre olarak hesaplanmıştır.

Kanalizasyon Sistemi

Plan, kentin kuzeye doğru alçalan topografyası ve aynı yönde uzanan paralel derelerin varlığının kullanım sularının bertaraf edilmesi için uygun yerler olduğunu belirtmektedir. Buna göre şebeke önerilen büyük yol hatlarını takip etmelidir; aynı şekilde suyun dağıtımı ve kirli suların defedilmesi için de bu rotalar kullanılmalıdır. Üzeri kapatılacak dereler için ise dört metre genişliğinde iki metre derinliğinde bir hat inşa edilmelidir. Bu ölçüler belirlenirken derenin üzerinden geçecek olan yolun en geniş kısmı dikkate alınmalıdır. Erzurum'un ağır kış koşullarını dikkate alan proje ve uygulamalar yapılmalıdır.

Yangın Hizmetleri

Plan su dağıtım şebekesi üzerinde her 200 metrede bir yangın vanaları konulması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca kentte 2 itfaiye birimi kurulması önerilmiştir. *Merkez itfaiye*, Cumhuriyet Caddesi'nin güney köşesinde yeni belediye meydanının doğusunda yer alacak şekilde düşünülmüştür. Bu şekilde idari merkeze, hükümet caddesine ve güneydeki mahallelere (güney-batı ve güney-doğu) yakın olması sağlanacaktır. *Gölbaşı pazarı itfaiyesi* ise kuzeyde, sanayi ve demiryolu bölgelerine yakın bir alanda planlanmıştır. İstasyon ve batı mahallelerine yakın bir şekilde hizmet verecektir.

Hamamlar

Plan, halk sağlığı gibi konularda kentin genel anlamda iyileştirilmesi için yerel hamamların korunması ve ek iyileştirmeler yapılmasını önermektedir. Buna göre kentte rağbet gören sıhhi müesseselerden olan hamamların yavaş

yavaş modernleştirilmesi planlanmıştır. Özellikle Murat Paşa camisinin güneyinde, planın önerdiği yollar nedeniyle yapılacak çalışmalar kapsamında Kum dere üzerindeki hamamların ıslahı önerilmiştir.

Mezarlıklar

Plan döneminde kent içindeki mezarlığın kullanılamaması kent dışında yeni mezarlık yapılmasını gerekli kılmıştır. Bugünkü Gümüşlü Kümbet Sokak'ın bulunduğu bölgede önerilen ilk mezarlık alanı kentten uzakta ve genişleme potansiyeli olması ile öne çıkmaktadır. İstanbul kapının kuzeyinde ve yeni düşünülen sanayi bölgesinin kenarında ise Erzurum'un ikinci mezarlığı önerilmiştir. Bu iki mezarlık alanının kentle ilişkisinin düzenlenmesi için kavak ve akasya ağaçlarından oluşturulacak yeşil perde ile çevrilmesi önerilmiştir.

Sonuç

Erzurum'un kent merkezini şekillendiren ilk plan, bu çalışma kapsamında detaylarıyla incelenmiştir. Günümüz Erzurum'unun merkezi iş alanı ve yakın çevresi, Lambert planının tüm kentsel alanını oluşturmaktadır. Bu nedenle, kentin günümüzdeki çekirdek alanının oluşumunda Lambert planın oynadığı rol tartışılmıştır.

Planda önerilen fonksiyonlar ve yer seçimleri, Anadolu'nun Cumhuriyet dönemi kalkınma hamlesinde öne çıkan bir sanayi kenti yaratma hedefine uygun yöntemler geliştirildiğini göstermektedir. Kentin üst formu belirlenirken "Sanayi Kenti" (Tony Garnier) modeline uygun olarak modernist anlayış çerçevesinde hareket edildiği anlaşılmıştır. Endüstriyel büyüme modeli Erzurum'un kentsel gelişme modeli olarak önerilmiştir. Bu çerçevede Erzurum bir sanayi kenti olarak planlanmış ve sanayinin ihtiyaç duyduğu başlıca kullanım alanları olan tren istasyonu, işçi konutları ve transit ulaşım bağlantıları önerilmiştir.

Kentin geneline bakıldığında, plan yerleşik dokuyu iyileştirmekte, sağlıklı hale getirmekte ve sosyal donatılarla süslemektedir. Gelişme alanlarında ise düzgün formlar oluşturulmuştur. Fransız şehircilik ekolüne uygun olarak simetri, kent içinde büyük yeşil alanlar bırakılması, yeşil kemer uygulamaları, aks oluşturan yollar, sokak, konut ve kamusal alanlarda uygun drenaj sistemleri, araca uygun ticari sokak tasarımları Erzurum da gözetilmiştir. Aynı şekilde kent genelinde sanayi gelişimi ile kültürel unsurların dengeli bir

şekilde ele alındığı anlaşılmaktadır (Pinon ve Prost, 2010; Benevelo, 1977; Bil-sel, 1996; 2009; 2010; Underwood, 1991; Wright, 1987). Lambert planı, Avrupa kentlerinin temel özelliği olan düzgün geometri (Günay, 2005, s.115) kentsel dokuları üç bölgede oluşturmayı önermiştir. Bu bölgeler İstasyon ve Devlet mahalleleri ile Cumhuriyet Caddesidir. Plan, Erzurum'un bugünkü kent merkezini şekillendiren temel unsurları tanımlamış ve koruma altına almıştır. Cumhuriyet Caddesi, istasyon alanı, istasyon mahallesi, Gürcükapı, Mahallebaşı ve Gölbaşı ticari merkezleri, Taş Mağazalar Caddesi, kale surlarının yola dönüşümü, ring sistemi, aks yolları, çevre transit yolları ve idari bölge bu unsurları oluşturmaktadır. Bununla birlikte, planda önerilen ve kentsel yaşam kalitesi açısından çok önemli olan İç kale ile Yakutiye medresesi arasındaki merkezi park, kenti çevreleyen yeşil bir sistem, mahalle bahçeleri ve kültür merkezleri, sanat atölyeleri, sanayi alanı, çocuk oyun alanları ve spor alanları dahil olmak üzere çeşitli konut bölgeleri gibi kararlar uygulanmamıştır. Ne yazık ki, Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen modernizm temelli kent anlayışı ve hayali, uygulanmayan plan önerileri nedeniyle sınırlanmıştır. Bu durumun önemli bir nedeni, toplumsal değişim için önerilen faaliyet (kültür merkezleri, yeşil alanlar, atölyeler, mahalle bahçeleri vb.) ve düzenlemelerin (tarihi ve estetik değerlerin ulaşılabilir ve kullanılabilir hale getirilmesi vb.) uygulanamamasıdır. Bu uygulamaların çoğu kamulaştırma gerektirmektedir ve dönemin ekonomik ve siyasi koşulları nedeniyle uygulaması oldukça zordur. Öte yandan yaşanabilirliği artırmak ve planın ana hedeflerini gerçekleştirmek adına ulaşım gibi bazı plan kararlarının uygulanmasına öncelik verildiği görülmüştür. Diğer plan kararlarının ise sonraki planlama döneminde değiştiği anlaşılmaktadır.

Planlama kararlarının ve bunların kentsel mekanların oluşumuna etkilerinin bu çalışma kapsamında ortaya çıkarılması, sadece Erzurum'da değil, Türkiye kent planlama tarihi açısından da gelecek araştırmalara yön verecek önemli bir girdi oluşturacaktır.

Extended Abstract

Lambert's Erzurum Plan

Erzurum is one of the cities, whose modernization and economic development is aimed in the first years of the Republican period and urban development plan has been made in parallel with this aim. The Lambert plan as the first urban development plan of Erzurum was made by the French Planner J. H. Lambert in 1939 and formed the core of the city. The plan has not been revealed up to this date and its structural configuration has not been detailly discussed yet. The plan had formed the development of urban area in Erzurum between 1939 and 1957. With the help of this plan, irregular, unplanned and unscheduled urban development activities handled between 1923 and 1939 in Erzurum become organized and the lines of streets, sewage and infrastructure facilities has been improved. In this study, Lambert Plan and its report as the first planning experience of Erzurum has been explored and examined. Also, effects of Lambert plan on urban order of central area in the city and the level of implementation have been examined. The present state of urban areas has been questioned in the context of this plan, and urban developments that do not comply with the plan have been revealed. In the scope of the study, the effects of the plan on today's settlement characteristics of Erzurum were examined. Firstly, the characteristics of the pre-planning period were explained in order to evaluate the general conditions in Erzurum affecting Lambert's decisions. The Lambert plan was then analyzed within the urban land uses (transportation, commercial areas, housing, green areas, conservation areas, new regions and industrial districts) in terms of today's spatial organization. The findings revealed that the main elements forming the present city center were inherited from this plan. These are Cumhuriyet street, train station area, station district, Gürcükapı, Mahallebaşı and Gölbaşı commercial centers, Taş Mağazalar street, transformation of castle walls to the roads, ring system (mostly), axle roads (mostly), environmental transit roads and administrative region (Devlet Mah.). The spatial configuration of the Republican ideology is tried to be established through the plan. However, unimplemented aspects of the Lambert plan (the central park between the inner castle and the Yakutiye madrasah, the green system surrounding the

city, neighborhood gardens and cultural centers, artisans' workshops, industrial area, children's playgrounds and sporting areas, and different residential areas of the city) showed that modernized urban environment and desired modern urban life could not be created in Erzurum. All these points indicate that the Lambert Plan is very important in terms of spatial planning history of the Erzurum.

Kaynakça/References

- Benevelo, L. (1977). *History of modern architecture: The tradition of modern architecture*. The MIT Press, Cambridge.
- Bilsel, C. (1996). Ideology and urbanism during the early republican period: Two master plans of İzmir and scenarios of modernization. *METU Journal of Faculty of Architecture*, 16(1-2), 13-30.
- Bilsel, C. (2009). İzmir'de Cumhuriyet dönemi planlaması (1923-1965): 20. yüzyıl kentsel mirası. *Ege Mimarlık*, 4(71), 12-18.
- Bilsel, C. (2010). Henri Prost'un İstanbul planlaması (1936-1951): Nazım planlar ve kentsel operasyonlarla kentin yapısal dönüşümü. P. Pinon, & C. Bilsel içinde, *İmparatorluk başkentinden Cumhuriyet'in modern kentine: Henri Prost'un İstanbul planlaması (1936-1951)*.
- Çabuk, S. (2012). Kayseri'nin Cumhuriyet dönemindeki ilk kent düzenlemesi: 1933 Çaylak Planı. *Metu JFA*, 29(2), 63-87.
- Çetin, S. (2012). Geç Osmanlıdan erken Cumhuriyete İç Batı Anadolu'da kentsel yapının değişimi: Manisa, Afyon, Burdur ve Isparta kentleri üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *METU JFA*, 29(2), 89-126.
- Doğanay, H. (1983). *Erzurum'un şehrsel fonksiyonları ve başlıca planlama sorunları*. Yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.
- Dursun, D. (2020). Erzurum'un ilk planlama deneyimi: 1939 Lambert planı. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 35(4), 1877-1896.
- Günay, B. (2005). Ankara çekirdek alanının oluşumu ve 1990 Nazım Planı hakkında bir değerlendirme . T. Şenyapılı içinde, *Cumhuriyet'in Ankara'sı* (s. 61-118). ODTÜ Geliştirme Vakfı.
- Keskinok, Ç. (2010). Urban planning experience of Turkey in the 1930s. . *METU JFA*, 27(2), 173-188.
- Küçükuşurlu, M. (2011). *Erzurum belediyesi tarihi 1, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e (1866-1930)*. Dergah Yayınları.
- Lambert, J. (1941). Erzurum'un urbanizm planı 1939. *Belediyeler Dergisi*, 65, 39-59.
- Pinon, P. (2010). Henri Prost: From Paris and Rome to Morocco and Istanbul. P. Pinon, & C. Bilsel içinde, *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması*. (s. 15-49). İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

- Underwood, D. (1991). Alfred Agache, French sociology and modern urbanism in France and Brazil . *Journal of the Society of Architectural Historians*, 50(2), 130-166.
- Ünlü, T. (2007). Mersin'in mekânsal biçimlenme süreci ve planlama deneyimleri. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 22(3), 425-436.
- Wright, G. (1987). Tradition in the service of modernity: Architecture and urbanism in French Colonial Policy, 1900-1930 . *The Journal of Modern History*, 59(2), 291-316.

Doğan Dursun

Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde doçent olarak görev yapmaktadır. 2001 yılında Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi(GÜMMF) Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden lisans derecesi, 2011 yılında da Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde doktora derecesini almıştır. Çalışma alanları iklim duyarlı kent planlama ve tasarım, iklim değişikliğine uyum, kent iklimi, mikroiklim ve mikroiklim simülasyonlarıdır.

Doğan Dursun, has been an Associate Professor in the Department of City and Regional Planning at Ataturk University and has been a member of the Faculty of Architecture and Design since 2012. He received a B.S. degree in the same department at Gazi University and an PhD degree in City and Regional Planning Department at Middle East Technical University (METU). His research interests in city planning include climate sensitive urban planning and design, climate change urban adaptation actions, digital simulation and mapping of urban environment under different conditions.

E-posta: dogan08@gmail.com

Türk Yerel Yönetim Yapısında Kırsal Mahallelerin Sorunları

*

Ayşe Çolpan Kavuncu¹
ORCID: 0000-0002-2201-6594

Öz

1970'lerden itibaren ortaya çıkan yerleşme bağlamında metropollerdeki yerel yönetim yapısının nasıl olması gerektiği önemli bir tartışma alanı haline gelmiştir. İlk yıllarda, tercihen çok aktörlü/parçalı bir yerel yönetim kademelenmesi öne çıkarken; kısa süre içerisinde yönetişimin bu temel anlayışı yerini tek ya da iki kademeli daha büyük ölçekli yerel yönetim yapısı ortaya koymayı amaçlayan yerel yönetimleri birleştirme/bütünleştirme anlayışına bırakmıştır. Türkiye de 1980'lerin başında ortaya koyduğu ilk büyükşehir belediye kanunundan itibaren tercihini yerel yönetimlerin birleştirilmesi/bütünleştirilmesinden yana kullanmıştır. Aralık 2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı kanun ile bir kez daha büyükşehirlerde konsolidasyon gerçekleştirilmiş ve büyükşehirlerde kırsal yerleşim alanları (köy), büyükşehir belediyelerinin yetki alanlarının il sınırına kadar genişletilmesiyle kentsel yerleşim alanlarına (mahalle daha sonra kırsal mahalle) dönüştürülmüştür. Bu makalede, Türkiye'de büyükşehirlerdeki kırsal yerleşim alanlarının kentsel alanlarla birleştirilmesi ve bu dönüşümün yarattığı sorunlar tartışılmaktadır. Özellikle kırsal mahallelerin tüzel kişiliklerini kaybetmesi, ekonomik stratejilerin değişmesi ve kamusal hizmetlere ulaşımın zorlaşması gibi sorunlar vurgulanmaktadır. Ayrıca, kırsal alanların tespiti meselesi ve bunun sağlıklı bir şekilde yapılması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bu süreçte kullanılan Mekânsal Adres Kayıt Sistemi'nin (MAKS) önemi belirtilirken, uluslararası düzeyde karşılaştırmaların yapılabilmesi için standart bir modelin kullanılmasının iç politika yapım sürecinde yetersiz kalabileceği vurgulanmaktadır. Bu nedenle her ülkenin kendi koşullarına uygun ek kriterler kullanması gerektiği ifade edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Yerel yönetim konsolidasyonu, kırsal mahalle, kırsal alan, 6360 sayılı kanun, kamu politikası

¹ Doç. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: akavuncu@gmail.com

The Problems of Rural Neighborhoods in Turkish Local Government Structure

*

Ayşe Çolpan Kavuncu¹
ORCID: 0000-0002-2201-6594

Abstract

Since the 1970s, the issue of decentralization in urbanization has been a subject of debate, particularly in the context of local governance structures within metropolitan areas. Initially, there was a preference for a decentralized multi-actor approach. However, this evolved towards the consolidation and integration of local governments, aiming for larger-scale, single or two-tiered governance structures. Turkey followed this path, starting with its first metropolitan municipality law in the early 1980s. Law No. 6360 in December 2012 further implemented consolidation in Turkish metropolitan areas, transforming rural settlements into urban neighborhoods under the jurisdiction of metropolitan municipalities. This article delves into the merger of rural settlements with urban areas in Turkish metropolitan municipalities and the resulting challenges. It highlights issues such as the loss of legal identity for rural neighborhoods, shifts in economic strategies, and difficulties accessing public services. The article stresses the importance of accurately identifying rural areas and the need for a sound process in doing so. While recognizing the significance of the Spatial Address Registration System used during this transformation, it suggests that a one-size-fits-all international comparison model may be insufficient for domestic policy-making. Thus, it advocates for each country to establish tailored criteria based on its unique circumstances.

Keywords: Local government consolidation, rural neighborhood, rural area, Law No. 6360, public policy

---

¹ Assoc. Prof., Ankara Yildirim Beyazıt University, Faculty of Political Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: akavuncu@gmail.com

Giriş

Devletin yeniden ölçeklendirilmesi bağlamında metropol kentlerde gerçekleştirilen yerel yönetimleri güçlendirme amaçlı birleştirme süreci olarak tanımlanan yerel yönetimlerin konsolidasyonu, yerelde ve merkez-yerel arasında politik gücün ve otoritenin sürekli yeniden yapılandırılarak yeniden üretilmesine sebep olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında esasında sadece Türkiye’de değil farklı ülkelerde de son dönemde yoğun bir şekilde gerçekleştirilen konsolidasyonun temel gerekçeleri arasında neoliberal dönemde parçalanmış, dağınık büyük kentlerin, hizmet üretiminde ölçeksizlik, hizmet koordinasyonunda eksiklik, mali eşitsizlik yarattığı ve bu parçalanmış yapının asgari düzeyde bile hesap verebilirliğe engel olduğu gibi iddialar yer almaktadır. Bu gibi gerekçeleri öne süren farklı kentsel kuramlar, ideal bir kentsel rejim yaratmanın yolunun ancak sürekli bir konsolidasyon süreci ile mümkün olabileceğinin (Kavuncu, 2017) altını çizmekte ve metropolitan kentsel alanlarda yerel yönetimlerin tek veya iki kademeli birleşik/bütünleşik bir yönetim yapısına kavuşmalarının önemini vurgulamaktadırlar.

Aralık 2012 tarihli 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile büyükşehirlerde, büyük ölçekli tek/iki kademeli yönetim biçiminin benimsenmesi; diğer bir deyişle bütünleştirme sürecinin yaşanması, Türkiye’de yerel yönetimlerin konsolidasyonu konusunu daha fazla tartışılır hale getirmiştir. 6360 sayılı kanunun en önemli etkilerinden bir tanesi, ülkemizde aslında eskiden beri tartışılmalı fakat şu anda daha da karmaşık bir duruma dönüşen kırsal-kentsel alan ve bunların sınırlarının tespiti sorunudur. İki kademeli (büyükşehir ve ilçe belediyesi) olarak kurulan ve işleyen mevcut büyükşehir belediyesi modelinde, yeni büyükşehir belediyesi sınırları içinde kalan 1.076 belde belediyesi ile 16.480 köy tüzel kişiliğini kaybetmiş ve mahalleye dönüşmüştür. Böylece, TÜİK verilerine göre 2012 yılında %77,3 olan Türkiye kentsel nüfus oranı 2013 yılında %91,3’e çıkmıştır (Yoloğlu ve Zorlu, 2020, s. 147).

Büyükşehirlerde, sosyolojik olarak “kırsal” olmaya devam eden birçok yerleşim alanı, kentsel alanlarla aynı idari statüye tabi olarak belediye tarafından kentsel hizmet sunulan alanlara dönüşmüştür. Yaşanan deneyimlerin özellikle kırsal yaşam alanlarında yarattığı sorunlar 10 yıldan daha az bir süre içerisinde görünür hale gelmiştir. Bu sorunları çözebilmek adına Nisan 2021’de gerçekleştirilen düzenlemeyle Türk Kamu Yönetiminde “*kırsal mahalle*” olarak adlandırılan yeni bir birim ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda makalenin amacı, özellikle

6360 sayılı kanun ile başlayan yerel yönetim konsolidasyon (birleştirme) sürecinin ve ardından oluşturulan kırsal mahalle biriminin kırsal yaşam alanlarında yol açtığı sorunlar üzerine bir tartışma yürütmektir.

1. Türkiye’de Büyükşehir Yönetiminin Kuramsal ve Yasal Gelişimi

Türkiye’de 1950’lerle başlayan hızlı iç göç, kentleşme düzeyini arttırırken; büyük kentler gerçeğini de doğurmuştur. Büyük kentlerde ortaya çıkan dengesiz ve çarpık kentleşme, göç kaybeden ve göç alan kentler arası dengesizlik, bölgesel eşitsizlik ve kentsel/bölgesel kalkınma gibi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Türkiye’de refah devleti döneminde, temel olarak merkezi devletin mali ve teknik desteğiyle, merkezi planlama çerçevesinde kentsel ve bölgesel kalkınmaya yönelik adımlar atılmıştır. 1970’lerden sonra ise; refah devleti anlayışının sonunun gelmesi, liberalleşme süreci ve bunun bir uzantısı olarak merkezi yönetimin ağırlığı yerine daha desentralize olmuş bir yönetim sistemi anlayışı ortaya çıkmıştır (Eraydın, 2008, s.33). Böylece yerel aktörlerin merkezi bir rol üstlendiği yeni bir yerel kalkınma paradigmasıyla, kentlerin gerek ülke içinde gerekse de ülke dışında rekabet edebilirliklerini arttırma amaçlanmıştır.

1970’lerle beraber aslında Türkiye’de değil tüm dünyada yaşanan yerleşme ve adem-i merkezîyetçi politikalar, yerel ekonomik kalkınma noktasında yeni bir soruyu beraberinde getirmiştir: *kendi potansiyelleri ve aktörleriyle kalkınmalarını sağlamaya çalışan kentlerin yönetsel yapıları nasıl olmalıydı?* Yanıtlar ise teorik bakış açılarına ve dönemin paradigmasına uygun bir şekilde iki zıt seçenek arasında yoğunlaşmıştır: (a) parçalı ve çok aktörlü yerel yönetim veya; (b) verimlilik ve etkinliği sağlama hedeflenen ve finansal olarak maliyeti düşürmesi olası olan tek veya iki kademeli bir yönetim ölçeği (Amin&Thrift, 1994; Tiebout, 1956). Türkiye, henüz 1980’lerdeki ilk büyükşehir düzenleme çabalarında tercihini birleştirme/bütünleştirme stratejisinden yana yaptığını gösteren kararlar almıştı. 2000’li yıllarda gerçekleştirilen yerel yönetim reformları ve bunun nihai uzantısı olan 6360 sayılı kanun, bu anlamda bu tercihin en son ve somut durumunu ortaya koymuştur. Esasında yerel yönetimleri birleştirme/bütünleştirme süreçlerine dair, uluslararası literatürde hem teorik hem de pratik birçok tartışma ve çalışma söz konusudur. Teorik düzeyde özellikle ölçek ekonomisinin kamu hizmetinde verimliliği sağlama açısından rejim teorisi, yeni bölgeselci anlayış, kurumsalcı anlayış gibi yaklaşımlar (C. Stone, 1989; C. Stone, 1993; Amin, 1999; Amin&Thrift, 1994 (a); Amin&Thrift, 1994 (b); Lightbody, 2009; Raco, 1998;

Raco 1999) konsolidasyonu savunurken; parçalanmış bir yerel yönetim sisteminin demokrasi ve temsiliyeti arttırdığı gerekçesiyle özellikle kamu seçimi teorisi, yönetim (Charles M. Tiebout, 1956; Ostrom, 1975) gibi yaklaşımlar ise konsolidasyon sürecine karşı çıkmaktadırlar (Savitch ve Vogel, 2000; Savitch ve Vogel, 2004; Rogers ve Lipsey, 1974; Miller&Miranda, 1995).

Türkiye’de 1984’ yılında 195 sayılı KHK ve daha sonra 3030 Sayılı Kanun ile Büyükşehir Belediyeleri kurulmuştur (Adıgüzel&Tek, 2014: 75). Ardından, 2000’lerde kamu yönetimi reformunun önemli bir parçası olarak yerel yönetim reformlarıyla, 5393 Sayılı yeni Belediye ve 5216 Sayılı yeni Büyükşehir Belediye Kanunları ile belediyelerin özellikle de büyükşehir belediyelerinin yetkileri arttırılmıştır. Böylece Türkiye’deki ilk büyükşehir belediyeleri 1984 yılı Ocak ayında çıkarılan 2972 sayılı kanun ve Mart ayında çıkarılan 195 sayılı kanun hükmünde kararname uyarınca üç büyük kentte kurulmuştur. 1986-1988 döneminde beş büyükşehir belediyesi daha kurulmuştur (Adana, Bursa, Gaziantep, Konya ve Kayseri). 1993 yılına gelindiğinde yedi büyükşehir belediyesi daha kurulmuştur (Antalya, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Mersin, Kocaeli ve Samsun) (Çınar, Duru, Çiner ve Zengin, 2013). Adapazarının da 593 sayılı KHK ile 2000 yılında büyükşehir olmasıyla (İzci ve Turan, 2013, s. 123) 2000’lerin başına kadar Türkiye’de toplam 16 Büyükşehir Belediyesi kurulmuştur.

Türkiye’de günümüz Büyükşehir modelinin şekillenmesinde ilk önemli adım ise, 2003’teki 5019 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile büyükşehir belediyelerinin sınırları genişletilmesi olmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2023). Ardından 1984 yılından beri geçerli olan 3030 sayılı Kanun, 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı yeni Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. 5216 Sayılı Kanun, -ilk başta- üçlü kademelenmeye dayalı (büyükşehir belediyesi, BŞB ilçe belediyesi ve ilk kademe belediyesi (eski adıyla alt kademe)) büyükşehir belediyesi yönetim sistemini sürdürmeyi öngörmüştür. İlk defa nüfus şartını getiren ilgili Kanuna göre, belediye sınırları içinde nüfusu 750.000 olan il belediyeleri, büyükşehir belediyesi olabilecektir. Son olarak bu kanunla ilk defa İstanbul ve Kocaeli’nde Büyükşehir Belediyesinin idari sınırları il sınırlarına genişletilmiştir (Kara&Ezin, 2022: 143).

Büyükşehir yönetiminden bütünşehir anlayışına doğru gidilen süreçte ikinci önemli düzenleme 22.03.2008 tarihinde 5747 sayılı kanun (Resmi Gazete, 26824, 22 Mart 2008) ile gerçekleştirilmiştir. Bu düzenleme ile Büyükşehir Belediye Kanununda değişiklik yapılarak büyükşehir belediyelerinde ilk kademe

belediyeleri kaldırılmıştır. Söz konusu ilk kademe belediyeleri, “ya ilçe teşkilatı kurularak ilçe belediyesine dönüştürmüş yahut da mevcut bir ilçe teşkilatının mahallesi halini almıştır. Buna göre, büyükşehirlerdeki toplam 283 ilk kademe belediyesi kaldırılmıştır” (Kılınc, 2010: 74). Diğer bir deyişle 5747 sayılı Kanun’la büyükşehir belediyeleri iki kademeli sisteme geri dönülmüştür.

Son olarak, 2013 yılında 6360 Sayılı “14 İlde Büyükşehir Belediyesi ve 27 İlçe Kurulması hakkında düzenlenen kanun” (Resmi Gazete, 28489, 6 Aralık 2012) ile 14 yeni büyükşehir kurulmasına; bütün büyükşehirlerde, büyükşehir belediyesinin yetki alanının il sınırına kadar genişletilmesine; belirli ilçe ve köylerin kapatılmasına; büyükşehir olma kistası sadece nüfus esasına çekilerek, il sınırları dahilinde toplam 750.000 nüfusa sahip tüm illerde büyükşehir belediyesi kurulmasına karar verilmiştir. Böylece eski 16 büyükşehir belediyesine ek olarak 14 yeni büyükşehir belediyesi (Şanlıurfa, Hatay, Manisa, Balıkesir, Kahramanmaraş, Van, Aydın, Denizli, Tekirdağ, Muğla, Mardin, Malatya, Trabzon, Ordu) daha kurulmuştur. Kısaca günümüzdeki Büyükşehir Belediye Modeli, 1984, 2003/2004, 2008 ve 2012/2013 olmak üzere dört aşamadan geçerek bugünkü halini almıştır.

6360 sayılı kanun ile büyükşehir belediye sınırlarının il sınırlarına genişletilmesi sonucu büyükşehir belediyelerinin sorumluluk alanı artık yalnızca kent merkezleri değil tüm il sınırları haline getirilmiştir. Yine ilgili kanun ile Büyükşehir belediyelerindeki ilçelerin mülki sınırları içindeki toplam 16.480 köy ve 1.076 belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmış ve mahalleye dönüştürülmüşlerdir. (Üçer, Yenigül, Varol, 2014, s.37). Artık yetki alanı artık büyükşehir belediyeleri ile aynı olan İl Özel İdareleri, 30 Büyükşehir’de kaldırılmıştır. Böylece, büyükşehirlerde kırsal alanlar, uzun zamandır bu alanlara hizmet götüren İl Özel İdareleri yerine Büyükşehir ve İlçe belediyelerinden hizmet almaya başlamışlardır. İl Özel İdareleri yerine valiye bağlı Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı (YİKOB) adıyla yeni bir yapı oluşturulmuştur (Resmi Gazete, 29934, 30 Aralık 2019 2023). Büyükşehir belediye sınırlarının ilin mülki sınırı olmasıyla hizmet sunumunda kır-kent ayrımı ortadan kalkmıştır. Büyükşehir sınırları içerisinde kalan ve mahalleye dönüştürülen kırsal alanlardaki sakinler için bir kolaylık sağlaması bakımından ilgili Kanun bir geçiş dönemi öngörmüştür. Öncelikle, çeşitli vergi muafiyeti ve tarife indirimi tanınmıştır.

Büyükşehirlerde mahalleye dönüşen kırsal alanlarla ilgili ikinci önemli düzenleme, Ekim 2020’de resmi gazetede yayımlanan 7254 sayılı “Kamu Malı Yönetimi Ve Kontrol Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”a (Resmi Gazete, 31276, 16 Ekim 2020) uygun olarak 15

Nisan 2021 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın doğrudan kırsal mahalleleri düzenleyen Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2023, Resmi Gazete, 31455, 15 Nisan 2021) ile gerçekleştirilmiştir. Bu düzenleme ile büyükşehir belediyesi sınırları içinde köy veya belde belediyesi iken mahalleye dönüşen yerleşim alanları kırsal yerleşim özelliği taşıyorsa, *kırsal mahalle* statüsüne kavuşabilecektir. Yönetmelik, kırsal alanların tespitine dair belirli hususlara dikkat çekmiş; ayrıca, bir yerleşim alanının kırsal mahalle olmasına karar verme yetkisini büyükşehir belediyesine tanımıştır. Ayrıca tamamı kırsal mahalle olarak tespit edilmeyen diğer mahallelerde de 10 bin metrekareden az olmamak kaydıyla *kırsal yerleşik alan* belirlenebilmektedir. Yönetmeliğe göre kırsal yerleşik alanlar, bir mahallenin veya birden fazla mahallenin bir kısmını içeren yerlerinde tespit edilebilecektir.

6360 sayılı kanun ile büyükşehirlerimiz sınırları içerisinde kalan eski haliyle köy bugünkü haliyle "kırsal mahalle"lerde idari ve mali yapıdan, temsil ve katılıma, personel yapısından, hizmet sunumuna, imar ve planlama düzeyine kadar birçok alanda önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Söz konusu değişiklikleri ve bunların yarattığı sorunları birkaç başlık altında toplamak mümkündür.

2. "Kırsal Alan"ın Tanımına ve Tespitine Yönelik Sorunlar

Türk Dil Kurumu'na göre, köy, belediye teşkilatına sahip olmayan, ortak veya özel malları bulunan, nüfusu 2.000 den aşağı olan, genellikle tarımsal alanda çalışılan yerleşim birimleri olarak tanımlanırken; mahalle ise, bir şehrin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün en az 500 nüfusa sahip parçası olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar buradaki tanımda mahallenin bir köyün parçası olabileceği belirtilmişse de, tarihsel olarak, mahalle kentin bir parçası olagelmiştir (Küçük, 2022, 2166). Dolayısıyla "kırsal mahalle" ifadesi ile biri kırsal alana biri kentsel alana ait iki kavram eklektik bir şekilde birleştirilmiştir. Daha da önemlisi, 6360 sayılı kanun ile mahalleye dönüştürülen köyler kaybettikleri tüzel kişiliklerini "kırsal mahalle" olarak yeniden kazanamamaktadırlar. Dolayısıyla bugün geldiğimiz noktada, Türk idari yapısında, yerel bir birim mi merkezi bir birim mi olduğu belli olmayan mahalle ile bir de kırsal mı kentsel mi olduğu belli olmayan "kırsal mahalle" birimi ortaya çıkmıştır.

6360 sayılı kanun ile birçok belde belediyesi ve köyün tüzel kişiliği ortadan kaldırılarak bir anda mahalleye dönüştürülmüş ve böylece günümüzde kentte yaşayanların ülke toplam nüfusuna oranı % 93'e ulaşmıştır (TÜİK,

2020). 30 büyükşehir belediyesinin sınırları içinde ikamet eden nüfusun tamamı (toplam nüfusun %80'i), kent nüfusu kabul edilirken; sadece diğer 51 ilin (toplam nüfusun %20'si) kırsal alanları, idari bakımdan kırsal nüfus oranını temsil etmektedir (Taşkan, Görmüş, 2022, s. 162). Türkiye’de kırsal alanların tespitine dair, 11. Kalkınma Planı’ Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda şu tespit yapılmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 44): “... 6360 sayılı Kanun sonrasında “kırsal alan” tanımına göre toplanan istatistikler konusundaki belirsizlikler artmıştır. Kırsal alan istatistiklerinin üretilmesi konusundaki belirsizliklerin yanı sıra, kırsal kalkınma göstergelerinin tam olarak yer aldığı bir veri tabanının olmaması kırsalla ilgili mevcut durumun değerlendirilmesini güçleştirmektedir”.

Diğer taraftan, kırsal mahalle ile ilgili yönetmelik incelendiğinde kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan olarak iki yeni statüden bahsedildiğini ve bunların tespitine yönelik yeni birtakım unsurların belirtildiğini söylemek mümkündür. İlgili yönetmeliğin 4. maddesine göre bir yerin kırsal mahalle olarak tespit edilebilmesi için kırsal yerleşim özelliğinin devam edip etmemesi, şehir merkezine olan uzaklık ve ulaştırma durumu, belediyelerin yol, su, atık su, katı atık, toplu taşıma gibi hizmetlerinden en az birine erişebilme imkânına tam kapasitede ulaşabilip ulaşamaması, mevcut yapılaşma durumunun kırsal niteliğinin devam edip etmemesi, imar mevzuatı uyarınca yerleşik ve gelişme alanları içinde olup olmaması, sosyo-ekonomik olarak; kırsal nüfus oranının yüksek olması, yüzölçümünün önemli bir kısmını tarım, orman, mera, yaylak ve kışlak arazilerinin oluşturması, tarımsal üretimin, hayvancılık ve orman faaliyetlerinin başlıca geçim kaynağı olarak tespit edilmiş olup olmaması hususlarından en az birine sahip olması gerekmektedir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021). Görüldüğü gibi “kırsal”ın niteliğine dair net tanımlar yapılmamış; kriterler muğlak kalmış; bir anlamda takdir yetkisini idari otoriteye bırakmıştır.

Ancak Türkiye’de “kırsal alan”ların tespiti meselesi söz konusu “Kırsal mahalle”ye dair düzenleme ve hatta 6360 öncesinde de önemli bir sorun alanıydı. Türkiye’de kırsal yerleşim alanları tarihsel olarak iki kıstas üzerinden şekillenmiştir: (a) nüfus kriteri; (b) idari statü ölçütü (Yılmaz, 2019). Günümüzde Türkiye’de kırsal politikanın çerçevesini Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS) 2007-2013, 2014-2020 ve 2021-2023 belgeleri belirlemektedir. Dolayısıyla kırsal alan tanımı da açık veya dolaylı olarak UKKS belgelerinde ifade edilmektedir. Özellikle 6360 sonrası ortaya çıkan, yukarıda da üzerinde durulduğu gibi, idari birimlerin gerçekliği yansıtmaması ile beraber, Türkiye’de çok hızlı ve yoğun bir şekilde kırsal alan tespitine yönelik çalışmalar

başlamıştır. Nihayetinde İçişleri Bakanlığının oluşturduğu Mekânsal Adres Kayıt Sistemi'ni (MAKS) kullanarak TÜİK tarafından istatistik üretilmesi amacıyla fiili kent-kır yapısını daha doğru yansıtan bir sınıflama yapılmıştır. Yeni kent-kır tanımı mahalle-köy düzeyinde üç sınıftan oluşmaktadır: Yoğun kent; orta yoğun kent; ve kır. Bu yeni sınıflama ile uluslararası standartlara uygun, sürdürülebilir bir yapının geliştirilmesi ve bu düzeyde istatistikler üretilmesi amaçlanmaktadır. Sınıflamada, Avrupa İstatistik Ofisi tarafından geliştirilen "Kentleşme Derecesi (Degree of Urbanisation-DEGURBA)" esas alınmıştır (TÜİK, Mayıs 2023).

Kırsal alan tanımının tek bir faktöre göre şekillendirmek yeterli olmamaktadır. BM Nüfus ve Konut Sayımlarına İlişkin İlkeler ve Tavsiyeler Revizyon 3 (UNSD 2017) kentsel ve kırsal alanlara ilişkin tek bir tanım ve model bulunmadığının altını çizmektedir. Söz konusu rapor, bazı ülkelerin "tarımla uğraşan nüfusun yüzdesi, yaşam alanlarında elektrik veya borulu suyun genel olarak mevcut olması ve tıbbi bakıma, okullara, dinlenme tesislerine ve ulaşım erişim kolaylığı" gibi ek kriterleri, politika yapım sürecinde önemli oldukları için kullanmak isteyebileceğini öne sürmektedir (UN Department of Economic and Social Affairs, 2017). Uluslararası düzeyde karşılaştırma yapabilmeyi sağlamak için standart bir model üzerinden sınıflandırma ve sınır tespiti yapmak anlamlı olmakla birlikte, bu tür bir model, iç politika yapım sürecinde özellikle kırsal kamusal hizmetlerde yerelliklerin özgünlüklerini gözardı etmeye sebep olmaktadır. Bu yüzden, özellikle kırsal kalkınmanın farklı kamu politika alanlarında farklı göstergelere dayanan kırsal alan tespitleri yapmak gerekmektedir.

3. Köy Tüzel Kişiliğinin Ortadan Kalkmasının İdari ve Temsili Sonuçları

Türkiye'de özellikle 1980'lerden sonra üstlendikleri sorumlulukları yerine getiremeyen birçok küçük yerel yönetim birimi kurulmuştur (Çınar, Duru, Çiner, Zengin, 2013, s. 81). Bunların tüzel kişiliklerine son verilmesi Türkiye'de eskiden beri farklı uzman ve akademisyenler tarafından öne sürülmüştür. Fakat 6360 sayılı Kanun'un bazı gerekçelere dayanarak birçok köy ve belediyenin tüzel kişiliğine son verme düzenlemesi birçok açıdan özellikle temsiliyet açısından sorunludur.

İlk olarak, köy tüzel kişiliklerinin, referandum benzeri bir süreçle halka danışılmadan doğrudan belediye meclisleri tarafından alınan kararlarla son verilmesinin Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartına da aykırıdır (Günel, Avtur, Dernek, 2014, s. 62-63). Yine 2021 tarihli Kırsal Mahalle Yönetmeliği

ile ilçe belediye meclisinin kararı ve teklifi üzerine büyükşehir belediye meclisinin en geç 90 gün içinde alacağı karar ile kırsal yerleşim özelliği taşıdığı tespit edilen mahallelere, *kırsal mahalle* statüsü verilmesi de aynı ilkeyi zedelemektedir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nun ilgili yönetmeliğe dair açıklaması (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Nisan 2021) incelendiğinde, büyükşehir belediye meclisine, ilçe belediyesinden gelen teklifi aynen veya değiştirerek kabul etme ya da reddedebilme hakkı tanındığı belirtilmektedir. Son karar, büyükşehir belediyesinindir. Dolayısıyla mahalleye dönüştürülen yerleşim yerlerine ve yönetim birimlerine bu süreçte söz hakkı tanınmamıştır.

Temsiliyet açısından en önemli sorunların başında, tüzel kişiliğe sahip köylerin tüzel kişiliğe sahip olmayan mahalleleri dönüştürülmesi gelmektedir. 442 Sayılı Köy Kanunu'nun 7. Maddesi Köy yönetimlerimizi 'Bir yerden bir yere götürülebilen veya götürülemeyen mallara sahip olan ve işbu kanun ile kendisine verilebilen işleri yapan başlı başına bir varlık' olarak belirtmektedir. Yani köy, tüzel kişiliğe sahip bir mahalli birim olarak yer alırken mahalleler yasa ile kurulmamaları, kamu tüzel kişiliklerinin olmayışı, kendilerine özgü bütçe ve personel bulunmayışı gibi özellikler ile köylerden ayrılmaktadır (Görgün, Yörür, 2017). Diğer bir deyişle binlerce belediyenin ve köyün mahalle yapılması sonucunda, o belde sakinlerinin doğrudan kendilerinin oluşumuna karar verdikleri meclisleri/karar organları kapatılmıştır (Ekinci, 2020: 780).

Ayrıca, 6360 sayılı kanun ile 2014 yılından beri Türkiye'de 30 büyükşehirde, yerel yönetim olarak büyükşehir ve ilçe belediyelerinin olması ve diğer elli bir ilde ise yerel yönetim olarak il özel idareleri, belediye ve köy tüzel kişiliklerinin Türk yerel yönetim yapısında ikili sistem yaratmıştır. Bunun ve köyler ile il özel idarelerinin tüzel kişiliğinin kaldırılması öncelikle anayasaya aykırılık iddialarını gündeme getirmiştir (Görgün, Yörür, 2017, s.16). Yeni düzenlemenin temsiliyet açısından yarattığı bir diğer durum ise, kent merkezinden uzakta yaşayan, merkezle ilişki içinde olmayan kırsal kesim sakinlerinin, metropoliten kentin/anakentin karar organlarının oluşumunu ve temsiliyetini belirlemekte olmasıdır (Akıllı, Özasan, 2015, s. 167).

Bu sorunların tamamı, esasında içeriği belirsiz olan kırsal mahalle düzenlemesi ile de devam etmektedir. Nitekim, kırsal mahallenin bir yönetim birimi olarak mahalleden herhangi bir farkı yoktur. Sonuçta, 6360 sayılı kanun ile başlayan büyükşehirlerde kırsal alanın tüzel kişilik açısından siyasal ve yönetsel temsil gücünün zayıflaması gerçeği, 2021'deki kırsal mahalle düzenlemesi ile azalmamış; aynen devam etmiştir.

4. Ekonomi Açısından: Kentsel Vergiler ve Geçinme Stratejisi ile Kentsel Rantlar

Büyükşehirlerde önce mahalleye daha sonra kırsal mahalleye dönüşen yerleşim alanlarının sakinleri, söz konusu düzenlemelerin belki de en fazla ekonomik sonuçlarından etkilenmektedirler. İlk olarak, büyükşehirlerde birçok yeni vergi, harç ve mükellefiyetle karşı karşıya kalarak mali gücünün üzerinde bir hizmet bedeli ödemekle yükümlü hale gelen bu gruplar, aynı zamanda köy tüzel kişiliklerinin ortadan kalkması yüzünden ortak mal getirilerini de kaybetmişlerdir (Görgün, Yörür, 2017). Bununla beraber, istisnai durumlar, geçiş döneminde köylülerin zorlanmaması için ortaya konmuştur (Adıgüzel ve Tek, 2014). Bu istisnai muafiyetler ilk başta 5 yıl süre ile tanınırken, kırsal mahalle düzenlemesini ortaya koyan Nisan 2021 tarihli yönetmelik ile muafiyet ve istisnaların son durumuna göre tüzel kişiliği kaldırılan köylerde 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'na göre alınması gereken emlak vergisi ile 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu doğrultusunda alınması gereken vergi, harç ve katılım payları beş yıl süreyle alınmayacaktır. Ayrıca bu yerlerde içme ve kullanma suları için alınacak ücretin, beş yıl süreyle en düşük tarifinin %25'ini geçmeyecek şekilde belirlenmesi hükme bağlanmıştır (Yılmaz, Berber, 2020, s. 686; Çetin, Yılmaz, Eldem, 2016, s. 185; Kara, Ezin, 2022, s. 145; Erat, 2016, s. 95). Bununla birlikte, İstanbul ve Kocaeli BŞB dışında, büyükşehir belediyeleri, büyükşehir ilçe belediyeleri ve bağlı idareler yatırım bütçelerinin en az %10'u, on yıl süre ile bu Kanun kapsamında belediye sınırlarına dahil olan yerleşim yerlerinin altyapı hizmetleri için ayrılacak ve kullanılacaktır.

Kırsal alanda yaşayanların fiziksel mekan kullanım biçimleri ekonomik geçim kaynakları ile doğrudan ilişkilidir. 6360 ile kentsel mekana dönüşen kırsal alanlardaki hanehalkının geçim kaynaklarını doğrudan ya da dolaylı olarak olumsuz etkileyecek yeni durumlar ortaya çıkmıştır. Bu olumsuz durumların neredeyse tamamı, 2021 sonrası söz konusu mahalleler "kırsal mahallelere" dönüştükten sonra da, ilgili konularla ilgili herhangi bir düzenleme yapılmadığı için devam etmektedir. Yine, bu alanlarda rant ekonomisi yüzünden özellikle kent merkezlerine yakın ve tarımsal faaliyetlerin söz konusu olduğu kırsal arazilerin kentsel arazilere dönüşme ihtimali ve tehlikesi oldukça yüksektir. Ayrıca, kırsal mahallelerin sınırlarında kalan orman alanları ve arazilerinin koruması otomatik olarak ortadan kalkmaktadır. Yine ilgili kanunda yer alan tip proje uygulamalarının ise kentlerde rastlanan özensiz ve tek tip yapılaşmanın kırsal alanlarda da yöresel özellikler gözetilmeden yapılaşmaya gidebileceğine dair endişeler bulunmaktadır (Görür ve Yörür,

2017, s. 18). Her ne kadar büyükşehir ve ilçe belediyelerinin, tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabileceği hükmü 5216 sayılı Kanun'a eklenmiş olsa da bu genel ifade söz konusu olumsuzlukları ortadan kaldıracak nitelikte değildir.

Şüphesiz, büyükşehirlerde mahallelere daha sonra da kırsal mahallelere dönüşmekten dolayı bu kırsal alanlarda yaşayan hane halklarının yüz yüze kaldığı bu problemler beraberinde, söz konusu alanlarda kırsal kalkınma politikalarını daha hayati hale getirmektedir. Oysa bu alanlar "kent" sınırına dahil olduklarından beri, kırsal kalkınma uygulamalarından da yoksun hale gelmişlerdir. Örneğin, bu yerleşmeler KÖYDES kapsamından çıkmıştır. Aynı durum, Tarım ve Kırsal Kalkınma Destekleri ile AB fonlarının kullanım alanlarının belirlenmesi sürecinde de etkili olmuştur. (Gökyurt, Kindap, Sarı, 2015, s.23). Yine Türkiye'de kırsal alanlara içme suyu, kanalizasyon gibi kamusal altyapı hizmetleri 2005 yılından önce Köy Hizmetleri Genel Müdürlükleri tarafından sunuluyordu. Bu kurum 13.05.2005 tarih ve 5286 sayılı Kanun ile kaldırılmış (İstanbul ve Kocaeli hariç) ve görev ve yetkileri, İl Özel İdarelerine devredilmiştir. Büyükşehirlerde İl Özel İdarelerinin de kaldırılmasıyla geleneksel olarak Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından sunulan hizmetlerden kırsal alanlar mahrum kalmıştır (Ekinci, 2020, s.778).

Dolayısıyla, kırsal mahalleler ve daha genel haliyle kırsal alanlar için sağlıklı ve yerinde kamu siyasaları üretebilmek için kırsal alan tespiti ve bu tespit için kullanılması gereken ölçütlerin bir kez daha hayati olduğunu belirtmek gerekmektedir. Uluslararası düzeyde karşılaştırma yapabilmeyi sağlamak için DEGURBA gibi standart bir model üzerinden sınıflandırma yapan TÜİK'in oluşturduğu yoğun kent; orta yoğun kent; ve kır sınıflandırması anlamlı olmakla birlikte, bu tür bir model, iç politika yapım sürecinde özellikle kırsal kamusal hizmetlerde yerelliklerin özgünlüklerini gözardı etmeye sebep olmaktadır. Bundan dolayı, her ülkenin ek kriter kullanmasının siyasa yapım süreci için daha anlamlı olduğu literatürde sıkça belirtilmektedir. Örneğin, Henriques ve diğerleri (2020), Portekiz'in kentsel yerleşim alanlarının tipolojilerini ortaya koymaya dair gerçekleştirdikleri çalışmada Portekiz'de DEGURBA'ya göre nüfus ve nüfus yoğunluğu eşiklerine göre kentsel olarak sınıflandırılan birçok mahallenin farklı kamu kurumları tarafından siyasa üretilirken kırsal olarak kabul edildiğini ve bunun gerekli olduğunu tespit etmişlerdir ve çalışmalarının sonunda şunu belirtmişlerdir: "Bu çalışma, bir kentin "haritasının", bu bilgiyi sağlayan farklı resmi kurumlara bağlı olarak önemli ölçüde farklılaştığını ve farklılaşması gerektiğini göstermiştir.

5. Kamu Hizmetleri Açısından Kırsal Mahallelerin Sorunları

6360 sayılı yasanın büyükşehirlerde belediye sınırları ile il sınırlarını eşitlemesinin en büyük gerekçesi “etkin hizmet” sunumudur. Gerçekten de literatür incelendiğinde hizmet sunma ile hizmetin sunulduğu alanın büyüklüğü yani ölçeği arasında önemli ilişkilerin olduğuna dair tespitler göz çarpmaktadır. Buna göre, küçük ölçeğin bir yönetim birimi için temsiliyeti ve demokratik değerleri güçlendirdiği, büyük ölçeğin ise hizmet sunumunun daha az maliyetli, daha etkin ve verimli gerçekleştiği tespit edilmiştir. Ancak büyük ölçek ile hizmet sunumunun etkinliği arasındaki doğru orantılı ilişki hiçbir zaman da bilimsel olarak tespit edilememiştir. Hatta son dönem önemli bir kuram haline dönüşen (aslında 1960'lara dayanan) “kamu seçimi teorisi” parçalı ve küçük birimlerin aralarındaki rekabetten dolayı daha etkin hizmet sunacağını iddia etmektedir. Bu anlamda geleneksel yerel yönetim reformlarında birleştirmelerin/bütünleştirmelerin eşitliği ve hizmet sunumunda etkinliği arttırdığı anlayışı genel bir kabul olmasına rağmen, Birleşik Devletler Hükümetleri Arası İlişkiler Danışma Komisyonu (ACIR) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre parçalanmış sistemlerde: (a) kentlerin kendi kaderini tayin etme potansiyeli artmaktadır; (b) vatandaşın tercih seçenekleri artmaktadır; (c) kentsel rejimin rekabet gücü artmaktadır; (d) mali denklik daha kolay sağlanmaktadır; (e) yerel yönetimlerin hesap verebilirliği sağlanmaktadır (Miller ve Miranda, 1995: 19). Kısaca kentsel hizmetlerin türleri ve nitelikleri üzerinden konsolidasyon ile ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse; kentsel hizmetlerin konsolidasyon ile daha verimli olacağı kanıtlanmış bir ifade değildir. Araştırmalar göstermiştir ki, sermaye yoğun kamu mallarında -su hizmeti gibi- konsolidasyon, verimliliği arttırırken; işgücü yoğun hizmetlerde ise, konsolidasyondan elde edilecek verimlilik oldukça küçüktür. Kısaca, her kentsel hizmet için ölçek (scale) ekonomisi anlamlı olmayabilir (Miller ve arkadaşları, 1995: 21).

Bu tartışmalar bir tarafa bırakılırsa, ilk olarak büyükşehir belediyelerinin birçoğunun il merkezinden uzak kırsal alanlara hizmet sunmaya başlaması önemli sorunlar yaratmıştır. Örneğin turizm öncelikli Muğla, Aydın gibi büyükşehir belediyesi olan illerde, il merkezine uzak olan ve belediye statüsüne son verilen beldelerde yazın temizlik, aydınlatma, çöplerin toplanması gibi hizmetlerde aksama yaşanmaktadır (Zengin, 2014, s. 348). Dolayısıyla İstanbul, Kocaeli gibi nüfusu fazla ve yüzölçümü küçük olan kentlerde hizmet sunumu açısından düzenleme verimli sonuçlar doğurabilirken nüfusu az,

yüzölçümü büyük olan (Mersin, Muğla gibi) illerde ise hizmet sunumunda aksamalara sebep olmaktadır.

İkinci olarak düzenleme, kentsel hizmet sunan belediyelerin kırsal kamu hizmeti sunmasını zorunlu hale getirmiştir. Halbuki başta tarım ve hayvancılığın desteklenmesi olmak üzere kırsal alanlara yönelik birçok hizmette büyükşehir ve ilçe belediyeleri deneyimden yoksundur (Tekçe ve Genç, 2019: 14; akt. Kılıç ve İpek, 2022, s. 4). Türkiye’de belediyelerin tarihçesine bakıldığında belediye yönetimlerinin kentsel yerleşimlerin yönetimi olduğu ve kırsal alanlara hizmet vermelerinin uygun olmadığı görülür.

Üçüncü bir sorun, Türk yerel yönetim yapısında kurulduğu günden itibaren, Büyükşehir Belediyelerinin ilçe belediyelerine göre daha güçlü olması ile ilgilidir. Zaman içerisinde de bu yetki ve güçleri artmıştır. 6360 sayılı kanun da büyükşehir belediyelerinin güçlerini kendinden önceki döneme göre aynı şekilde arttırmaya devam etmiştir. Bugün neredeyse tüm önemli yetkilerin ilçe belediyelerinden çok büyükşehir belediyesinde toplanmasından dolayı en ufak bir bürokratik işlemde bile halkın merkeze ulaşımı bir maliyet oluşturmaktadır (Çavuşoğlu, Lamba, 2020, s. 130; Gözler, 2013, s. 60).

Kanunu hazırlayan iradeye göre, ilgili kanun, “küreselleşen dünyada kamu yönetiminde etkinliği-verimliliği artırmak; vatandaşın artan beklentisini karşılamak ve yönetim sürecine daha fazla katılımını sağlamak; parçalı planlar yerine bütüncül bölgesel çapta planlar yapmak; ve yönetsel kapasitesi düşük yerel yönetim birimlerinin varlığı ve yerel yönetimler arası koordinasyon eksikliği sebebiyle ortaya çıkan kaynak israfını önlemek” (Aksu, 2012) amacıyla oluşturulmuştur. Bu gerekçeler, aslında oldukça muğlak ve iyi niyet temennilerinin ötesine geçemeyecek niteliktedirler. Esasında, kanun, yerel yönetim sistemini daha iyi bir duruma getirmeyi amaçlamaktan ziyade, seçim hesaplarıyla seçim çevrelerinde değişiklik yapma ve büyük kentlerde “kentsel rantın” önünü açma amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Sonuç

9 Temmuz 1984 tarihli 3030 Sayılı Yasa ile Türk Yerel Yönetim sistemine giren Büyükşehir Belediye Yönetim anlayışı, parçalı, küçük yönetim birimleri yerine büyük ölçekli yönetim anlayışının verimliliği esasına dayanan yerel yönetim konsolidasyon anlayışı doğrultusunda ortaya konmuştur. Süreç içerisinde, özellikle 2000’lerden sonra aşamalı bir şekilde bu konsolidasyon süreci tamamlanmıştır. Buna göre, ilk olarak 2003’te 5019 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin

Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile büyükşehir belediyelerinin sınırları genişletilmiştir. Ardından büyükşehir belediyelerinin yetki ve görevlerini, çalışma usullerini düzenleyen ve 1984 yılından beri geçerli olan 3030 sayılı Kanun, 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı yeni Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Daha sonra, 22.03.2008 tarihinde 5747 sayılı kanun ile Büyükşehir Belediye Kanununda değişiklik yapılarak büyükşehir belediyelerinde ilk kademe belediyelerinin kaldırılmış ve büyükşehir belediyeleri iki kademeli sisteme dönmüştür. Son olarak, 2013 yılında 6360 Sayılı “14 İlde Büyükşehir Belediyesi ve 27 İlçe Kurulması hakkında düzenlenen kanun” ile 14 yeni büyükşehir kurulmasına; bütün büyükşehirlerde, büyükşehir belediyesinin yetki alanının il sınırına kadar genişletilmesine; karar verilmiştir.

Büyükşehir belediyesinin yetki alanının tüm il sınırına genişletilmesiyle birlikte, büyükşehirlerdeki tüm kırsal alanlar kent alanları içine dahil edilmiş ve böylece Türk İdari yapısı açısından oldukça sorunlu bir durum ortaya çıkmıştır. Sosyolojik olarak kırsal alan olan birçok yerleşim birimi idari olarak kentsel alan olarak kabul edilmiş ve Türkiye’de böylece kentsel nüfus %90'lara ulaşmıştır. Büyükşehirlerde, sosyolojik ve ekonomik olarak “kırsal” olmaya devam eden birçok yerleşim alanı, kentsel alanlarla aynı statüye tabii olarak belediye tarafından kentsel hizmet sunulan alanlara dönüşmüştür. Yaşanan deneyimlerin özellikle kırsal yaşam alanlarında yarattığı sorunlar 10 yıldan daha az bir süre içerisinde görünür hale gelmiştir. Büyükşehirlerde kentsel alanın parçası haline gelen kırsal yaşam alanlarında ortaya çıkan sorunları çözebilmek adına Nisan 2021’de Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından Kırsal Mahalle ve Kırsal Yerleşik Alan Yönetmeliği düzenlenmiştir.

Yaşanan bu süreçte, büyükşehir sınırlarına dahil olan kırsal alanlar gerek mahalle/gerekse de kırsal mahalle statüsünde olsunlar birçok farklı sorunla yüz yüze kalmışlardır. Bunların başında ve en önemlisi, köy tüzelkişiliklerini ve buna bağlı olarak birçok haklarını kaybetmeleri gelmektedir. 6360 ile başlayan büyükşehirlerde kırsal alanın tüzel kişilik açısından siyasal ve yönetsel temsil gücünün zayıflaması gerçeği, 2021’de kırsal mahalle düzenlemesi ile azalmamış; aynen devam etmiştir. Bununla birlikte, ekonomik ve sosyal anlamda kentsel yaşam stratejilerinden farklı geçim stratejilerine sahip olan kırsal alanda yaşayanlar, tarım ve hayvancılık için gerekli olan birçok mekânsal avantajı kaybetmekle yüz yüze kalmışlardır. Yine, özellikle kent merkezlerine yakın ve tarımsal faaliyetlerin söz konusu olduğu kırsal arazilerin kentsel arazilere dönüşme ihtimali ve tehlikesi oldukça yüksektir. Ayrıca, kırsal mahallelerin sınırlarında kalan orman alanları ve arazilerinin korunması otomatik olarak

ortadan kalkmaktadır. Bununla birlikte, kırsal alanda yaşayan vatandaşlar, yeni durumda, eskiden yükümlü olmadıkları birçok yeni vergi, harç ve mükellefiyetle karşı karşıya kalmışlardır. Kamu iradesi bu mağduriyetleri önlemek için geçici muafiyet düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Bu düzenlemeler, “kırsal mahalle” statüsünden sonra da bazı değişikliklerle devam etmiştir. Yeni haliyle kırsal mahalle sakinlerinin belki de yüz yüze kaldığı en önemli sorun, kamu hizmetlerine yeterli şekilde ulaşabilme olmuştur. İlk olarak büyükşehir belediyelerinin birçoğu il merkezinden uzak kırsal ve izole bir mahallesinde yaşayan halka hizmet sunmada zorlanmıştır. Ayrıca bugün neredeyse tüm önemli yetkilerin ilçe belediyelerinden çok büyükşehir belediyesinde toplanmasından dolayı en ufak bir bürokratik işlemde bile halkın merkeze ulaşımı bir maliyet oluşturmaktadır. Bu anlamda 6360 sayılı Kanunla subsidiarite (hizmette yerellik) ilkesi de zedelenmektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan halkımızın kamusal hizmetlerden yararlanma noktasında yüz yüze kaldığı en olumsuz durumlardan bir tanesi ise, eskiden kendilerine hizmet sunan kamusal kurumların varlığının da son bulmuş olmasıdır. Tüm bunlar, söz konusu alanlarda yaşayan halkın köy tüzelkişiliklerini kaybetmeden dolayı eskiden ulaşabildikleri birçok hizmetten de mahrum kalmalarıyla birlikte düşünüldüğünde, ivedi bir şekilde sağlıklı kırsal kalkınma politikalarının ve programlarının hayata geçirilmesi gerektirir.

Söz konusu kırsal kalkınma politikalarının ilk basamağı ise, şüphesiz, bugün Türkiye’de kırsal alanlarla ilgili en sorunlu konu olan “kırsal alanların tespiti” meselesidir. 6360 sayılı kanun ve sonrasındaki düzenlemelerle daha da karmaşık hale gelen “kırsal alan” tanımının sağlıklı yapılabilmesi, söz konusu alanlarda sunulacak kamu politikalarının ilk ve en önemli adımıdır. Bugüne kadar, bu anlamda kırsal alan tespiti için birçok farklı çaba farklı kamu otoriteleri tarafından ortaya konmuştur. Bununla beraber, Mayıs 2023 tarihinde daha önce belirtildiği gibi İçişleri Bakanlığının oluşturduğu Mekânsal Adres Kayıt Sistemi’ni (MAKS) kullanarak TÜİK tarafından istatistik üretilmesi amacıyla fiili kent-kır yapısını yansıtan bir sınıflama yapılmıştır. Yeni kent-kır tanımı mahalle-köy düzeyinde üç sınıftan oluşmaktadır: Yoğun kent; orta yoğun kent; ve kır. Ancak unutmamak gerekir ki, uluslararası düzeyde karşılaştırma yapabilmeyi sağlamak için standart bir model üzerinden sınıflandırma ve sınır tespiti yapmak anlamlı olmakla birlikte, bu tür bir model, iç politika yapım sürecinde özellikle kırsal kamusal hizmetlerde yerelîklerin özgünlüklerini gözardı etmeye sebep olmaktadır. Bundan dolayı, her ülkenin, kendi yerel özgünlüklerini ve kamu politikası ihtiyaçlarını gözeterek uygun kriterler kullanmasının siyasa yapım süreci ve uygulaması bakımından daha olumlu sonuçlar doğuracağı açıktır.

Extended Abstract

The Problems of Rural Neighborhoods in Turkish Local Government Structure

This article examines the consolidation of local governments in Turkey, focusing on the merger process aimed at strengthening local governance in metropolitan areas. The article primarily discusses the effects of Law No. 6360 and highlights the challenges in determining rural-urban boundaries. It also addresses the concept of "rural neighborhood" and its criteria that emerged as a result of this process. The goal of the article is to discuss the implications of the reforms carried out to restructure local governments and enhance service coordination in metropolitan areas from the perspective of rural areas.

Metropolitan governance in Turkey emerged in the 1950s due to rapid internal migration and urbanization. However, this process led to issues such as unbalanced urbanization, regional disparities, and development problems. Initially, efforts were made for urban and regional development within the framework of central planning, supported by the financial and technical assistance of the central government. Nevertheless, starting from the 1970s, decentralization and non-centralized policies increased the role of local actors, aiming to address urban issues through local governments. Structural changes were made in the governance of metropolitan areas from the 1980s onwards, with the establishment of metropolitan municipalities and the expansion of their powers. This process continued with local government reforms in the 2000s, expanding the boundaries of metropolitan municipalities and changing the administrative system. Metropolitan municipalities transitioned into a two-tier structure, with the closure of the first-tier municipalities, which were transformed into neighborhoods. Finally, in 2013, Law No. 6360 was enacted, leading to the establishment of 14 new metropolitan municipalities, expanding the jurisdiction of metropolitan municipalities to the provincial borders, closing some districts and villages, and abolishing the legal personality of Provincial Special Administrations. In this way, the metropolitan municipality model in Turkey took its current form through a three-stage process.

With Law No. 6360, rural villages and municipalities within metropolitan areas lost their legal personalities and were transformed into neighborhoods, as the boundaries of metropolitan municipalities were extended to the provincial borders. These changes created significant challenges in rural areas.

However, during the transition period, facilities such as tax exemptions and tariff reductions were provided. As a result of the problems faced by rural areas within metropolitan municipalities, the Ministry of Environment, Urbanization, and Climate Change prepared a regulation on April 15, 2021, to establish the statuses of "rural neighborhoods" and "rural settlements." The relevant regulation left the decision to grant the status of "rural neighborhood" to neighborhoods to the discretion of metropolitan municipalities. However, in terms of local autonomy, this status determination should have been made at the neighborhood level. The term "rural neighborhood" was formed by combining urban neighborhoods and rural areas, indicating a complex structure, and in this form, former villages could not regain their legal personality. The regulation foresees an incomplete and complex structure in the determination of rural areas.

Firstly, the transformation of villages into rural neighborhoods following Law No. 6360 and subsequent regulations has brought about significant changes in the administrative structure of Turkey. However, it is observed that this transformation has caused serious problems in population statistics and the definition of rural areas. These changes have led to the inclusion of rural areas within metropolitan areas in administrative terms, resulting in Turkey's urban population rate reaching disproportionately high levels, around 90%, making it difficult to update statistics. The lack of a clear definition of rural areas complicates the preparation of rural development policies. Additionally, the ambiguity of the criteria for identifying rural neighborhoods and leaving it to the discretion of the administration leads to differences in implementation.

The definition of rural areas in Turkey has changed throughout history based on population size and administrative status. However, there is no complete consensus among these definitions. Recently, efforts to develop a rural area definition in line with international standards have increased. These definitions generally rely on criteria such as population density and distance from urban centers. In these efforts, changing threshold values and indicators have been proposed, and international methods have been adopted. As a result, a new urban-rural classification was made by TURKSTAT using the MAKES system of the Ministry of Interior: dense urban, moderately dense urban, and rural. The DEGURBA method of the European Statistical Office was used, and classification was made based on population density through grids. This aims to produce sustainable statistics in line with international standards. In summary, adopting an internationally standardized definition is a positive outcome; however, different definitions of rural areas based on different indicators

may be necessary for different policy areas. This could help in preparing and implementing rural development policies more effectively by taking into account local characteristics.

Secondly, the abolition of the legal personalities of village municipalities in Turkey has led to administrative and representational issues. Firstly, these changes have negatively affected local political participation and reduced the representation authority of villagers. Additionally, this article argues that the process in question has created a situation where villages have been deprived of legal, financial, and administrative rights following their transformation into neighborhoods. The motivations of local elites and interest groups to either support or oppose the consolidation process are also discussed in the article. Consequently, the article examines the administrative and representational consequences of the abolition of village legal personalities in Turkey, exploring how this process has affected the structure of local governments and its impact on local participation.

Thirdly, this article addresses the economic challenges faced by rural neighborhoods. Following Law No. 6360, the transformation of villages into rural neighborhoods increased the tax burden on residents while causing them to lose shared municipal revenues. The livelihoods of those living in rural areas were adversely affected, especially with restrictions on livestock and agricultural activities. The threat of the conversion of agricultural land into urban areas and weakened forest protection also affected rural areas. The article emphasizes that rural development policies have become more important in light of these transformations. However, these areas have remained devoid of rural development practices. The article highlights the importance of correctly defining rural areas and considering local characteristics. In conclusion, it is recommended that alternative policies and programs for rural development be integrated with demographic, economic, and social characteristics.

Lastly, this article argues that the equalization of metropolitan municipalities with provincial borders through Law No. 6360 negatively affected service delivery in rural areas. Firstly, it highlights the challenges in providing services to remote rural neighborhoods, leading to disruptions. The fact that metropolitan municipalities have authority over the entire province creates different problems considering the geographical and population differences among provinces. Secondly, it points out that services provided in rural areas fundamentally differ from urban services. Therefore, municipalities providing urban services lack experience in providing services in rural areas. As a result, the article suggests that the needs and demands in rural areas are different, and the

delivery of new public services may be challenging. Lastly, the article states that the new regulations have a centralizing tendency in the structure of metropolitan municipalities, undermining the principle of localism.

Kaynakça/References

- Adıgüzel, Ş. ve Tek, M. (2014). 6360 Sayılı yasa ve Türkiye'nin büyükşehir belediyesi sisteminde değişim: Hatay örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 23 Sayı 3 Temmuz 2014*, s. 73-102.
- Akıllı, H. ve Özasan, R. K. (2015). 6360 Sayılı Kanun'a ilişkin literatür taraması. *Akdeniz İ.T.B.F. Dergisi (30) 2015*, s. 155-184.
- Aksu, İ. F. (2012). *On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelelerde değişiklik yapılmasına dair kanun*. Siyaset, Hukuk ve Yönetim Araştırmaları Merkezi-TASAV, Bilgi Notu No. 1 // Aralık 2012.
- Amin A. (1999). An institutional perspective on regional economic development. *International Journal of Urban and Regional Research, Vol: 32*, s. 356-378
- Amin A. ve Thrift N. (1994). Globalization, institutional thickness and the local economy. Healey, Cameron, Davoudi, Graham and Madanipour (Der.), *Managing Cities: The New Urban Context içinde (ss.91-108)*. NY: John Wiley&Sons Ltd.
- Amin, A. ve Thrift N. (1994). Living in the global. Amin and Thrift (Der.), *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe içinde (ss.1-22)*. Oxford: Oxford University Press.
- Boudreau, J., Keil, R. ve Young, D. (2009). *Changing Toronto: Governing urban neoliberalism*. Toronto: University of Toronto Press.
- Caputo, D. ve Cole, R. (1972). Dimensions of elite opposition to metropolitan consolidation. *Publius, Vol. 2, No. 2 (Autumn, 1972)*, s. 107-118.
- Carr, J. B. ve Sneed, B. G. (2004). The politics of city-county consolidation. Carr, J.&Feiock, R., M.E. Sharpe (Der.), *City-County Consolidation and Its Alternatives: Reshaping the Local Government Landscape içinde (s. 183-219)*. London.
- Çavuşoğlu, A. ve Lamba, M. (2020). 6360 Sayılı Kanun'un mahalleye dönüşen birimler Üzerine etkisi: Antalya ili örneği. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11 (21)*, s. 123-147.
- Çetin, Z. Ö., Yılmaz, N. ve Eldem, H. (2016). Büyükşehir belediyeleri mali sisteminin gelişimi ve 6360 sayılı yasanın gelişime etkileri: TR32 illeri örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi / Journal of Management and Economics Research, Cilt/Volume: 14 Sayı/Issue: 4*, ss. 168-197. Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/yead.282160>
- Çınar, T., Duru, B., Çiner, C. U. ve Zengin, O. (2013). *Belediyenin sınırları*. Ankara: TODAİE.
- Ekinci, E. (2020). Güncel gelişmeler ışığında Türkiye'de yeni büyükşehir modelinde kırsal mahallelerin değerlendirilmesi. *Kent Akademisi, Volume, 13, Issue 4*, s. 771-784
- Erat, V. (2016). Mahalli idare birimi olarak köyler ve 6360 sayılı yasanın etkileri. *BEU Akademik İzdüşümü/Academic Projection Cilt 1. Sayı 1. Eylül 2016*, s. 87-98.
- Eraydın, A. (2008). *Bölgesel kalkınmanın yönetim çerçevesinde kurumlaşması: Kalkınma /Şansları*, Ankara: Günaydın Ofset.

- Gökyurt, F., Kindap, A. ve Sarı, V.İ. (2015). Türkiye için yeni bir şehir tanımı gerekli mi? *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt 24 Sayı 1 Ocak 2015, s.1-32.
- Görgün, E. K. ve Yörür, N. (2017). 6360 sayılı büyükşehir kanunu sonrası kırsal alanları yeniden düşünmek - İzmir örneği. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi Cilt.2 Sayı.1*.
- Gözler, K. (2013). 6360 sayılı kanun hakkında eleştiriler: Yirmi dokuz ilde il özel idareleri ve köylerin kaldırılması ve ilçe belediyelerinin büyükşehir ilçe belediyesi haline dönüştürülmesi Anayasamıza uygun mudur?. *Legal Hukuk Dergisi*, Cilt 11, Sayı 122, s.37-82.
- Günel, A., Avtur, S. ve Dernek, K.O. (2014). 6360 sayılı yasanın yerelleşme bağlamında değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.19, S.3, s.55-70.
- Henriques, C., Domingues, A. ve Pereira, M. (2020). What is urban after all? A critical review of measuring and mapping urban typologies in Portugal. *International Journal of Geo-Information*, 9, 630; s. 1-27 doi:10.3390/ijgi9110630
- İzci, F. ve Turan, M. (2013). Türkiye’de büyükşehir belediyesi sistemi ve 6360 sayılı yasa. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.18, S.1, s.117-152.
- Kara, P. S. ve Ezin, E. (2022). 6360 Sayılı kanun ile köyden mahalleye dönen yerlerdeki sorunlar üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt 5 Sayı 1 / Volume 5 Number 1, s. 137-150.
- Kavuncu, A. Ç. (2017). Metropolitan kent yönetimi ve yeniden ölçeklendirme süreci. Birol Akgün, Yusuf Tekin (Der), *Küreselleşme ve Yerelleşme Ekseninde Yerel Yönetim içinde*. Ankara: ŞAR Yayınları.
- Kılıç, Ö. ve İpek, S. (2022). Kırsal mahalle: büyükşehirlerde tekrar köye dönüş mü? *Troyacademy* 7 (1), s.1-16. DOI: <https://doi.org/10.31454/troyacademy.901752>
- Kılınç, G. (2010). Çeyrek asırlık bir tecrübe: Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin yapılması ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 19 (1), s. 67-89.
- Küçük, Ü. (2022). Yerel idari vesayet ilişkisinin yeni bir uygulaması olarak oksimoronik bir kavram: Kırsal mahalle. *SÜHFD.*, C. 30, S. 4, 2022, s. 2163-2199.
- Lightbody, J. (2009). Defining a Canadian approach to municipal consolidation in major city-regions. *Commonwealth Journal of Local Governance*, Issue 3. s. 8-30.
- Miller, D., Miranda, R., Roque, R. ve Wilf, C. (1995). The fiscal organization of metropolitan areas: The allegheny county case reconsidered. *Publius*, Vol. 25, No. 4 (Autumn, 1995), s. 19-35.
- Raco, M. (1998). Assessing institutional thickness in the local context: A comparison of Cardiff and Sheffield. *Environment and Planning A*, Vol:30, s. 975-996.
- Raco, M. (1999). Competition, collaboration and the new industrial districts: Examining the institutional turn in local economic development. *Urban Studies*, Vol: 36, s. 951-968.
- Rogers, B. D. ve Lipsey, C. M. (1974). Metropolitan reform: Citizen evaluations of performances in Nashville-Davidson County, Tennessee. *Publius*, 4 (Fall), s. 19-34.
- Savitch, H. V. ve Vogel, R. K. (2000). Metropolitan consolidation versus metropolitan governance in Louisville. *State and Local Government Review*, vol. 32, no. 3 (Fall 2000). s. 198-212.
- Savitch, H. V. ve Vogel, R. K. (2004). Suburbs without a city: Power and city-county consolidation. *Urban Affairs Review*, vol. 39, no. 6, July 2004, s. 758-790.

- Stone, C. N. (1989). *Regime politics: Governing Atlanta, 1946–1988*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Stone, C. N. (1993). Urban regimes and the capacity to govern: A political economy approach. *Journal of Urban Affairs*, 15(1): 1–28.
- Taşkan, G. ve Görmüş, S. (2022). 6360 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası'nın kırsal alan üzerindeki etkilerinin okunması. *TUICAUM 2022 Uluslararası Coğrafya Sempozyumu 12-14 Ekim 2022 /12-14 October 2022*, s. 159-171.
- Tiebout, C. M. (1956). A pure theory of local expenditures, *The Journal of Political Economy*, Vol. 64, No. 5, (Oct., 1956), s. 416-424.
- Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı (2018). *On Birinci Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtias Raporu (2019-2023)*. Ankara.
- Üçer, A., Yenigül, S. B. ve Varol, Ç. (2014). Büyükşehir'den 'bütünşehir'e: Yerel yönetim politikalarındaki değişimin kırsal alana etkileri. *İdealkent, Cilt: 5 Sayı: 12*, s. 26 – 59.
- Ostrom, V. (1975). Public choice theory: A new approach to institutional economics. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 57. No. 5 proceedings issue, s. 844-850.
- Yılmaz, C. (2019). Türkiye kırsal yerleşme coğrafyası literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 17, Sayı 34, s.519-560.
- Yılmaz, N. ve Berber, S. (2020). 6360 Sayılı Kanun ile faydalanma ilkesi ve belediye gelirlerinin değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 36, s.671-704
- Yoloğlu, A. C. ve Zorlu, F. (2020). Türkiye'de kırsallığın ve kırsal alanların tanımlanması: Bir yöntem denemesi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-Dergisi*, Cilt: 3 Sayı: 2, s. 145-176.
- Zengin, G. (2014). Etkinlik ve demokrasi açmazında, 6360 Sayılı Kanun: Merkezîyetçi yerleşme anlayışının, yerel özerklik üzerine etkileri. *Kayfor 12 Kamu Yönetimi Forumu: Kamu Yönetiminde Değişim, Fatma Neval Genç (Der.), Bildiriler Kitabı İçinde (s. 337-354)*.

İnternet Kaynakları

- Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı (2021). Kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan yönetmeliği. 27.06.2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=38529&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2021). Kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan yönetmeliğine ilişkin açıklamalar. 27.08.2023 tarihinde <https://Yerelyonetimler.Csb.Gov.Tr/Kirsal-Mahalle-Ve-Kirsal-Yerlesik-Alan-Yonetmeliğine-İliskin-Aciklamalar-Haber-260479> adresinden erişildi.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, TBMM Kanunlar, 2003'te 5019 sayılı büyükşehir belediyelerinin yönetimi hakkında kanun hükmünde kararname hakkında kanun değiştirilerek kabulü hakkında kanunda değişiklik yapılmasına ilişkin kanun. 29.08.2023 tarihinde <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5019.html> adresinden erişildi.
- TÜİK, Nüfus İstatistikleri (2022). 02.09.2023 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022->

Sciences at Gazi University. Afterward, they completed their doctoral thesis on the transformation of neighborhoods in Uzbekistan, a socio-spatial unit, at the Middle East Technical University in the Department of Urban Policy Planning and Local Governments in 2012. The author, who has worked as an academician in institutions such as Inonu University and the Police Academy, currently serves as an Associate Professor in the Department of Political Science and Public Administration at Ankara Yıldırım Beyazıt University Faculty of Political Sciences. Their main areas of interest include local politics, urban theories, local governments, environmental policies, transformation in Central Asia, and local governments in Uzbekistan.

E-posta: akavuncu@gmail.com

Konut Alt Piyasalarının Ankara Metropolitan Alanı Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi

*

Tanyel Özelçi Eceral¹
ORCID: 0000-0002-5845-7463

Tuğba Kütük²
ORCID: 0000-0002-6723-734X

Öz

Heterojen yapısı nedeniyle, konut piyasası tek bir homojen piyasa yerine farklı homojen gruplara, özellikle benzer mekânsal, çevresel, konumsal ve fiziksel özelliklere sahip alt piyasalara bölünerek daha iyi analiz edilmektedir. Bu makale, Ankara metropolitan alandaki mevcut satılık konut arzını kullanarak konut alt piyasalarını tartışmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak konut piyasasını anlamak için şehir bütünü için yapılan analizin gerçekçi bir konut fiyatı yapısını yansıtmayı yansıtmadığını incelemektedir. İkinci olarak, mahalle bazında ortalama hane halkı gelirine dayalı sosyo-ekonomik alt piyasaların ve ilçelerin konumuna göre mekânsal alt piyasaların Ankara metropolitan alan için belirleyici olup olmadığı sorusunu yanıtlamayı amaçlamaktadır. Veriler, Türkiye'nin en büyük emlak sitelerinin birinden Ocak-Eylül 2021 tarihleri arasında elde edilmiştir. Ankara'nın dokuz merkez ilçesindeki farklı mahallelere ait veriler hedonik regresyon modeli ile analiz edilmiştir. Ampirik sonuçlar, tek bir piyasanın gerçekçi bir fiyat yapısını etkili bir şekilde yansıtmamasına karşın, ilçelere göre konumun ve mahallelere göre ortalama hane halkı gelirinin her bir alt piyasada konut fiyatını etkilediğini ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda her alt piyasanın kendine has dinamikleri olduğu ve her alt piyasadaki fiyat yapısının farklı değişkenlere bağlı olduğu sonucuna varılmıştır. Ankara için mekânsal alt piyasalar, sosyo-ekonomik alt piyasalardan daha fazla açıklama gücüne sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Konut alt piyasaları, hedonik regresyon modeli, Ankara

¹ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
E-posta: tozelci@gazi.edu.tr

² Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
E-posta: tugbakutuk@gazi.edu.tr

Evaluation of Housing Submarkets on the Example of Ankara Metropolitan Area

*

Tanyel Özelçi Eceral³
ORCID: 0000-0002-5845-7463

Tuğba Kütük⁴
ORCID: 0000-0002-6723-734X

Abstract

The housing market consists of heterogeneous products with different housing characteristics. Due to its heterogeneity, the housing market is better analyzed by dividing it into different homogeneous groups, especially submarkets with similar spatial, environmental and physical characteristics, rather than a single homogeneous market. This article discusses the housing submarkets by using the current housing supply in Ankara. In this context, it investigates whether the analysis for the city as a whole reflects a realistic housing price structure. Moreover, it seeks an answer the question of whether socio-economic submarkets based on average household income by neighborhood and spatial submarkets based on location by district are determinant for Ankara. Data were collected from one of Turkey's largest real estate websites on the dwelling units being advertised for sale in the nine central districts of Ankara between January and September 2021. Data were analyzed by hedonic regression model. Empirical results reveal that although a single market does not effectively reflect a realistic price structure, location by districts and average household income by neighborhood do affect the price of housing in each submarket. Each submarket has its own dynamics and the housing price structure in each submarket depends on different variables. For Ankara, spatial submarkets have more explanatory power than socio-economic submarkets.

Keywords: Housing submarkets, hedonic regression model, Ankara

---

³ Prof. Dr., Gazi University, Architecture Faculty, Department of City and Regional Planning, E-mail: tozelci@gazi.edu.tr

⁴ Res. Assist., Gazi University, Architecture Faculty, Department of City and Regional Planning E-mail: tugbakutuk@gazi.edu.tr

1. Giriş

Konut piyasası modern ekonomilerde hem makro hem de mikro düzeyde önemli bir rol oynamaktadır. Makro düzeyde; konut inşaatının üretim, istihdam ve yatırım açısından etkileri göz önüne alındığında, ulusal ve uluslararası ekonomik sistemlerin istikrarı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Mikro düzeyde ise konut ihtiyacını karşılamanın yanı sıra hane halkı harcamalarının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır (Marques, 2012). Konut piyasaları, ekonomideki önemi nedeniyle ortaya çıkan ekonomik krizin etkilerini derinleştirmekte, hatta krizin etkilerini artırmaktadır (Saner, 2008: 26). Türkiye gibi ekonomik krizleri kolay yaşayan bir ülkede konut, birçok ekonomik ve sosyal boyutu nedeniyle yatırım malı olarak değer kazanmaktadır (Alkan Gökler, 2017). Dolayısıyla konut sadece bir barınak değil, aynı zamanda dayanıklı bir tüketim malı, aileler ve bireyler için bir güvence kaynağı, bir yatırım aracı, gelecek için bir güvence kaynağı ve piyasa koşullarında bireyler için bir statü göstergesidir. Konuta biçilen bu roller, farklı arz ve talep dinamiklerinin oluşmasına neden olmuştur.

Konut piyasası, konut politikalarının düzenlenmesi, arz ve talep uyumsuzluğunun en aza indirilmesi ve alt gelir gruplarını göz ardı etmeyecek konut üretiminin sağlanması için kapsamlı bir şekilde araştırılması gereken bir alandır. Farklı mekânsal, çevresel, konumsal ve fiziksel özellikler nedeniyle diğer hizmet alanlarından ayrılmaktadır. Üniter bir piyasa olarak düşünülürse, konut politikalarının mekânsal farklılaşmayı göz ardı ederek tüm piyasayı etkilemesi beklenir. Dolayısıyla konut politikaları, farklılık gösteren alanların yerel özelliklerini yansıtmada konusunda yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte, konunun önemine rağmen, konut özelliklerinin ölçümü ile ilgili sorunlar ve bu piyasaların mekanizmalarına ilişkin bilgi eksikliği, bu konunun analizini karmaşık hale getirmektedir. Karmaşık ve mekânsal olarak çeşitlilik arz eden bir sistem olan konut sektörünü etkin bir şekilde anlama düşüncesi, homojen grupların belirlenmesi fikri ile alt piyasa kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda bir konut piyasasını, benzer sosyo-ekonomik özelliklere sahip, benzer mekânsal ve yapısal dinamikler gösteren hane halklarını içeren bir alt piyasalar bütünü olarak değerlendirmek mümkündür. Alt piyasalar, daha doğru bir konut fiyatı tahminine katkıda bulunmaktadır (Adair, Berry ve McGreal 1996; Goodman, 2007; Wu ve Sharma, 2012). Yapılan çalışmalar, tek bir piyasa yerine birbirinden farklı ama birbiriyle ilişkili homojen gruplar şeklinde daha iyi analiz edilebileceğini göstermiştir. Bu bağlamda, yöneticiler, şehir plancıları, gayrimenkul geliştiricileri, üreticiler,

bireysel ev sahipleri, konut talep eden gruplar ve diğer paydaşların bilinçli kararlar vermelerinde ve uygun politikalar geliştirmelerinde oldukça önemlidir (Leishman, Costello, Rowley ve Watkins, 2013; Keskin ve Watkins, 2016). Konut alt piyasalarının varlığı ve önemi yaygın olarak kabul edilmekle birlikte nasıl belirlenmesi gerektiğine yönelik tartışmalar devam etmektedir.

Türkiye’de konut piyasası ekonomi politikaları bağlamında farklı dinamiklere sahiptir. Özel sektörün konut üretiminde aktif olarak rol alması nedeniyle gayrimenkul ekonomik koşullardan önemli ölçüde etkilenmektedir. Finansal kriz dönemlerinde devlet politikalarının inşaat sektörünü canlı tutmaya çalışması bu etkilenmeyi arttırmaktadır. Son dönemde, TOKİ ve yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri ile özel sektör tarafından geliştirilen çok katlı lüks konut projeleri, Türkiye'deki dinamiklerinin değişmesine yol açmaktadır. Ev sahipliliğini teşvik edecek yönde politikaların planlanması ve yeni konut gelişmelerinin desteklenmesi, sorunları çözmek yerine daha da problematik hale getirmektedir. Bununla birlikte, bireylerin ranttan pay alma düşünceleri konuta olan talebi artırarak fiyatları etkilemektedir. Son yıllarda, pandemide evden çalışmaya geçişlerin artması ve evde daha fazla vakit geçirilmeye başlanması nedeniyle bireylerin taleplerinde değişimler yaşanırken; diğer taraftan pandeminin ekonomik koşullar üzerinde yarattığı etkiyle konut satış fiyatları ve kira bedelleri kontrolsüz bir şekilde artış göstermiştir. Özellikle, düşük ve orta gelir grubunun konuta ekonomik erişebilirliği bu etkiler nedeniyle önemli oranda azalmıştır. Bunun yanı sıra, yabancıların Türkiye’de gayrimenkul alabilmesinin kolaylığı ve Suriyeli göçmenlerin daha düşük gelir gruplarının yaşadığı mahallelerdeki konutlara yerleşmesi arz-talep dengesizliğini daha da derinleştirerek bu piyasanın analiz edilmesini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, serbest ekonomi yerine ciddi bir devlet müdahalesi gerektiğini söylemek mümkündür. Böyle bir müdahalenin yapılabilmesi ve karar vericilerin doğru politikalar belirleyebilmesi için konunun analiz edilmesi oldukça önemlidir.

Ankara, başkent olduğu günden bu yana Türkiye’de konut sektöründeki değişimlerden en çok etkilenen şehirlerden biri olmuştur. Benzer yapısal özelliklere sahip konutlar için piyasanın farklı bölümlerinde önemli fiyat farklılıkları görülmektedir. Konut arzındaki artışın fiyatları düşürmesi beklenirken Ankara örneğinde bu şekilde bir etki olmamaktadır. Ayrıca, artan konut üretimi farklı gelir gruplarından hane halklarının ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersiz kalmaktadır. Eşitsiz mekânsal dağılım ve lüks projelerin hızla artması konut fiyatlarının yükselmesine neden olarak düşük ve orta ge-

lir grubunun konuta ekonomik erişebilirliğini zorlaştırmaktadır. Bu gerekçelerle, Ankara metropolitan alanı seçilmiştir. Bu çalışma, seçilen kentin farklı bölümlerinde fiyat yapısının nasıl değiştiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece, seçilen alanda alt piyasaları tanımlamayı, tam bilgiye sahip olmayan tüketici grubun ve karar verme süreçlerinde yer alan paydaşların bu sektörün yapısını daha iyi anlamaları için bir temel sağlamaktadır.

Bu makale girişten sonra dört bölüm halinde ilerlemektedir. İkinci bölümde konut alt piyasaların tanımı ve belirlenmesine yönelik yaklaşımlar ile ilgili literatür gözden geçirilmektedir. Üçüncü bölümde kullanılan veriler, değişkenler ve metodoloji açıklanmakta; şehir bütünü modeli ile alternatif modellerin ampirik performansları analiz sonuçlarına göre karşılaştırılmaktadır. Sonuç bölümünde ise Ankara metropolitan alanı üzerinden yapılan çalışmanın sonuçlarına ilişkin değerlendirme sunulmaktadır. Bu değerlendirmeler çerçevesinde, Ankara satılık konut piyasasına ve alt piyasaları tanımlamaya yönelik öneriler geliştirilmiştir.

2. Alt Piyasalara İlişkin Yazın Değerlendirmesi

Konut piyasası, birbirinden farklı konumsal, çevresel ve fiziksel özelliklere sahip heterojen konutların olması nedeniyle tüketici tercihleri açısından ikamesi çok sınırlı ürün gruplarını ortaya çıkarmaktadır (Davenport, 2003). Bu piyasada yer alan ürünlerin özelliklerinin çeşitliliği nedeniyle standart fiyat teorisinin uygulama alanlarından biri olamayabileceği kabul edilmektedir (Ellickson, Fishman ve Morrison, 1977: 3). Tek Piyasa Hipotezi'ne göre, konut fiyatları mekânsal olarak farklılık göstermesine rağmen nitelik fiyatlarının aynı olması gerekmektedir. Bunun altında mahalle ve çevre kalitesinin yanı sıra istihdam ve tüketim olanaklarına erişilebilirlik yatmaktadır (Leishman, 2009). Bu bağlamda konut, homojen bir mal olarak değil, yapısal, niteliksel, niceliksel ve mahalli özelliklerini kapsayan bir nitelikler vektörü olarak görülmektedir (Adair vd., 1996). Özdeş iki mülkün fiziksel özellikleri benzer olmasına rağmen, tüketicilerin konutların bulunduğu mahallelerdeki erişilebilirlik ve kalite algısı, fiziksel özelliklerinden bağımsız olarak fiyatlarda farklılıklara neden olduğu anlamına gelmektedir. Tek Piyasa Hipotezi'nde, hiçbir satıcı bir konutun tüm özellikleri için piyasanın üzerinde bir fiyatla konut satamaz. Bu yaklaşımda, yerel özelliklerin genel olarak bütün piyasaya etki etmesi beklendiği için konut politikalarının yetersiz kalmasına neden olmakta-

dır. Bunun yetersizliği üzerine ortaya "Alt Piyasalar Hipotezi" ortaya atılmıştır. Bu hipoteze göre, fiziksel özelliklerin bir konut piyasası içerisinde tek bir biçime yakınlaşmadığı öne sürülmektedir (Leishman, 2009).

Rosen (1974) tarafından geliştirilen hedonik fiyat modeli kullanılarak konut sektöründeki alt piyasaların varlığını ilk kez kanıtlayan Schnare ve Struyk (1976) tarafından bu kavram ortaya konmuştur (Wu ve Sharma, 2012). Schnare ve Struyk (1976), bu çalışmalarında istihdam merkezlerine yakınlık olarak şehir içi ve şehir dışına, nüfus sayım bölgeleri için ortalama hane halkı gelirin ve konut birimindeki ortalama oda sayılarına göre satılık ve kiralık konutlar için sınıflandırmıştır. Bu çalışmayı takiben pek çok araştırmacı bu konu üzerinde araştırmaya başlamıştır.

Geniş kapsamda incelenen konut alt piyasalarının varlığı konusunda fikir birliğine varılmasına rağmen tek ve tutarlı bir tanımı yer almamaktadır. Bourassa, Hamelink, Hoesli ve MacGregor (1999), "birbirinin yerine kullanılabilir olacak ölçüde makul olan, ancak diğer alt piyasalardaki konutların yerine ikame edilebilirliği görece zayıf olan bir dizi konut grubu" olarak tanımlamaktadır. Ekonomide sıkça karşımıza çıkan ikame edilebilirlik kavramı (Grigsby, 1963; Dale-Johnson, 1982; Bourassa vd., 1999; Wu ve Sharma, 2012; Pryce, 2013) öne çıkmaktadır. İkame edilebilirlik, konut sektöründe bir konutun tüketiciye aynı hizmet düzeyini sağlayarak birbirinin yerine geçebilmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, aynı alt piyasada yer alan konutların yapısal, konumsal ve sosyo-ekonomik özelliklerinin benzer nitelikler göstermesi beklenmektedir. Bu tanım yakın ikamelerin nasıl tanımlanacağına ve ayrıştırılacağına dair sorulara neden olmuştur.

Straszheim (1975), Palm (1978) ve Goodman (1981), belirli bir coğrafi alan-daki tüm konutlardan oluştuğunu kabul etmektedirler. Bu tanımın aksine, Grigsby (1963) ve Dale-Johnson (1982) ise buldukları konuma bakılmaksızın benzer fiziksel özelliklere sahip olan ve potansiyel alıcılara nispeten yakın ikameleri temsil eden tüm konutları içerdiğini vurgulamaktadırlar. Grigsby (1963), birbiriyle rekabet edebilen veya ikame oranı yüksek konutların genellikle benzer gelir grupları veya tüketici kesimleri için olduğunu belirtmektedir. Straszheim (1975) ise her bir alt piyasanın kendine özgü talep ve arz etkilerinden kaynaklanan farklı fiyat yapılarına sahip olduğunu desteklemiştir. Buna ek olarak, Greaves (1984), düşük gelirli alıcıların temel barınma ihtiyaçlarını karşılamakla ilgilenirken, yüksek gelirli alıcıların daha geniş bir ihtiyaca sahip olduğu bir segmentasyonun olduğuna dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, yüksek gelir grubunu içeren alt piyasaların alt gelir grubunu içerenlere göre daha fazla ve farklı değişkenle analiz edilebileceğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla,

bir konut piyasası, bazı araştırmacılar tarafından benzer sosyo-ekonomik ve mekansal özelliklere sahip homojen grupları içeren bir dizi alt piyasa olarak da tanımlanabilmektedir. Araştırmacılar yapısal veya mekânsal özelliklere dayanan bir tanım üzerinde anlaşmalarına rağmen uygulamada nasıl belirlenmesi gerektiği konusunda çok az fikir birliği vardır (Watkins, 2001).

Konut alt piyasalarını belirlemek için kullanılan yöntemleri farklı başlıklar altında toplayan çalışmalar literatürde yer almaktadır. Bu çalışmada, belirleme yöntemleri iki geniş metodoloji kategorisi altında toplanmıştır: hiyerarşik ve veri odaklı (Şekil 1).

Şekil 1. Alt Piyasaları Belirleme Yöntemleri

Hiyerarşik yöntemi, önsel bilgiye dayalı (priori) ve uzman tabanlı yaklaşım olarak kendi içinde sınıflandırmak mümkündür. Alt piyasaları belirlemeye yönelik ilk çabalar, çoğunlukla nüfus sayımı / seçim veya posta kodu bölgeleri gibi mevcut idari coğrafi kümelenmenin bir aracı olarak piyasa hakkında önceki bilgilere dayalı bir yaklaşım kullanılarak mekânsal bölümlere ayrılmıştır. Ball ve Kirwan (1977), Goodman ve Thibodeau (2003; 2007) nüfus sayımı sınırlarını; Goodman ve Thibodeau (2003) bitişik posta kodu bölgelerini; Sonstlie ve Portney (1980), Adair vd. (1996), Bourassa vd. (1999) yerel yönetim sınırlarını; Goodman (1981) devlet ilköğretim okullarının performansı hakkındaki bilgileri kullanmışlardır. Goodman ve Thibodeau (1998), devlet ilköğretim okullarının performansı hakkında bilgi ile arttırılan konut işlemlerine ilişkin verileri kullanarak bir çalışma yapmışlardır. Yaklaşım, tüm konutların bulunduğu bölgedeki olanakları paylaşması fikrine dayanmaktadır.

Bourassa vd. (1999), Bourassa, Hoesli ve Peng (2003) ve Keskin (2010) ise, konut alt piyasalarının mevcut verilerin yanı sıra emlakçılar, gayrimenkul geliştiricileri gibi uzmanların algıladığı piyasa alanlarını temel alarak önceden

tanımlandığını öne sürmektedir. Keskin ve Watkins (2017), zengin veri setlerinin kolayca bulunamaması durumunda, emlakçı, gayrimenkul analistleri vb. uzmanlar tarafından sınırların tanımlanabileceğini belirtmektedir. Palm (1978), Michaels ve Smith (1990), Watkins (2001), Bourassa vd. (2003), Keskin ve Watkins (2017) ise sektörel olarak emlakçı, gayrimenkul geliştirici gibi uzmanlardan aldığı bilgileri kullanarak hiyerarşik yaklaşımla tanımlamaya çalışmışlardır. Piyasa uzmanlıkları göz önüne alındığında, gayrimenkul geliştiricilerin okul bölgeleri, kamu hizmetlerinin kalitesi ve diğer mahalle özellikleri gibi çok çeşitli karmaşık faktörlerin etkilerini benzersiz bir şekilde yorumlayabilecekleri öne sürülmüştür (Keskin ve Watkins, 2017).

İlerleyen çalışmalarda bu yaklaşımlar, nicel araştırma yöntemlerindeki gelişmeler dâhil edilerek daha karmaşık ve deneysel olarak belirlenmiş sınırlar ile desteklenmiştir. Veri odaklı bu yaklaşım, hiyerarşik metodolojinin aksine, aynı anda çok sayıda konut özelliğini kullanarak temel bileşenler analizi veya faktör analizi, küme analizi ya da hedonik fiyatlandırma tekniklerini içeren istatistiksel veri analizlerine dayanmaktadır. Alt bileşenlerin sınıflandırılmasında sonradan kullanılan faktörleri veya değişkenleri tanımlamak için temel bileşen analizi (MacLennan ve Tu, 1996; Bourassa vd., 1999) veya faktör analizi (Dale-Johnson, 1982; Watkins, 1999); homojen gruplar oluşturmak için kümeleme analizi (Abraham, Goetzmann ve Wachter, 1994) kullanılmıştır. Alt piyasalarda fiyat farklılıklarının olup olmadığını belirlemek için ise hedonik fiyatlandırma teknikleri kullanılmıştır. Böylece, geniş bir veri setinden başlayarak, hangi özelliklerin konutlar arasında en fazla ayırt edici olduğunu belirlemek ve sonra konutları bu özelliklere göre gruplandırmak mümkün olmuştur. Veri odaklı metodoloji, geniş bir dizi konut niteliğini birleştirerek istatistiksel tekniklerle analiz yaptığı için daha objektiftir. Ayrıca, veri odaklı yaklaşımda veriler zaman içerisinde güncellendiği için sektörün geçici dinamiklerini açıklamakta daha başarılıdır. Veriye dayalı yaklaşımlar mekânsal olarak sınırlayamayacağı için mekânsal yakınlık getirmemektedir. Konut alt piyasalarının modellenmesinde en iyi yöntemi araştırmak amacıyla pek çok çalışma yapılmasına rağmen bu konuda hala fikir birliği yoktur (Rosmera ve Mohd Diah, 2016). Her bir sınıflandırma yönteminin güçlü ve zayıf yönleri olduğu kabul edilmektedir. Önsel bilgiye dayalı ve veriye dayalı sınıflandırmanın ortak kullanımının, iki yöntemden ayrı ayrı daha iyi performans gösterdiğini kabul eden çalışmalar da mevcuttur. (Watkins, 1999; Chen, Cho, Poduval ve Roberts, 2009; Goodman ve Thibodeau, 2003). Bu yöntemlerin hepsinin belirli çalışmalarda etkili olduğu görülmüş ve ortak bir sınıflandırma konusunda fikir birliğine varılamamıştır.

Bölünmeyi belirleyen boyutlar da farklılık göstermektedir. Bu segmentlerin boyutlarının, mekânsal, yapısal özellikler veya her ikisi tarafından aynı anda belirlendiğini savunan çalışmalar bulunmaktadır. Mekânsal özellikler, yerel olanaklara yakınlığı ve mahalle-komşuluk faktörlerini kapsamaktadır. Bazı araştırmacılar, yerel olanaklara yakınlık (Goodman, 1976; Goodman ve Thibodeau, 1998); iç ve dış kentsel alanlar (Schnare ve Struyk, 1976; Munro, 1986; Adair vd., 1996); konutun cephesi (Munro, 1986); idari sınırlar (Sonsteli ve Portney, 1980) gibi değişkenleri kullanarak bu bölümleri belirlemişlerdir. Bazı araştırmacılar ise oda sayısı (Schnare ve Struyk, 1976); konut tipi (Allen, Springer ve Waller, 1995; Adair vd., 1996); konut kalitesi (Rothenberg, Galster, Butler ve Pitkin, 1991) gibi yapısal özelliklere göre belirlemişlerdir. Bazı çalışmalarda hem mekânsal hem de yapısal özelliklerin ortak etkisine odaklanılmıştır (Schnare ve Struyk, 1976; Adair vd., 1996; Watkins, 2001). Buna ek olarak, mekânsal sınırların, konut özelliklerinin ve sosyo-ekonomik boyutların bir kombinasyonuna dayalı iç içe sınıflandırmalar önermiştir. Alt piyasaları sınıflandırmak için gelir, ırk gibi talep grupları da kullanılmıştır (Schnare ve Struyk, 1976; Adair vd., 1996; Goodman ve Thibodeau, 2007; Alkay, 2008).

Konuyla ilişkili olarak yapılan çalışmalar çeşitli yaklaşımlarla karakterize edilirken, konut fiyatı ölçülebilirliği esas alan önemli bir değişken olarak görünmektedir. Konut fiyatları; yapısal, konumsal ve çevresel özellikleri kapsayan bir nitelik vektörüdür. Fiyatların dağılımı, farklı alt piyasalara özgü koşulları yansıtmaktadır. Bu bağlamda, alt piyasalar arasında fiyat farklılıkları olup olmadığını ve konutlar arasında en belirgin özellikleri belirlemek için hedonik fiyat teknikleri kullanılmaktadır. Bu nedenle, hedonik fiyat modeli literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır (Schnare ve Struyk, 1976; Goodman, 1981; Dale-Johnson, 1982; Gabriel, 1984; Allen vd., 1995; Adair vd., 1996; Bourassa vd., 2003; Özus, Dökmeci, Kiroğlu ve Eğdemir, 2007; Alkay, 2008).

3. Alan Araştırması

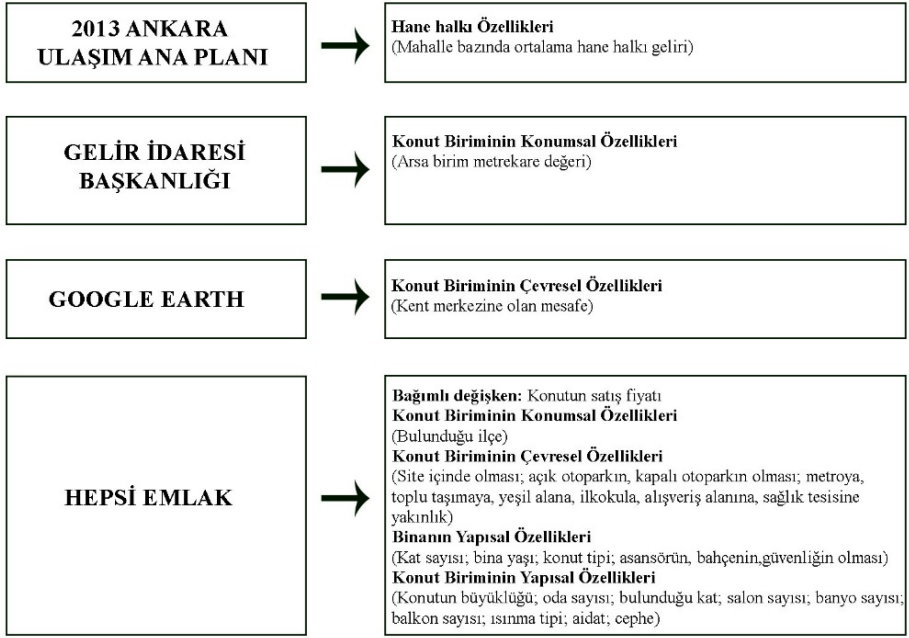
Bu çalışma kapsamında, ilk olarak konut fiyatlarının mekânsal dağılımının ön araştırmasını sağlamak ve değişimin faktörlerini anlamak için referans noktası olarak şehir bütünü modeli kullanılmıştır. İkinci olarak, Ankara'daki potansiyel alt piyasalar mahalle bazında ortalama hane halkı gelirine ve ilçelerin konumlarını baz alarak iki ayrı şekilde belirlenmiş ve aynı değişkenler kullanılarak bu modeller hedonik model yaklaşımı ile test edilmiştir. Şehir bütünü ve sınırları tanımlanan bölümler için konut özelliklerinin fiyatları ayrı ayrı tahmin edilmiştir. Bu üç yaklaşım sonucunda elde edilen analiz sonuçları

şehir bütünü için yapılan analizin gerçekçi bir fiyat yapısını yansıtmayı yansıtmadığı ve Ankara piyasası için gelir ve konumun belirleyici olup olmadığı tartışıldıktan sonra, hangi modelin daha açıklayıcı olduğuna dair hedonik fiyat denklemleri karşılaştırılmıştır. Bu modellerdeki fiyat yapısı farklılaşmasını incelemek çalışmanın amaçlarından birini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, oluşturulan farklı modellerin açıklama gücünü etkilediği ve ayrıca konut piyasasında bölümlere ayrılmış fiyat farklılıklarını yakalamaya yardımcı olduğu için çok önemlidir.

Doğru modeller oluşturabilmek için tüm nüfusu temsil eden veri setlerinin kullanılması önemlidir. Böylece veri seti sadece modellemede değil, alt piyasaların belirlenmesinde de girdi olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda oluşturulan veri seti için dört farklı kaynak kullanılmıştır (Şekil 2). İlk olarak, 2013 yılında gerçekleştirilen ve Ankara'nın dokuz merkez ilçesinde 44.122 haneye uygulanan Ankara Ulaşım Ana Planı kapsamındaki anket verileri yaklaşık olarak mahalle düzeyinde ortalama hane halkı gelirini belirlemek için kullanılmıştır. İkinci olarak, 2020 yılı vergilendirilebilir arsanın metrekare başına değeri Gelir İdaresi Başkanlığı internet sitesinden elde edilmiştir. Üçüncü olarak, Türkiye'nin en büyük emlak sitelerinden biri olan Hepsi Emlak'tan elde edilen ilanlar Google Earth üzerinde işaretlenerek kent merkezi olarak kabul edilen Kızılay alışveriş merkezine uzaklıkları kilometre olarak ölçülmüştür. Son olarak, "satılık" konutların konut birimine ve binaya ait yapısal ve çevresel özelliklerini içeren veriler, Ocak-Eylül 2021 tarihleri arasında Hepsi Emlak'tan elde edilmiştir.

Verilerin toplanmasında basit rastgele örnekleme yaklaşımı benimsenmiştir. Analiz, Ankara'nın dokuz merkez ilçesine (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan ve Yenimahalle) bağlı 364 mahallede 690 konut birimini kapsamaktadır. Nüfusu 1000'in altında olan mahalleler ve konut satış ilanı olmayan mahalleler analizde yer almamaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma kapsamında tüketici davranışlarını şekillendiren konut satış fiyatı ve ortalama hane halkı geliri ile ilçelerin konumunu merkez olarak farklı alt piyasalarda benzer niteliklere sahip konutlara ödenen farklı fiyatlar dikkate alınmıştır.

Şekil 2. Verilerin alındığı kaynak listesi

Konut satışına yönelik ilanlardan elde edilen veriler ilçe ve mahalle düzeyinde değerlendirilerek, satış fiyatı göstergelerine dayalı olarak birimlerin ikame edilebilirlik kalıpları hakkında bilgi sağlanmıştır. Bu kapsamda, veri seti beş gruba ayrılmıştır: hane halkı nitelikleri (mahalle bazında ortalama hane halkı geliri); konut biriminin konumsal (arsa birim metrekare değeri, ilçeler), çevresel (site içinde yer alması; açık otoparka sahip olması, kapalı otoparkın bulunması; metroya, toplu taşımaya, yeşil alanlara, ilkokullara, alışveriş alanlarına, sağlık tesislerine yakınlık; kent merkezine olan mesafe); yapısal (oda, banyo ve salon sayısı; konut biriminin bulunduğu kat; aidat; ısınma tipi- merkezi, kombi; birimin baktığı cephe yönü-kuzey, güney, batı, doğu) ve binanın yapısal (binadaki toplam kat sayısı; bina yaşı; konut tipi - daire, dubleks daire, müstakil, rezidans; asansör, bahçe ve güvenliğin olması) özellikleri incelenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Değişken adları ve tanımları

Değişkenler	Tanımı
Fiyat (TL)	Ocak ve Eylül 2021 tarihleri arasında seçilen konutların satış fiyatları
Gelir (TL)	HANE HALKI ÖZELLİKLERİ Mahalle bazında ortalama hane halkı geliri KONUT BİRİMİNİN KONUMSAL ÖZELLİKLERİ
Değer (TL)	Arsa birim metrekare değeri (2020)
İlçeler	Konut biriminin bulunduğu ilçe:
Altındağ	Konut Altındağ'da yer alıyorsa 1, almiyorsa 0 değerini alan kd*
Çankaya	Konut Çankaya'da yer alıyorsa 1, almiyorsa 0 değerini alan kd
Etimesgut	Konut Etimesgut'da yer alıyorsa 1, almiyorsa 0 değerini alan kd
Gölbaşı	Konut Gölbaşı'nda yer alıyorsa 1, almiyorsa 0 değerini alan kd
Keçiören	Konut Keçiören'de yer alıyorsa 1, almiyorsa 0 değerini alan kd
Mamak	Konut Mamak'da yer alıyorsa 1, almiyorsa 0 değerini alan kd
Pursaklar	Konut Pursaklar'da yer alıyorsa 1, almiyorsa 0 değerini alan kd
Sincan	Konut Sincan'da yer alıyorsa 1, almiyorsa 0 değerini alan kd
Yenimahalle	Konut Yenimahalle'de yer alıyorsa 1, almiyorsa 0 değerini alan kd
Kent merkezi (km)	Kent merkezine olan mesafesi (Kızılay alışveriş merkezi baz alınmıştır.) Konut site içinde yer alıyorsa 1, almiyorsa 0 değerini alan kd Konut biriminin açık otoparkı varsa 1, yoksa 0 değerini alan kd
Site	Konut biriminin kapalı otoparkı 1, yoksa 0 değerini alan kukla değiş-
Açık Otopark	ken
Kapalı Otopark	Konut birimi metroya yakınsa 1, değilse 0 değerini alan kd
Metro	Konut birimi toplu taşımaya yakınsa 1, değilse 0 değerini alan kd
Toplu Taşıma	Konut yeşil alanlara yakınsa 1, değilse 0 değerini alan kd
Yeşil alan	Konut birimi ilkokula yakınsa 1, değilse 0 değerini alan kd
Okul	Konut birimi sağlık tesisine yakınsa 1, değilse 0 değerini alan kd
Alışveriş alanı	BİNANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ
Sağlık tesisi	Binada bulunan toplam kat sayısı Konut biriminin bulunduğu binanın yaşı (yıl)
Toplam Kat	Konut tipi için kukla değişkenler:
Yaş	Konut tipi daire ise 1, değilse 0 değerini alan kd
Tip	Konut tipi dubleks daire ise 1, değilse 0 değerini alan kd
Daire	Konut tipi müstakil ise 1, değilse 0 değerini alan kd
Dubleks daire	Konut tipi rezidans ise 1, değilse 0 değerini alan kd
Müstakil	Binada asansör varsa 1, yoksa 0 değerini alan kd
Rezidans	Binaya ait bahçe varsa 1, yoksa 0 değerini alan kd
Asansör	Binada güvenlik varsa 1, yoksa 0 değerini alan kd
Bahçe	KONUT BİRİMİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ
Güvenlik	Konut biriminin büyüklüğü Konut biriminin oda sayısı
Büyükölç (m ²)	Konut biriminin bulunduğu kat
Oda	Konut biriminin toplam banyo sayısı
Kat	Konut biriminin toplam balkon sayısı
Banyo	Konut biriminin toplam salon sayısı
Balkon	Isınma tipi için kukla değişkenler:
Salon	Konutun ısınma tipi merkezi ısıtma ise 1, değilse 0 değerini alan kd
Isınma tipi	Konutun ısınma tipi kombi ise 1, değilse 0 değerini alan kd

Merkezi ısıtma	Konut birimi için aylık ödenen aidat
	Konut biriminin baktığı cephe için kukla değişkenler:
Kombi	Konut kuzeye bakıyorsa 1, bakmıyorsa 0 değerini alan kd
Aidat (TL)	Konut güneye bakıyorsa 1, bakmıyorsa 0 değerini alan kd
Cephe	Konut batıya bakıyorsa 1, bakmıyorsa 0 değerini alan kd
Kuzey	Konut doğuya bakıyorsa 1, bakmıyorsa 0 değerini alan kd
Güney	
Batı	
Doğu	

*kd = Kukla değişken

Mevcut konut piyasası verileri dikkate alınarak, farklı alt piyasalardaki fiyat farklılıklarının anlamlı olup olmadığını analiz etmek için hedonik model yaklaşımından yararlanılmaktadır. Bir regresyon analizi olan hedonik model yaklaşımında, ikiden fazla grubu olan değişkenler, doğrudan analize dâhil edilemedikleri için kukla değişkenler olarak kodlanarak analizde yer almışlardır. Konut biriminin bulunduğu ilçeler, merkezi ısıtma sisteminin ya da kombinin, asansörün, bahçenin, güvenliğinin, açık ve kapalı otoparkın olması, konut biriminin site içinde yer alması, konutun kuzey, güney, batı, doğu cephelerine bakması, konut tipinin daire, dubleks daire, müstakil, rezidans olması ve metro, toplu taşıma, yeşil alan, ilköğretim, alışveriş alanı, sağlık tesisine yakın olması analizde kukla değişken olarak yer almıştır. Sayısal değişkenler sürekli değişkenler olarak analize dâhil edilmiştir.

Regresyon analizi öncesinde değişkenler arasında çoklu bağlantı olup olmadığı kontrol edilmiştir. Çoklu bağlantı (*multicollinearity*) kontrolü için ilk olarak korelasyon katsayısına bakılmıştır. İki değişken arasında korelasyon katsayısı 0,7'nin üstündeyse çoklu bağlantı olduğu anlamına gelmektedir ve aynı analizde iki değişkene yer verilmemektedir. İkinci olarak, tolerans ve varyans şişme değerlerine (VIF) bakılmıştır. VIF, değişkenler arasındaki çoklu bağlantı olup olmadığını ortaya koymaktadır. Genellikle Tolerans değeri 0,10'dan küçük ve VIF değeri 10'un üzerinde olan değişkenler arasında yüksek ilişki olduğu kabul edilmektedir. Yapılan analizde, bu değerlere sahip bağımsız değişkenlerin olmadığı görülmüştür.

3.1. Yöntem

Konuya ilişkin önceki çalışmalar, farklı yaklaşımları izlemektedir. Konut fiyatı hem ölçülebilir hem de diğer özelliklerin bir vektörü olduğu için yararlı bir değişkendir. Ayrıca, fiyatların dağılımını farklı alt piyasalara özgü koşulları yansıtmaktadır. Buna bağlı olarak, kentin farklı bölümlerinde fiyatlandırma

yapısındaki farklılıkları belirlemek için hedonik fiyatlandırma modeli çalışma kapsamında kullanılmıştır. Bu doğrultuda, şehir bütünü ile iki farklı alt piyasa tanımlaması hedonik model yaklaşımı ile analiz edilerek kentsel konut sisteminin daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır. Potansiyel modellerde karşılaştırılma yapılabilmesi için aynı değişkenler kullanılarak Ankara konut piyasası iki aşamada ele alınmaktadır. Bağımlı değişken olarak konut fiyatı; bağımsız değişken olarak hane halkı özellikleri, konumsal, çevresel ve yapısal özellikler dikkate alınarak analiz edilmektedir.

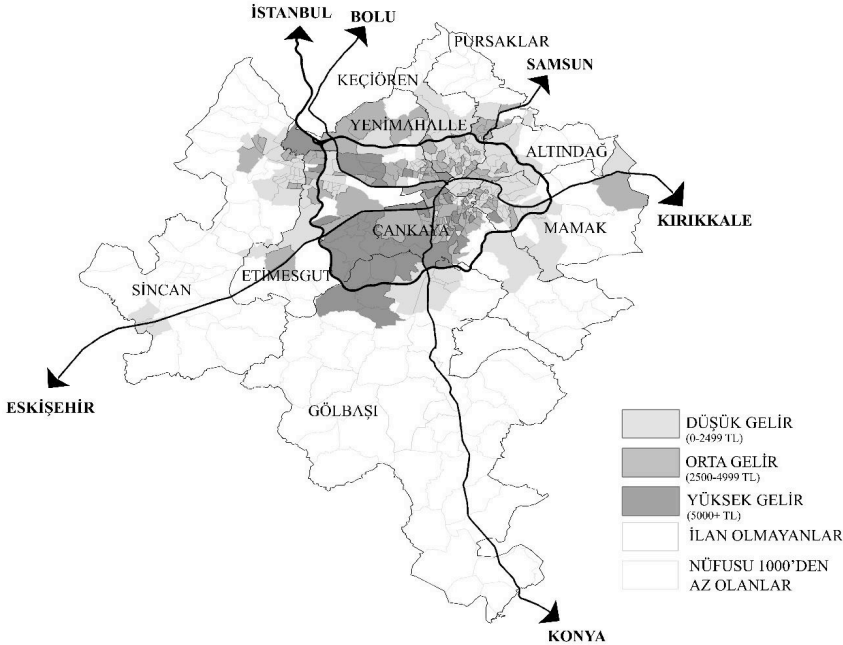
İlk aşamada, Ankara'da üç potansiyel alt piyasa önsel bir yaklaşımdan yararlanılarak mahalle bazında ortalama hane halkı gelirine göre düşük, orta ve yüksek olarak bölünmüştür. Bu bölünme yapılırken, Ankara metropolitan alanında yer alan mahallelerin mevcut durumdaki sınırlarına bağlı kalınarak yapılmıştır. Aylık geliri 0-2499 TL arasında olan haneler düşük gelir; 2500-4999 TL arası gelire sahip haneler orta gelir ve geliri 5000 TL üzerinde olanlar yüksek gelirli olarak kabul edilmiştir (2013 yılı verileri). Mahalle bazında ortalama hane halkı gelirinin tercih edilmesinin nedeni önceki araştırmalarda konut satış fiyatlarının piyasada bu tür mülkleri arayan hanelerin gelirlerini yansıttığı yönünde bir uzlaşma olmasıdır.

2013 Ulaşım Ana Planı hane halkı araştırmasında Altındağ, Keçiören ve Sincan ilçelerinde yüksek gelirli hane halkı tespit edilememiştir (Tablo 2). Yüksek gelir grubunun yarısından fazlası Çankaya ilçesinde ikamet etmektedir. Bunu %25,5 ile Yenimahalle takip etmektedir. Orta gelir grubunda ise sırasıyla Çankaya ve Keçiören ilçelerinde örneklemin %27'si ve %21,5'i bulunmaktadır. Mamak, Keçiören ve Sincan düşük gelir gruplarının yarısından fazlasını içermektedir. Gölbaşı'nda kırsal özellik gösteren mahallelerden bazılarında ortalama hane halkı geliri düşük iken; Çankaya'ya yakın prestijli gelişme bölgelerinde yer alan mahallelerde daha yüksektir. Gölbaşı'nda orta gelir aralığında olan mahalle bulunmamaktadır. Bu çalışmaya dâhil edilen mahallelerin gelir gruplarına göre mekânsal dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur. 9 ilçede yer alan mahallelerin %73,2'si analize, nüfusa ve ilan sayısına göre hibrit olarak belirlenen sayıda dâhil edilmiştir; toplam mahallelerin %22,3'ünü oluşturan nüfusu 1000'in altında olan mahalleler analize dâhil edilmemiştir. Bunlara ek olarak, toplam mahallelerin %3,4'ünde ilanlara bakılan tarihlerde ilan bulunamamıştır.

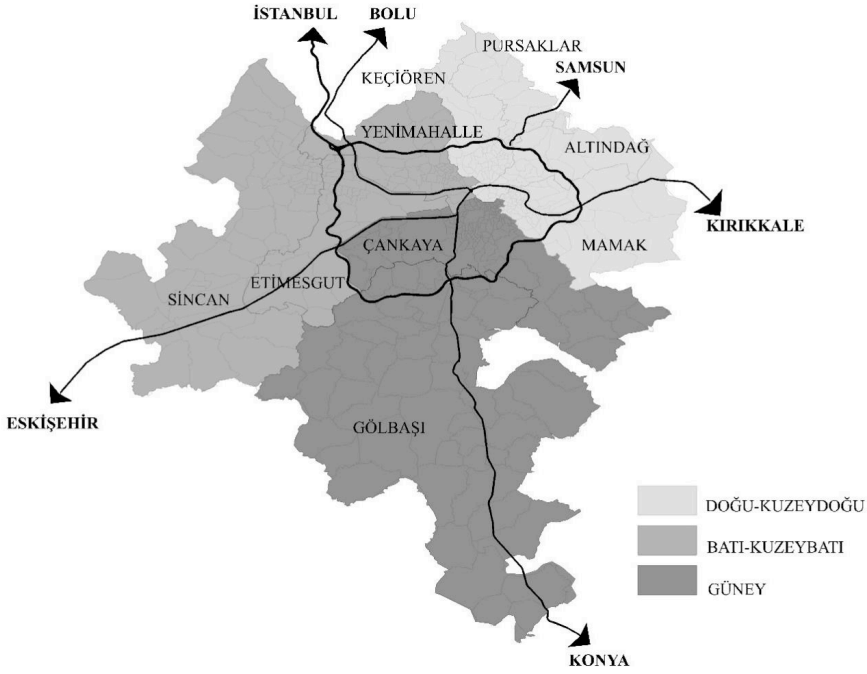
Tablo 2. Analizde kullanılan ilanlara sahip mahallelerde yaşayan hane halkının ortalama gelirinin ilçelere göre dağılımı

İlçeler	Gelir Grubu (%)		
	Düşük	Orta	Yüksek
Altındağ	11	4,1	0
Çankaya	8,8	27	52
Etimesgut	9,1	9,6	8,8
Gölbaşı	6,6	0	6,9
Keçiören	18,2	21,5	0
Mamak	19,5	9,3	6,9
Pursaklar	1,9	5,9	0
Sincan	17,3	7	0
Yenimahalle	7,5	15,6	25,5

Şekil 3'e bakıldığında, yüksek gelir grubunun Çankaya, Gölbaşı ve Yenimahalle'de; düşük gelir grubunun ise özellikle Altındağ, Keçiören ve Sincan'da kümelenmiş halde bulunduğu görülmektedir. Orta gelir grubu, tüm ilçelere yayılmış ve dağınık halde bulunmaktadır. Bu durum, Ataç (2016)'ın çalışma sonuçları ile uyumludur.

Şekil 3. Analizde yer alan mahallelerin gelir gruplarına göre dağılımı (2013 Ulaşım Ana Planı hane halkı anketi verileri üzerinden yazar tarafından görselleştirilmiştir.)

İkinci aşama, Şekil 4'de gösterildiği gibi, önsel bilgiye dayanarak metropolitan alanda yer alan ilçe sınırlarına göre üç mekânsal potansiyel alt piyasa belirlenmiştir. Konut fiyatları, Ankara gibi bölünmüş bir konut piyasasında konuma bağlı olarak önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bunun yanı sıra, birbirine yakın konumda olan konut birimleri, idari, ticari bölgelere, ulaşım ağlarına ve ayrıca okullar ve parklar gibi ortak kamu hizmetlerine benzer erişilebilirlik düzeylerini paylaşması nedeniyle birbiri yerine ikame edilebilirliği daha yüksektir. Ankara'nın 2021 yılı nüfusu 5.663.322 olarak kaydedilmiştir. Potansiyel mekânsal alt piyasa nüfusu, Ankara'nın toplam nüfusunun %89,5'ini oluştururken, kuzeydoğu, kuzeybatı ve güney bölgeleri toplam kent nüfusu içerisinde sırasıyla %38,2, %32,5 ve %18,8 paya sahiptir.

Şekil 4. Ankara metropolitan alanda yer alan ilçelerin konumuna göre potansiyel mekânsal alt piyasalar

Potansiyel doğu-kuzeydoğu mekânsal alt piyasası dört ilçeden oluşmaktadır: Keçiören, Altındağ Mamak ve Porsaklar. Bu bölünme, Samsun Yolu üzerinde olup geçekondulaşmadan dolayı dönüşüm projelerinin ağırlık kazandığı ilçeler niteliğindedir. Kentin kuzeyinde bulunan Keçiören ilçesi, daha çok konut ve ticari işlevlere sahip olmakla birlikte, üniversitelerin bölümleri

ve sağlık kurumları gibi bazı önemli hizmet alanlarına da sahiptir. Keçiören'deki gecekondu kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yenilenmiştir. Kentin kuzeydoğusunda bulunan Altındağ ilçesi, Ankara'nın ilk yerleşim yeri olduğu için tarihi kent merkezini de içinde barındırırken, Mamak da hızlı kentleşme sürecinde ortaya çıkan yoğun gecekondulaşmanın yaşandığı bir ilçedir. Son dönemde, Altındağ ve Mamak ilçelerinde kentsel dönüşüm projeleri konut sektöründe hareketliliği artırmıştır. Esenboğa Havalimanı'na ulaşımı sağlayan protokol yolunun içinden geçmesi ve Ankara çevre yolunun yakınında olması nedeniyle stratejik bir konuma sahip olan Pursaklar, 2008 yılında Keçiören'den ayrılarak bağımsız bir ilçe haline gelmiş, nüfusu ve konut alanları hızlı gelişim göstermiştir. Kentin Doğu kısmı, topografik eşiklerden dolayı görece diğer kısımlardan daha geri kalmıştır. Öte yandan, sosyo-ekonomik açıdan düşük ve orta gelir grubu tarafından tercih edilmektedir.

Potansiyel batı-kuzeybatı mekânsal alt piyasası üç ilçeden oluşmaktadır: Etimesgut, Sincan ve Yenimahalle. İstanbul Yolu üzerinde konumlanan bu ilçeler birçok sanayi bölgesi ve toplu konut alanlarına ev sahipliği yapmaktadır. Yenimahalle hem gelişen hem de yerleşik konut alanlarını barındırmaktadır. Etimesgut ise günümüzde planlı ve gelişme bölgesi haline gelmesine rağmen geçmişte kırdan kente olan yoğun göçle gecekondu gelişimleri de görülmüştür. Batıkent (Yenimahalle) ve Eryaman (Etimesgut) semtlerinde bulunan toplu konut projeleri daha çok orta ve orta-üst gelir grubuna yöneliktir. Sincan ilçesinin gelişimi ise organize sanayi bölgesi ve gecekondu önleme bölgesi olmasına yol açan arazi kullanım kararlarına dayanmaktadır. İlçe günümüzde dar gelirli hanelere yönelik planlama uygulamalarına sahiptir. Bu bölünmede bulunan ilçeler, sanayi bölgelerine yakın olması nedeniyle işçi hane halkları tarafından tercih edilmekte ve düşük gelir grubuna da hizmet etmektedir.

Potansiyel güney mekânsal alt piyasası ise Eskişehir yolu ve Konya yolu üzerinde gelişen Çankaya ve Gölbaşı'ndan oluşmaktadır. Çankaya, başlıca kamu kurumları, üniversiteler, büyükelçilikler, oteller, kültür ve sanat kurumlarına ev sahipliği yapmaktadır ve özellikle üst gelir tarafından en çok arzu edilen yerleşim bölgesidir. Bu nedenle, merkezi iş bölgesi faaliyetlerinin bir kısmı son yirmi yılda şehir merkezinden bu bölgede yer alan Eskişehir Yolu güzergâhına doğru yayılmıştır. Gölbaşı, metropolitan alanın güney çevresinde yer almakla birlikte kırsal niteliğini korumaktadır. Ancak, son zamanlarda Çankaya ilçesine yakın kısımlarında konut gelişimi yüksek gelirli haneler için düşük katlı konut birimlerinin yanı sıra yüksek apartman dairelerini de içerecek şekildedir. Kentin güney kısmı özellikle 1980'lerden sonra

en çok spekülasyona uğrayan bölge niteliğinde olup prestijli konut alanları nedeniyle yüksek konut satış fiyatlarına sahiptir.

3.2. Bulgular

Çalışma kapsamında, Ankara metropolitan alandaki alt piyasaların belirlenmesinde en iyi stratejiyi tespit etmek için mekânsal ve sosyo-ekonomik modeller ile şehir bütünü için yapılan model karşılaştırılmıştır. Kurulan hedonik fiyat modellerinde, konut piyasası ve potansiyel alt piyasalar arasındaki konut fiyatı yapısı tartışıldıktan sonra hangi modelin daha açıklayıcı olduğuna dair karşılaştırılma yapılmaktadır.

3.2.1. Şehir Bütünü Modeli

Bu modelde konut fiyatlarının açıklanmasına katkı sağlayan istatistiksel olarak anlamlı 14 değişken bulunmuştur. Regresyon sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir. Şehir bütünü modeli, hane halkı (gelir); konut biriminin konumsal (Altındağ, Etimesgut, Keçiören, Mamak, Sincan, Yenimahalle, arsa birim metrekare değeri); çevresel (kapalı otopark, metro); yapısal (büyüklük, balkon sayısı) ve binanın yapısal (toplam kat, müstakil olması) özellikleri tarafından açıklanmaktadır. Bu değişkenler %95 güven aralığında anlamlıdır. Bağımsız değişkenler bağımlı değişkendeki değişimin %80,9'unu açıklamaktadır.

Üst gelir grubunun çoğunlukta olduğu Çankaya ve Gölbaşı fiyatı etkilemezken, Altındağ, Etimesgut, Keçiören, Mamak, Sincan ve Yenimahalle ilçeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer bir deyişle, konutun Altındağ, Etimesgut, Keçiören, Mamak, Sincan ve Yenimahalle'de olması fiyatı düşüren bir şekilde etki yapmaktadır. Bağımlı değişken üzerinde büyüklüğün en fazla etkiye sahip olduğu görülmektedir (Beta = 0,501). Bunu takiben sırasıyla gelir, toplam kat sayısı, konutun Keçiören, Etimesgut, Yenimahalle, müstakillik, Mamak, Sincan, arsa birim metrekare değeri, balkon sayısı, Altındağ, kapalı otopark ve metroya yakın olması gelmektedir.

Tablo 3. Şehir Bütünü Modeli Hedonik Fiyat Model Sonuçları

Değişkenler	Konut Piyasası		
	Şehir Bütünü Modeli		
	Standartlaştırılmamış katsayılar	Standartlaştırılmış katsayılar	t
B	Beta		
Sabit	-196425,255		-4,004
Gelir	53,348	,206***	6,870
Altındağ	-105273,580	-,061*	-2,227
Etimesgut	-178910,621	-,121***	-3,973
Keçiören	-146089,920	-,127***	-3,991
Mamak	-131809,210	-,105***	-3,409
Sincan	-134220,325	-,097**	-3,137
Yenimahalle	-149453,422	-,118***	-3,909
Değer	200,014	,086**	2,664
Kapalı otopark	57153,814	,060*	2,351
Metro	52754,411	,057*	2,207
Toplam kat	16698,808	,201***	7,798
Müstakil	261012,803	,118***	4,248
Büyüklik	3244,429	,501***	17,033
Balkon	37388,376	,063*	2,429

Örneklem büyüklüğü: 690
R2: ,815
Düzeltilmiş R2: ,809
Standart hata: 2689144,61025
F-değeri: 77,645

* $p \leq 0.05$, ** $p \leq 0.01$, *** $p \leq 0.001$

3.2.2. Sosyo-ekonomik Alt Piyasa Modeli

Yüksek gelir potansiyel alt piyasası regresyon sonuçlarına göre, hane halkı (gelir); konut biriminin konumsal (Çankaya, arsa birim metrekaare değeri); çevresel (site, metro, kent merkezi); ve yapısal özellikleri (büyüklik, oda sayısı, aidat) tarafından açıklanmaktadır. Bu potansiyel alt piyasalar için regresyon sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir. Bu modelde, binanın yapısal özellikleri bağımlı değişken üzerinde etkiye sahip değildir. Konut fiyatları üzerinde en büyük etkiye sahip olan değişken şehir bütünü modelinde olduğu gibi Beta= 0,886 ile büyüklüktür. Bunu sırasıyla Çankaya, aidat, site içinde olması, kent merkezi, oda sayısı, metroya yakınlık, arsa birim metrekaare de-

ğeri ve gelir takip etmektedir. Konut fiyatı üzerinde gelir, arsa birim metrekare değeri, Çankaya, site, metro, büyüklük pozitif; oda sayısı ve kent merkezi ise negatif etki yapmaktadır. Bu noktada, oda sayısının pozitif etki etmesi beklenirken, oda sayısındaki artışın fiyatta azalışa neden olduğu gözlemlenmiştir. Bunu yüksek gelir grubunda çoğunlukta yer alan rezidans tipi konutların varlığına bağlayabiliriz. İlanlar incelendiğinde, 2 oda sayısına sahip olup 160 metrekare büyüklüğündeki konutlar için yüksek satış fiyatları olduğu görülmektedir. Diğer bir sonuç, kent merkezinden uzaklaştıkça fiyatların azalmasıdır. Sonraki bölümde mekânsal potansiyel alt piyasalarda, kent merkezi sadece batı-kuzeybatı modelinde anlamlı çıkmaktadır (Tablo 5). Bu bağlamda, yüksek gelir grubunda yer alan Etimesgut ve Yenimahalle’de bulunan konutların bunu etkilediğini söylemek mümkündür.

Orta gelir potansiyel alt piyasasına bakıldığında, regresyon sonuçlarına göre, konut fiyatları hane halkı (gelir); konut biriminin konumsal (Altındağ, Keçiören, Mamak, arsa birim metrekare değeri); yapısal (büyüklük, merkezi ısıtma) ve binanın yapısal özellikleri (toplam kat) tarafından açıklanmaktadır. Konut biriminin çevresel özellikleri, orta gelir için fiyatlara etki etmemektedir. Beta= 0,452 ile fiyatlar üzerinde en fazla etkiye sahip değişken büyüklük iken, Mamak Beta= 0,007 ile en az etkiye sahiptir. Orta gelir alt piyasasında, konut fiyatı üzerinde etkisi olan 8 değişkenden konutun Altındağ, Keçiören ve Mamak’ta olması bağımlı değişkene negatif yönde etki etmektedir. Buradan hareketle, konut fiyatı azaldıkça, orta gelir grubunun Altındağ, Keçiören ve Mamak’ta yer seçtiği sonucuna varılabilir.

Düşük gelir potansiyel alt piyasasında regresyon sonuçlarına göre, hane halkı (gelir); konut biriminin konumsal (Çankaya, Gölbaşı, Yenimahalle, arsa birim metrekare değeri); çevresel (site, kapalı otopark); yapısal (büyüklük, oda sayısı, banyo sayısı) ve binanın yapısal özellikleri (toplam kat, yaş, müstakil) tarafından açıklanmaktadır. Bu modelde, konut fiyatlarını etkileyen değişken sayısının artmasının yanı sıra değişkenlerin farklılaşması gözlemlenmiştir. Bu model için konutun Çankaya, Gölbaşı ve Yenimahalle’de olması satış fiyatında artışı beraberinde getirmektedir. Düşük gelir grubunun daha az yer aldığı ilçelerin fiyatlara pozitif yönde etki etmesi beklenen bir sonuçtur. Fiyatlara en fazla etki eden değişken Beta= 0,340 ile konutun müstakillik durumudur. Bunu takiben, Gölbaşı, toplam kat sayısı, banyo sayısı, oda sayısı, büyüklük, kapalı otopark, arsa birim metrekare değeri, bina yaşı, site içinde

yer alması, Yenimahalle, Çankaya ve gelir değişkenleri sırasıyla fiyatlar üzerinde etkiye sahiptir. Konut fiyatlarına etki eden 13 değişkenden sadece bina yaşı negatif yönde etkilemektedir.

Bu bölümde, seçilen örneklem kapsamında alt piyasalar mahalle sınırları gelir grupları üzerinden tanımlanmıştır. Yapılan regresyon analizleri sonucunda, gelir gruplarının değişkenler üzerinden farklılaştığı görülmüştür. Regresyon sonuçlarına bakıldığında, sosyo-ekonomik modellerinin (düzeltilmiş R2) açıklama gücü yüksek, orta ve düşük gelir için sırasıyla %75,9, %60,9, %67,7'dir. En iyi sonuç yüksek gelir modelinde görülmektedir. Ancak şehir bütünü için yapılan modelle karşılaştırıldığında açıklama güçleri bu modele göre (%80,9) daha düşük çıkmaktadır.

Mahalle bazında ortalama hane halkı geliri, arsa birim metrekare değeri ve büyüklük, konut fiyatlarına her model için olumlu etki yapmaktadır. Çevresel özellikler orta gelir alt piyasası için anlamlı sonuçlara sahip değilken, binanın yapısal özellikleri yüksek gelir grubunda fiyatlar üzerinde etkiye sahip değildir. Düşük gelir modelinde ise olanaklara (metro, toplu taşıma, yeşil alan, ilkokul, sağlık tesisi, alışveriş alanı, kent merkezi) yakınlık fiyatlar üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiye sahip değildir. Sosyo-ekonomik modellerin bütün ikame edilebilirlik kalıpları ile bağlantılı olmadığı görülmektedir. Orta gelir için kent merkezinde yer alan Altındağ, Keçiören ve Mamak negatif yönde etki ederken, düşük gelir için düşük gelir grubunun daha az olduğu Çankaya, Gölbaşı ve Yenimahalle pozitif yönde öne çıkmaktadır. Ayrıca diğer üç sosyo-ekonomik modelinden farklı olarak Etimesgut ve Sincan şehir bütünü için yapılan modelde anlamlı sonuçlara sahiptir ve konut fiyatını olumsuz etkilemektedir. Konutun Pursaklar ilçesinde yer alması modeller için anlamsız sonuç vermektedir, bu durumu analizde daha az sayıda yer almasına bağlamak mümkündür. Gölbaşı sadece düşük gelir modelinde; Çankaya yüksek ve düşük gelir modellerinde anlamlı sonuçlara sahiptir. Buradan hareketle, konumun Ankara konut piyasası için konut fiyatları üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Sosyo-ekonomik Alt Piyasa Modeli Hedonik Fiyat Model Sonuçları

Değişkenler	Yüksek Gelir			Orta Gelir			Düşük Gelir		
	B	Beta	t	B	Beta	t	B	Beta	t
Sabit	-580.474,952		-1,923	-329.283,778		-3,661	-54.726,166		-1,334
Gelir	31,055	,037	,641	45,449	,079*	1,827	24,180	,043*	1,291
Altındağ				-60.189,231	-0,35*	-908			
Çankaya	360.726,056	,234**	2,934				40.512,052	,062*	1,421
Gölbaşı							200.498,145	,269***	7,836
Keçiören				-20.669,088	-,025*	-,597			
Mamak				-8.044,530	-,007*	-,166			
Yenimahalle							53.391,565	,076*	2,264
Değer	428,615	,146*	2,132	577,129	,314***	6,925	263,077	,146***	3,311
Site	297.088,496	,174**	2,615				38.461,467	,093*	2,209
Kapalı otopark							63.931,232	,150***	4,262
Metro	240.818,839	,155**	2,964						
Kent merkezi	-19.678,761	-,163*	-2,460						
Toplam kat				25.771,437	,395***	8,803	10.300,826	,232***	5,301
Bina yaşı							-1.612,282	-,093*	-2,330
Müstakil							462.785,334	,340***	8,590
Büyüklik	7.717,325	,886***	10,994	2.508,555	,452***	11,257	417,288	,133*	2,290
Oda	-122,825,529	-,160*	-1,984				37.600,013	,171***	3,341
Banyo							55.160,987	,174***	3,613
Merkezi ısıtma				36.278,280	,044*	,974			
Aidat	615,810	,210***	3,444						
	Örneklem büyüklüğü: 102			Örneklem büyüklüğü: 270			Örneklem büyüklüğü: 318		
	R2: ,781			R2: ,621			R2: ,690		
	Düzeltilmiş R2: ,759			Düzeltilmiş R2: ,609			Düzeltilmiş R2: ,677		
	Standart hata: 380.317,61025			Standart hata: 212.757,06614			Standart hata: 105.528,33548		
	F-değeri: 36,407			F-değeri: 53,456			F-değeri: 52,002		

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

3.2.3. Mekânsal Alt Piyasa Modeli

Bu çalışmanın amaçlarından biri, Ankara'daki alt piyasaların belirlenmesinde gelir ve konum üzerinden hangisinin daha açıklayıcı olduğunu tartışmaktır. Bu doğrultuda, sosyo-ekonomik model sonuçlarını aynı değişkenlerle kontrol etmek için ilçelerin konumuna göre oluşturulan üç potansiyel mekânsal modelin regresyon sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Doğu-Kuzeydoğu potansiyel alt piyasasında konut fiyatları hane halkı (gelir); konut biriminin konumsal (arsa birim metrekare değeri), çevresel (site, kapalı otopark, metro, yeşil alan) ve yapısal (büyüklük, balkon sayısı, aidat); binanın yapısal özellikleri (toplam kat, bina yaşı, müstakil) tarafından belirlenmekte olup tüm ikame edilebilirlik kalıplarıyla ilişkilidir. Fiyatlar üzerinde en büyük etkiye sahip olan değişken Beta= 0,488 ile büyüklüktür. Bunu sırasıyla toplam kat, gelir, aidat, müstakil, arsa birim metrekare değeri, site içinde olması, bina yaşı, kapalı otopark, balkon sayısı, metroya ve yeşil alanlara yakınlık takip etmektedir. Keçiören konut özellikleri açısından daha istikrarlı bir konut piyasası yapısına sahipken, Altındağ ve Mamak'ta gecekondu yerleşimlerinin kentsel dönüşümü nedeniyle piyasalar daha hareketlidir. Diğer taraftan, Pursaklar'da hareketlenmeye başlayan bir piyasa olmasına rağmen kırsal niteliğini tam anlamıyla kaybetmemiştir. Düşük gelirli haneleri etkileyen kentsel dönüşüm projelerinin yanı sıra, Mamak'ta yer alan daha prestijli konutların konumu konut değerlerini artırmaktadır (Uğurlar ve Eceral, 2014). Dolayısıyla, düşük sosyo-ekonomik yapısı nedeniyle bu alt piyasada diğer modellerden farklı değişkenler bulunmaktadır. Düşük gelir düzeyine bağlı olarak araç sahipliği oranının düşük olması nedeniyle metroya yakınlık önem kazanmaktadır. Konutun balkon sayısı ve yeşil alana yakınlığı, bina başına konut sayısının yüksek olması sonucu yaşanan yoğunluk nedeniyle bu modelde anlamlı sonuçlar göstermektedir. Nicel olarak en çok ve çeşitli değişkenler bu modelde gözlemlenmiştir. Ayrıca, 12 değişkenden sadece bina yaşı fiyata negatif yönde etki etmektedir.

Batı-Kuzeybatı potansiyel alt piyasası regresyon sonuçları, konut fiyatları hane halkı (gelir); konut biriminin konumsal (arsa birim metrekare değeri); çevresel (kapalı otopark, yeşil alan ve kent merkezine uzaklık); yapısal (büyüklük, aidat) ve binanın yapısal özellikleri (toplam kat, bina yaşı, müstakil) ile ilişkilidir. Büyüklük konut üzerinde en büyük etkiye sahip iken, yeşil alanlara yakınlık tam tersi şekilde etkilemektedir. Büyüklük değişkenini aidat ve müstakil olması takip etmektedir (Beta = 0,270 ve Beta = 0,197). Konut tipi değişkeninde anlamlı çıkan sonuçları, Yenimahalle'de yer alan müstakil ko-

nutlar ile ilişkilendirmek mümkündür. Batı-Kuzeybatı alt piyasası için müstakillik, kapalı otopark, yeşil alanlara yakınlık, toplam kat sayısı, büyüklük, aidat, arsa birim metrekare değeri ve gelir fiyatlara beklendiği gibi olumlu etkiler yapmaktadır. Diğer taraftan, bina yaşının ya da kent merkezine uzaklığın artması ile fiyat olumsuz etkilenmektedir. Bu sonuçlar, ilçeler arasındaki ayrımın düşük olması ve batı-kuzeybatı kesiminde daha homojen konut piyasası yapısı ile ilişkilendirilebilir. Özellikle Sincan'daki hane halkları benzer gelir düzeylerine sahiptir ve konut stoku benzer yapısal niteliklere sahiptir. Bu nedenle konut fiyatlarında farklılaşmayı beraberinde getirecek değişkenler bu alt piyasada diğer modellere göre daha azdır.

Güney potansiyel alt piyasasında regresyon sonuçlarına göre, hane halkı (gelir); konut biriminin çevresel (metro ve sağlık tesisine yakınlık); yapısal (büyüklük, banyo sayısı, balkon sayısı, aidat) ve binanın yapısal özellikleri (müstakil, asansör, güvenlik) tarafından açıklanmaktadır. Bu modelde, fiyatlar üzerinde en büyük etkiye sahip olan büyüklüğün ardından sırasıyla aidat, güvenlik, sağlık tesisine yakınlık, banyo sayısı, gelir, asansörün varlığı, metroya yakınlık, müstakil olması ve balkon sayısı gelmektedir. Güney alt piyasa modelinde diğer modellerden farklı olarak arsa birim metrekare değişkeninin önemli olmaması, birim metrekare başına ödenen arsa değerinin fiyatlar ile ilişkisinin olmadığını ortaya koymaktadır. Kentin güney kesiminde yer alan kapalı sitelerin etkisi ile güvenlik sadece bu modelde anlamlı çıkmıştır. Güneyde yaşayan hane halkları, kapalı bir sitenin sunduğu hizmetlerden dolayı güvenlik gibi değişkenleri yaşam kalitesini artıran bir durum olarak algılamaktadır. Yüksek gelirli hane halklarının çoğunlukta yaşadığı ve araba sahipliliğinin yüksek olduğu model için metroya yakınlığın anlamlı çıkması şaşırtıcı bir sonuçtur. Gölbaşı'nda kent merkezine uzakta yaşayan düşük gelirli hanelerin varlığı bu sonucu açıklayıcı olarak düşünülebilir. Diğer taraftan, her ne kadar araba sahipliliği yüksek olsa da konut ilanı reklamlarında metroya yakınlık vurgusunun bu alandaki fiyatları yükseltici etki yaptığı söylenebilir. Bu alt piyasada bulunan konutların yarısından fazlası ikiden fazla banyoya ve balkona sahiptir. Bu bağlamda, banyo ve balkon sayılarının anlamlı çıkması beklenen bir sonuçtur.

Regresyon sonuçlarına göre mekânsal alt piyasa modellerinin açıklama gücü batı-kuzeybatı, güney ve doğu-kuzeydoğu bölgelerinde sırasıyla %78,4; %73,2 ve %70,8'dir. Bu üç model ve şehir bütünü için büyüklük, mahalle bazında ortalama hane halkı geliri ve konutun müstakil olması anlamlı sonuçlara sahiptir. Tüm mekânsal modellerde bu değişkenlere ek olarak aidat da hepsinde anlamlı çıkmıştır. Bu alt piyasada konut fiyatı üzerinde etkili olan

sağlık tesisine yakınlık, asansörün ve güvenliğin olması diğer modellerden farklı olarak anlamlı sonuçlar vermektedir. Bunun nedenini, Çankaya ilçesinin her fiyat aralığında ve her gelir grubuna hitap eden konut sunumuna sahip olması nedeniyle heterojen yapıda olmasına bağlayabiliriz. Diğer taraftan, tüm modellerden farklı olarak konutun konumsal özellikleri (arsa birim metrekare değeri) fiyat yapısını açıklamamaktadır. Analiz sonuçları, Ankara'da lokasyona bağlı olarak konut fiyatlarında mekânsal bir farklılaşmanın olduğu hipotezini desteklemektedir. Bu bağlamda, alt piyasaların belirlenmesinde konumun belirleyici bir faktör olarak kabul edilebileceği söylenebilir.

Tablo 5. Mekânsal Alt Piyasa Modeli Hedonik Fiyat Model Sonuçları

Değişkenler	Doğu-Kuzeydoğu			Batı-Kuzeybatı			Güney		
	B	Beta	t	B	Beta	t	B	Beta	t
Sabit	-98.894,609		-2,741	-61.381,903		-1,050	-532,074,346		-4,085
Gelir	37,417	,217***	5,564	19,063	,0129**	2,730	46,080	,131*	2,501
Değer	327,757	,126**	2,959	373,880	,107*	2,053			
Site	37.780,374	,096*	1,731						
Kapalı otopark	21.685,205	,061*	1,467	101.952,703	,167***	4,122			
Metro	15.496,609	,039*	,968				180.634,639	,109*	2,185
Yeşil alan	6.741,978	,016*	,397	60.110,494	,079*	2,057			
Sağlık tesisi							246.556,090	,155**	3,120
Kent merkezi				-3.669,662	-,147**	-3,301			
Toplam kat	8.464,162	,232***	3,393	7.291,308	,142**	2,777			
Bina yaşı	-1.537,314	-,093*	-2,006	-2.883,663	-,118**	-2,640			
Müstakil	221.606,601	,137***	3,379	224.153,124	,197***	4,684	243.886,536	,095*	1,582
Asansör							158.134,942	,115*	2,288
Güvenlik							256.224,431	,157**	2,722
Büyüklik	1.679,277	,488***	11,251	1.945,675	,340***	8,017	3.003,514	,442***	4,998
Banyo							118.980,868	,141*	1,664
Balkon	11.651,172	,042**	1,023				71.237,541	,093*	1,900
Aİdat	621,153	,192***	3,301	6309,047	,270***	5,313	501,523	,189**	2,996
	Örneklem büyüklüğü: 278			Örneklem büyüklüğü: 230			Örneklem büyüklüğü: 182		
	R2: ,725			R2: ,798			R2: ,752		
	Düzeltilmiş R2: ,708			Düzeltilmiş R2: ,784			Düzeltilmiş R2: ,732		
	Standart hata: 104.838,96215			Standart hata: 130.604,02327			Standart hata: 417.461,76310		
	F-değeri: 36,767			F-değeri: 50,648			F-değeri: 32,094		

* p≤0.05, ** p≤0.01, *** p≤0.001

4. Sonuç ve Öneriler

Konut piyasaları, tek bir piyasa olarak kabul edilemeyecek ve rekabetçi bir denge modeli ile yeterince açıklanamayacak kadar çeşitlilik göstermektedir. Bu doğrultuda, yapılan çalışmalar sonucunda alt piyasa olarak tanımlanan kendi içinde benzer özellikler gösteren homojen gruplar şeklinde daha iyi değerlendirilebileceği görülmüştür. Kentsel konut piyasasının bu şekilde analiz edilmesi yapısını ortaya çıkarmakta ve farklı bölümlerindeki dinamikleri yakalamaktadır. Buna ek olarak, konut fiyatının tahminini önemli ölçüde iyileştirerek daha güvenilir hale getirmektedir. Alt piyasaların önemi anlaşılmasına rağmen nasıl tanımlanacağı ve belirleneceği literatürde tartışma konusu olmuştur.

Konut alt piyasalarının modellenmesinde en iyi yöntemi araştırmak amacıyla pek çok çalışma yapılmasına rağmen bu konuda fikir birliği yoktur. Bazı araştırmacılar, yöntemlerin hiçbirinin tek başına piyasadaki karmaşıklığı yeterince yakalayamayacağını, dolayısıyla mekânsal, yapısal ve bu özelliklerin ortak etkilerine hane halkını dâhil eden iç içe sınıflandırmaların daha başarılı olduğunu vurgulamaktadır. Sınıflandırma literatüründe, mekânsal bitişikliği sağlamayı ve aynı zamanda konumsal ve yapısal özellikleri birleştirmeyi amaçlayan yaklaşımda boşluk olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, makale kapsamında alt piyasaların belirlenmesinde kullanılan yöntemler, mekânsal ve yapısal özellikleri birleştiren farklı değişken grupları üzerinden Ankara metropolitan kenti örneği üzerinden tartışılmıştır.

Bu çalışma üç önemli bulgu ortaya koymaktadır. İlk olarak, konut piyasası tek bir piyasa olarak incelendiğinde gerçekçi bir konut fiyatı yapısını etkin bir şekilde yansıtmada yetersiz kalmaktadır. Şehir bütünü modelinin açıklama gücü alt piyasa modellerinden daha yüksek olmasına rağmen, analiz sonuçları her bir modelin kendi dinamiklerine sahip olduğunu ve fiyat yapısının farklı değişkenlere bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca F testi sonuçlarına göre modeller arasında önemli fiyat farklılıkları bulunmakta ve bu nedenle konut piyasasının daha iyi anlaşılabilmesi için alt piyasa düzeyinde incelenmesi önem kazanmaktadır. Yapılan çalışmadaki bu farklılıklar, Ankara'da konut bölünmesinin göstergeleri olarak kabul edilmektedir.

İkinci olarak, Ankara için alt piyasa modellerinden hangisinin daha iyi sonuçlara sahip olduğunu belirlemek için mahalle sınırlarına göre ortalama hane halkı gelirine ve ilçe sınırlarına göre ilçelerin konumuna göre tanımlanan modeller aynı değişkenlerle iki farklı şekilde test edilmiştir. Sosyo-ekonomik modelin analiz sonuçları, Ankara konut piyasası için mahalle bazında

ortalama hane halkı gelirinin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, bir bölgedeki konut fiyatları o bölgede yaşayan hanelerin gelirlerinin bir yansımasıdır. Ayrıca, sosyo-ekonomik alt piyasalara göre daha fazla açıklayıcı güce sahip olduğu tespit edilen ve daha çok sayıda ikame edilebilirlik kalıplarıyla bağlantılı olan mekânsal modellerin analiz sonuçları Ankara'da konumun belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, ilçe sınırlarının Ankara için anlamlı sonuçlar verdiği söylenebilmektedir.

Üçüncüsü, Greaves (1984)'a göre, konut fiyatlarının belirleyicileri hane halkı geliri ile paraleldir; düşük gelirli alıcılar temel konaklama ihtiyaçlarını karşılamakla ilgilenirken, yüksek gelirli alıcılar daha geniş belirleyicilere sahiptir. Başka bir deyişle, yüksek gelirli hane halkına ilişkin alt piyasaların, düşük gelir grubuna göre daha fazla sayıda ve daha çeşitli değişkenlerle belirleneceği literatürde kabul görmektedir. Ancak, çalışmanın ampirik bulguları Ankara'da düşük gelir hane halkını içeren alt piyasanın değişken sayısının diğer sosyo-ekonomik modellerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ankara'daki konut piyasasında düşük sosyo-ekonomik hane halkına ilişkin farklı değişkenlerin etkili bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan, mekânsal modellere bakıldığında sonuca paralel olarak, düşük gelir grubunun ağırlıkta olduğu doğu-kuzeydoğu diğer mekânsal alt piyasalardan daha fazla değişkene sahiptir. Bu durumu, düşük gelirin konuta ekonomik erişebilirliği kapsamında gelirleri ile ilişkili olarak beklentilerinin farklılaşmasına bağlamak mümkündür. Dolayısıyla, Ankara konut piyasasının daha detaylı incelenmesi gereken özgün bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Önsel bilgiye dayalı hiyerarşik yaklaşımı ve veri odaklı yaklaşımı birlikte kullanan çalışmada hane halkı özellikleri, konumsal, çevresel ve yapısal özellikleri üzerinden analiz yapılmıştır. İlçelerin konumunu merkeze alarak oluşturulan mekânsal model, alt piyasalara mekânsal bitişiklik getirerek sosyo-ekonomik modelden daha başarılı sonuçlar vermektedir. Gelir üzerinden tanımlandığında daha sabit iken, ilçeler üzerinden mekândaki değişimler nedeniyle yaşanan dönüşümleri daha iyi yakalamaktadır. Öte yandan, daha önce Ankara için yapılan çalışmalarda ilçeleri alt piyasa olarak kabul eden yaklaşımları bir adım ileriye götürerek homojen gruplar belirlenmiştir. İlçelere dâhil olan mahalleler yakınlarda yer alan başka ilçelere bağlanabilmekte ve bu değişimler nedeniyle ilçelerin dönüşümü ilçe üzerinden tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, birbirine yakın konumlanan ilçeleri alt

piyasa olarak tanımlayarak daha iyi sonuçlar alınmaktadır. Bu çalışma, Ankara metropolitan alandan yeni kanıtlar ortaya koyarak piyasa bölümlenmesini göz ardı eden konut fiyatı çalışmalarına da katkı sağlamaktadır.

Konut piyasasının dengesini etkilemesi beklenebilecek olan COVID-19 salgınının çalışmanın yapıldığı tarihe denk gelmesi çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Pandeminin bir kısmına denk gelen çalışmada, bu sürecin neden olduğu etkiler göz ardı edilmiştir. Diğer taraftan, önsel bilgiye dayalı olarak mevcut belediye sınırlarını kabul ederek alt piyasa sınırlarını belirlemek mevcut sınırların değışebilirliği açısından bir kısıt oluşturmaktadır.

Bu makale, Ankara'daki konut piyasasının gelecekteki analizleri için bir temel teşkil etmektedir. Alt piyasaların belirlenmesi, karar vericilerin farklı gruplara odaklanmalarına ve karar verme sürecinde kaynaklarını etkin şekilde yönlendirmelerine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda tüketicilerin/hane halklarının finansal varlıklarını nasıl kullanmaları gerektiğine dair bir bilgi kaynağı olarak da hizmet etmektedir. Özellikle Ankara'da talepten daha fazla niceliksel konut arzını dengelemek ve yatırımcıların mevcut ihtiyaca göre konut üretimi konusunda daha bilinçli kararlar vermelerine yardımcı olması için konut alt piyasalarını tanımlamak oldukça önemlidir. Artan konut üretimi, farklı gelir gruplarından hane halklarının ihtiyaçlarına yönelik yapılmamaktadır. Ayrıca, toplumdaki tüm gelir grupları için uygun fiyatlı konut sağlanmasına ve farklı gelir gruplarının daha eşit dağıldığı ve ortak alanları paylaştığı yerleşimlerin oluşturulmasına ilişkin kentsel planlama kararlarına yön verebilmektedir. İleride yürütülecek çalışmalar, daha geniş bir veri setini içeren normal bir dönemde kiralık konut piyasasına da hitap edecek şekilde analizler tekrarlanarak tüm konutlar üzerinden değerlendirilme yapılabilir. Buna ek olarak, yapılacak çalışmalarda kendi içinde aykırılıklar gösteren alanların daha detaylı ve farklı şekilde incelenmesi literatüre katkı sağlayacaktır.

Extended Abstract

Evaluation of Housing Submarkets on the Example of Ankara Metropolitan Area

Housing submarket approach has been the subject of many studies since the work of Schnare and Struyk in 1976, proving the existence of submarkets in the housing sector by using a hedonic model. Bourassa, Hamelink, Hoesli ve MacGregor (1999) defined the housing submarket as “a set of dwellings that are reasonably close substitutes of one another, but relatively poor substitutes for dwellings in other submarkets”. There is limited consensus also on how submarkets can be determined in practice, although researchers generally agree on a definition based on structural or spatial characteristics (Watkins, 2001). In the submarket classification literature, it is seen that there is a gap in the approach that aims to provide spatial contiguity and combine spatial and structural features. In this direction, the methods used in the determination of submarkets within the scope of the article are discussed on the example of Ankara metropolitan area through different variable groups that combine spatial and structural features. The dataset was obtained from four different sources:

1. Ankara Transportation Master Plan, conducted in 2013 (the average household income at the neighbourhood level),
2. Revenue Administration website (the land value per square meter of the taxable land in 2020),
3. Hepsi Emlak, one of Turkey's largest real estate websites on the dwelling units being advertised for sale (the characteristics of housing units between January and September 2021).
4. Google Earth (to measure the distance to city center of advertisements for the sale of housing units obtained from Hepsi Emlak)

Data is obtained from advertisements for the sale of housing units in the nine central districts of Ankara, including Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Sincan, Pursaklar and Yenimahalle. They were evaluated at a district level, providing information on the patterns of substitutability of units based on the indicators of sale price; household (average household income in the neighbourhood); locational (land value per square meter, district); environmental (part of a housing estate or a stand-alone building, car park, garage, distance to metro, access to public transport, green

areas, proximity to primary schools, health facilities and shopping areas); structural characteristics of the dwelling units (floor area, number of rooms, storey on which the unit is located, number of bathrooms, sitting rooms and balconies, management fee, heating type, main facade orientation). The data also includes the structural characteristics of the building (number of storeys in the building, age, type of dwelling, elevator, garden, security).

Taking into account the current housing market data, the general characteristics of the central districts of Ankara metropolitan area is analyzed in this study, making use of a hedonic model approach to analyse whether the housing price differences in different submarkets are significant. The existence of submarkets in Ankara is tested in two ways with the same variables, based on the average household income level and the location by district. Then, these models are compared with the market-wide model to identify the best strategy for Ankara's housing market in the determination of submarkets. In the first stage, the three main potential submarkets in Ankara's housing market are defined based on the average household income with low-income households being those with a monthly income of less than 2500 TRY; middle-income households as those with an income of 2500–5000 TRY; and high-income households as those with an income of over 5000 TRY. The second stage involves the determination of three spatial potential submarkets based on location by districts: the potential east-northeast spatial submarket (Keçiören, Altındağ Mamak and Pursaklar); the potential west-northwest spatial submarket (Etimesgut, Sincan and Yenimahalle) and the potential southern submarket (Çankaya and Gölbaşı).

This study reveals three important findings. First, when the housing market is analyzed as a single market, it falls short of effectively reflecting a realistic housing price structure. Although the explanatory power of the market-wide model is higher than that of the submarket models, the results of the analysis revealed that each submarket has its own dynamics and the housing price structure in each submarket depends on different variables. In addition, according to the results of the F test, there are significant price differences between potential submarkets, and therefore, it is important to examine the housing market at the submarket level in order to better understand it. These differences in the study are accepted as indicators of housing division in Ankara.

Second, the results of the analysis of the socio-economic submarkets reveal that the average household income on a neighborhood basis is determinant for the Ankara housing market. In other words, house prices in a region are a

reflection of household income level living in that region. It supports that households with similar income levels show similar characteristics and can be considered as part of the same submarket according to the literature. In addition, the analysis results of spatial submarkets, which were found to have more explanatory power than socio-economic submarkets and were associated with more substitutability patterns, reveal that location is a determining factor in Ankara. In this context, it can be said that the boundaries of the district give meaningful results for Ankara.

Third, according to Greaves (1984), the determinants of house prices can be expected to increase as income rises due to the broader needs of the higher-income buyers when compared to the lower-income buyers, who are interested in meeting only their basic accommodation needs. In this context, it is accepted that submarkets for high-income households can be determined by more and more diverse variables than low-income household submarkets. However, in the Ankara case, the number of variables determining house prices differs inversely proportional to income, which contradicts the findings of previous studies. Therefore, it is possible to say that different variables related to low socio-economic households have an effective role in the housing market in Ankara. On the other hand, looking at the spatial submarkets, parallel to this result, the east-northeast submarket, which is dominated by the low-income group, has more variables than other spatial submarkets. In this respect, it is seen that the Ankara housing market has a unique structure that needs to be examined in more detail. In this study, which uses a hierarchical approach based on priori knowledge and data-oriented approach together, analysis is made on household, spatial, environmental and structural characteristics. The spatial submarket model, which is created by centering the location of the districts, gives more successful results than the socio-economic model by bringing spatial contiguity to the submarkets.

The main limitation of this study is that the date of the survey coincided with the COVID-19 outbreak, which can be expected to affect the balance of the housing market. Other studies related to this situation have reported that house prices have increased, while the reported sales are lower than in the previous year. This study provides a basis for future analyses of the housing market in Ankara. Identifying submarkets can help decision-makers in focusing on different groups and in directing their resources effectively in the decision-making process. It also serves as a source of information on how consumers/households should use their financial assets. In addition, it can guide urban planning decisions regarding the provision of affordable housing for

all income groups in society and the creation of settlements where different income groups are more evenly distributed and share common areas. Future studies may address also the rental housing market in a normal period, involving a broader data set.

Kaynakça/References

- Adair, A. S., Berry, J. N. ve McGreal, W. S. (1996). Hedonic modelling, housing submarkets and residential valuation. *Journal of Property Research*, 13(1), 67-83.
- Adair, A. S., McGreal, W. S., Smyth, A., Cooper, J. ve Ryley, T. (2000). House prices and accessibility: the testing of relationships within Belfast area. *Housing Studies*, 15(5), 699-716.
- Alkay, E. (2008). Housing submarkets in İstanbul. *International Real Estate Review*, 11(1), 113-127.
- Allen, M. T., Springer, T. M. ve Waller, N. G. (1995). Implicit pricing across residential submarkets. *Journal of Real Estate and Financial Economics*, 11(2), 137-151.
- Ankara Ulaşım Ana Planı (AUAP) (2014). *Ankara metropolitan alanı ve yakın çevresi ulaşım ana planı hanehalkı araştırması sonuçları (2013-2038)*, 52, Ankara: Gazi Üniversitesi Ulaşım Ana Planı Ofisi Yayını.
- Ball, M. ve Kirwan, R. (1977). Accessibility and supply constraints in the urban housing accessibility and supply constraints in the urban housing market. *Urban Studies*, 14, 11-32.
- Bourassa, S. C., Hamelink, F., Hoesli, M. ve MacGregor, M. D. (1999). Defining Housing Submarkets. *Journal of Housing Economics*, 8, 160-183.
- Bourassa, S. C., Hoesli, M. ve Peng, V. S. (2003). Do housing submarkets really matter?. *Journal of Housing Economics*, 12(1), 12-28.
- Cingöz, A. R. A. A. (2014). *Konut Fiyatları Nasıl Belirlenir?*. İstanbul: Derin Yayıncılık.
- Dale-Johnson, D. (1982). An alternative approach to housing market segmentation using hedonic price data. *Journal of Urban Economics*, 11, 311-332.
- Davenport, J. L. (2003). The effect of supply and demand factors on the affordability of rental housing. *The Park Place Economist*, 25. http://digitalcommons.iwu.edu/econ_honproj/10 adresinden erişilmiştir.
- Ellickson, B.; Fishman, B.; Morrison, P. A. (1977). *Economic analysis of urban housing markets: a new approach*. Santa Monica: Rand Corporation. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R2024.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Gabriel, S. (1984). A note on housing market segmentation in an Israeli development town. *Urban Studies*, 21, 189-194.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. 30.09.2021 tarihinde, <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Goodman, A. C. (1981). Housing submarkets within urban areas: definitions and evidence. *Journal of Regional Science*, 21(2), 175-185.

- Goodman, A. C. ve Thibodeau, T. G. (2003). Housing market segmentation and hedonic prediction accuracy. *Journal of Housing Economics*, 12, 181-201.
- Goodman, A. C. ve Thibodeau, T. G. (2007). The spatial proximity of metropolitan area housing submarkets. *Real Estate Economics*, 35, 209-232.
- Gökler, L. A. (2017). Ankara'da konut fiyatları farklılaşmasının hedonik analiz yardımıyla incelenmesi. *Megaron Dergisi*, 12(2), 304-315.
- Greaves, M. (1984). The determinants of residential values: the hierarchical and statistical approaches. *Journal of Valuation*, 3, 5-23.
- Grigsby, W. (1963). *Housing markets and public policy*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Hepsi Emlak. 30.09.2021 tarihinde, <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Hoesli, M., Thion, B. ve Watkins, C. A. (1997). A hedonic investment of the rental of apartments in central Bordeaux. *Journal of Property Research*, 14, 15-26.
- Keskin, B. ve Watkins, C. A. (2017). Defining spatial housing submarkets: Exploring the case for expert delineated boundaries. *Urban Studies*, 54(6), 1446-462.
- Lancaster, K. J. (1966). A new approach to consumer theory. *The Journal of Political Economy*, 74(2), 132-157.
- Maclennan, D. ve Tu, Y. (1996). Economic Perspectives on the structure of local housing markets. *Housing Studies*, 11, 387-406.
- Maclennan, D., Munro, M. ve Wood, G. (1987). Housing choice and the structure of urban housing markets in between state and market housing in the post-industrial era. *Scandinavian Housing and Planning Research*, 4, 26-52.
- Marques, J. (2012). *The notion of space in urban housing markets*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Aveiro, Portugal.
- Michaels, R. ve Smith, V. K. (1990). Market segmentation and valuing amenities with hedonic models: the case of hazardous waste sites. *Journal of Urban Economics*, 28, 223-242.
- Öney, E. (2002). *Plansız yerleşmelerde 17 Ağustos 1999 Kocaeli depremi sonrası konut tercihlerinin analizi: Reşit Paşa örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özus, E., Dökmeci, V., Kiroğlu, G. ve Eğdemir, G. (2007). Spatial analysis of residential prices in İstanbul. *European Planning Studies*, 15(5), 707-721.
- Palm, R. (1978). Spatial segmentation of the urban housing market. *Economic Geography*, 54, 210-221.
- Pryce, G. (2013). Housing submarkets and the lattice of substitution. *Urban Studies*, 50(13), 2682-2699.
- Rosen, S. (1974). Hedonic prices and implicit markets: product differentiation in pure competition. *Journal of Political Economy*, 82, 34-55.
- Rosmera N. A. ve Mohd Diah, M. L. (2016). Housing market segmentation and the spatially varying house prices. *Journal of the Social Sciences*, 11(11), 2712-2719.
- Rothenberg, J., Galster, G., Butler, R. ve Pitkin, J (1991). *The maze of urban housing markets: theory, evidence and policy*. Chicago: University of Chicago Press.

- Saner, E. (2008). *Türkiye’de konut piyasasının belirleyicileri: ampirik bir uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.
- Schnare, A. ve Struyk, R. (1976). Segmentation in urban housing markets. *Journal of Urban Economics*, 3, 146-166.
- Sonstelie, J. C. ve Portney, P.R. (1980). Gross rents and market values: testing the implications of Tiebout's hypothesis. *Journal of Urban Economics*, 7, 102-118.
- Straszheim, M. (1975). *An econometric analysis of the urban housing market*. National Bureau of Economics Research, Cambridge.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021). Konut Satış İstatistikleri. 30.09.2021 tarihinde, <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Uğurlar, A. (2013). *Türkiye’de kiralık konut: Ankara örneğinde talep ve kullanım özellikleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Uğurlar, A. ve Eceral, T. Ö. (2014). Ankara'daki mevcut konut (mülk ve kiralık) piyasasına ilişkin bir değerlendirme. *İdealkent*, 12, 132-159.
- Uğurlar, A., Eceral, T. Ö. ve Üçer, A. G. (2018). Alt konut piyasaları bağlamında hanehalkı ve konut özelliklerinin ilişkisi. *İdealkent*, 25(9), 800-833.
- Watkins, C. A. (1999). Property valuation and the structure of urban housing markets. *Journal of Property Investment and Finance*, 17, 157-175.
- Watkins, C. A. (2001). The definition and identification of housing submarkets. *Environment and Planning A*, 33, 2235-2253.
- Wu, C.; Sharma, R. (2012). Housing submarket classification: The role of spatial contiguity. *Applied Geography*, 32(2), 746-756.
- Yiyit, M. (2017). *Isparta ilinde konut fiyatını etkileyen faktörlerin hedonik fiyat modeli ile belirlenmesi ve konut sektöründeki alt piyasaların örtük sınıf analizi ile açığa çıkarılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Tanyel Özelçi Eceral

1990 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun olmuştur. Aynı üniversitenin Bölge Planlama programından yüksek lisans, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı'ndan doktora derecesini almıştır. Kültür Bakanlığı ve GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nde çalışmıştır. 2001 yılından bu yana Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Bölgesel çalışmalar, kent ekonomisi ve kent planlama alanlarında çalışmalarını bulunmaktadır.

Prof. Dr. Tanyel Özelçi Eceral, received her B.C.P. (1990), M.RP (1994) and her Ph.D. (2004) from City and Regional Planning Department, Faculty of Architecture, Middle East Technical University. She had worked for the Ministry of Culture and for the Southeastern Anatolia Project Regional Development Administration. She had been working in the Department of City and Regional Planning at Gazi University, as a Faculty Member between the years 1995-2001,

and has been working as an academic since 2003. She had been the Vice Chairman of the Department and Member of the Faculty Board. Her research interests are; regional studies, city and regional planning, urban economics.

E-posta: tozelci@gazi.edu.tr

Tuğba Kütük

2018 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun olmuştur. Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden 2021 yılında yüksek lisans derecesini almıştır. Aynı üniversitede doktora programında çalışmalarını yürütmektedir. 2019 yılından bu yana Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Araştırma ilgi alanları arasında kentsel çalışmalar, kent ekonomisi ve konut çalışmaları yer almaktadır.

Res. Asst. Tuğba Kütük, received her bachelor's degree (2018) from City and Regional Planning Department, Faculty of Architecture, Middle East Technical University. She received her master's degree from City and Regional Planning, Gazi University in 2021. She has been conducting her studies in the doctoral program research at the same university. She has been working in the Department of City and Regional Planning at Gazi University as a research assistant since 2019. Her research interests include urban studies, urban economics and housing studies.

E-posta: tugbakutuk@gazi.edu.tr

Kent Etnografisinde Çoklu Yöntem Kullanımı: Yürüyüş, Fotoğraf ve Video

*

Leyla Bektaş Ata¹
ORCID: 0000-0002-7929-2469

Öz

Bu araştırmada, 2013-2023 yılları arasında yaptığım saha araştırmalarının arka planına odaklanarak kent etnografisinde çoklu teknikleri bir arada kullanmanın metodolojik ve teorik katkılarını inceliyorum. Bu araştırmalar süresince tuttuğum alan notları üzerinden yürüyüşün kentsel mekândaki toplumsal yaşamı anlamaya katkısını ele alıyorum. İstanbul, İzmir ve Sapanca'da yürüttüğüm etnografik ve otoetnografik araştırmalar ve bu esnada yararlandığım yöntem ve tekniklerin kent etnografisinin olanaklarını genişletmeye etkisine odaklanıyorum. Metropolleşen kentin gündelik hayatını analiz ederken, kentte bir yaya olarak hareketliliği, hareketliliğin sınıfsallığını ve toplumsal cinsiyetini tartışıyorum. Görsel ve işitsel teknolojilerin imkânlarının gelişmesi, kentleşmeye başlayan bölgelerde kaybolan doğal yapının kaydını tutmaya da olanak yaratıyor. Mobil teknolojilerin artan etkisiyle sahada daha çok kullanılmaya başlanan fotoğraf çekimi ve video kaydı kent hafızası oluşturma ve kentin ve kentlinin hikâyesini toplamaya önemli katkı sağlıyor. Bununla birlikte, sahada çoklu metotları işletirken dikkate alınması gereken farklı dengeler devreye giriyor. Bu makalede, sahadaki ilişkilere ve araştırılanların gündelik hayatına müdahale etmeden metotların nasıl çoğaltılabileceğine dair öneriler getirmeye çalışıyorum. Kent etnografisinde çoklu teknik kullanmanın dezavantajlı gruplar için ortaya çıkarılabileceği katılımcı yöntemleri ve etnografiyi sosyal adalet için bir araç haline getirmenin imkanlarını değerlendiriyorum.

Anahtar Kelimeler: kent etnografisi, yürüyüş, hareketlilik, fotoğraf, video, kent hafızası

¹ Dr., Doktora sonrası araştırmacı, Kadir Has Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,

E-posta: leylabektas@gmail.com

idealkent© Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi *Received Date*: 14.08.2023 Kabul Tarihi *Accepted Date*: 10.10.2023

Using Multiple Methods in Urban Ethnography: Walking, Photography, and Video

*

Leyla Bektaş Ata²
ORCID: 0000-0002-7929-2469

Abstract

In this research, I examine the methodological and theoretical contributions of using multiple techniques together in urban ethnography, focusing on the background of the field studies I conducted between 2013-2023. I investigate the contribution of walking to understanding the urban social life through the field notes I took during my urban researches. I focus on the (auto)ethnographic researches I conducted in Istanbul, Izmir and Sapanca, and the effects of the techniques I used while expanding the possibilities of urban ethnography. While analyzing the daily life of the metropolitan city, I discuss mobility as a pedestrian in the city, its class and gender. The development of technologies also makes it possible to keep track of the natural structure that has disappeared in the areas that have begun to urbanize. Mobile technologies, increasingly used in the field, greatly contribute to urban memory and collecting city stories. However, different issues come into play when operating multiple techniques in the field. I am trying to develop suggestions on how the methods can be multiplied without interfering with the relationships in the field and the daily life of the researched. I explore the possibilities of employing participatory methods and transforming ethnography into a tool for social justice through the utilization of multiple techniques in urban ethnography, specifically for marginalized groups.

Keywords: *urban ethnography, walking, mobility, photography, video, urban memory*

---

² Dr., Post-doctoral researcher, Kadir Has University, Faculty of Communication, Public Relations and Information,

E-mail: leylabektas@gmail.com

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi *Received Date*: 14.08.2023 Kabul Tarihi *Accepted Date*: 10.10.2023

Giriş

Yürüme, sosyal bir aktivite ve etkileşim yolu olmanın yanında kentsel mekânı toplumsal dinamikleriyle çalışmak için de önemli bir metot (Shortell ve Brown, 2014, s. 14). Kent mekânı üzerine araştırma yapmaya henüz başladığım dönemde yürümenin sahip olduğu çoklu anlamların farkında olmasam da yürüttüğüm araştırmalarda ilgili bölgelere ulaşma sürecimi de araştırmacı günlüğüme detaylı şekilde not almıştım. Bugün, İstanbul ve İzmir’de yaptığım ve Sapanca’da sürdürdüğüm araştırmalarda biriken on yıllık notlarım yürümeyi kent araştırmalarında bir metot olarak nasıl ele alabileceğimizi tartışmaya ve örneklemeye zemin sağlıyor. Kent etnografisinin sadece ilgili sahaya girince başlamadığını, kenti adımlamanın kendisinin de sahaya ait olduğunu gösteriyor. Başka bir ifadeyle, araştırma yürütmenin arka planının da (*backstage*) kente dair akademik bilgi üretiminin bir parçası olduğuna işaret ediyor.

Bu araştırmada, etnografların inceleme yaptığı kültürler gibi bilimsel disiplinlerin de durağan olmadığını, sürekli değişen ve gelişen dinamik yapıları dolayısıyla içinde yaşadığımız mekânların karmaşıklığını açığa çıkarmak için yeni yöntemler, işbirlikleri ve bilgi alışverişine ihtiyaç duyulduğunu ileri sürüyorum (Pardo ve Prato, 2018, s. 2). Özellikle son dönemde etkileri farklı coğrafyalarda artan oranda hissedilen iklim değişikliği, afetler, salgınlar ve bunların tetiklediği göç hareketleri kenti çalışırken ıskaladığımız teknikleri işe çağırmayı ve çok disiplinli analizler yapmayı kaçınılmaz hale getiriyor.

Bu makale kapsamında şimdiye dek yürüttüğüm alan araştırmalarının arka planına, tekniğine odaklanıyorum. Karmaşık toplumsal yapıyla fiziksel çevre arasındaki ilişkiyi derinlikli bir şekilde analiz edebilmek için kent etnografisinde başvurulabilecek çoklu yöntemleri ele alıyorum. Bir bölgedeki sorunu fark ettikten sonra bunu araştırmak için belli bir metodolojik set geliştirmekten ziyade gündelik hayatımda ya da farklı bir araştırma yaparken kullandığım yöntemlerle açığa çıkan toplumsal sorunlara işaret ediyorum. Başka bir ifadeyle, bu çalışmada yöntem, araştırmaya aracı olmaktan ziyade merkezi bir tartışma düzlemi oluşturuyor. Bu araştırmada, yöntem ve teknikleri çoğaltmanın kent etnografisine sağlayabileceği katkılara kendi saha çalışmalarım üzerinden örnekler veriyorum. İlk olarak 2010’lu yılların ilk yarısında İstanbul’un farklı semtlerinde yürüttüğüm saha araştırmasında tuttuğum günlüğü analiz ediyor, araştırmacının kent deneyimi üzerinden

mekânın yapısıyla ilgili çıkarımlar yapmaya çalışıyorum- bunu saha araştırmasını yürüttüğüm dönemde ıskalamıştım. Yanı sıra yürümenin ve gündelik hayatı araştırırken görsel ve işitsel kayıt almanın bilgi üretimine katkısını tartışmaya açıyorum. Yürüyüşleri ve o esnada karşılaşılanları kayıt altına almanın bir yolu araştırmacı notları tutmak olsa da mobil teknolojilerin gün geçtikçe artan katkısıyla fotoğraf ve video çekimleri yapmak da kentte süregiden gündeliği kayda geçirmeye izin veriyor. Nitekim, İzmir’de gecekondulu kadınların kent hakkına ilişkin 2019 yılında yürüttüğüm araştırma (Bektaş Ata, 2022), kadın hareketliliğini görsel ve işitsel olarak kayıt ve analiz etmenin (ve kısa belgeseller olarak yayınlamanın) gücünü ve önemini açığa çıkardı (bkz. Bektaş Ata ve Miral Oktay, 2020a ve 2020b). Kent araştırmalarında hareketliliğe eklenen video kaydının etkisi üzerinde durmak, sahada yeni yöntemler geliştirmenin olası katkılarını tartışma imkânı veriyor. Benzer şekilde düzenli olarak araştırma yürütülen kent mekânının fotoğrafını çekmek de Türkiye kentlerinin hızla değişen yapısının hafızasını tutmayı olanaklı kılıyor. 2020 yılından bu yana yaşadığım Sapanca’da çoğunlukla yürüyerek gözlem yaparken tuttuğum görsel kayıtlar, fiziksel ve toplumsal yapıda fark ettiğim hızlı dönüşümün yapısını ve işleyiş biçimini anlayabilmek için önemli materyaller sunuyor. Fotoğraf çekimi, alan notları ve araştırmacı günlüğü tutmanın yerini alma iddiası taşımamakla birlikte hafızayı kayda geçirmek için pratik ve etkili bir araç oluyor.

Bu çalışmada, detaylandırdığım tekniklerin de desteğiyle kent etnografisi yapmaya ve özellikle çok boyutlu toplumsal aktivitelerle fiziksel yapı arasındaki dinamikleri ele almaya dair öneriler getiriyorum. Saha çalışmalarının “deneysel, rastlantısal, maceralı ve oluş halinde[ki]” (Yi’En, 2014, s. 212) yapısını açığa çıkarmanın yanı sıra metropol kentte, güvenli sitede, gecekondulu mahallesinde ve kırdaki hareketliliğin ve görsel kaydın mekân hafızası tutmaya etkisine sınırlı da olsa değiniyorum. Araştırmalar yürüttüğüm birbirinden farklı yapıdaki bu mekânların hareketli ve bedenselleşmiş deneyimlerini, yürümenin, mekânın gündelik ritmini analiz etmedeki katkısını ve kent tecrübesine hareket ve diğer duyuları teknoloji dolayısıyla dahil etmenin sağlayabileceği olanakları tartışıyorum. Araştırma kapsamında başvurduğum ampirik çalışmaların detaylarına ilgili kısımlarda yer veriyorum. Makale, yürüme, video kaydına başvurma ve fotoğraflama üzere üç temel kısımdan oluşuyor. Yürüme, görsel ve işitsel kayıt oluşturmanın kaçınılmaz adımı olmakla birlikte başlı başına ayrı bir kısım olarak incelenmeyi hak edecek bir kapsama sahip. Metni sonlandırırken, kent araştırmacılarının sahada farklı yöntem ve tekniklerden nasıl yararlanabileceklerini ve çoklu yöntem

kullanımının bugünün kentlerinde araştırma yürütürken neden zorunlu olduğunu ele alıyorum.

Metropol kentin gündeliğini adımlamak

Burada arka planını tartışmaya açtığım ve yürüme üzerinden başvurduğum araştırmaları etnografi ve otoetnografinin imkânlarıyla yürüttüm. Etnografi, araştırma yürütülen grupla aynı ortamda olma, onlarla yapılandırılmış ortamlarda formel görüşmeler yapmanın yanı sıra kendi gündeliklerinde yapıp ettiklerini gözlemlene şansı veren bir yöntem seti sunar. Kentsel ortamların ve bu ortamlardaki karmaşık dinamiklerin derinlemesine incelenmesini sağlar (Pardo ve Prato, 2018, s. 1). Bu süreçte etnograf, sıradan mekânsal pratiklere dikkat kesilerek toplumsal öznenin görünürleşmesine ve toplumsal bilimsel verinin üretimine katkıda bulunur (Krase, 2018, s. 72). Otoetnografi ise etnografin kendi deneyimine odaklanarak bulunduğu durumu toplumsal dinamikleri içerisinde analiz etmesini sağlar. Özdeşünüm-selliği merkeze yerleştirir. Araştırmacının sahaya dönüşmesidir. Belirli hayatlar, ilişki ve deneyimlere yönelik “incelikli, kompleks ve özelleşmiş bilgi” üretir (Adams, Holman Jones ve Ellis, 2015, s. 21).

Burada alan notlarıma yer vereceğim saha araştırmalarının ilki 2013 yılında İstanbul’un farklı semtlerinde bulunan yüksek binalara yaptığım ziyaretler ve bu binalarda yaşayanlarla yürüttüğüm görüşmeler üzerinden temelendi (Bektaş, 2015). İstanbul’da 2000’li yılların sonunda hızlanarak inşa edilmeye başlanan yüksek ve güvenli binaların/ rezidansların nasıl bir kent/lilik deneyimi ortaya çıkardığını anlamak amacıyla yürüttüğüm bu araştırmada bir kısmı hâlâ inşaat alanı niteliği taşıyan yerlere günün farklı saatlerinde gitmiş, yol tariflerinde tavsiye edilen taksilere bin(e)memiş, çeşitli sebeplerle yürünmeyecek yerlerde yürümek durumunda kalmıştım. Bu araştırmaya dair notlarım kent araştırmaları yürütmeye ve etnografiyle ilişkilene-meye yeni başlayan genç bir akademisyenin tasvirlerine dayanıyor. İkinci araştırma ise, 2015 yılında Harbiye’de bir apartman dairesinde yaşarken Başakşehir’de bir güvenli sitenin on dördüncü katına taşınma ve bu bölgede ve konut tipinde yaşarken gündelik hayatımdaki değişimleri kayda geçirme ve analiz etmeye dayalı (Bektaş Ata, 2016). Yürümenin pratikle teoriyi nasıl iç içe geçirebildiğini bu araştırmada günbegün fark ettim.

Juha Jung (2013), *Mindful Walking* adlı makalesinde, “Şehrin farklı bölgelerini yürüyerek keşfetmeseydim, risk almasaydım, kaybolmasaydım,

Londra'ya bakışım dar ve genel turist algısına benzer olurdu" der. Bu cümleyi özellikle İstanbul'da yürüttüğüm araştırmalar için ben de kurabilirim. Yürüme pratiklerinin temelinde etnografi yapmak ve dolayısıyla mekâna temas etmenin gerekliliği yatsa da özellikle sosyal bilimler alanında araştırma yürütmeye başladığım ilk yıllarda -Jung'la benzer şekilde- yaşadığım ekonomik güçlükler de belirleyici oldu. Kimi zaman daha hesaplı olsun diye kamu taşıması kullanmak ve/ya da yürümek, otomobil içerisindeyken asla yaşayamayacağım karşılaşmaları yaşamama ve daha derinlikli mekânsal tespitler yapabilmeme olanak sağladı. Daha ötesi mekânı bedenselleştirmemi -mekânın sınıfsallığını ve toplumsal cinsiyetle ilişkisini fark etmemi- mümkün kıldı. Çünkü yürüme, kentsel mekânın sosyokültürel yönlerini incelerken duysal ve somutlaştırılmış deneyimler sunmanın yanı sıra mekânla eleştirel bir şekilde temas etmeye de imkân tanır (Aoki ve Yoshimizu, 2015). Kenti adımlarken genelde algıyı açık tutmaya çalışmakla birlikte o an farkında olmadığım fakat daha sonra -bazen yıllar sonra- günlüklerimi tekrar okurken ayırdına vardığım karşılaşmalar da yaşadım. Mekânın toplumsal cinsiyeti ve benim toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla tanışmam bu yürüyüşler sayesinde gerçekleşti.

İstanbul'un küresel kent haline getirilmesi misyonu, iddiası ve bu hedefe yönelik atılan adımlara ve süreden neoliberal kentleşmeye dair 2010'lu yılların başından bu yana birçok araştırma yapıldı (Keyder, 2010; Keyder, 2013; Göktürk, Soysal ve Türeli, 2011; Bartu Candan ve Özbay, 2014). İstanbul'un ve diğer kentlerin, ülke ekonomisinin dinamosu haline gelen inşaat sektörüyle içerisine girdikleri süregelen yapılaşma hakkında da çok sayıda çalışma yayınlandı (Bora, 2021; Öktem, 2011; Ünsal, 2020; Pérouse, 2016). İstanbul, özellikle yirmi birinci yüzyılın başından bu yana artan oranda yüksek yapıya, hıza, otomobillere göre şekillendirilen kent dokusuna sahip oldu (Bektaş Ata, 2016); hayata geçirilen mega projelerle (Galataport, İstanbul Havalimanı, Yavuz Sultan Selim Köprüsü gibi) kent, çok kısa sürede çok hızlı biçimde değişip dönüştü. Farklı oluşumlar bu dönüşümlerin olası risklerine dikkat çekti, dönüşüm bölgelerini adımlayarak deneyimledi, gözlemlerini raporlaştırdı (Bkz. beyond.istanbul, 2018). Ben bu sürecin yüksek binalarda yaşayan İstanbullular üzerindeki etkisine çeşitli araştırmalarda değinsem de kendi deneyimimi uzun süre göz ardı ettim. Bu sebeple bu kısımda İstanbul'un ritmini bir yaya olarak nasıl deneyimlediğimi alan notlarım üzerinden ele alıyorum ve bir yöntem olarak adımlamayla ortaya çıkan ve ayırdına vardığım toplumsal sorunlara işaret ediyorum.

2013 yılında Harbiye’de yaşarken İstanbul’un farklı bölgelerine çeşitli ulaşım araçlarıyla ve yürüyerek erişiyordum. Formel görüşmeler yapmak için ziyaret ettiğim yerler rezidans tipi yüksek binalardı. Buldukları bölgelere genellikle son dönemde inşa edilen binalar buradaki trafiği de olumsuz etkiliyordu:

[Gideceğim bina,] Mecidiyeköy ile Beşiktaş’ın kesiştiği yerde, trafiğin, kalabalığın, gürültünün tam ortasında bir yerde. Taksim’e çıkıp metro ile Mecidiyeköy’e gidiyorum. Cevahir [AVM] çıkışından aşağı doğru (Beşiktaş yönüne) yürüyorum. Hava biraz yağmurlu olduğu için taksiye binmekle yürümek eş. Trafik o kadar kötü. Uzun bir yol yürüyünce gürültüden çok rahatsız oluyorum. Binanın girişini zor da olsa bulduktan sonra içeri girince bir oh çekiyorum. İçerisi ıslık ıslık. Lüks bir otele girmiş gibiyim. Büyük bir danışma masası var. ... Görüşme bittikten sonra trafiğin içinde kalacağımı bildiğimden yürüyerek Nişantaşı üzerinden Harbiye’ye ulaşıyorum. Yine gürültü, hava kirliliği ve kalabalık! (Polat Residence, alan notları, 31 Ekim 2013).

Aynı dönemde Levent Loft’a yaptığım ziyaret için aldığım notlar da benzer bir kent deneyimine işaret ediyor:

Metrodan Kanyon AVM’de inip AVM’nin ıslık ıslık ortamından geçip yüksek binalarla çevrelenen bir açık alana çıkıyorum. Burada her yerde devam eden inşaatlar var. Gürültülü bir bölge. Saat 18 civarı. Toz ve ses çok yüksek seviyede. Etraftaki binaların çoğu güvenli. Loft’u sorarak buluyorum. Etrafı biraz açık, yalnız bir bina olduğu söylenebilir. Sağ yanı yakın zamanda başlayacak inşaatla dair işaretlerle çevrili. Boş bir arazi. Sokağı cazip kılan herhangi bir şeye rastlamıyorum. Boş, tozlu ve gürültülü (alan notları, 10 Ekim 2013).

Notlara yansıyan ve tekrar eden “ıslık ıslık” ifadeleri binaların bulunduğu ortamları iç mekânları arasındaki tezatın yansımaları olsa gerek. Gürültülü, tozlu ve her daim inşaat sahası halindeki bu bölgelerin sunduğu yürüme tecrübesi, açık alanı bir an evvel terk ederek içeri girmeye odaklı. Bunun da etkisiyle olsa gerek bu tip binalarda yaşayan görüşmecilerin çoğunluğu ve çoğunlukla, kentte özel araçlarıyla hareket ediyor, kent deneyimlerini kutularda yaşamak olarak adlandırıyorlardı: “Kutularda yaşıyoruz. Burada bir kutunun içindeyim. Buradan arabaya binip, hiç sokak görmeden başka bir kutuya transfer oluyorum” diyerek belirtmişti 30’lu yaşlarında bir erkek görüşmeci, kent kullanımını (Bektaş, 2015, s. 276).

Kent merkezindeki kalabalığın aksine kentin bu dönemde yoğunlaşmaya başlayan bölgelerinden Ataşehir, İstanbul'un hızlı yapılaşmasında, yerleşim, altyapı hizmetlerinden önce başladığı için özellikle otobüs duraklarından indikten sonra boş ve yarı karanlık sokaklarda bir süre yürümeyi gerektirmişti:

Görüşmeye gitmeden önce [görüşmeciyi arayıp] Sarissa'ya nasıl ulaşabileceğimi soruyorum. "Kadıköy ya da Üsküdar'dan taksiye binip gelebilirsiniz. Siz binince şoföre verin telefonu, ben tarif ederim ona", diyor. Bunun üzerine [kendisine] teşekkür edip otobüsle gidiyorum (Çünkü taksi param yok). Yol yine çok uzun! Ataşehir'in bu taraflarına diğer görüşmeler esnasında da hiç gelmedim. İyice çıkışına doğru. Sokak aydınlatması kötü. Otobüsten inince hemen yolun kenarında başlamıyor yerleşim yerleri. Beş dakika yürümem gerekiyor binaların arasına ulaşmak için. Pek kimse yok sokakta. Tedirgin oluyorum yürürken. Hava da bir hayli soğuk. Başka bir binanın güvenlik görevlisine binayı sorarak buluyorum. ... Sonradan öğrendiğime göre bloklar arasında uzanan boşluğu bir mahalle konseptinde tasarlıyorlarmış. ... Bir sokak şeklinde tasarlanacakmış. So-ka-ğı "tasarlamak"? Tuhaf! (alan notları, 30 Ekim 2013).

Bu ifadelere yansıyan tedirginlik, genellikle iş çıkışlarında, akşam saatlerinde yaptığım diğer ziyaretlerde tuttuğum notlarda da karşıma çıkıyor:

Kadıköy'den bindiğim metrodan Yenisahra'da indikten sonra yaklaşık 15 dk. boyunca çevre yoluna paralel uzanan uzunca bir yoldan yürüdüm. Akşam ve karanlık. Sokak aydınlatması pek yok. Dumankaya İkon'un ışıklarının yettiği kadar. Işığa giden küçük bir böcek gibi ilerliyorum. 40 katlı bina. En altındayken kendimi küçücük hissediyorum (Dumankaya İkon, alan notları, 12 Aralık 2013).

Binaların boyutu, bu binalar arasında bir yayanın bedeni ve adımlarıyla hareketlilik ve bir kadın olarak karanlıkta yol alma deneyimi. Bütün bunlar yürümenin sınıfsallığına (gerektiği durumlarda taksi ya da özel araca bineme), ritmine, toplumsal cinsiyetine, duylara gelen uyarılara ve bedenselleşen korkuya dair somutlaşmış örnekler içeriyor. Kent planlaması ve in-şaat halindeki binalarda otomobil kullanımının önceliklendirilmesi ise yürü-yerek erişilebilirliğe ket vuruyor (Thomson, Newton ve Newman, 2017). Mevcut koşullar altında yürümekse yine korkuyu çağırıyor:

Burası başka görüşmeler için de sıklıkla gittiğim bir bina. ... Bu sefer bir dolmuşla geldim ve [şoför, dolmuşun] binanın önünden geçmediğini ve en yakın yerde indireceğini söyledi. Bir hastanenin önünde indim ve bi-

naya doğru yürümeye başladım. Ülker Sports Arena'nın hemen yakınında bina. O yüzden insanlara oraya [nasıl] gidebileceğimi sormaya çalışıyorum. Kimsenin fikri yok. Elleriyile işaret ettikleri yol, çevre yolu ve oradan yürümeyi pek de istemiyorum, normal olarak. Yol kenarından ilerliyorum. Yine akşam ve karanlık. Yanımdan kocaman araçlar geçiyor. Tırlar hatta! Çok yakın olduğunu gördüğüm binaya gitmem yaklaşık 20 dakikamı alıyor ve o esnada gerçekten çok korkuyorum. Dolaşa dolaşa binanın yanına geliyorum sonunda (Andromeda Residence, alan notları, Ekim 2013).

Korkunun toplumsal cinsiyetiyle tanışmam ya da korkuyu kavramsallaştırabilmem Başakşehir'de bir güvenli sitede yaşamaya başladığımda ve sitenin hemen kenarına konumlandığı çevre yolunu adımladığımda mümkün oldu. Aşağıdaki alıntı, kent araştırmalarında teorinin sahadan doğru üretilebildiğine, kadınların kamusal mekânlarda bedenlerine yönelik yaşadıkları ya da hissettikleri tehlike ve tehditlerde sorunun kaynağını önce kendilerinde ve giyim kuşamlarında arayışlarına dair örnek teşkil ettiği için önem taşır:

Sağa döndüğümde yolun çevreyolu olduğunu fark ettim. ... Üzerimde dizlerimde bir elbise ve ayağımda sandaletler vardı. ... Yanımdan geçen birçok otomobil korna çalarak ilerledi. Geçenlerin birçoğu tır ya da kamyon tipi araçlardı. ... Korkudan ve doğru yolda olduğumdan emin olamadığımdan ... Bey'i aradım. ... Bu da beni korkuttu tabii. ... Özellikle toplu ulaşım araçlarını kullanacağım dönemlerde pantolon ya da dizimin altına inen ve dikkat çekmeyen kıyafetler giymeyi aklımın bir kenarına not aldım (alan notları, 21 Ağustos 2015).

Bu notlarda, duyduğum korkuyu tarif ederken giydiklerime odaklanıyorum. Bu notları yazdıktan aylar sonra tekrar okuduğumda yaşadığım gecikmiş farkındalık, mekân deneyiminin cinsiyetlendirildiğini birincil elden ayırt etmemi sağlıyor. Farklı coğrafyalarda yaşayan kadınlar da sokakta yürürken takip edilmekten, rahatsız edici sözler işitmekten ve tacize uğramaktan korkarken bu, onlarda endişe, korku ve öfke dolu bir kent deneyimine dönüşüyor (Madriz, 1997, s. 61). Şehir ölçeğindeki ataerkil uygulamalar, korku ve güvenlik sorunlarını tetiklerken kadınlar kamusal mekânlardan dışlanıyor (Fenster, 2005, s. 224). Lauren Elkin'in (2021, s. 32) isabetle belirttiği gibi yürüyenleri cinsiyetlerine göre ayırmadığımızda yürüme anlatıları kadınların yürüme deneyimlerini dışlar. Yürümenin farklılarını törpüler, toplumsal cinsiyetin izlerini yok sayar ve "tahakkümün sıradan pratiklere sınığını görünmezleştirir" (Bektaş Ata, 2023, s. 86).

2010'ların ilk yarısında metropol kentin, "adeta bulunduğu bölgeyi deleerek yukarı [çıkan] ve yerleştiği düzlemle büyük bir tezat içerisinde"ki binalarda "[sosyo]ekonomik seviyenin iki keskin ucunu yaşayan insanlara" (Dumankaya İkon binasına giderken, alan notları, 12 Aralık 2013) ev sahipliği yaptığını görüyorum. İstanbul'da toplu ulaşımın en önemli ayaklarından metronun alışveriş merkezleriyle ilişkisinin İstanbullular'ın kentli tecrübesini şekillendirdiğini, kente yakın dönemde eklenen Başakşehir gibi bölgelerde bir güvenli sitede yaşayan otomobilsiz kentlilerin bulunduğu mekânı en hızlı şekilde değiştirebilmesinin yolunun alışveriş merkezlerine (ait servis araçlarını kullanarak) gitmekle mümkün olabildiğini de... Yirmi birinci yüzyıl İstanbul'unun mekân politikasının dışarıya kapalı, içe dönük, yerel sakinlerle temas etmeyen ve farklı sınıfsal karşılaşmaların yaşanmasına izin vermeyen yapısı, toplumsal ayrışmayı derinleştirirken (Bartu Candan ve Kolluoğlu, 2010) ayrışmanın mekânsal tezahürleri kentlinin adımlarında bedenselleşir. Özel araç kullanılmadığı zamanlarda mekânda hareketli olabilmeyenin taşıdığı güçlükler (örneğin Sarissa Residence'a yaptığım ziyarette açığa çıkan), kentte otomobilsiz hareketliliğin kısıtları, kentsel planlamada farklı sınıfların gözetilmediğini, toplumsal kapsayıcılıktan uzaklaşıldığını gösterir (Clark, 2010).

Kent(lin)in hikâyesini video kaydına alma

İzmir'in gecekondulu bölgelerinden Limontepe'ye doktora tezimin saha araştırmasını yürüttükten iki yıl sonra doktora sonrası araştırma için tekrar döndüm ve mahalle dışına güçlükle çıkan kadınlarla kentin farklı noktalarını ziyaret ettik. Araştırma kapsamında, gecekondulu kadınların kente katılımı, kentlilik algı ve pratiklerini kent hakkı kavramı üzerinden sorunsallaştırdım (Bektaş Ata, 2022 ve 2023). Sahaya katılan ve çektiği videolarla kadın deneyimini görünür kılan Elif Miral Oktay, ürettiği kısa belgesel filmlerle kent çalışmalarında video içeriğin gücünün açığa çıkmasına katkıda bulundu.³ Araştırma kapsamında görsel etnografiye başvurmak kadın hareketliliğinin farklı dinamiklerini daha yoğun biçimde açığa çıkarmayı mümkün kıldı. Bu çalışmada, Jeff Rose'un tanımladığı eleştirel etnograf rolünü izlemeye çalıştım:

³ Bu araştırma kapsamında üretilen dokuz kısa belgesel *Deutsche Welle Türkçe Youtube* kanalında *Kenti Geziyor Kendi Anlatıyor* başlığı altında yayınlandı (Bektaş Ata ve Miral Oktay, 2020a ve 2020b). Yayınlandıktan sonraki birkaç hafta içinde on binlerce kişi tarafından izlenen videolar kadınların yaşamlarındaki güçlüklerin, güncel ve süregelen sorunların farklı kitleler tarafından duyulmasına ve izlenmesine olanak sağladı.

Etnografların genellikle iki amacı vardır: Belirli bir teorik bakış açısı bağlamında ilgili bir kültürü tanımlamak ve uygulanabilir bir teorisinin süregelen gelişimine katkıda bulunmak. Bununla birlikte, eleştirel etnografların, bu geleneksel akademik yörüngelerin üzerinde ve ötesinde, etnografiyi bir yöntemden daha fazlası haline getiren hedefleri vardır: Onların ellerinde etnografi, sosyal adalet için bir araç haline gelir (Rose 2015, s. 131'den aktaran Kruse, 2018, s. 75).

Bu alıntıda vurgulandığı derecede iddialı bir araştırma yürüttüğümü ileri sürmesem de araştırmayı ortaya çıkaran saikler, kadınların kent hakkını savunmaya ve medyada yoksul kadın hareketliliğini görünür kılmaya yöneldi. Bu sebeple, yaptığım araştırmanın eleştirel etnografiden beslendiğini ileri sürebilirim. Toplumsal adalete uzanan yolda toplumsal dönüşüm için etki değeri yüksek katılımcı yöntemlerden biri olan görsel bilgi üretimi, Caroline Wang ve Mary Ann Burris'a göre dezavantajlı ve marjinalleştirilmiş toplulukların yenilikçi-katılımcı fotoğrafçılık ve dijital hikâye anlatımı yöntemlerini kullanmalarına, kendilerini temsil etme ve olumlu sosyal değişim elde etmeleri için iletişim araçları yaratmalarına olanak sağlar (aktaran Kruse, 2018, s. 75). İzmir'de yürüttüğümüz araştırma özelinde, amaç kadınların deneyimlerini görünür kılmak için dijital hikâye anlatımından yararlanmaktır. Hikâyeler, düşünme, algılama, hayal etmenin gerçekleştiği yapısal zemin olmanın yanı sıra kişinin öz kimliğinin de görünürlük kazanmasını sağlar (Hollway ve Jefferson, 2000). Olanı tarif etmenin ötesinde, yeniden yazmaya/tanımlamaya dayanır (Rankin, 2002). Görece yeni bir araştırma metodu olan dijital hikâye anlatımı, katılımcıların kendi medyalarını üretmelerine ortam yaratır. Joe Lambert'e (2010) göre, katılımcının anlatacağı hikâyeyi duygusal olarak da beslemesi ve bu hikâyeyi belli bir an'a (*moment*) referansla dillendirmesi gerekir. Bu araştırma kapsamında, kadınların kendi deneyim ve hislerini uygun bir şekilde ifade edebilecekleri görsel ve işitsel materyaller üretmelerini öngörmüş ve sahaya bu motivasyonla gitmiştim. Fakat kadınlar tasarladığım gibi dijital hikâye üretimine katılmak istemediler. Sürece daha fazla dahil olmaları için fotoğraf makinesi ya da akıllı telefonla çekim yapmalarını önerdiğimizde ise bu duruma sıcak bakmadılar. Bunda birçoğunun akıllı telefonunun olmaması, onların da telefonlarını temel düzeyde kullanabilmeleri belirleyiciydi. Araştırmanın merkezine kadınların keyif alacakları, kendilerini rahat hissedebilecekleri bir günün aracısı olmayı yerleştirdiğimiz için kendi medya içeriklerini üretmeleri konusunda da ısrarcı olmadık. Bu-

nun yerine, kadınların katılımını artırmak ve üretim sürecini daha demokratik kılmak için gün içinde çekilen fotoğraf ve videolara kadınlarla birlikte baktık ve kullanılacak görsel malzemeleri birlikte seçtik. Bir de her birine şu soruyu sorduk: “Gün boyunca elinde fotoğraf makinesi/ kamera olsaydı neyin ya da hangi anların fotoğrafını/ videosunu çekmek isterdin?” Bu soruya verilen yanıt, günün duygusunu açığa çıkardığından her bir kadın için üretilen içeriğin çerçevesi de belirmiş oldu.

Bu saha çalışmasında mahalleden on kadınla kentte vakit geçirmek istedikleri yerleri ikili ya da üçlü gruplar halinde ziyaret ettik. 2019 yılının Ağustos – Eylül aylarında yürüttüğümüz araştırmada kentin farklı bölgelerinde kadınların diledikleri şekilde vakit geçirdik. Yürüdük, toplu ve özel ulaşım araçlarını kullandık. Tarihî ya da doğal güzellikleri olan yerlerde vakit geçirdik, kafe ve restoranlarda soluklandık. Bu esnada Miral Oktay elinde bir kamerayla kadınlara (kendilerinin bilgi ve onaylarıyla) hemen hiç müdahale etmeden bizi takip etti. Kadınların kent kullanımlarını olabildiğince etkilemeye çalıştı.

Sahayı yönlendirmeden video içerik oluşturacak malzeme toplamak, bir araştırmacı ve bir yönetmen arasında sahaya yaklaşım açısından yaşanabilecek gerilimleri ve bunları aşmaya yönelik işbirliği yapmanın gerekliliklerini de açığa çıkardı. Araştırmacı günlüğüme yazdığım “Bir araştırmacı ve bir belgeselci olarak ... Birbirinden bambaşka düşünce biçimimiz var. Bizi beslediğini düşünüyoruz. Benim yavaşlığımı, Elif’in girişkenliğiyle bir şekilde dengeye oturtuyor gibiyiz” (İzmir, alan notları, 1 Eylül 2019) notu, sahadan beklentilerimizin birbirinden farklı olduğunu örnekliyor. Ancak bu farklılık sahadaki işleyişi zedelemek yerine çok katmanlı içerikler üretmeyi sağladı. Yönetmenin girişkenliğinin sahaya müdahale edeceğini fark ettiğim anlarda ben onu uyarırken gün boyu hiç görsel içerik üretememe riskiyle karşılaştığımızda da yönetmen beni yönlendirdi.

Bu araştırmayı, görsel-işitsel teknolojilerin taşınabilirliği, ses ve görüntü kalitesi ve kullanım kolaylığındaki artışın bir sonucu olarak toplumsal yapıya dair analitik veri toplamayı mümkün kılmaya başlayan video etnografi (Shrum ve Scott, 2015) kapsamında değerlendirmek mümkün. Video etnografi, dezavantajlı toplulukların görünür ve duyulur olmasında önemli bir rol üstlenir. Gecekondu kadınların kent hakkına odaklandığım bu araştırma bağlamında kadınların yaşadıkları mahalleye, mahallenin fiziksel özelliklerine, hareketliliği etkileyen altyapı olanaklarına ve kısıtlara videoda yer verirken kent mekânında daha az yabancılaşmış, alternatif bir kentsel alanın

izini sürdürdüm (Lefebvre, 2016). Kentin kaynaklarına bireysel ve kolektif erişimin imkânlarını kadınların anlatılarından ve kentteki adımlarından toplama çalıştım. Kadınların kent mekânına özgürce katılımının olanaklarını genişletmeye çalışmak, kentin modern demokrasinin kurulduğu, yaşayan bir mekân olduğu ve daha radikal ve politik bir yurttaşlıkla kente erişilebildiğini hatırlamak açısından önemli (Merrifield, 2013, s. 32-33). Bu sebeple, videoyu kent etnografisine dahil etmek, sahadaki kadınların duygularını ve sıradan anlarını yakalamak için önemli bir araç haline geldi. Kadın hareketliliğinin çeşitli dinamiklerini derinlemesine açığa çıkarmayı sağladı: Yaş, çocuk ve to-run sayıları gibi dinamiklerin yanı sıra kadınların toplumsal cinsiyet algıları, kent kullanım alışkanlıkları ve gecekondululuğun doğası da kadınların kent hareketlilikleri üzerinde belirleyiciydi (Bektaş Ata, 2022). Mekân deneyiminin nasıl bedenselleştigiye yönelik analiz yapmak söz konusu olduğunda videonun önemli katkılar sağladığını ve mekânın duygusunun da karşı tarafa (izleyiciye/ dinleyiciye) geçmesinde etkili bir araç olduğunu belirtmek mümkün. Video kaydı, mekânı, araştırmacı tasvirinin ötesine taşır. Kamera açısının, yönetmenin kayda aldıkları kadar almadıklarının da bir tercih olduğunu kabul etmekle birlikte kadınların adımladıkları yerlere ve mekânın atmosferine dair daha derinlikli bilgi içerir. Video kaydı, kadınların deneyim aktarımlarını kendi sesleri, jest ve mimikleriyle yapmalarına, duygularını beden dilleriyle de seslendirmelerine imkân tanır. Kente ve kentliye dair bilgi üretimine farklı katmanlar ekleyerek saha verisini zenginleştirir.

Mekânı fotoğraflayarak hafızaya almak

2020 yılından bu yana Sapanca sokaklarında yürüyorum. Bu yürüyüşler büyük oranda gündelik rutine dayanıyor. Bedensel hareketliliğin ötesine uzanıyor ve “hem rutin hem sıra dışı hem sıradan hem de şaşırtıcı” olanı içeriyor (Seamon, 2000, s. 6-7). Filipa Matos Wunderlich (2008), yürümeye özel dikkat göstermediğimiz, onu gerçek dünyadan çıkarmadığımız ve kavramsal olarak yansıtmadığımız sürece, ilgili deneyimin kavranmasının ve hatta kabul edilmesinin zor olduğunu belirtir. Bu sebeple, yürümeyi yaşamış bir deneyim olarak yansıtmak için, “onu sanki nesnelleştirebilecekmişiz gibi, bağlamdan ve gerçeklikten ayırmamız” gerektiğini düşünürüz, fakat yürüme gündelik hayatın bileşenlerinden biridir (s. 127). Sapanca’da büyük oranda amaçsız bir şekilde gezinip “yarı bilinçle” (s. 132) yaşadığım bölgeyi keşfetmeye çalışırken kaçınılmaz olarak bölgenin fizikî ve toplumsal dönü-

şümüne de tanıklık ettim/ ediyorum. Bu esnada yine *yarı bilinçle* çektiğim fotoğraflar bölgedeki mutenalaşmaya odaklanmamı kaçınılmaz kıldı. Ormanlık ve koruluk alanların bir anda bungalovlara ya da günlük kiraya verilmek üzere inşa edilen villalara dönüşümü turizm odaklı kentleşmeyi tetiklerken bölgenin çehresini de hızlı bir şekilde dönüştürüyor.

Bir etnograf olarak dönüşümü kayıt altına almam gerektiğini düşünmeye başladığım andan bu yana tuttuğum notlar, yaptığım formel ve enformel görüşmeler sürecin çok boyutlu yapısını açığa çıkarmaya devam ediyor (Sapanca'daki soylulaştırma sürecini otoetnografik yöntemle incelediğim metin için bkz. Bektaş Ata, 2023, gelecek yayın). Özellikle COVID-19 küresel salgını sonrası değişen tatil anlayışı, izole tatil yapmaya izin veren bungalovlu ve *doğayla iç içe* vurgulu konaklama alanlarına talebi artırdı. Sapanca'nın İstanbul'a yakınlığı da bölgeyi yükselen *trend* haline getirdi ve ruhsatlı – ruhsatsız bungalov yapımını bir hayli hızlandırdı. Bungalovlar, mahalle aralarına, oto-yol kenarlarına, tren yolu hattına birkaç hafta içerisinde oturtuluyor. Bu yıkım ve inşa süreci bir afet bölgesinde son sürat yürütülen faaliyetleri andırırken bölgeyi çekici kılan doğa aynı hızla yerle bir ediliyor. Yürüme ya da gezinme gibi genellikle boş zaman aktivitesi olarak değerlendirilen pratikler, mekânı içeriden ve aşağıdan incelemeyi sağlarken kırsal/ kentsel yaşam hakkındaki detayları toplamaya yardım ediyor. Elde edilen bilgi “parçalı” da olsa yaşam alanlarının hikâyelerini anlatabilmenin yolu onları bir araya getirmekle mümkün oluyor (Yi'En, 2014, s. 213).

Şekil 1. Bungalov yapımı için kesilen ağaçlar taşınıyor (Sapanca, 2023)

Cheng Yi'En'e göre (2014, s. 213) yürüme ve fotoğrafıma ritmiktir ve “bedenlerimizden içinden geçtiğimiz ortamlarla ‘konuşmaya’ sokar”; mekânı ve onun bileşenlerini gündelik hayatın içinden çalışmayı mümkün kılar. Sadece

insanlara ve yaşam biçimlerine değil aynı zamanda ilgili bölgenin gündelik hayatını tamamlayan doğaya, hayvanlara ve yapılı çevreye yoğunlaşmaya, bütünsel bir yaklaşım geliştirmeye ve analiz yapmaya imkân tanır. Sapanca'daki fotoğraf çekimlerimde eleştirel bakışın belirleyici olduğunu belirtmem gerekir: Etrafında ve içinde gezindiğim koruluklar ortadan kaldırılırken ve bölge ormansızlaştırılırken hiçbir etkimin olamadığı özel mülklerin denetimsiz el değiştirmesine karşı sessiz de olsa ses çıkarma isteğimin tezahürü. Yürüyüşlerim esnasında yoldan geçen kepçeler, dozerler ve kamyonlar, arkasına bağlanan ağaçları sürükleyen traktörler, önüme devrilen yüz yıllık meşe ve ceviz ağaçlarının hafızasını kayda almaya dair bir girişim aynı zamanda, mekânı fotoğraflamak. Romantik bir eylem olmaktan ziyade gerçekçi bir adım. Gaston Bachelard'ın (2013, s. 42), "herkesin kendi yollarını, kendi kavşaklarını, oturduğu bankları anlatması gerekir. Herkesin yitirdiği kırların kadastrosunu çıkarması gerekir" önerisi, başlarda sadece doğanın güzelliğini fotoğraflarken bugün, bahsi geçen doğanın kaybını arşivlememe aracılık ediyor:

[Fotoğraf çekmek] Küçük bir eylem değil, masumane de değil. Aynı zamanda şehrin yazılı temsil pratiklerinde de uzun süredir devam eden bir eylem. Fotoğrafları metinle yan yana getirme görevi, yeni yaratıcı 'yazma' formları sunarken, ... fotoğrafçılığın (şehrin) mevcut durumunun bir arşivini oluşturma yeteneğinin etnografik imkân(sızlık)larına ve epistemolojik krizine dikkat çekiyor (Arabindoo ve Delory, 2020, s. 1).

Şekil 2. Sapanca'da bölge mimarisinde uzak yeni yerleşim yerleri (2023)

Pushpa Arabindoo, fotoğrafın etnografi ve epistemolojideki yerini “bugünün hafızası” olarak özetliyor (Arabindoo ve Delory, 2020). Kent etnografisinde fotoğraftan yararlanmak, bilgi üretiminin ve gündeliği kayda geçirmenin imkânlarını genişletiyor. Şehri “maddiliği” üzerinden tasvir etmeyi mümkün kılan fotoğraf, “geçmiş ve şimdi”, “yokluk ve varlığın” aynı mekânda iç içe geçmesine izin veriyor (Kroon, 2016, s. 191). Sapanca’da çektiğim her bir inşaat fotoğrafı, doğanın kaybını belgelerken ve şimdiki geçmişe referansla kayda alırken varlık-yokluk ilişkisini somutluyor ve araştırmacının mekândaki arayışına ve beklentisine de işaret ediyor. Aynı zamanda bölge deneyimini betimlemenin pratik ve ikna edici bir yolunu sunuyor, fotoğraf. İktidar yapılarının mikro düzeydeki toplumsal ilişkilerde nasıl işlediğini, gerçeği ve anlamı inşa etme sürecinde görselin katkılarını göz önünde bulundurmak gerekir (Manzo, 2013, s. 100). Sapanca özelinde gözlemlediğim mutenalaşmayı fotoğraflamak, söz konusu iktidar yapılarının mikro düzeyde ne tür yapıları çevreler oluşturduğunu açığa çıkarıyor.

Şekil 3. Yeni bungalov alanları açılırken (Sapanca, 2023)

Fotoğraf etnografik yönetime 1980’lerde başlı başına bir temsil biçimi yaratmak için dahil olurken son yıllarda birçok kent etnografisi sahada sistematik görüntüler üretmeye ya da toplamaya gayret ediyor ya da bir fotoğrafçıyla sahaya gidiyor (Kusenbach ve Brown-Saracino, 2021, s. 297). Sahayı görsel olarak betimleme amaçlı da çekilen fotoğraf, kentsel yaşamı yakalayan görsel

içerik üretmeyi mümkün kılıyor. Sapanca'da dönüşümün hızına yetişebilmek mümkün olmasa da teknoloji dolayısıyla bazı bölgelerin durumunu kısmen takip etmek olası. Bunu yaparken buraya taşındığımdan beri takip ettiğim bazı rotalarda düzenli olarak yürüyorum. Kuş seslerinin kepçe seslerine dönüştüğü, etrafı tozun kapladığı bu rotaları yürümek artık eskisi gibi iç açıcı değil. Şu anki yürüyüşleri "görev gereği yürümek" olarak adlandırıyorum (alan notları, Haziran 2023). Günün erken saatlerinde henüz kepçeler ve diğer iş makineleri çalışmaya başlamadan önce yürümek *temiz* fotoğraflar çekmeye izin veriyor. Öte yandan, yıkım ve inşa halinde insanları ve makineleri gözlemlemek ilgili grubun motivasyonunu birinci elden fark etmemi sağlıyor. Günlük yürüyüşlerimde yaptığım fotoğraf çekimleri, yöntem kullanımıyla bir sorunsalın ve araştırma kapsamının belirginleşmesine örnek teşkil ediyor. Hareketlilik, görsel kayıt ve gözlem özellikle fizikî çevrede meydana gelen dönüşümün izini sürmeyi mümkün kılıyor.

Sonuç Yerine

Kent etnografisinin olanaklarını geliştirmeye dair burada ele aldığım yöntemler birçok etnograf tarafından belli ölçüde kullanılıyor. Yürüme, etnografi yapmanın doğasına içkin olsa da bazen önemi göz ardı edilebiliyor. Bu sebeple burada özellikle yürümenin bir yere ulaşma amacı taşımasının ötesine geçtim. Mekânı toplumsal yapısı içerisinde çalışmak için bir metot olan yürüyüş (Shortell ve Brown, 2014, s. 14), mekânın duygusunu bedende somutlaştırdığından hem sahaya giderken hem de sahayı adımlarken yarı bilinçle de olsa yeni karşılaşmalara hazırlıklı olmak gerekir.

2020'lerin kent çalışmalarında yürüyüş teknolojisiyle iç içe geçmeye, hareketli haritalar gibi yeni tekniklere eklemeye başladı. Etnografların yanı sıra videograflar, araştırmacı ve sanatçılar da adımlamayı diğer görsel ve işitsel teknolojilerle birleştirerek veri toplama, kayıt tutma ve mekân analizi yapmaya yeni katmanlar ekliyor. Örneğin fotoğraf, etnografide yeni bir yöntem olmasa da daha sık kullanılıyor; çoğu zaman fotoğraf-deneme/makale (*photo essay*) tarzında üretilen içerikler, yazılı metnin yerini alan güçlü görsel çıktılar haline geliyor. Video da mekânın duygusunu aktarmak, mekân deneyimini detaylı bir şekilde analiz etmek için önemli bir aracı. Fakat burada video çekimi yaparken sahadaki dengeleri korumak, hayatlarına dahil olunan insanların rahatsız etmemek ve gündeliklerini eylemlerine engel teşkil etmemek mühim ve bunu sağlamak sahanın dinamiklerini dikkatli bir şekilde değer-

lendirmeyi gerektiriyor. Araştırmacı, videograf ya da kameraman ve araştırılan gruplar arasındaki uyumu sağlamak ve korumak araştırma sahasını yeniden şekillendiriyor.

Burada değindiğim saha araştırmalarında incelediğim yöntemleri, fizikî çevrede ya da toplumsal yapıda karşılaştığım sorunları analiz etmeye çalışırken geliştirmedim. Gündelik hayatın akışında ya da farklı araştırmalar yürütürken hali hazırda kullanmakta olduğum bazı yöntem ve teknikler kentte, sokakta, kırsal alanda yaşanan dönüşümleri ve bunların mekân kullanıcıları üzerindeki etkisini fark etmemi sağladı. 2000’li yılların ilk çeyreğini tamamlamak üzere olduğumuz bu dönemde sadece kentlerin değil kırsal alanların dönüşümü de hızlı seyrediyor. Mekân el değiştiriyor ve/ ya da çehresi büyük bir hızla başkalaşıyor. Doğanın aleyhine seyreden bu dönüşümleri ve bunların mekân kullanıcılarındaki etkisini kayıt ve analiz ederken yöntemleri çoğaltmak, mekân deneyiminin çoklu boyutlarını açığa çıkarıyor. Kent etnografisine görüntü ve ses kullanımının olanaklarını dahil etmek, dezavantajlı grupların anlatılarını birinci elden aktarabilecekleri medya platformlarını çoğaltırken katılımcı yöntemler geliştirmeye ve etnografiyi sosyal adalet için bir araç haline getirmeye imkân tanıyor.

Extended Abstract

Using Multiple Methods in Urban Ethnography: Walking, Photography, and Video

In this study, I offer a discussion on research methodologies in urban ethnography. In doing so, I analyze the background of conducting research, with a view to various methods that are used in urban fields. I argue that cultures and scientific disciplines are not static; due to their constantly changing and evolving dynamic structures. Hence, ethnographers need to develop new methods to reveal the complexity of the spaces we inhabit. I address multiple methods that can be employed in urban ethnography to deeply analyze the relationship between complex social structures and the physical environment. Rather than developing a specific methodological set to investigate a problem in a particular region, I point to societal issues that emerge through the methods I use in my daily life or during different researches.

Walking, which enables the exploration of an urban space within its social dynamics, proves to be an important method in generating knowledge about the city at various stages of academic research. In my fieldwork, conducted in different neighborhoods of İstanbul in the first half of the 2010s, I analyze the diary I kept and attempt to derive insights about the structure of the place through the researcher's urban experience. In the research I conducted to understand the urban and urban living experience brought about by the rapid construction of high-rise and gated communities in İstanbul in the late 2000s, some of which still had the character of construction sites, I traveled to different parts of the city in different times of the day and by different modes of transportation, often covering long distances for various reasons. In another study, I lived in a gated community in Başakşehir, İstanbul for three months. Walking, as a method I employed in these researches, revealed how practice and theory can intertwine. Exploring different parts of the city on foot widens the scope of my perspective on the region; it enables me to grasp the multi-layered structure of the city. Walking not only allows the examination of the sociocultural aspects of urban space and the presentation of sensory and concrete experiences but also facilitates a critical engagement with the space.

The walking experience offered by construction site areas in Istanbul generates a desire to quickly move away from open spaces toward indoors. Therefore, residents of such buildings largely rely on their private vehicles for transportation. The size of the buildings also makes it challenging for a pedestrian to move around with ease, given the scale of one's body and steps in relation to these structures. Urban planning that prioritizes car usage in construction sites hinders pedestrian accessibility. Moreover, in streets where lighting is insufficient, walking as a woman can be quite frightening. Thus, walking is influenced by rhythm, gender, sensory stimuli during walks, and the embodiment of fear. The gendered aspect of fear can manifest for women while walking in public spaces. The efforts of women to first look their clothing choices when addressing the dangers and threats they perceive or experience in public spaces serve as an example of the source of the problem. My autoethnographic fieldwork demonstrates that theory can indeed be accurately generated from the field

In the research I conducted in 2019, aiming to make the urban rights of impoverished women and women's mobility in the media visible, I utilized visual knowledge production as one of the participatory methods. Digitizing the stories of disadvantaged and marginalized communities allows these groups to create communication tools for self-representation. It is possible to evaluate this research within the scope of video ethnography, which makes it possible to collect analytical data about, social structures. Within the context of this research, which focused on the urban rights of women living in gecekondu neighborhoods, I incorporated video footage of the neighborhoods where women lived, the physical characteristics of the neighborhoods, infrastructure facilities affecting mobility. Through this medium, I traced the footprint of a less alienated, alternative urban space within the cityscape. I collected insights on individual and collective access to the city's resources from women's narratives and their actions within the city. Expanding the possibilities for women's free participation in urban spaces is essential in reminding us that the city is a living space and that access to it can be achieved through a more radical and political form of citizenship. Therefore, incorporating video into urban ethnography has become a valuable tool for capturing the emotions and ordinary moments of women in the field, allowing for an in-depth exploration of the various dynamics of women's mobility.

Since 2020 I have been living in Sapanca on and off. My observations, photographs, and both formal and informal interviews have made it possible to conduct an in-depth analysis of the ongoing gentrification in the region. Especially after the COVID-19 pandemic, the changing concept of vacations has increased the demand for bungalow-style accommodations and places emphasizing isolation amidst nature. Walking and photography have a rhythmic relation that immerses research into the environments we traverse; it enables us to work with space and its components from the fabric of everyday life. This approach allows one to focus not only on people and lifestyles but also on nature, animals, and the built environment that complements the region's everyday life, fostering a holistic analysis. Photography expands the opportunities of documenting today's memory and the knowledge of everyday life in Sapanca. It enables the depiction of the city through its material structure and allows for the representation of the past and the present in the same space. The construction photographs I took in Sapanca document the loss of nature and capture the existence-absence relationship, referencing the researcher's quest and expectations in the space. Photography offers a practical and persuasive means of describing the regional experience.

Kaynakça/References

- Adams, T. E., Holman Jones, S. ve Ellis, C. (2015). *Autoethnography: understanding qualitative research*. Oxford University.
- Aoki, J. ve Yoshimizu, A. (2015). Walking histories, un/making places: walking tours as ethnography of place. *Space and Culture*, 18(3). <https://doi.org/10.1177/1206331215579719>
- Arabindoo, P. ve Delory, C. (2020). Photography as urban narrative. *City*. <https://www.tandfonline.com/action/showCitFormats?doi=10.1080/13604813.2020.1739413>
- Bachelard, G. (2013). *Uzamanın poetikası*. (D. Körpe, Çev.). İstanbul: İthaki.
- Bartu Candan, A. ve Kolluoğlu, B. (2010). 2000'ler İstanbul'unda mekân siyaseti. Ç. Keyder (Der.). *Küreselleşen İstanbul'da ekonomi* (s. 53-61). Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Bartu Candan, A. ve Özbay, C. (Der.). (2014). *Yeni İstanbul çalışmaları: Sınırlar, mücadeleler, açılımlar*. Metis.
- Bektaş Ata, L. (2016). Bir güvenli site hikâyesi: gündelik hayatın dönüşümüne otoetnografik yaklaşım. *Fe Dergi*, 8(2), 46-61.

- Bektaş Ata, L. (2022). Gecekonduyu kente katmak: kadın anlatılarında hareketlilik. *Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies*, 23(2), 69-88.
- Bektaş Ata, L. (2023, gelecek yayın). Tatil, ekoloji, gündelik hayat: Sapanca'da bungalovlaşmaya otoetnografik yaklaşım. Ş. Geniş ve N. Demirtaş-Milz (Der.). *Cumhuriyet'in 100. yılında kentleşme ve kentsel toplum*. İdealkent.
- Bektaş Ata, L. (2023). Kent hakkı, toplumsal cinsiyet ve aylak gezgin – Benjamin'i hatırlamak. M. Kükrer ve İ. Özküraplı (Der.). *Enkaz ve parıltı: Walter Benjamin ile disiplinlerarası bir soruşturma* (s. 75-100). Nika.
- Bektaş Ata, L. ve Miral Oktay, E. (2020a, 21 Mayıs). Maddi durumumdan ötürü dışarı çıkıp mahçup olsam evde oturdum. *DW Türkçe Youtube*. https://www.youtube.com/watch?v=IRhWdCdTAH8&t=121s&ab_channel=DWT%C3%BCrk%C3%A7e
- Bektaş Ata, L. ve Miral Oktay, E. (2020b, 7 Mart). Maaşı az olanlar hiç ben şehirliyim demesin. *DW Türkçe Youtube*. <https://youtu.be/CZrMzx-ypa4>
- Bektaş, L. (2015). Göğe uzanan binalarda gündelik hayatın inşası. *Moment Dergi Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 266-295.
- beyond.istanbul (2018). İki deniz arası 25. yürüyüş. Erişim tarihi: 10 Haziran 2023. <https://medium.com/beyond-istanbul/i%CC%87ki-deniz-aras%C4%B1-25-y%C3%BCr%C3%BCy%C3%BC%C5%9F-30c96eff1c7f>
- Bora, T. (Der.). (2021). *İnşaat ya resulullah* (4. Baskı). İletişim.
- Clark, J. (2010). *Social inclusion and the urban renaissance without the car*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. University of Glasgow.
- Elkin, L. (2021). *Flanör: Şehirde yürüyen kadınlar*. (D. D. Doğan, Çev.). Nebula.
- Fenster, T. (2005). The right to the gendered city: different formations of belonging in everyday life. *Journal of Gender Studies*, 14(3), 217-231.
- Göktürk, D., Soysal, L. ve Türel, İ. (Der.). (2011). *İstanbul nereye? Küresel kent, kültür, Avrupa*. Metis.
- Hollway, W. ve Jefferson, T. (2000). *Doing qualitative research differently*. Sage.
- Jung, Y. (2013). Mindful walking: the serendipitous journey of community-based ethnography. *Qualitative Inquiry*, 20(5). <https://doi.org/10.1177/1077800413505543>
- Keyder, Ç. (Der.). (2010). *Küreselleşen İstanbul'da ekonomi*. Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Keyder, Ç. (Der.). (2013). *İstanbul: Küresel ile yerel arasında*. Metis.
- Krase, J. (2018). The multitude of approaches to urban ethnography: blessing or curse?. I. Pardo ve G. B. Prato (Der.). *The Palgrave handbook of urban ethnography* (s. 71-92). Palgrave Macmillan.
- Kroon, A. (2016). The ruins of Managua vieja: the use of expressive photography in urban ethnography. *Visual Studies*, 31(3), 191-205.
- Kusenbach, M. ve Brown-Saracino, J. (2021). Urban ethnography. A. M. Orum, J. Ruiz-Tagle ve S. V. Haddock (Der.). *Companion to urban and regional studies* (s. 282-310), <https://doi.org/10.1002/9781119316916.ch14>
- Lambert, J. (2010). *Digital storytelling cookbook*. Digital Dinner.
- Lefebvre, H. (2016). *Şehir hakkı*. (I. Ergüden, Çev.). Sel.

- Madriz, E. (1997). *Nothing bad happens to good girls: fear of crime in women's lives*. University of California.
- Manzo, L. K. C. (2013). Visual approaches to urban ethnography. *Urbanities*, 3(1), 99-102.
- Merrifield, A. (2013). Citizens' agora. *Radical Philosophy*, 179, 31-35. <http://www.radicalphilosophy.com/commentary/citizens-agora>
- Öktem, B. (2011). İstanbul'da neoliberal kentleşme modelinin sosyo-mekansal izdüşümleri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44, 23-40.
- Pardo, I. ve Prato, G. B. (2018). Introduction: urban ethnography matters—analytical strength, theoretical value and significance to society. I. Pardo ve G. B. Prato (Der.). *The Palgrave handbook of urban ethnography* (s. 1-20). Palgrave Macmillan.
- Pérouse, J-F. (2016). İstanbul'la yüzleşme denemeleri: Çeperler, hareketlilik ve kentsel bellek (3. Baskı). İletişim.
- Rankin, J. (2002). What is narrative?: Ricoeur, Bakhtin, and process approaches. *Philosophy and Cultural Inquiry*, 3, 1-12.
- Seamon, D. (2000). *Phenomenology, place, environment and architecture, a review of the literature*. http://www.arch.ksu.edu/seamon/Seamon_reviewEAP.htm
- Shortell, T. ve Brown, E. (2014). Introduction: walking in the European city. T. Shortell ve E. Brown (Der.). *Walking in the European city: quotidian mobility and urban ethnography* (s. 1-21). Ashgate.
- Shrum, W. M. ve Scott, G. (2015). New directions in public engagement: ethnografilm and the journal of video ethnography. *Visual Ethnography*, 4(1), 129-136. <https://doi.org/10.12835/ve2015.1-0047>
- Thomson, G., Newton, P. ve Newman, P. (2017). Urban regeneration and urban fabrics in Australian cities. *Journal of Urban Regeneration & Renewal*, 10(2), 169-190.
- Ünsal, F. (2020). İstanbul'da kentsel dönüşüm gerçeği ile yüzleşmek. İ. Dinçer ve Z. Enlil (Der.). *Kent ve planlama: Hüseyin Kaptan'a armağan* (s. 519- 539). YEM.
- Wunderlich, F. (2008). Walking and rhythmicity: sensing urban space. *Journal of Urban Design*, 13, 125-139.
- Yi'En, C. (2014). Telling stories of the city: walking ethnography, affective materialities, and mobile encounters. *Space and Culture*, 17(3) 211-223.

Leyla Bektaş Ata

Hacettepe Üniversitesi İletişim Bilimleri'nde tamamladığı doktora 2019 İlhan Tekeli Doktora Tez Ödülü'nü aldı. Cardiff Üniversitesi Coğrafya ve Planlama Okulu'nda misafir araştırmacı olarak bulundu (2018-2019). Kent, toplumsal cinsiyet, yoksulluk üzerine anlatı ve (oto)etnografinin imkânlarıyla yürüttüğü araştırmalar Dicle Koğacıoğlu (2016, 2017), Ferhunde Özbay (2018), Sevilay Kaygalak (2020) ödülleri aldı. *Limon-tepe'de Yaşamak, Büyüme, Beklemek: Kentsel Dönüşüm Öncesi Bir Mahalle Anlatısı* (İdeal-kent Yayınları, 2021) adlı kitabı Zeytinburnu Belediyesi tarafından verilen Kent Çalışmaları Kitap Ödülü'ne layık görüldü. Türkiye'deki elektrikli ev teknolojilerinin toplumsal tarihini ve kadınların gündelik hayatlarındaki modernleşmenin izini medya

içerikleri üzerinden sürdürdüğü *Bu Ev İşlerini Kim Yapıyor Kuzum? Asrileşmeden Robotlaşmaya Ev ve Kadınlık Tezahürleri* (Defne Karaosmanoğlu ve Bahar Emgin ile birlikte) adlı kitabı 2023 yılında İdealkent Yayınları'ndan çıktı.

Ph.D. in Communication Sciences at Hacettepe University. Bektaş Ata received the 2019 İlhan Tekeli Doctoral Thesis Award. She was a visiting researcher at Cardiff University, The School of Geography and Planning (2018-2019). She conducts research on urban, gender, and poverty using narrative and (auto)ethnography. She received Dicle Koğacıoğlu (2016, 2017), Ferhunde Özbay (2018), and Sevilay Kaygalak (2020) awards. Her book titled Limontepe'de Yaşamak, Büyümek, Beklemek: Kentsel Dönüşüm Öncesi Bir Mahalle Anlatısı (İdealkent Publications, 2021) received the Urban Studies Book Award from Zeytinburnu Municipality. Her book Bu Ev İşlerini Kim Yapıyor Kuzum? Asrileşmeden Robotlaşmaya Ev ve Kadınlık Tezahürleri (co-authored with Defne Karaosmanoğlu and Bahar Emgin), which traces the social history of electric home technologies in Turkey and the manifestations of modernization in women's everyday lives through media content, was published by İdealkent Publications in 2023.

E-posta: leylabektas@gmail.com

Bir Ankara Kartografyası: Ölmeye Yatmak ve Başkent Oluşun Mekânları

*

Gülşah Aykaç¹

ORCID: 0000-0002-6003-2704

Öz

Adalet Ağaoğlu, Dar Zamanlar olarak bir araya getirdiği dört romandan oluşan serisinin ilk romanı Ölmeye Yatmak'ta başkentini ağırlıklı olarak 1938 ve 1960 yılları arasını ele alır. Bu makale Ölmeye Yatmak'ı bir kent kartografyası olarak tartışmaya açmaktadır ve başkent oluşun mekânlarını romandaki mekânsal anlatıları yan yana koyarak yeniden okumaya niyet etmektedir. Yöntem olarak edebiyat, kent ve kartografyayı bir araya getiren teorik bir zeminde, mekânda yoğunlaşan ve mekânsallık taşıyan metin parçaları eleştirel olarak analiz edilmektedir. Bu parçalar, Ankara kentleşme ve modernleşme literatürüyle birlikte ele alınmaktadır. Bu bağlamda Ölmeye Yatmak'ın kartografik mekânsal anlatısının içinde iki başkent oluş ekseninin belirginleştiği öne sürülmektedir. İlk eksen, mekânların ve bireylerin ya da başka bir deyişle başkentini ve başkentlilerin kimliklerinin temsil düzleminde kesiştiğini ve birbirini ürettiğini ortaya çıkarır. İkinci eksen, başkent olanın dışında kalanın ve kimliği temsil edilmeyenin mekânsal izlerini takip eder; başkentteki öteki yerlere, farklı kentsel ayrışmalara yoğunlaşarak modern/geleneksel ikiliğini aşar ve olma hâlinde oluşa bir sapma yaratır. Bu kartografik yeniden okuma, kimlikler, temsil ve başkent oluş kavramsallaştırması üzerinden bir tartışma inkânı yaratır.

Anahtar Kelimeler: Kartografya, başkent oluş, kimlik, Adalet Ağaoğlu, Ölmeye Yatmak

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: gulsah.aykac@marmara.edu.tr

An Ankara Cartography: Ölmeye Yatmak and the Spaces of Becoming Capital

*

Gülşah Aykaç²

ORCID: 0000-0002-6003-2704

Abstract

Adalet Ağaoğlu captures mostly the years between 1938 and 1960 of the capital in the first novel, Ölmeye Yatmak [Lying to Die], of the series which consists of four novels that she brought together as Dar Zamanlar [Narrow Times]. This article intends to discuss Ölmeye Yatmak as an urban cartography and re-read the spaces of becoming capital through the spatial narratives of the novel. In terms of methodology, on a theoretical ground interrelating literature, urban and cartography, the fragments of the text concentrating in space and containing spatiality are critically analyzed. These fragments are discussed together with the urbanization and modernization literature of Ankara. In the traces of the cartographic spatial narratives of the novel, it is claimed that two axis of becoming capital become apparent. The first axis reveals that the identities of the capital and its inhabitants intersect in terms of representation and those reproduce each other. The second axis follows the spatial traces of what is outside the dominant and unrepresented; concentrates on the other places of the capital, different forms of urban segregation, transcends the duality of modern/traditional and creates a deviation line from being to becoming. This cartographic re-reading creates an opportunity for discussion through the conceptualization of identities, representation and becoming capital.

Keywords: *Cartography, becoming capital, identity, representation, Adalet Ağaoğlu, Ölmeye Yatmak*

---

² Assistant Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, E-mail: gulsah.aykac@marmara.edu.tr

Giriş

Edebiyat mekânsal bilgiyi sözcüklere tercüme eder ve mekânın sübjektif deneyimlerini kolektif alana taşır. Böylelikle kentsel ve mekânsal karmaşıklıkları ve çelişkileri duyumsamamızı sağlar. Edebî eserlerden süzülebilecek kartografik anlatılar bu nedenle arşiv-dışı birer kaynak olarak ele alınabilir. Bazı eserlerin mekânla, kentlerle ve yerlerle bağı çok güçlü kurulmuştur. Kentlerin edebiyatının oluşu, örneğin Ankara Edebiyatı ya da İstanbul Edebiyatı oluşu, bu nedenle tesadüf değildir (İncedemir ve Örmecioglu, 2022; Şenyapılı, 2017). Kartografik edebiyatın³ izini yalnızca meraklı okurlar ya da edebiyat incelemeleri alanı değil; farklı disiplinlerden gelen kent çalışanlar da sürer.

Adalet Ağaoğlu'nun Dar Zamanlar başlığıyla bir araya getirdiği serisinin⁴ ilk romanı *Ölmeye Yatmak*, başkent Ankara'nın bir kartografyasını sunar. Genel bir bakışla dörtleme –*Ölmeye Yatmak* (1973), *Bir Düşün Gecesi* (1976), *Hayır...* (1987) ve *Dert Dinleme Uzmanı* (2014)– genç Türkiye Cumhuriyeti'nin on beşinci yılından, 1938 yılından başlayarak ideal öznelinin, örneğin ideal kadın ya da aydın oluşun, eleştirisini yapar. Ağaoğlu *Ölmeye Yatmak*'ta hem kendi otobiyografik deneyimlerini ve tanıklıklarını hem de döneme ait gazete haberlerini kullanır (İrzık, 2003; Parla, 2011 [2004]; Gümüş, 2020). Romanın kartografyasının “kıvrımlarında dolaştıkça” (Deleuze, 2006 [1986], s. 44) Ankara'ya ilişkin belgesel ve deneyimsel bilgi açığa çıkar.

Ölmeye Yatmak'ta ana karakter Aysel, 1968 yılında bir otel odasında büyük çoğunluğu Ankara'da geçen yaşantısına ait parçaları hatırlar (Sazyek, 2021, s.292). Bu hatıralar küçük bir ilçede bir ilkokulda Cumhuriyet'in on beşinci yıl dönümü kutlamasıyla 1938 yılında başlar (Ağaoğlu 1976 [1973], s. 15.) ve 1960 yılında 60 devrimiyle sonlanır (a.g.e., s. 350). Aysel'in 1938 ve 1960 yılları arasındaki özneleşme ve kimliklenme serüveni, aynı zamanda entelektüel genç bir kadın oluş serüvenidir ve bu serüven Ankara'nın başkent oluş ve modernleşme serüveniyle sürekli olarak kesişmektedir. *Ölmeye Yatmak*, Ankara'nın başkent olarak aurasını inşa eden Türkiye modernleşmesinin hem

³ Varlık dergisi 2020 yılı Aralık sayısında kartografik edebiyat üzerine bir dosya yayımladı. Bu makale için de kaynak makalelere ulaştığım dosya, kartografik edebiyatın teorik ve tarihsel geri planını titizlikle kuruyor.

⁴ Ağaoğlu birbirinden farklı kurgularda yazılmış ilk üç romanı 1990'lı yıllarda, romanların basım tarihinden sonra Dar Zamanlar Üçlemesi başlığıyla bir araya getirir. Konuyla ilgili röportaj için bkz: Adalet Ağaoğlu, 2018 [1996], s.201. Ağaoğlu, 2014 yılında seride dördüncü kitabı ekler (Ağaoğlu, 2014). Bu makalede *Ölmeye Yatmak* romanının Remzi Kitabevi'ne ait 1976 tarihli ikinci baskısı referans alınmıştır (Ağaoğlu, 1976 [1973]).

bireylere hem de mekânlara yansıyan çelişkilerini anlatır. Üstelik salt bir kentin kartografik bilgisini barındırmaz, aynı zamanda bir bölgenin ve bölgeselliğin de anlatıcısıdır. Çünkü 1923 yılında başkent olarak ilan edilen Ankara'nın mekânsal inşası toplumsal ölçekte bir modernleşme inşasıdır.

Bu makale, *Ölmeye Yatmak*'ı bir kent kartografyası olarak tartışmaya açmaktadır ve başkent oluşun mekânlarını romanın kentsel anlatılarıyla yan yana koyarak yeniden okumaktadır. Makalenin ilerleyen bölümlerinde öncelikle edebiyat, kent ve kartografyanın kesişiminde başkent oluş kavramı üzerinde durulmaktadır. Daha sonra, romanın kartografik mekânsal anlatısının izi takip edilerek romanda iki başkent oluş ekseninin belirginleştiği öne sürülmektedir. İlk eksen, mekânların ve bireylerin ya da başkentlin ve başkentlilerin dışarıdan atfedilen kimliklerinin temsil düzleminde kesiştiğini ve birbirini ürettiğini ortaya çıkarır. Kimlik ve temsillerinin en çok ortaya çıkarttığı mekânlar Ulus ve Yenışehir aksında bulunur. Kamusal alanlar ve kentlilerin giyim kuşamları kartografik anlatıyı birlikte kurar. Burada dışarıdan atfedilen kimlikler ve temsil edilişleri ile içeriden yaşanan çoklu deneyimler daima bir gerilim içerisinde. İkinci eksen, baskın olanın dışında kalanın ve kimliği temsil edilmeyenin mekânsal izlerini takip eder ve başkentteki farklı yerlere, kentsel ayrışmaya yoğunlaşır. İkinci eksen modern/geleneksel ikiliğini, temsilin ve kimliklerin indirgemeci tutumunu aşar ve olma hâlinde oluşa doğru bir sapma yaratır. Bu kartografik yeniden okuma, kimlikler, temsil ve başkent oluş kavramsallaştırması üzerinden yeni bir tartışma imkânı yaratır.

Yöntem

Edebî metinleri araştırmak bir yerin mekânsallığını araştırmaya benzetilebilir; çünkü metinler de mekânlar gibi kendi tekil ve çok katmanlı bağlamına sahiptir. Üstelik tıpkı aynı mekânı deneyimleyen farklı bireylerin farklılaşan ve ortaklaşan deneyimleri olabileceği gibi aynı metni okuyan farklı araştırmacıların da farklılaşan ve ortaklaşan deneyimleri olabilir. Çünkü her okur, kentli ya da araştırmacı kendi sübjektif var oluşundan ve konumsallığından (*positionality*) bakar (Rose 1993 ve 1997; Harding, 1993).

Yöntem olarak roman niteliksel araştırma yöntemleriyle ve Ankara'da hayatının önemli bir döneminde yaşamış bir kent çalışanın konumsallığından ele alınmaktadır. Romanın özgül çok katmanlılığını keşfetmek üzere –romanı farklı bağlamlarda tartışan çok zengin edebiyat incelemelerinden farklı olarak (İrzık, 2003; Parla, 2011 [2004]; Akyol Aycan, 2012; Budan, 2014; Çavuş, 2015; Sazyek, 2018 ve 2021; Arıkan ve Aytan, 2021)– içinde yerler ve mekânlar geçen

bütün metin parçaları dökülmüştür. Bu parçalar yan yana getirilerek yeniden ve eleştirel olarak analiz edilmiştir. Yazarın hangi mekânlarda nasıl deneyimler yansıttığı üzerinde durulmuştur. Bununla eş zamanlı olarak, kent, edebiyat ve kartografyayı birbiriyle ilişkilendiren literatür taranıp teorik bir düşünme zemini kurulmuştur. Hem romanı yeniden ve yoğunlaşarak okumak ve mekânların dökümünü yapmak hem de edebiyat ve kartografyayı ilişkilendirmek, makale boyunca başkent oluş kavramını öne çıkartmaktadır.

Edebiyat, Kent, Kartografya ve Başkent Oluş

Edebiyat, mekânsal tanıklık ve deneyimleri majör çerçeveleri ve genel kabulleri aşarak anlatıya döker; bu nedenle hem zamanı hem de mekânı anlamak üzere eleştirel bir tartışma zemini kurar. Deniz Gündoğan İbrişim (2015) bir denemesinde, tarih ve edebiyatın kesişiminde “doğrusal olmayan, ilerlemeci zaman ve mekân anlayışına karşı duran, duraksamalara, dolaylamalara, sessizliğe ama aynı anda sese geçit veren çoklu bir tanıklık edebiyatı”ndan bahseder. Esen Kunt (2020) ise edebî metinlerde izlenen mekânların, sözcükler gibi dizilerek haritalar oluşturduğunu söyler; yazmak burada kartografik bir eyleme dönüşür; yazar aynı zamanda harita-çizerdir; okur ise bu haritada dolaşır.

Katharina Piechocki (2019) tarihte ilk kez Avrupa’yı tanımlayan kartografik metinlerden başlayarak yaptığı araştırmalarında edebiyat ve kartografya bağlantısallığını derinleştirir. Piechocki haritaların ilk kez çizgi ile değil sözcüklerle “çizildiğini” keşfeder; çünkü edebiyatın kartografik anlatısı, alışageldiğimiz, yaygın olarak karşılaştığımız haritalardan çok daha önce ortaya çıkmıştır. Bir yeri anlatma ve bir yerin kaydını tutma öncelikle sözcüklerle gerçekleştirilir (Piechocki, 2019, ss.1-25).

Alışageldiğimiz ya da yaygın olarak karşılaştığımız haritalar, yere ilişkin (*topos*) düzenlenmiş grafik bilgiyi içerir (*topos graphos*) ve örneğin bir konumu farklı farklı kişilerin bulabilmesini sağlar. Haritalar yalnızca topografik değildir; aynı zamanda ulus devletlerin sınırları; Avrupa’nın sınırları gibi sınırları belirtir. Küresel Kuzey’i, Batı’yı ve Avrupa’yı tanımlar. Sınırların ve bölgelelerin doğru çizilmediğini, haritaların tam olarak yerin objektif verisini yansıtmadığını, dijital veri biliminin ilerlemesi sayesinde biliyoruz.⁵ Foucault’un da

⁵ Örneğin The True Size isimli çevrimiçi site, içinde bulunduğumuz kolonyalizm sonrası çağda, en çok aşına olduğumuz dünya haritasının doğru topo-grafik veriyi yansıtmadığını ortaya çıkarıyor (The True Size, 2023).

ileri sürdüğü üzere haritalar söylemseldir; güç, disiplin, sahip olma ve kontrolle ilişkili olarak üretilirler, yerlerin kontrollü bir tahayyülünü sunarlar (Conley, 1998, s. 125). Fakat Gilles Deleuze 1985 yılında, Foucault'un ortaya attığı teoriyi genişletir. Deleuze, haritanın söylemsel ajandasını tersine bir bakış açısıyla keşfetmeyi önerir ve edebiyat ve felsefe metinlerini de ele alarak kartografik düşünme ve kartografik yazma eylemlerini ortaya atar. Böylelikle, tıpkı kapalı ve tanımlı bir coğrafya çizmemek gibi, metinlerin tanımlı ve kapalı bir sonuca varmayan kıvrımların haritalarından (*maps of inflexions*) bahseder. Metnin kıvrımlarında dolaşmak, dönüştürücü güce sahip kartografik bir eylemdir (Conley, 1998: 134-135). Deleuze yazarı bir kartograf olarak tanımlar ve yazmanın üçlü bir tanımını yapar: "Yazmak, mücadele etmek ve direnmektir; yazmak oluşmaktır (*to become*); yazmak bir harita çizmektir" (Deleuze, 2006 [1986], s.44; Deleuze, 2004 [1986], s. 63).⁶

Edebiyat ve kartografyayı birbirine içkin böylesi bir ilişkisellikte anlamak, metinlerin kıvrımlarını yeniden ve yeniden açabilmeyi olanaklı hâle getirir. Kartografik edebî eserler yazıldıkları zamanı aşabilen birer arşiv belgesi olabilirler. Özellikle toplumsal değişimin yaşandığı süreçleri edebiyat üzerinden düşünmeye ve hatta duyumsamaya çalışmak, olanı değil oluş hâlinde olanı sorgulamaya sevk eder. Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak*'ında da benzer bir durum söz konusudur. *Ölmeye Yatmak*'ın önemli bir toplumsal dönüşüm dönemini, geç Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş dönemini ele alan kartografik anlatısında dolaşmak, hem dışarıdan empoze edileni hem de içeriden ve yataydan üretilen ilişkileri yan yana koyabilmeyi sağlar. *Ölmeye Yatmak* bu noktada çelişkileri kendinden menkul bir "başkent oluş"⁷ hâlini ön plana çıkarır.

⁶ Yazarın İngilizceden tercümesi. Orijinali: "From this we can get the triple definition of writing: to write is to struggle and resist; to write is to become; to write is to draw a map." Ayrıca başka bir çevirisi için bkz: Gilles Deleuze, 2004 [1986], *Foucault*, Burcu Yalın ve Emre Koyuncu (Çev.), Norgunk. Edebiyat ve kartografya araştırmaları için benzer bir kaynak: Peter Turchi, *Maps of the Imagination: The Writer as Cartographer*, 2004. Trinity University Press. Turchi kitabına "bir harita sormak, "bana bir hikâye anlat" demektir." diyerek giriş yapar.

⁷ 26 ve 27 Nisan 2023 tarihinde, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve Ankara Kent Konseyi ev sahipliğinde gerçekleştirilen *Anr Spacepol Workshop, Being Or Becoming A Capital In 100 Years: Ankara* başlıklı çalıştayın düzenleyicileri Prof. Dr. Savaş Zafer Şahin ve Prof. Dr. Gülçin Erdi, çalıştayın başlığını koyarken oluş kavramını bilinçli olarak seçtiklerini; çünkü planlanan ile gerçekleşen arasında çok katmanlı süreçler bulunduğunu, oluşun bu çok katmanlılık ve çelişkiler barındıran süreçlere referans verdiğini aktardılar. Bknz. IFEA-İstanbul, 2023. Pelin Derviş, Bülent Tanju ve Uğur Tanyeli 2009 yılında, başka bir kente, İstanbul'a oluş (*becoming*) üzerinden baktılar ve *İstanbullaşmak Olgular, Sorunsallar, Metaforlar* başlıklı kitabı derlediler. Kitapta Uğur Tanyeli, İstanbullaşma terimini biraz olumsuz bir dönüşüm olarak, geleneksel kozmopolitizmin yitmesi ve kentnin 1920'li yıllardan başlayan homojenleşme süreçlerinde bir "açık kategori" hâline gelmesi olarak yorumluyor (Derviş, Tanju ve Tanyeli, 2009, ss. 177-178).

Bu bağlamda oluş kavramına değinmek gerekir. Olmak yerine oluşmak, bir varlığı ontolojik genel kabulü üzerinden anlamak yerine onu süreçleri ve bağlantılarıyla düşünmeye referans verir. Gilles Deleuze'e referansla hayvan oluş, insan oluş ya da kadın oluş gibi oluşlardan söz edilebilir. Söz gelimi insan oluş (*human becoming*) bedenın zaman, mekân ve toplum içinde bir oluş olarak tarihselleştirilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla insan oluş "insan-olma" (*human-being*) kavrayışı özne/nesne ikiliğini aşar; bedeni ve onun tartışmalı tarihini sorgular (Stagoll, 2005). İnsan oluşta ikilikleri üreten normlar artık birbirinden ayırlamaz. *Ölmeye Yatmak*'ta baş karakter Aysel geçmişini sorguladığı ve bedensel farkındalığının yüksek olduğu bir an kendini benzer bir oluş hâli içinde hisseder:

Kadınca mı bu sevinç, uygarca mı, Batı'ca mı, yoksa geri kalmışça mı, bilemiyorum... Hepsi de söz konusu olabilir. Neden olmasın? Nasıl ayırabilirim ki artık bunu? Nasıl ayrılabilir her biri ötekinden? (Ağaoğlu, 1976 [1973], s.280).

Başkent oluş kavramsallaştırması da öznelliklerin, kimliklerin, bireyselliklerin, söylemsel normların eylemesi süreçlerini birlikte vurgular. Başkent oluş kavramı kentsel mekânı, majör siyasetin aktörlerinin eylemlerinin bir sonucuna ya da belirli bir kimliğin temsiline indirgemez; mekânı bireylerin performanslarıyla, toplumsal katmanlarıyla, içeriden üretilen ilişkilerle kavrar. Majör hikâyelerle birlikte minör hikâyelere de önem atfeder; direniş ve değişim ihtimallerini açığa çıkarmak için mekânları yeniden yorumlar. Kartografik edebiyatın kendisi, başkente bir oluş olarak bakma ve başkenti yeniden ve yeniden oluşturma çabasıdır. *Ölmeye Yatmak*'ın kıvrımları da Ulus, Yenişehir ya da başka bir deyişle eski ve yeni şehir, modern ve geleneksel gibi ikilikleri bozguna uğratar; aradakilerde, geçişlerde, birbirinden ayırlamaz olanda kırılarak çeşitlenir.

Mekânlar, Kimlikler ve Temsil Edilişleri

İnsan krapon kağıdından kanatlar takınca kelebek olduğuna inanır. Koyun postunda koyun, kurt postunda kurt... Ülkü de giydirilebilir üstünüze ve Etlik tepeleri dağ görünür gözünüze. Adalet Ağaoğlu, Ölmeye Yatmak, 1976 [1973], s.26

Mekânlar, kimlikler ve temsil edilişleri üzerine düşünsel bir sorgulama öncelikle şu soruyu gündeme getirir: Bir kentlin ve bir insanın kimliği ya da kimlikleri olabilir mi? Güncel beşerî tartışmalarda kadın/erkek; cis/queer; Doğu/Batı; modern/geleneksel gibi ikiliklerin tanımladığı kimlikleri aşma çabası giderek artıyor. Çünkü ikilikler toplumsal olarak kimliklendirilme şiddeti barındırıyor. Şiddetin üretim mekanizmalarında kimlikler üzeri kesişimler arayan daha derin bir sorgulamalar döneminde bulunuyoruz. Bu bağlamda, Ulus Baker bir yazısında kimlik düşüncesine tamamen karşı çıkar; kişilere atfedilen kimliğin, örneğin din ya da milliyetle ilişkili kimliğin, salt bir kâğıttan, nüfus cüzdanından ibaret olduğunu söyler ve aslında kimlik derken deneyimler ve yaşantılar üzerine konuşmaya çalıştığımızı hatırlatır (Baker, 2013).

Deneyimler ve yaşantılar üzerinden düşünüldüğünde kimlik konusunda iki durumdan bahsedilebilir: dışarıdan kimliklendirilme şiddetine maruz bırakılmak ve içeriden kendi kimliklerimizi tanımlama ve temsil etme çabası göstermek.⁸ Ulus Baker'in (2013) reddettiği fakat reddederken deneyimler ve yaşantılara işaret ederek bir kaçış çizgisi oluşturduğu kimlik konusunu dışarıdan ve içeriden üretim düzlemleri olarak düşünmek mümkündür. Dışarıdan bize atfedilen kimlik bir kâğıttan (artık nüfus cüzdanının yerini alan kimlik kartından) ibaret olabilir. İçeriden kendimize atfettiğimiz kimlikler ise yaşantılarımızdan ve deneyimlerimizden bahsetme çabası olarak görülebilir. İçeriden kendimize atfettiğimiz kimliklerimiz dışarıdan gelene karşılık, ege-men olanın tahayyül ettiğiinden başka bir "biz" olma hâli tanımlayabilir. Örneğin, özellikle ülke ya da şehir değiştirdiğimizde, yer referansı da taşıyan kimliklerimizi öne sürmek (hemşehrilik ya da millî kimlik; memleket ya da yurt; etnik köken ya da din) bizi birer birey olarak inşa etmiş olan bağlamı anlatmamıza, kolektif bir alan kurmamıza, bizi baskılayan ve görmezden gelen sistemde sesimizi duyurmamıza yardımcı olur. Dışarıdan belirli yoğunluklarda şiddet içererek bize atfedilen ya da içeriden bir kaçış alanı ve konumlanış olarak ürettiğimiz kimliklerimiz sabit ve kalıcı değildir. Kimlikler bireysel ve beşerî akışlarda sürekli olarak yeniden üretilir.

Modernleşme süreciyle birlikte modern, kentli, aydın, kadın gibi kimlikler yeniden üretilir. Dean C. Tipps (1973) modernleşmeyi, "geçimlik ekonomilerden sanayileşmiş ekonomilere geçişler dizisi" olarak tanımlar. Bu dizi, yalnızca ekonomik değil, sekülerleşme, demokratikleşme gibi farklı türde kültürel, sosyal ve politik geçişler de içerir (Tipps, 1973, s. 204). Toplumsal ve

8 Ayrıca bknz Aykaç, 2021.

ekonomik geçiş süreçleri olarak Türkiye'nin modernleşmesi, Ankara'nın modern bir başkent olarak planlanması ve inşa edilmesi projesini de içerir. Bu nedenle *Ölmeye Yatmak*'ta, başkent Ankara'nın "modern" kimliğinin hem dışarıdan belirli yoğunlukta şiddet içererek atfedilmiş olduğu hem de içeriden, çoklu deneyimler ve yaşantılar bütünü olarak üretildiği söylenebilir.

Kimliklerin romanda birbirleriyle ilişkilene biçimi temsil düzleminde gerçekleşir. Roman Cumhuriyet'in kuruluşunun on beşinci yılına, 1938 yılına geri döner ve 1960 yılına kadar gerçekleşen sosyal değişim ve dönüşümden parçalar içerir. O yıllarda Ankara'nın bu radikal dönüşüm sürecinin ilerici ve modern özelliklerini mekânsal olarak temsil etmesi planlanır (Bayraktar, 2016). Örneğin sosyal alanlarda kentsel mekân ve kentliler de modernin temsillerinin birer parçasıdır. Zafer Toprak, *Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma 1908-1928* isimli kitabında benzer şekilde yüzünü Batı'ya çevirmiş, yaşam tarzını değiştirmeye çalışan, Osmanlı kültür kodlarını sorgulayan insanların yaşadığı kimliklenme baskısından söz eder (Toprak, 2017). Romanda Aysel, bir türlü arzu edilen aydın-kadın olamaz; Ankara da bir türlü arzu edilen modern başkent olamaz. Hem kentliler hem de kent, kendine atfedilen kimliklerin çelişkilerini; kendine dışarıdan atfedilenden bambaşka oluşları içerir.

Kimliklerin belirli temsil ediliş hâlleri olduğu düşünülebilir. Bir insan için bu kıyafet ya da başka bir deyişle giyim kuşam tarzı olabilir. Aynı doğrultuda bir kent için modern mimarlığın ve planlamanın belirli formları olabilir. Fyodor Dostoyevski *Yeraltından Notlar*'ında St. Petersburg'u "dünyanın en soyut kenti" olarak tanımlar. Çünkü o zamanlar başkent olan St. Petersburg tahayyül edilen bir toplumsal düzenin mekânsal temsilidir. Fakat temsil ediliş şekli, mekânın toplumsal dinamikleriyle tam olarak örtüşmez. *Yeraltından Notlar*'da başkarakter kentin bir kuşak (*generation*) ürettiğini söyler ve başkenti ürettiği kuşağın, kendi kuşağının mutsuzluğuyla ilişkilendirir (Dostoyevski, 2019 [1864]). Ağaoğlu *Ölmeye Yatmak*'ta başka bir başkenti, başka bir coğrafyayı ve başka bir tarihselliği anlatıya döker. Dostoyevski'ye benzer şekilde, kendi kuşağını ve bilhassa 1930'lu, 1940'lu ve 1950'li yıllar Ankara'sını betimler. Bu kez Ankara'dır bir kuşağın, başkarakter Aysel'in kuşağının mutsuzluğuyla ilişkilenen...⁹

⁹ Aysel'in kuşağı olarak belirtilen kişiler romanda açıkça betimlenir. Bu kişiler, Aysel başkente taşınmadan önce yaşadığı ilçedeki ilkököl arkadaşları Aydın, Sevil, Ali, Namık, Semiha, Hasip ve Ertürk'tür (Ağaoğlu, 1976 [1973], s. 34).

Aysel kendisine dayatılan aydın, kadın ve başkentli kimliklerinin temsillerine uymadığı için kendisini “tıpkı Ankara gibi kişiliksiz” olarak nitelendirir. Çünkü ona göre Ankara da yalnızca tek bir mekân değildir; modernleşmenin temsillerine uymayan birden çok mekândır. Bu mekânlar arasında gecekondu semtleri, Roma döneminden kalan katmanlar, yeni yerleşim alanları ve yeni kamusal alanlar bulunur. Aysel, 1968 yılında, Ulus’ta bulunan otel odasından¹⁰ buna dair şunu düşünür:

Şimdi kalksam, koyu yeşil perdeleri ardına dek sıyırsam çıplak gövdem önüne serilmiş başkenti göreceğim. Acaba günün hangi ışığında? Nereye bakıyor bu Brezilyalı pencere? Kaleye mi? Gençlik Parkı’na mı? Bir uçtan soylu Çankaya’ya, öte uçtan eski ve ucuz Etlik’e mi? Cebeci Mezarlığı’na mı yoksa? Yoksa, Nil Bar’a mı? Belki Roma Hamamı’na.

Hangi otel bu?

İçinde uzun yıllar yaşadığım bir kentin, neredeyse birlikte büyüyüp, neredeyse kişiliksizliğiyle özdeşleştiğim bir kentin bilmediğim bir noktasına asılmışım duygusu içindeyim. Perdeleri sıyırsam karşıma ne çıkacak? Biliyor muyum gerçekten? (Ağaoğlu, 1976 [1973], s.111)

Ankara modern bir başkent kimliğini temsil etmesi için planlanmaya çalışılırken, modern kentlinin de nasıl temsil edileceği ve edilmeyeceği bireylerin kıyafetleri üzerinden vurgulanır. Ankara’ya dair arşivin kıymetli birer parçası olan Ankara kartpostalları da bu durumun kanıtıdır; kartpostallar başkenti bilhassa kamusal alanlar ve modern kıyafetli kentliler ile betimler (Şekil 1 ve 2). Köylülük, kentlilik, işçi olmak, memur olmak gibi kimliklerin temsilleri arasında keskin bir ikilik oluşmuştur. Örneğin küçük bir ilçeden başkente taşınan Aysel, ilçedeki arkadaşına yazdığı mektuplarda öğretmeni ve arkadaşları tarafından giyim tarzı ve uzun saçları yüzünden küçümsendiğinden bahseder (a.g.e., s.57 ve s.100). Aysel’in annesi kızına ve kendisine dönemin modern kadın giyimine uygun “yarım kollu, havuz yakalı giysiler” diker; “omuzlarına pamuktan küçük yastıkçıklar” koyar ve “böylece kentli bayanların havasının onların da üstünde eseceğini” düşünür (a.g.e., s.193). Aysel’in başkent öncesi yaşadığı ilçedeki ilkokul öğretmeni Dünder Öğretmen ise ancak “modaya uygun dar paçalı bir pantolon” yaptırabilirse başkente gitmek

¹⁰ Esra Sazyek’in *Türk Romanında Ankara* başlığıyla kitap olarak da yayımlanan detaylı araştırmasına göre bu otel bugün hâlâ “Radisson SAS Ankara” olarak Ulus’ta hizmet vermektedir. Romanın yazıldığı yıllarda otel Ulus’taki çok katlı tek oteldir (Sazyek, 2018, s. 313).

istemektedir (a.g.e., s.132). Kıyafetler geri planında her daim modern Ankara'yı barındırır. Romanın gazete haberlerini döken bir bölümünde şu pasaja rastlanır:

“Ankara'nın çok modern ve medeni manzarası içinde gönle eza veren bir nokta var: Akşam saatlerinde kabile halinde bulvarda rastlanan işçi köylülerin kıyafet perişanlığı... En kötü ihtimal, bu kılıklara bakarak bir yabancı bütün Türk köylüsünü bu derece yoksul ve zavallı sanabilir...” (a.g.e., s.30)

Başkarakter Aysel'in kuşağına ait kişilerin tümünün aile geçmişleri, gelir durumları ve hikâyeleri farklıdır. Bu kuşak içinde, Aysel'in en avantajsız durumdaki arkadaşlarından biri olan Ali'nin başkent hayatı, geçim derdiyle, Ulus'ta bir otelde çalışarak başlar. Ali sanat okulunda okumak için başkente gelmiştir, köyden “çıkabilmiştir” ve meslek öğrenmektedir. Zor koşullarda, yoksullukla mücadele ederek ve ailesi olmadan tek başına yaşayan Ali'nin başkent anlatılarında da roman boyunca giyim kuşam meselesi geniş yer kaplar. Ali, hem kendi giyim ve kuşamını aralıklarla dert edinir, hem de başkenti, mekânlarını, insanların ve insanların giyimini sık sık gözlemler. Örneğin Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi yakınındaki Radyoevi'nde işe girmek için mülakata giderken arkadaşından bir kıyafet ödünç almak zorunda hisseder (Şekil 3). Başka bir pasajda Ali farklı işlerde çalışan başkentlileri ve kıyafetlerini birlikte betimler:

Yüksek memurları çizgili koyu renk kumaştan dikilmiş kruvaze elbiselerinden, fare rengi ağır paltolarından, küçük kara, gölge bıyıklarından; ama daha çok boyunlarını tutuş biçimlerinden tanıyor. Küçük memurları, daktiloları, katipleri, odacıları ve banka müşterilerini; hepsini birbirinden ayırabiliyor. Kenara çekilişler, ondüleli saçlar, boyna sarılmış bir ipek beyaz eşarp, bir baston ya da mes lastik bankalara girip çıkanları Ali'nin gözünde ele veriyor. Ali o yıl kadın ayakkabılarında yüksek mantar tabanların moda olduğunu da biliyor. Çünkü kadınlar alışveriş için Ulus'a geliyorlar. Her yönden geliyor ve en çok Sümerbank'ın önünde kuyruk oluyorlar.

(a.g.e., ss. 90-91)

Zafer Toprak'ın deyişiyle (2017) “travma yaşayan” yeni başkentin yeni insanı ile okur romanda farklı mekânlarda sürekli olarak karşılaşır ve kendini giyim üzerinden temsil etme derdine tanık olur. Mekânlar, özellikle de kamusal alanlar ve insanlar, insanların ve mekânların temsil edilmiş biçimleri romanın kartografik anlatısında ayrılmaz bir bütündür. Bu bütünde Yenişehir ile eski şehir Ulus arasındaki farklılaşma da hissedilir.

Ankara kent literatürüne dayanarak kısaca değinmek gerekirse, Cumhuriyetin ilk yirmi yılında şehir,¹¹ Nazi Partisi'nin baskıları sonucunda bir kısmı Almanya ve Avusturya gibi Avrupa ülkelerinden göç etmek zorunda kalan planlılar, mimarlar ve sanatçılar da dâhil olmak üzere çeşitli aktörler tarafından planlanmıştır. Bu koşullar altında başkent'in ilk modern şehir planı 1923-1929 yılları arasında Carl Christopher Lörcher, ikincisi ise 1929-1939 yılları arasında Hermann Jansen'in çalışmaları ile şekillenmiştir (Cengizkan, 2006 [2005], s.27; Cengizkan, 2019). Böylece 1920'li yılların sonlarına ve 1930'lu yıllara gelindiğinde şehir, kuzeyde Ulus (kale dâhil eski şehir) ve güneyde Yenışehir olmak üzere iki merkezli bir aks üzerinde gelişmiştir (Şenyapılı, 1981, s. 168).

Bu aksın yeni kurulan bölümü Yenışehir ve Havuzbaşı Ankara kartpostallarında da sıklıkla karşılaşılan önemli bir kamusal alandır (Şekil 4). Yenışehir, Ankara'ya uyumlu olamamak, modern kente uyamamak travmasının en çok hissedildiği yerlerden birisidir. Eski kentten farklıdır, burada üç katlı yeni "yüksek" yapılar ve bakımlı bir peyzaj bulunur (a.g.e., s.50). Romanın yoksullukla mücadele eden kent sakini Ali'nin anlatılarında Yenışehir'de modern bir kimlik temsili olarak kıyafet önemlidir. Ali'nin içinde kapıcı (apartman görevlisi), köylü, sıcak havaya rağmen atkı taşıyan şapkalı bir kişi ("bey") barındıran gözlemi şöyledir:

Zaman durmadan ilerliyor. Kabak çekirdeklerini bitirenler çocuklarını ellerinden tutup çoktan gittiler. Parkta kalanlar bir şapkalı bey; boynunda bir atkı, yaz günü. İki kapıcı. Her halde kapıcıdır bunlar. Kasketleriyle parka girme üstünlüğü olanlar yalnız kapıcılar. Bekçiler onları tanır. Mahallenin kasketlileri. Köylülerinden kim gelse Havuzbaşı'nı göstermeye getirirler bir kez. Bodrumlardaki kapıcı odalarına dönerlerken de onlara en küçük güllaç külahlar içinde birer dondurma alıverirler. (Ağaoğlu, 1976 [1973], ss. 286-287).

¹¹ İlhan Tekeli'nin ve İlber Ortaylı'nın altını çizdiği önemli bir nokta Ankara'nın Cumhuriyet öncesinde de içinden demiryolu geçen, avantajlı bir coğrafi konuma sahip, dereleri ve verimli tarım alanları bulunan, sof ticaretiyle ünlü önemli bir şehir olduğudur. Cumhuriyet'in bir kopuş ya da keskin bir başlangıç olduğunu düşünmek yanıltıcı olabilir. Cumhuriyetin 1923 yılında ilan edilmesi, Ankara'nın kentsel mekânının gelişimi açısından bir dönüm noktası olmakla birlikte, Ankara'nın geç Osmanlı dönemindeki modernleşme arayışlarının da sürekli bir parçasıdır (Tekeli, 2006 [2005], s. 6; Ortaylı, 2000, s. 212). Ankara şehri, sof ticaretinin ani ve talihsiz gerilemesi ve de 1916 yılında gerçekleşen büyük yangından olumsuz etkilenmiştir ve 1923'e gelindiğinde geçmişe göre güçlü konumunu kaybetmiştir. Genç hükümet, Cumhuriyet Türkiye'sinin başkenti olarak modern bir şehir planlamak üzere sosyomekânsal reformlarla birlikte Ankara'ya da yatırım yapmaya başlar. Ankara'nın ekonomik refahı yapılan yatırımlarla kökten değişir ve mekânsal bir yeniden inşa süreci ivme kazanır (Şenol Cantek, 2017; Kaçar, 2010, s. 44; Tekeli, 2001).

Fakat başkent, kimliklerin temsil edilişlerinin sorunsallaştığı iki merkez arasındaki bir akstan ibaret değildir. Aysel kendine yoğunlaştığı anlardan bu farkındalık ile biraz da olsa sıyrılır. Başkent oluş, dışarıdan atfedilen ve yaşanan arasındaki gerilimde temsil edilen kadar temsil edilmeyeni de içerir.

Aysel'in 1968 yılında otel odasında hatırladığı anıların tarih aralığına, ağırlıklı olarak 1938 ve 1960 yılları arasına denk düşen zamanda başkent şehirden kente evrilmeye başlamıştır. Resmî ve kurumsal kentleşme açısından, Lörcher ve Jansen'in ilgili ilk iki modern kent planından sonra kent, planlanandan çok daha fazla iç göç almıştır. Başkent'in üçüncü planı, bir yarışma üzerine seçilen ve 1957 yılında faaliyete geçen Yücel-Uybadin Ankara Planı'dır. Bu planda artan altyapı ve mekânsal eşitsizlik sorunlarına yönelik öneriler geliştirilmemiştir. Tam aksine bu yeni planın, yoksullukla mücadele eden ve kırılğan koşullara sahip mahallelerin kentsel rant rekabetini kışkırtacak 1980 yılı sonrası ıslah planları için ilk meşru zemini sağladığı iddia edilmektedir (Cengizkan, 2006 [2005]; Günay, 2006 [2005], s.81). Başkentte altyapı sorunları, mekânsal eşitsizlik, konut sorunu ve yerler arasındaki kentsel ayrışma giderek artmaktadır (Şekil 5).

Şekil 1. Anafartalar Caddesi sosyal hayat ve kıyafet, tarih belirtilmemiş.
Kaynak: Koç Üniversitesi VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi. Envanter no: 2753.

1928 yılında Ankara'da II TRMM binasının bahçesinde gezintiye çıkan Ankaralı kadınlar. Kuvafet dördüncü oturmanın bahçesinde çekilmiştir.

Şekil 2. II. TBMM bahçesinde gezintiye çıkan kadınlar, 1928.

Kaynak: Koç Üniversitesi VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi. Envanter no: 1843.

Şekil 3. Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1940.

Kaynak: Koç Üniversitesi VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi. Envanter no: ACF0378.

Şekil 4. Yenişehir Havuzbaşı, 1925.

Kaynak: Koç Üniversitesi VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi. Envanter no: 2670.

Şekil 5. Bentderesi'nden Altındağ bölgesine bakış, 1952.

Kaynak: Koç Üniversitesi VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi. Envanter no: 0570.

Başkentte Öteki Yerler

Ölmeye Yatmak'ın kartografik anlatısı, mekânsal ve bireysel olarak modern kimliklenmenin çelişkilerini Ankara'nın çok kimlikli öteki mekânları, başka bir deyişle yeni şehir ya da eski şehir olmayan mekânları üzerine genişletir. Bu başkent olma hâlinde başkent oluşa doğru bir sapma yaratır. Başkentte sınıfsal ayrımcılığı en çok deneyimleyen karakter Ali, Hergele Meydanı ile Ulus Meydanı, onunla da Kızılay Meydanı arasında bir hiyerarşi ve ayrışma betimlerken kendisini daha çok Hergele Meydanı'na ait hissettiğini belirtir:

Yaz can çekişiyor. Otobüsler şimdi dört bir yandan toz duman içinde Hergele Meydanı'na yağışmıştır. Alanın en güzel en civcivli zamanı. Bazı akşam üstleri Ali burasını Kızılay Parkı'na değişmez. Kızılay Parkı'nda hem kendini hala yabancı duyuyor, hem de kimseyle iki çift söz konuşmak olmuyor. Çocukları kum bahçesinde oynatmaya getiren hizmetçiler, dadılar, kapıcılar bile başkentten üst yanından olmuşlardır. Hergele Meydanı'nda şimdi millet otobüslerin başına üşüşür. Torbalar, sepetler, ısınmış peynir kokusu, börekçiler, peksimnetçiler, helvacılar, sucular. Haşhaş yağ. Bekleşenler, gelenlerin elinden ezilip

suyu akan üzüüm, kayısı sepetlerini, çırpınan hindileri, tavukları alırlar. Yumurta sepetlerinden samanlar dökülür. (a.g.e., s. 142).

Aysel, 1968 yılında, kendi kişisel tarihini düşündüğü otel odasına doğru yaptığı rotasız ve tasarlanmamış yürüyüşünde sınıfsal olarak ayrışan öteki başkenti fark eder. Bu sapma ya da kırılma anı önemlidir. Aysel, “aydın” kentli kadın kimliğinde öteki başkentten kuyusunda yaşadığını ve bu yerler hakkında hiçbir şey bilmediğini düşünür. Aysel’in yürüyüşünde Cebeci’den, Ulus’ta bulunan dolmuş durakları ve pavyonlardan, Altındağ’ın eteklerindeki mezarlıkların yakınlarından, Altındağ’ın iç taraflarındaki teneke malzemeyle yapılmış gecekondulardan oluşan mahallelerin içinden geçişler izlenmektedir. Bentderesi Vadisi’nin kuzey ve güney olarak ikiye ayırdığı başkentte mekânsal ayrışma çok dramatik bir biçimde hissedilmektedir. Aysel bir dolmuşta binerek, dolmuş içinden gözlemlerini aktarır:

Mezar taşçılarının oradan bir minibüse bindim. Minibüs beni nereye götürürse oraya gidiyorum. Dağınık yüzler anımsıyorum. İçlerinde olmamı yabancılayan yüzler. Çankaya’lardan, Kavaklıdere’lerden, Bahçelievler’den, Kızılay’lardan Ankara’nın başka yerlerine çıkmayı artık tümünden unutmışluğum demek üstümden akıyordu? Onlar herhangi bir gece nasıl ışıklı bir büyük tiyatrodan içeri dalamayacaklarsa, ben de öyle: Aklımın estiği yerde aklıma esen her minibüse dalamayacağımı düşünmeliydim. (...) Minibüsün içindekilerin beni yabancılayan yüzlerini de neden sonra fark ettim. Tâ, artık birbirlerini dürtmeye başladıklarında. Hemen bir yerde inivermek istedim. Ama şoföre bir durak adı söylemem gerekiyordu. Geçtiğimiz yerlerdeki durak adlarını bilmiyordum. Bu caddeleri, bu caddelerin adlarını, içerele giren yolları, o yolların ucunda asılı duran çamaşırların kimlere ait olduğunu, o boyalı gaz ve Vita ve Matolin ve Ülfet tenekeleriyle kimlerin çiçek diktiğini, o tâ tepelere çıkan dik yokuşların kıvrırcıklarına üst üste kimlerin taşları yığıdığını; duvarlara, tavanelara paslı otomobil karoserlerini kimlerin çaktığını, plastik çağını çeşme başlarında kimlerin yaşattığını bilmiyordum (a.g.e., ss. 65-66).

Bir çığırktan yukardan doğru, Ankara’nın çoğu adını ilk kez duyduğum uzak semtlerini bağırıyordu. (Biz doğum kontrolü araştırmasını yaptığımızda bu semtler neredeydi? Yok muydu? Ya radyo dinleyicisi araştırmalarını yaptığımızda? Ah Alev, uzak semt, kıyı semt diye bana Yenidoğan’ın adını getiriyor-sun. Daha zorlarsam Balgat’tan öteye gidemiyorsun...) (a.g.e., s. 67).

Aysel’in kentin tahayyül ettiğinden fazlası olduğunu duyumsayışı, kendi hikâyesi içinden öteki hikâyeleri ve başkentten öteki yerlerini bilmediği hissi

okunur. Başkent'te yalnızca köy ve kent, köylü ve kentli, geleneksel ve modern kimliklerinin gerilimleri yoktur. Başkent'in "yerlileri ve yabancıları" mekânsal olarak birbirinden ayrılır (Şenol Cantek, 2016 [2003]).¹² Örneğin, çok kısa bir an, Ali Yahudi Mahallesi'ne ve mahallenin evlerine Yahudihane nitelemesini kullanarak dikkat eder:

Yokuşun sağ yanına bir avlunun üstüne odaları çepeçevre sıralanmış, biraz da Yahudihaneyi andıran iki üç ev vardı. Ali "Bir memleket de bunlar," diye düşünerek önlerinden geçiyordu (a.g.e., s. 294).

Şekil 6. Namazgah Tepesi'nden Yahudi Mahallesi'ne bakış, 1929.

Kaynak: Koç Üniversitesi VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi. Envanter no: 2153.

Başkent oluşun öteki mekânlarının keşfi, baskın görünen ya da ikilikler üzerinden kimliği tanımlanandan sapma ya da kaçma anları yaratır. Bunlar kartografik anlatının çok sesli, doğrusal olmayan bir zaman mekân kavrayışı yaratmasının, oluş içinde olmasının en çok belirginleştiği anlardır.

¹² Funda Şenol Cantek (2016 [2003]) ve Selda Tuncer'in (2018) araştırmaları başkenti, toplumsal cinsiyet, sınıf, etnik köken bağlamında baskın olanın dışında kaldığı için az görünür olan ve tarihselleştirilmeyen öznelerin tarafından okur ve modernleşmeyi kritik bir noktaya konumlandırır.

Sonuç

Edebiyat kentlerin bir anda erişilemeyecek, indirgemeci olmayan, çoklu duyumsamalar barındıran tarihsel ve mekânsal bilgisini içerir. Edebiyatın kartografik bir bilgi kaynağı, hatta bir kartografya olarak ele alınması kentlerin çoklu mekânsal katmanlarını açmaya imkân oluşturur. Kartografyanın katmanları baskın olan kent anlatılarından sapar, derinlikli ve mekâna içkin bilgiyi görünürleştirir.

Bir Ankara kartografyası olarak ele alındığında, Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak*'ında başkent oluşun iki ekseni okunaklı hale gelir. İlk ekseninde farklı farklı yerlerin ve farklı farklı bireylerin kimlikleri temsil düzleminde buluşur. Başkent kamusal alanları ve kentlilerin giyim kuşamları kartografik anlatıyı birlikte kurar. Çoğu durumda bireyler kendini hem mekân hem giysileri üzerinden modern ya da gelenekseli betimleyen normları sorgulayarak tahayyül eder. Fakat dışarıdan atfedilen kimlikler (modern, aydın, kadın); çoklu, içeriden üretilen ve içkin olanla tam olarak örtüşmez. Bu ikisi arasında daima bir gerilim yaşanır. Baskın ve dışarıdan atfedilen kimlik dışında kalan çokluk ve Ulus, Yenisehir, Çankaya dışındaki "başka" yerler, bu örtüşmezliğe – ya da modern, aydın, kadın gibi kimliklere tam olarak uymazlığa – doğru bir kırılma, bir sapma yaratır. Artık kimlik ya da ikilikler geride kalmıştır. Kadın aydından, başkent Ankara'dan, modern gelenekselden bedenen ayrılmaz. Başkent oluşun mekânlarında öznellikler, kimlikler, bireysellikler, söylemsel normlar birlikte eyleyebilir, mekânı üretir ve mekân tarafından yeniden ve yeniden üretilir.

Extended Abstract

An Ankara Cartography: Ölmeye Yatmak and the Spaces of Becoming Capital

Literature translates spatial knowledge into words and carries the subjective experiences of space into the collective sphere. In this way, it allows us to sense urban and spatial complexities and contradictions. For this reason, cartographic narratives that can be filtered through literary works can be considered as non-archival sources about cities. As some novels strongly connect with spaces, cities, and places, cartographic literature is traced not only by curious readers or the field of literary studies but also by spatial and urban researchers from various disciplines. *Ölmeye Yatmak* [Lying to Die], the first novel in Adalet Ağaoğlu's series of *Dar Zamanlar* [Narrow Times], presents a cartography of Ankara. *Dar Zamanlar* -composed of four novels *Ölmeye Yatmak* (1973), *Bir Düğün Gecesi* (1976), *Hayır...* (1987), and *Dert Dinleme Uzmanı* (2014) - criticises the ideal subjects of the young Turkish Republic, starting from 1938. In *Ölmeye Yatmak*, Ağaoğlu uses both her own autobiographical experiences and testimonies and documents such as newspaper reports of the initial decades of the republic. The main character Aysel recalls fragments of her life, most of which took place in Ankara, in a hotel room in 1968. These memories begin in 1938 with the celebration of the fifteenth anniversary of the Republic in a primary school in a small town and end in 1960 with the 1960 coup. Aysel's journey of subjectification between 1938 and 1960 is also her journey of becoming an intellectual young woman, and this journey constantly intersects with Ankara's journey of becoming a modern capital city. The novel depicts the contradictions of Turkish modernisation, which constructs the aura of Ankara as the capital, reflected on both individuals and spaces.

This article discusses *Ölmeye Yatmak* as an urban cartography and rereads the spaces of becoming capital by juxtaposing them with the urban narratives of the novel. Methodologically, the novel is analysed through qualitative research methods. To explore the novel's specific multilayeredness - unlike the rich literature reviews that discuss the novel in different contexts - all text fragments containing places and spaces were transcribed. These fragments were brought side by side and reanalysed critically. In addition, the literature about literature, urban space and cartography was reviewed and a theoretical

ground for reflection was established. Both analysing the places in the novel and interrelating literature and cartography bring the concept of becoming capital to the fore throughout this article.

In this line of thought, firstly, the conceptualisation of becoming capital at the intersection of literature, urban space and cartography is discussed in the article. The literature contains historical and spatial knowledge of cities that is not reductionist and contains multiple affections and experiences. Considering literature as a cartographic source of information, even as a cartography, creates the opportunity to unravel the multiple spatial layers of cities. The layers of cartography deviate from the dominant urban narratives and make visible the in-depth, spatially embedded knowledge. Understanding literature and cartography in such an immanent relationality makes it possible to unravel the folds of texts again and again. Cartographic literary works can be archival documents that can transcend the time in which they were written. In particular, trying to think and even sense the processes of social change through literature prompts us to question what is in the process of becoming. A similar situation is also the case in Ağaoğlu's *Ölmeye Yatmak*. Traveling through the cartographic narrative of *Ölmeye Yatmak*, which deals with an important period of social transformation, the transition from the late Ottoman Empire to the Republic, enables one to juxtapose both what is produced from the inside and horizontally for the individuals of the time period. At this point, *Ölmeye Yatmak* foregrounds a state of "becoming capital." The conceptualisation of becoming capital, therefore, underlines the processes of the enactment of subjectivities, identities, individualities and discursive norms. The concept of becoming capital does not reduce urban space to the outcome of the actions of major political actors or to the representation of a particular identity; it rather comprehends space through the performances of individuals and social relations produced from within. It attaches importance to minor narratives and reinterprets spaces to reveal the possibilities of resistance and change. Cartographic literature itself is an attempt to look at the capital as becoming capital and to reconstitute the capital again and again.

By tracing the cartographic spatial narratives of the novel, it is argued that two axes of becoming the capital become apparent in the novel. The first axis reveals that the externally attributed identities of places in the capital city and its inhabitants intersect and produce each other on the plane of representation. The spaces where identities and their representations are most evident are located on the Ulus and Yenışehir axis. Public spaces and the costumes of

citizens construct the cartographic narrative together. Here, dominating identities and representations attributed from the outside and multiple experiences of individuals are always in tension. The second axis follows the spatial traces of those who are outside the dominant and whose identity is not represented. This axis concentrates on different places in the capital and urban segregation. The second axis transcends the modern/traditional dichotomy, the reductionist attitude of representation and identities, and creates a deviation line from being capital to becoming capital. This cartographic rereading opens up a new discussion on identities, representation, and on the conceptualisation of becoming the capital city.

Kaynakça/References

- Ağaoğlu, A. (1976 [1973]). *Ölmeye yatmak - dar zamanlar I*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ağaoğlu, A. (2014). *Dert dinleme uzmanı*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2018 [1996]). *Başka karşılaşmalar*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2020 [1976]). *Bir düşün gecesi - dar zamanlar II*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (2020 [1987]). *Hayır... - dar zamanlar III*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Akkıyal, B. (2005). *Adalet Ağaoğlu'nun dar zamanlar üçlemesinde kimlik sorunsalı* [Yüksek lisans tezi, Bilkent Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Akyol Aycan, G. (2012). Erken cumhuriyet dönemi Türk romanlarında edebiyat algısı ve Türk edebiyatının dönemlerine bakış. *Turkish Studies*, 7(3), 173-181.
- Arikan, S., & Aytan, T. (2021). Adalet Ağaoğlu'nun dar zamanlar üçlemesinde hafıza, tarih ve kimlik. *TUDED*, 61(2), 541-559. <https://doi.org/10.26650/TUDED2021-993976>
- Aykaç, G. (2021, Eylül 8). Çevrimiçi Ankara ağları: kentsel muhalefetin çoklu konumlanışları. *XXI*. <https://xxi.com.tr/i/cevrimici-ankara-aglari>
- Baker, U. (2013). Kimliği yıkıp parçalamak. içinde A. Artun (Ed.), *Çağdaş Sanat ve Kültüralizm, Kimlik ve Estetik* (ss. 95-103). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bayraktar, A. N. (2016). Başkent Ankara'da cumhuriyet sonrası yaşanan büyük değişim: modern yaşam kurgusu ve modern mekânlar. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 67-80.
- Budan, C. Y. (2014). Cumhuriyet ideolojisi karşısında aydın kimliğini tutunamayanlar ve ölmeye yatmak üzerinden anlamak. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 6(12), 151-166.
- Cengizkan, A. (2006 [2005]). 1957 Yücel-Ubaydın imar planı ve Ankara şehir mimarisi. içinde T. Şenyapılı (Ed.), *Cumhuriyet'in Ankarası* (ss. 25-59). Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.
- Cengizkan, A., & Cengizkan, M. (Ed.). (2019). *Bir şehir kurmak: Ankara 1923-1933*. Ankara: VE-KAM Yayınları.
- Conley, T. (1998). Mapping in the folds: Deleuze "cartographe." *Discourse*, 20(3), 123-138.

- Çavuş, B. (2015). Adalet Ağaoğlu'nun ölmeye yatmak romanında cumhuriyet kimliği ve kimlik çatışması. *Turkish Studies*, 10(4), 331-348.
- Deleuze, G. (2004 [1986]). *Foucault* (B. Yalın ve E. Koyuncu Çev.). İstanbul: Norgunk.
- Deleuze, G. (2006 [1986]). *Foucault* (S. Hand Çev.). University of Minnesota Press.
- Derviş, P., Tanju B., & Tanyeli, U. (Ed.). (2009). *İstanbullaşmak olgular, sorunsallar, metaforlar*. İstanbul Garanti Galerisi.
- Dostoyevski, F. (2019 [1864]). *Yeraltından notlar*. İstanbul: Can Yayınları.
- Gümüş, S. (2020, Temmuz 14). Adalet Ağaoğlu'nun romanını anlamak. *Oggito*. <https://oggito.com/icerikler/adalet-agaoglu-nun-romanini-anlamak/65562>
- Günay, B. (2006 [2005]). Ankara çekirdek alanının oluşumu ve 1990 nazım planı hakkında bir değerlendirme. içinde T. Şenyapılı (Ed.), *Cumhuriyet'in Ankarası* (ss. 61-118). Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.
- Gündoğan İbrişim, D. (2015, Ekim 18). Travma, tanıklık ve edebiyat: Devrimi yazan çapraz ateş altındaki kadın. *Oggito*. <https://oggito.com/icerikler/travma-taniklik-ve-edebiyat-devrimi-yazan-capraz-ates-altindaki-kadin/8167>
- Harding, S. (1993). Rethinking standpoint epistemology: "What is strong objectivity"? içinde L. Alcoff ve E. Patter (Ed.), *Feminist epistemologies* (ss. 49-82). Routledge.
- IFEA-İstanbul. (2023). *ANR Spacepol Workshop - Being Or Becoming A Capital in 100 Years*. <https://ifea-istanbul.net/index.php/tr/etkinliklerimiz/guncel-etk/anr-spacepol-workshop-being-or-becoming-a-capital-in-100-years>
- İrızık, S. (2003). Ölmeye yatmak, anlatı ve otorite. içinde N. Esen ve E. Köroğlu (Ed.), *Hayata Bakan Edebiyat* (ss. 46-55). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- İncedemir, Ş., & Örmecioglu, H. T. (2022). Erken cumhuriyet dönemi başkent tahayyüllerinde mimarlık, teknoloji ve modernleşme: Hülya bu ya... ve Ankara örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 273-293.
- Kaçar, D. (2010). Ankara, a small town, transformed to a nation's capital. *Journal of Planning History*, 9(1), 43-65.
- Kunt, E. (2020). Edebiyat ve kartografya. "Kartografik edebiyat özel sayısı" içinde. *Varlık Dergisi*. Aralık 2020.
- Ortaylı, İ. (2000). 19. yüzyıl Ankara'sına demiryolunun gelişi ve hinterlandtaki üretim eylemlerinin değişimi. İçinde A. T. Yavuz (Ed.), *Tarih içinde Ankara I* (ss. 207-219). Ankara: TBMM Basımevi.
- Parla, J. (2011 [2004]). Tarihçem kâbusumdur! Kadın romancılar da rüya, kâbus, oda, yazı. içinde S. İrızık ve J. Parla (Ed.), *Kadınlar dile düşünce, edebiyat ve toplumsal cinsiyet* (ss. 179-200). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Piechocki, K. N. (2019). *Cartographic humanism the making of early modern Europe*. The University of Chicago Press.
- Rose, G. (1993). *Feminism & geography: The limits of geographical knowledge*. University of Minnesota Press.
- Rose, G. (1997). Situating knowledges: positionality, reflexivities and other tactics. *Progress in Human Geography*, 21(3), 305-320. <https://doi.org/10.1191/0309132976733021>
- Sazyek, E. (2018). *Türk romanında Ankara*. Ankara: VEKAM Yayınları.
- Sazyek, E. (2021). Ölmeye yatmak romanında zaman kurgusu. içinde V. Şahin (Ed.), *Romanda zaman* (ss. 285-306). Ankara: Akçağ Yayınları.

- Stagoll, C. (2005). Becoming. içinde A. Parr (Ed.). *The Deleuze dictionary* (ss. 21-22). Edinburgh University Press.
- Şenol Cantek, F. (2016 [2003]). *Yaban"lar ve yerliler: başkent olma sürecinde Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenol Cantek, F. (2017). *İcad edilmiş şehir: Ankara*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, Ö. (2017). *11 kalemde bir zamanlar Ankara*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Şenyapılı, T. (1981). *Gecekondu: Çevre işçilerin mekânı*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşılırken kent planlaması*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Tekeli, İ. (2006 [2005]). Kent tarihi yazımı konusunda yeni bir paradigma önerisi. İçinde T. Şenyapılı (Ed.), *Cumhuriyet'in Ankarası* (ss. 3-21). Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.
- The True Size. (2023). Truesize. <https://www.thetruesize.com/>
- Tipps, D. C. (1973). Modernization theory and the comparative study of societies: A critical perspective. *Comparative Studies in Society and History*, 15(2), 199-226.
- Toprak, Z. (2017). *Türkiye'de yeni hayat inkılap ve trauma 1908-1928*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Tuncer, S. (2018). *Women and public space in Turkey: Gender, modernity and the urban experience*. I.B. Tauris & Co Ltd.
- Turchi, P. (2004). *Maps of the imagination: The writer as cartographer*. Trinity University Press.

Gülşah Aykaç

Lisans (2009) ve yüksek lisans (2013) derecelerini İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden aldı. Doktora çalışmalarını 2015 ve 2020 yılları arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Programı'nda yürüttü. 2018 yılında Fulbright Araştırma Bursu kazanarak bir yıl North Carolina State University bünyesinde araştırmalarını yürüttü. Doktora tezi saha çalışması Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM) Araştırma Ödülleri ile desteklendi. 2020 yılında tamamladığı tez araştırması, ODTÜ Tez Ödülleri kapsamında Toplum ve Eğitime Katkı dalında Yılın En İyi Tezi Ödülü'nü kazandı. Şu anda mimarlık ve kent arakesiti, kent teorisi ve tarihi, Türkiye bağlamında kentleşme anlatıları, mikro kentsel tarihler, mimarlık eğitiminde feminist kuramlar ve pedagojiler ve de mimarlıkta çağdaş emek süreçleri üzerinde çalışmaktadır. Marmara Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde doktor öğretim üyesi olarak görev almaktadır.

Gülşah Aykaç received her bachelor's (2009) and master's degrees (2013) from Istanbul Technical University, Department of Architecture. She carried out her doctoral studies at the Middle East Technical University Architecture Program between 2015-2020. In 2018, she received a Fulbright Research Scholarship and conducted her research at North Carolina State University (NCSU) for a year. Her fieldwork was supported by Koç University Vehbi Koç Ankara Research Center (VEKAM) Research Awards. Her dissertation, completed in 2020, won the Best Thesis of the Year Award in the Contribution to Society and Education category within the scope of the METU Thesis Awards. She currently works on the intersection of architecture and the city, urban theory and

history, urbanization narratives in the Turkish context, micro-urban histories, feminist theories and pedagogies in architectural education, and contemporary labor processes in architecture. She works as an assistant professor of architecture at Marmara University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture.

E-posta: gulsah.aykac@marmara.edu.tr

Teşekkür

Bu makalenin yazma yolculuğunda beni teşvik eden ve yazdıklarımı yakından okuyarak fikir katan Erdem Üngür'e, kitabı analiz ederken destek olan Erva Sena Özçelik'e, Ankara arşivini araştırmacılara açan VEKAM'a ve emek verenlerine, süreçte çok değerli katkılar sunan makalenin editör ve hakemlerine sonsuz teşekkürler.

YAZARLARA NOTLAR

YAYIN İLKELERİ

İDEALKENT, disiplinler veya disiplinler arası bir yaklaşımla kenti merkeze alarak hazırlanan kuramsal ve uygulamalı özgün makalelerin yayınlandığı akademik hakemli bir dergidir. Dergi; Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda dört kez yayımlanır. İDEALKENT'in yayım dili Türkçe ve İngilizcedir.

İDEALKENT, Kenti anlamada temel bilim alanları ve yaklaşımları olan mimarlık, şehir planlama ve yerel yönetimlerin yanı sıra tarih, sosyoloji, siyaset, antropoloji, sanat tarihi, arkeoloji, kültürel çalışmalar, coğrafya ve kentsel değerlendirmeye konu olan her tür bilimsel çalışmayı anlamlı bulmaktadır. İDEALKENT, bu amaca yönelik olarak üretilen kuramsal ve araştırma temelli özgün çalışmalara açıktır.

Dergiye gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

İDEALKENT'te yayınlanması için gönderilen araştırma makalelerinde verilerin güncelliğine önem verilmektedir. Araştırma verilerinin toplanması üzerinden 5 yıl veya daha fazla süre geçmiş ise araştırmaların güncelliğini kaybettiği yönünde görüş bildirilmektedir. Bir makalenin İDEALKENT Dergisi'ne sunulması, çalışmanın orijinal olduğu ve yazar(lar)ın başka bir kurumdan herhangi bir telif hakkı olmadığı anlamına gelir. İDEALKENT'te yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazarlar İDEALKENT'e gönderdikleri makalede kullandıkları çizim, fotoğraf ve görsel malzemelerin kullanımından sorumludur.

Makaleler APA'7.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayım biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen makaleler için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ve İngilizce olmalı ve her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, İDEALKENT makale şablonuna uygun biçimde içermelidir. Makalenin başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 - 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Key Words verilmelidir. Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir. Makalelerin İDEALKENT makale şablonuna uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

Yazıların Değerlendirilmesi

Yazılar, bilgisayar ortamında ve dizgi programlarında kullanılabilir şekilde Word formatında şablona uygun olarak gönderilmelidir.

İDEALKENT'e gönderilen makalelerin değerlendirme süreci şu şekildedir:

Makale gönderildikten sonra iki hafta içinde editörler; makaleyi şekil, içerik ve dergi politikalarına uygunluğu ile makalenin literatüre katkısı, yöntemi, bulguların ve analizlerin sunumunu dikkate alarak inceler. Uygun bulunan makaleler değerlendirilmek üzere hakemlere gönderilir. Şekil ve içerik olarak uygun olmayan makaleler reddedilir.

Ön incelemede uygun bulunan makaleler iki ayrı hakeme gönderilmektedir. İki hakemin görüş ayrılığı durumunda, üçüncü bir hakemin görüşüne müracaat edilmektedir. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayınlanmasına, yazardan raporlar çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da makalenin reddedilmesine karar verilmektedir. Gönderilen makalelerin en az iki hakemin olumlu değerlendirmesinden sonra yayımlanıp yayımlanmayacağına editörler tarafından karar verilmektedir. Kabul edilen ya da reddedilen makalelerin gerekçeleri yazarlara iletilmektedir.

Düzenleme istenen makalelerde yazarlar yaptıkları ve yapmadıkları düzenlemeleri gerekçeleri ile birlikte bir Word dosyasında açıkça belirtmeli ve hakemlerin görebilmesi için sisteme yüklemelidir.

Dergiye gönderilen makalelerden aşağıdaki şartları taşımayan makaleler doğrudan reddedilmektedir:

- Makale yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır (Belirtilen kelime aralıklarından atıf ve kaynakça yazımına kadar bütün detaylar yazım kurallarına uygun olmalıdır).
- Dergiye gönderilen çalışma Makale Şablonuna yüklenerek gönderilmelidir.
- Makale Genişletilmiş İngilizce Özet (Extended Abstract) ile birlikte gönderilmelidir.
- Makale ile birlikte Benzerlik Denetim Raporu mutlaka gönderilmelidir.
- İnsanlarla yapılan araştırmalar için etik onay belgesi eklenmelidir.
- Makale Telif ve Etik Sözleşmesi mutlaka doldurulmalıdır.

Makalelerin En Sık Ret Gerekçeleri

- Makalenin yazım ilkelerine uygun olarak hazırlanmamış olması.
- Kaynak ve atıflarda APA 7'nin kullanılmaması ya da özensiz ve hatalı olarak kullanılması.
- Makalede amaç, kapsam, önem ve yöntem gibi temel hususların açık bir şekilde tanımlanmamış olması.
- Makalenin yönteminin açık bir şekilde tanımlanmaması, özellikle nicel çalışmalarda evren örneklem ilişkisinin uygun bir şekilde açıklanmaması.
- Makalenin abstract ve extended abstract'ının İngilizcesinin iyi olmaması.
- Makalenin dilinin yeterince açık olmaması.
- Çok spesifik bir alanda hakem bulmanın oldukça güç olacağı düşünülen makaleler.
- Nezaket kurallarına uygun bir şekilde iletişim kurulmaması.

YAZIM KURALLARI

İDEALKENT'e gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makaleler APA'6.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayın biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen yazılar için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ya da İngilizce olarak yazılabilir. Makalenin her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, [İDEALKENT makale şablonunda](#) yer aldığı biçimde verilmelidir. Yazının başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 - 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Keywords verilmelidir.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir.

Makalelerin [İDEALKENT makale şablonuna](#) uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

İlgili makale şablonunu internet sitesinden indirebilirsiniz!

İdealkent (Kent Araştırmaları Dergisi)

www.idealkentdergisi.com

E-posta: idealkent@gmail.com

Nasuh Akar Mahallesi Prof. Dr. Osman Turan Sok. No: 4/2 Balgat-Çankaya/Ankara

Tel: 0312 285 53 59 Gsm: 0543 285 53 59 Faks: 0312 285 53 99